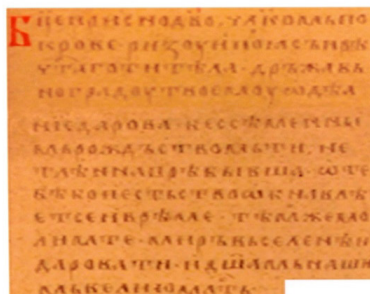

Милош Миловановић

ПИТАЊЕ КАЛЕНДАРА У СВЕЛОСТИ ПРЕДАЊА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Еце прено дѣо. такода покорок. рнзоу н поасѣ
прѣтѣаго тѣла. дрѣжавьно градоу твоедоу содѣаніе
дарова. кесѣаленныаа рождѣтвода тн. не таѣнна
прѣкышна. со текѣ ко н естѣтво согнаважѣт се н
врѣде. тѣа же доанаа те. днрѣ вьселенѣн даровати.
н дѣада нашнаа велюу длатѣ.

Metaphysica
Београд 2021.

Рецензенти

др Слободан Нинковић, Астрономска опсерваторија Београд
др Милан Рајковић, Институт за нуклеарне науке Винча
др Весна Тодорчевић, Математички институт САНУ

Својим бабама и дедовима

Тако моја земља расте

По лицу мог родног села
просу зора своје зраке
као дуња зарудела
у недрима моје мајке.

Прхну бела птица сунца
да нахрани своје птиће.
Тако моје срце куца
тако моја земља свиће!

Чим крунице и звончићи
прекидоше плави санак
брзоноги поточићи
потрчаше низ пропланак.

Те мирисне ђаконије
сунце свуда пред нас мета.
Тако моје срце бије
тако моја земља цвета!

Понад поља и лугова
непресушна песма руди
као јато голубова
прхнуло из људских груди.

И то јато голубије
олујама одолева...
Тако моје срце бије
тако моја земља пева!

Завичајни пшеничњаци
кукурузи, војско славна:
сунцокрети чаробњаци
зачараше поља равна.

Свако брдо злато крије
сваки дђ је пуна лађа:
Тако моје срце бије
тако моја земља рађа!

Заљубљени у тишину
и пределе берићетне
попци преду месечину
за ћилиме ноћи летне.

По један свитац светлуца
пред кућицом сваког мрава.
Тако моје срце куца
тако моја земља спава!

Све док сунце мази влати
и жар тиња у клицама
људи ће се надметати
са дрвећем и птицама.

**Сваки корен таму рије
рад светлости љубичасте.
Тако моје срце бије
тако моја земља расте!**

Добрица Ерић [странице 125-126]¹

---

¹ Првобитни наслов песме *Тако моја земља свиће* преиначен је уз ауторову сагласност.

Предговор

Ова књига представља плод рада на Математичком институту САНУ који подржава Министарство просвете науке и технолошког развоја. Дело је такође подржано средствима Заједничког Јапан–Србија центра за промоцију науке и технологије Универзитета у Београду и ИТО фондације за међународну образовну размену из Токија. За изнете тврдње и ставове, међутим, целокупну одговорност сноси аутор будући да је тематика комплексне природе и не потпада под научни клише. Предмет се умногоме први пут излаже на овај начин који представља оригиналну синтезу разнородних области.

Захвалан сам издавачу и рецензентима који су допринели да до њеног објављивања дође. Јеромонаху Илариону Ђурици захваљујем на постојаној и свесрдној подршци која ни овим поводом није изостала, а Александру Имширагићу на помоћи у изради хороскопа и њиховом тумачењу, као и на успутним лекцијама које су се редовно тицале календарске проблематике. Браниславу Скробоњи дугујем захвалност за корисне примедбе и стручну литературу, а Вишњи Вујовић за израду слика.

1) Увод

Стојећи пред питањем календара, налазимо се у недоумици одакле почети. Човек и време заиста су до те мере нераз-
двојно везани да се јавља дилема да ли је време људски појам
или је човек временски. Обоје су затечени у непрегледној
мрежи живота и смрти, у коју да ли су се уплели по слобод-
ној вољи или по нужности збивања није баш сасвим свејед-
но. Васкрсењем Христовим време није уклоњено и с правом
верујемо да неће бити уклоњено ни по свеопштем васкрсењу
[Берђајев, глава 4; Cullmann, стране 45-50]. Таворска светлост
разоткрива временску окосницу стварности установљену пре-
ображајем природе у личности Богочовека [Миловановић &
Милићевић, стране 277-280]. У Цркви након Педесетнице,
време представља искуство светих тајни тј. литургијско вре-
ме чији је праузор вечност [Kalokyris]. Оно наступа у присној
вези са личностима изражавајући њихово стремљење Божан-
ству које Свети Дух сведочи својим присуством [Лоски, глава
8]. Речи из *Ойкровоња Јовановој* [глава 10, стих 6] како *времена
већ неће бићи* односе се на превладавање смртности, али се
значај овог појма тиме не исцрпљује.

Литургијски контекст представља основ на ком градимо
разматрања у овом раду. Он обједињује бројне аспекте који се
– било да су научни, историјски или пак догматско-теолошки
и културолошки – засебно губе у једностраности приступа
проблеми чија га свеобухватност сврстава међу најсложеније
икада разматране. Сваки покушај да се питање календара
ограничи неминовно води превиђању феномена и његовом
свођењу на појмовни оквир који му ускраћује исконски значај.
Богослужбена свест је, међутим, у разматрању календарског
питања редовно изостајала, чиме је оно постављано као науч-
но, културно, па чак и идеолошко или национално одбијајући
да му се призна комплексна природа коју сматрамо дефини-
ционим својством. Такво стање ствари је за последицу имало
усвајање новог стила чијих смо горких плодова свакодневни
сведоци.

Увођење грегоријанског календара 10. (23) јануара 1919. године [Радић, Радмила, страна 71] подудара се са нестанком српске државности и уласком у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца након Првог светског рата.² Ово уједно означава одступање од монархистичке традиције будући да краља Александра Карађорђевића српски патријарх никада није крунисао. Идеологија југословенства која је врхунац досегла током Брозове владавине представља крајњи домет тог подухвата.

Није нам намера да поричемо реалитет историје звао се он грегоријански календар, југословенство или пак комунизам. Највише што се усуђујемо тврдити је да српска државност понире након Првог светског рата и да израња тек са првим деценијама XXI века у новим околностима где већина државних празника наслеђује одреднице старог стила. У земљи која званично следи грегоријански календар ово је исто толики апсурд колико и то што круна присуствује на грбу и застави, а република представља њено устројство.³ Државотворна традиција српског народа је, према томе, везана за стари стил, чиме се исти испоставља константом историјског дејства.

Ово је приметно по томе што његова употреба није замирала без обзира на званичну идеологију и чак поли-

---

2 Законом о изједначењу старог и новог календара од 10. (23) јануара 1919. године, утврђено је да у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца престаје важити стари стил 16. (29) јануара 1919. и да се 15. (28) јануара прелази на нови.

3 Истини за вољу, у Риму је царство наступило као инструмент републике за владавине њених диктатора Цезара и Октавијана. Апсурд је пак утолико већи и тиче се чињенице да Република Србија која је по Уставу [члан 11] световна држава званично лишена вере, по истом Уставу [члан 7] за своју химну има свечану песму *Боже њравде*. Законом о изгледу и употреби грба, заставе и химне проглашеним 2. (15) маја 2009. године, утврђује се да она ипак не представља изворне стихове Јована Ђорђевића на музику Даворина Јенка већ новокомпоновану верзију ове песме у којој је сваки помен монарха замењен помињањем српских земаља у множини [Службени гласник, број 36/2009, стране 3-7]. Ово је такође била химна Републике Српске Крајине до њене окупације 1995. године, као и Републике Српске до 2007. када ју је Уставни суд Босне и Херцеговине забранио, након чега је замењена композицијом *Моја Република* Младена Матовића.

цијске забране, слављења Нове године на пример. Српска православна црква као носилац народног идентитета заправо је дала практични одговор на календарско питање. У календарима штампаним након Првог светског рата, присуствују датуми и по старом и по новом стилу разоткривајући његову суштину која се односи на континуитет богослужбене и историјске свести.⁴ У том погледу, наравно, стари календар опстајава до данас неусахлом снагом што је очевидно из бројних збивања која свој значај успостављају тек у његовим појмовима (на пример Резолуција Информбироа донета на Видовдан 1948. године или пак Милошевићева и Ћинђићева смрт у првој недељи Васкршњег поста). Чак је и током комунистичке владавине Дан Социјалистичке Републике Србије био црквени празник Ивањдан у спомен на дизање устанка против немачке окупације које се збило на сабору у Белој Цркви, када је народни херој Жикица Јовановић Шпанац усмртио два жандарма. Дејтонски споразум којим је окончан четворогодишњи распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије потписан је 1995. године на Аранђеловдан што Република Српска слави као државни празник. Овај Светац Ратник са мачем у десној руци био је крсна слава Јединице за специјалне операције, установљена у сећање на жестоке борбе 1994. године у Западној Босни које су се збиле на тај дан. Устав Републике Србије са преамбулом којом се њена целовитост везује за Косово и Метохију као саставни део са положајем суштинске аутономије проглашен је на Митровдан 2006. године. Ови и многи други догађаји указују на присуство старог стила који српски народ баштини својим постојањем и пореклом.

Често помињану тврдњу у круговима академских богослова да календар не представља догматско питање сматрамо неутемељеном [Димитријевић, стране 13-14]. Она пре свега крије несхватање догматике и свођење њеног значаја

---

4 У складу са установљеном праксом, овај рад датуме новог стила записује у облим заградама.

на предодређени образац понашања. Ако кренемо логиком догматског терора у Цркви, морали бисмо извршити радикално одбацавање свега што није засновано догмом. Свештеничка брада и мантија нису догматски установљени, монашки епископат није догма, непостојање женског свештенства такође није догма. Све до Седмог васељенског сабора, поштовање икона није било догматизовано и иконоборци су се баш на то позивали када су уништавали свете иконе. Није догма ни начин на који се крстимо ни молитвено окретање истоку. Све је то израз предања које успоставља богослужбену свест одређујући и усмеравајући живот. Када кажемо предање Цркве, мислимо на његову пуноту – службе, типик, постове, иконографију, појање, архитектуру – па и на календар који потенцијално представља догматски чинилац. Истргнуте из литургијског контекста и схваћене као некакве *ајсолујне истине о ајсолујном бићу*, догме постају испразна глупост која таквим ставом пориче своју сврху.

У богослужбеној свести пак догматика се поистовећује са иконографијом – догме су умне иконе, а иконе догме у сликама [Познановић, страна 54]. Оне откривају Богочовечанску личност дугујући своје постојање литургији која представља икону, па је календар без сумње иконографска појава. Човек није одлучен од света будући да својим природом прожима целокупну твар, чиме космологија поприма значај његовог односа са Богом. Сходно томе, питање календара не само да је догматско већ је посредни врхунска догматика.

Модерно доба је при том довело до формализације и фрагментације обреда чиме је црквени живот маргинализован и сведен на државну испоставу или пак музејски примерак културног обрасца. Такво стање ствари изражава потребу за коренимом обновом која би значила излазак из окупације наметнутим облицима живота. Нови календар није само један од њих већ и њихова парадигма. Заговорници новог стила као кључни аргумент истичу научну тачност

не схватајући да она по том питању не значи ништа. Доминација научне објективности на рачун личног момената представља неразумевање проблема и његово свођење на вид у ком не само да се не може разрешити, него ни смислено поставити. Пример тог става је Миланковићев календар који је заправо преправљена Трпковићева реформа изнета уочи Првог светског рата. Овај предлог са којим је српска делегација учествовала на Свеправославном конгресу у Цариграду 1923. године ни по чему се битном није разликовао од грегоријанског ако се изузме нешто лукавије правило преступања. То наравно није био једини календар ове врсте с обзиром да је постојао цео низ сличних од Недељковићевог [Nedeljković], па до Берићевог и Станојевићевог који је сваки тврдио како је тачнији од осталих. Научна тачност показала се, дакле, као категорија лишена оперативне садржине, што је уродило тиме да ни Српска православна црква није спровела предложену реформу. Тачности као аргументу су често прибегавали и апологети старог стила тенденциозно тумачећи чињенице и изналазећи подударности тамо где их нема, што све скупа говори о прилично раширеној подјармљености духу научне објективизације која је израз несхватања шта питање календара уистину представља.

Порицање објективне заснованости проблему је исто тако крајност које се ваља клонити. Она би се свела или на некритичко прихватање затеченог стања или на неутемељену произвољност која није обележје црквеног предања. Доследно спроведена пак значила би одбацивање тварне природе, што би представљало својеврсни монофизитизам тј. схватање да у Цркви присуствује искључиво божанствена природа која намеће поредак ствари. Обе крајности су, према томе, ниподаштавање и пренебрегавање проблема, па у разматрањима полазимо од чињенице његовог постојања које се испољава као несугласица између традиционалних и модерних схватања, црквеног и грађанског устројства, и најзад између богословског и научног сазнања. У оквирина

црквене јерархије, овај сукоб поприма размере теолошког спора међу зараћеним странама које се узајамно одређују као конзервативци и реформисти. У таквим околностима питање календара се, заправо, и не поставља, јер му оба табора одричу значај поистовећујући га са општеприхваћеним решењима. Циљ овог рада је, пре свега, да га отвори са становишта које превазилази наведену сценографију наглашавајући му лични моменат. Мимо литургичког контекста – сувишно је рећи – црквени календар губи значај свдећи се на конвенционалну псеудодуховност којој у Царству божијем ниуколико нема места. Чак је атеизам мање зло.

Занимање за календарско питање знатно је порасло крајем XX и почетком XXI века што се подударило са окончањем мајанског календара. Од мноштва објављених радова у том периоду, истичемо два која делују опречно по својим закључцима. Најпре, књига Бранислава Скробоње *О рачунању времена и љавославном календару* представља историјски приступ пропраћен астрономским чињеницама и културно-политичким тумачењем збивања скопчаних са овим проблемом. Иако врло децентан и непристрасан, аутор остаје на становишту свеобухватног приказа не нудећи било какво разрешење нагомиланих противречности.

Дипломски рад Драгомира Јанковића на тему *Литургијска функција црквеног календара* такође представља прилог његовом промишљању. Али већ тврдња да одредбе Никејског сабора не помињу никакав календар него само астрономске појаве представља уобичајену замку у коју случајни пролазник по правилу упада.⁵ Она се састоји у несхватању да Сабор није разматрао превасходно астрономска збивања већ управо њихов значај – дакле иконографију. У супротном, дошли бисмо у ситуацију коју аутор категорички побија тврдећи

---

5 Исто мишљење износи патријарх српски Павле [Стојчевић, Став, глава 5], па оно представља израз не само академских кругова већ и црквене јерархије. Јавља се такође у васељенској посланици цариградског патријарха Василија од 4. (17) фебруара 1927. на коју је одговорио Јустин Поповић [Реформа].

како *сјасење свијетла не зависи од математичких прорачуна и тачности календара нећо од слободне воље и Љубави Божије, као и нашеј личној односа са њим* [Јанковић, страна 5]. Овај олако изречени суд вишеструко је споран, а уз то и неплодан по питању календаристике. Пре свега, појмовима слободе и љубави никако се не ваља фрљати, будући да се враћају као бумеранг. Схватање тварне слободе код светих отаца – чему је пример Максим Исповедник – подразумева одрицање слободног избора који је по њему израз пале природе [Лоски, страна 97]. Речено представља кључно начело православне аскетике која Божију љубав поистовећује са овим познањем.⁶

Академски богослови пак склони су да појам слободе разматрају изнова и изнова мимо аскетског назначења [Сахаров, страна 174], чиме постаје оружје свакоразних намена често уперено против математичких наука и астрологије. У острашћеним насртајима, они заборављају или чак свесно превиђају да астрологија у *Јеванђељу* [Матеј, глава 2] присуствује од памтивека – при том тесно скопчана са оваплоћењем Божанства. Човек је наиме неодвојив од сопствене природе, па слободу досеже само уколико је омогући целокупној твари [Римљани, глава 8]. Бављење календаром у Цркви отвара дакле темељна питања православне вере разоткривајући космологију као догматску дисциплину која је од давнина била предмет свештеног позива. Разматрао ју је наравно и Никејски сабор успоставивши православну Пасху. Јер да су га сматрали безначајним, не би ни установили тако сложен пасхални рачун који по структурним одредницама надмашује старозаветну пасхалију. Да је ово питање којим случајем препуштено академским богословима, свакако би предложили нешто много једноставније. Од грегоријанске реформе, нижу се бројни предлози за стабилизацију Васкрса у чему предњачи управо западно свештенство – римокатолици и протестанти [Мишковић, стране 110-111]. Календар је, према томе, питање идентитета и то превасходно верског, а не

---

⁶ Љубав претходи слободи, па се она остварује свесрдном приврженошћу Божијој вољи.

искључиво националног, како то тврде неупућени. У српском православљу не постоји расцеп националог и верског чиниоца [Познановић, стране 93-94], па је његово потенцирање или плод зле намере или незнања – при чему ништа од тога не представља оправдање. Богослови често заборављају да извориште православне вере није Теолошки факултет, већ предање које образује народну свест бивајући покретач и исход историјских збивања.

То је разлог зашто се у разматрањима ослањамо на помесно предање Српске православне цркве која није увела нови стил у богослужење. Тиме је српски народ хтео-не хтео стављен у повлашћени положај према постављеном питању, што му омогућава да непосредно учествује у његовом решавању. Светосавско предање које представља срж ове изузетности присуствује као својеврсна гноза,⁷ преносећи се до данас и поред учесталих искушења или баш упркос њима [Најдановић]. Календар је у том погледу неизоставни чинилац предања и то управо носећа нит [Јацановић]. Као пример реченог, позивам се на сведочанство свог оца Радоја Миловановића који тврди за моју прабабу, а његову бабу Даринку Лазић – удату Миловановић – да је познавала пасхални рачун иако је била неписмена жена без дана школе. Лично ми је познато неколико таквих примера, а сва је прилика да их има још више што истиче саборни значај овог питања. Рад отпочињемо у намери да се придружимо његовим промислитељима.

---

⁷ У православној вери, *гноза* означава лично познање истине (на грчком γνώσις – знање).

2) Феноменологија времена

Разматрајући феномен времена (на грчком $\varphi\alpha\iota\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ – појава), неизоставно је сетити се Августинових речи [књига 11, глава 17]: *Шта је дакле време? Када ме не њишају, знам шта је, када ме њишају – не знам да им кажем*. Време је заиста готово немогуће дефинисати будући да не постоји било каква стварност која би му претходила. Оно дакле по егзистенцијалном статусу остаје мистерија, утолико већа уколико се више трудимо да га докучимо [Франц].

Но иако нисмо кадри установити шта је време, ипак нам искуство допушта да му припишемо извесна својства. Њих сврставамо у три групе – математичка, физичка и телолошка – што је прилично условна, али за наше потребе делотворна подела. При том, она не сме нарушити јединство појма с обзиром да није реч о свођењу времена на исказе појединих наука, већ насупрот о њиховом расветљавању у појмовима времена које представља кључни чинилац сваке од њих.

1. Математичка својства времена

Као и одредити време, одредити математику по свој прилици је подједнако тешко. Њени елементи као што су број, угао или круг опште су познати, но рећи шта они стварно представљају уопште није лак задатак. Неки отворено поричу постојање математичких појмова сматрајући их празним представама лишеним бића, али чак и они по неминовности признају њихову делотворност. Заиста, нема човека који је лишен математичког дојма – такав напосто не би био човек.

Пошто је дејство математичких појмова неспорно, не питамо се да ли постоје већ на који начин. Знамо да се математика не бави појединостима већ заједничким одредницама, да говори у општем кључу што такође представља

особину језика.⁸ Међутим појмови као што су круг, права или број не могу се приписати стварима, а да се њима нешто битно не деси будући да не представљају тривијалну чињеницу њиховог постојања.⁹ Тешко је замислити предмет који би био круг, премда су многи кружног облика. У математичким појмовима дакле присуствује доза хиперреализма који делује покретачки на ствари чинећи да ступају у разноврсне и бројне односе, претходно непрепознате [Перишић]. Питагорејско веровање да су ствари бројеви тумачи се као схватање да математика не представља пуки опис стварности, већ пре свега њен идентитет који превазилази ограничења појединачних ствари.¹⁰

Математички појмови, према томе, представљају израз животворећег начела званог *нейрекидност* које одговара схватању да је стварност неодвојива од себи својственог динамизма. Реч *конџинуиџеџи* (на латинском *continere* – садржати) користи се с тим у вези да означи не само садржавање коначног у бесконачном, већ и бесконачности у мноштву коначних ствари које их чини постојећим. Динамички монизам који називамо *конџинуум* у том погледу успоставља временску окосницу математике [Миловановић & Милићевић].

---

8 У том погледу, од значаја је Поенкареово одређење математике као давања истих имена разним стварима. По његовим речима, када је језик погодан изабран запањени смо схвативши да су сви увиди у извесну ствар неопредно применљиви на многе друге – а да се ништа битно не промени, чак ни појмови – будући да су поистовећене именовањем [Poincaré, Avenir].

9 Тривијум (на латинском *trivium* – тропуће) представља превод речи трибиблон (на грчком *τριββλον* – трокњиже) којом се означава нижи ступањ образовања подразумевајући три дисциплине – граматiku, реторiku и логику. Насупрот томе, квадривијум или тетрабиблон представља виши ступањ од четири дисциплине – аритметике, геометрије, астрономије и музике – које се не садрже у тривијуму, а чији најбитнији уџбеник су Еуклидови *Елементи* [Лучић, страна 33]. Стога се реч *џтривијално* односи на увид без значаја који не дотиче суштину разматране појаве.

10 У овом раду, питагорејству придајемо значај који је нашло у предању Цркве [Гика, стране 3-9].

Непрекидност се јавља кад год са издвојених делова прелазимо на целину попуњавајући пукотине опажања. Она представља исцељујућу силу свести која би без ње била збрка искустава без превасходне организације. Тиме би уистину била лишена временског дојма будући да опажања не би везивала заједничка нит. О њима заправо ништа не бисмо знали.

Математичка дисциплина чији је предмет непрекидност назива се *тџойолоџија*, па говоримо о извесној топологији сматрајући под тим одреднице које се не мењају при непрекидним преображајима појма који с тим у вези зовемо *џросџор*. Он према томе означава појам сагледан у светлости себи својствене динамике. Непрекидност се такође разматра унутар извсног простора, чиме појам времена поприма своје специфичности у датим околностима. Тако говоримо о топологији времена подразумевајући под тим простор који му представља исконско одређење. Ове топологије носе собом зачетке бројања као и појам сабирања разоткривајући временски значај рачунских радњи.

Прва међу њима је права. Она је заправо утолико сведена да је сматрамо сировим континуумом. Назива се *линеарна тџойолоџија* с обзиром да представља елемент линије, па је као таква подударна својим честицама. Линеарни континуум одговара јединици означавајући истоветност дела и целине.

Наредна топологија времена је круг који настаје као збир линеарног континуума са још једном честицом линије (Слика 1). Честице на којима се круг стиче одговарају јединицама од којих је сачињен по једнакости $1 + 1 = 2$. Двојка означава супротности као што су нетварно–тварно, мушко–женско, светло–тамно и сл, те самим тим предствала мноштво испољавајући тежњу ка обнови целине сједињењем са супротним полом. Ову склоност означава средиште круга, које обележавамо 0. Као и јединици, бројевни значај нули придаје наступајућа тројичност.

Тројка је, заправо, први број који представља целовитост утемељење овог појма. Она према томе не означава само

супротности које одговарају двојци, већ и њихову истоветност својствену јединици [Лоски, страна 44-45]. Као амалгаму линеарног и кружног континуума, тројци одговара спирално кретање. Наглашени динамизам овог простора проистиче из споја разнородних елемената који, сваки за себе, немају препознатљив динамички идентитет. Намотавање спирале од јединице ка нули успоставља природне бројеве који су на тај начин установљени израз временског тока. Број према томе наступа у односу праве и круга задајући својствену динамику спирале (Слика 2), чиме из топологије прелазимо у подручје геометријских појмова. Временска спирала је размотрена у Поглављу 8.

2. Физичка својства времена

Реч *физис* (на грчком φύσις – природа) односи се на рађање и наслеђивање, па се сходно томе основно питање које физика поставља тиче временског следа – тзв. *стиреле времена* [Eddington, стране 68-71]. Њене теорије деле се на оне које сматрају да време има след и оне које тврде супротно. Прве називамо *физика неповратног*, а друге *йоврајшној времена*.

След времена унеколико представља супротност временском току. Док ток означава динамизам којим будући догађаји најпре настају а потом ишчезавају постајући прошли, след одговара поретку који повезује прошла и будућа збивања. Како о току има говора тек у спиралној геометрији, и временски след ту добија на значају. Он представља релацију поретка која одговара параметризацији континуума схваћеној у појмовима временске спирале као дужина потега повученог из њеног средишта.

Линеарни континуум међутим није метрички већ тополошки појам, што значи да не поседује превасходни след [Арсенијевић, страна 128]. Заиста, континуум се може параметризовати на разне начине који питање следа не разреша-

вају једнозначно, па време схваћено као линеарни параметар одговара физици повратног времена где се сврстава класична механика од Њутна до Ајнштајна. Врхунац ове путање представља Алберт Ајнштајн у изричитом одбацавању стреле времена коју је сматрао пуком илузијом чула лишеном физичког утемељења [Пригожин, страна 264].¹¹

Развој термодинамике у XIX столећу пак разоткрио је физику неповратног времена са следом установљеним порастом ентропије [Арсенијевић, страна 130]. Тако схваћено време одговара испољавању каузалне нужности тј. узрочно-последичне везе која је основ Другог закона термодинамике [Evans]. Иако се на истом темељу гради и класична механика, значајна разлика лежи у томе што се она не бави каузалношћу већ је подразумева под појмом линеарне параметризације. Свака параметризација је међутим скопчана са неповратним процесом, те према томе временски след судељује чак и у физици повратног времена. Физика неповратног времена за своје полазиште такође има линеарни континуум, па није посве јасно откуда пролази присуство временског следа. Штавише, када би се термодинамика доследно заснивала у појмовима класичне механике, следа не би ни било, а статистички карактер теорије није кадар разрешити порекло ове мистерије [Арсенијевић, стране 133-139]. Тако се и повратна и неповратна физика показују недоречене вапећи за креативним решењем које би расветлило исконски значај каузалности.

Иља Пригожин¹² је истакао обједињење повратног и неповратног времена за кључни задатак савремене физике [Prigogine]. Његова теорија представља сведочанство комплексне природе несводиве ни на линеарни нити на кружни континуум, где се време изражава оператором који

---

11 Ајнштајново становиште је скопчано како са његовом приврженошћу филозофији Баруха де Спинозе, тако и са јеврејском традицијом којој су припадала оба мислиоца [Neumann].

12 Иља Пригожин је белгијски физико-хемикар, добитник Нобелове награде за хемију 1977. године.

повратну динамику преводи у неповратну успостављајући ток и след. Уведени оператор означава самоорганизацију система испољену растом статистичке комплексности под којом се подразумева информациони садржај каузалне структуре. Статистичка каузалност комплексних система не представља нужни већ могући ланац збивања, с тим што самоорганизовање одговара нарушењу каузалног ланца. Појам времена се везује за раст каузалне информације тј. превазилажење нужности која одговара неинформативној каузалности класичне механике [Milovanović, стране 42-43]. У овом раду, самоорганизацији посвећујемо Поглавље 9.

3. Теолошка својства времена

Мада по опису математички, а по појавности физички појам, време захтева теолошко одређење. Може се с правом тврдити да је средишњи појам теологије будући да јој је предмет синхронизација тварне нетварном природом (на грчком *σὺγχρονίζω* – осавременити). Сходно томе, оно означава њихову границу при личном поистовећењу којим се божанствене енергије предају твари с обзиром да несливено сједињење природа неминовно изискује временску окосницу. У ком год виду да се јавља, Царство божије представља есхатон (на грчком *ἔσχατον* – исход) што времену придаје значај испуњења пројављујући Спаситеља који освештава твар.

При том, речи *иде час и већ је настѡао*, којима Јованово *јеванђеље* [глава 5, стих 25] најављује Његов долазак, звуче као озбиљна претња. Будућност која наступа у намери да оконча историју представља обећање Божијег суда, али и трепет бића пред сопственом кончином. Стога временски след поприма значај одлагања у ишчекивању Судије који је *васкрсење и живоїѡ* [Јован, глава 11, стих 25].

Будући дакле уједно спасење и суд, време поприма сложене црте у којима препознајемо теологију личности. Оне се

стичу у Логосу – Божанственој личности која у историји присуствује као Црква. Црквенословенски језик ову грчку реч одређује појмом *Слов*. Одговарајућег превода на српски нема.

Ово представља велики хендикеп језика који се по свом пореклу сврстава међу најстарије живе [Сургиен, страна 372]. Његову сродност свештеном језику древне Индије расветљавају бројни речници на ту тему [Филиповић; Пејковић]. Стога такво стање ствари сматрамо неприхватљивим улажући напор како би се изнашало примерено решење.

Приметимо с тим у вези да појам *λοῖος* има мноштво значења међу којима је бројевни однос [Филиповић, страна 211],¹³ па му према томе одговара српска реч *број*. Ова тврдња постаје уверљива ако се узме у обзир њен корен *брѹ* што је глагол *ἵωο-ριῖτι* у исконском дојму *звучаῖти* [Филиповић, страна 403].¹⁴ Реч *λοῖος* такође означава говор (на грчком λέγω – говорити), с тим што је црквенословенски превод сачувао везу са овим кореном будући да се слов између осталог на то односи.

Јованово јеванђеље [глава 1, стих 1] би, према томе, гласило: *Од искона беше Број, и Број беше од Боја, и Бој беше Број* – о чему сведочи Божије име Тројица. Као такав, Он обједињује математичка и физичка својства времена која представљају израз спиралне динамике. Овај појам разрађујемо у Поглављу 10.

---

13 У овом значењу, реч *λοῖος* присуствује у Еуклидовим *Елементима* [Fitzpatrick] и преведена на латински гласи *рацио* због чега се разломци називају *рационални бројеви*. За разлику од античке математике која је подразумевала природне бројеве, савремена бројем сматра однос што је у вези са појмом *лојаритма* (на грчком λόγος ἀριθμός – број однос).

14 Реч *брујаῖти* у српском језику изводи се од истог корена [Филиповић, страна 75]. Приметимо с тим у вези да сродност говора и броја постоји и у другим језицима (на немачком zählen – бројати, erzählen – казивати; на француском conter – бројати, raconter – казивати; на енглеском count – бројати, recount – казивати). При том се обредно изрицање бајалице која представља стиховни исказ, такође назива *одбројавање*. Из речи *бајка* видимо како се говор поистовећује са бројањем, што је мерило истине у свештеном предању које се по правилу изражава стиховима.

3) Предсказивање и пророштво

Динамичко поистовећење природа успоставља временску окосницу Цркве. Она представља историјску пројаву Вечног живота, те као таква опредељује време. Присуство Божанствене личности у светим тајнама које су залог спасења сведочи испуњено време, чиме нас од вечности дели само корак – а то је вера. Позвани да га начинимо, ми ћемо се по сопственом нахођењу обрести било са једне или са друге стране ове оштрице, или поштено говорећи и са једне и са друге стране будући да нас Суд божији расеца напола [Матеј, глава 24, стих 51].

Вечност, према томе, упечатљиво присуствује у Цркви предсказујући спасење – али и неминовност суда. Пророштво која представља израз ове делатности, премда се унеколико даје свим члановима без разлике, ипак се превасходно везује за истакнуте личности које су га развиле постајући сведоци свештених тајни [Гигов].

1. Сведочанство Јована Крститеља

Већ у *Старом завету*, Црква представља пророчку заједницу. Она је зачетак свести која из корена преображава стварност стремећи ка обећаној Земљи живих. Личност Првог међу пророцима у том погледу опредељује временски след.

Величину Јована Крститеља увиђамо присећајући се како је дочекао испуњење свог пророчанства крстивши Исуса Христа на Јордану. Његово пророштво у целисти је усмерено на ову делатност, што видимо по говору: *Ја сам онај њлас који виче у њустиињи – уравнијше њуић Госјодњи – као шћио рече њророк Исаија* [Јован, глава 1, стих 23]. А на питање: *Зашћио дакле кршијаваш?* одговара: *Ја кршијавам водом, а међу вама стћиоји која ви не знаише. То је Онај шћио ће доћи њосле мене, а који њре мене беше* [Јован, глава 1, стих 25-27]. *Он ће вас крстиији*

Свешћим Духом и оћњем [Марко, глава 3, стих 11]. Уместо да своју проповед заснива на испољеном ауторитету, он је дакле темељи у времену које је по његовом назору сведочанство комплексне природе. Наведени исказ пророчке генијалности тумачи се временском спиралом где ток и след нису истоветни, па онај што долази после њега у линеарном следу претходи му у појмовима њој својствене динамике. Ово се остварује у сусрету са Христом када га препознаје изговарајући речи: *Ево јайћеша Божијеј који на себе йрими йрехе свешћа* [Јован, глава 1, стих 29].

Несвакидашња је такође Исусова опаска о Крститељу: *Јер су закон и йророци йрорицали до Јована. Он је, ако ћеше йраво, Илија који ће да дође. Ко има уши, нека чује* [Матеј, глава 11, стихови 13-14]. Да би ко имао уши за *йвргу беседу* [Јован, глава 6, стих 60], мора при том и сам бити пророк. Пророштво, према томе, представља улазницу у Цркву и као дар Светог Духа даје се њеним члановима у тајни миропомазанја која запечаћује крштење.¹⁵

Помињање Илијиног доласка пророчку делатност доводи у везу са збивањем на Таворској гори у ком је овај пророк узео учешће. Реч је о Преображењу Христовом, о чему сведоче апостоли Јован, Јаков и Петар који су у њему такође учествовали. Од јеванђелиста, само Матеј и Лука помињу овај догађај. *Лукино јеванђеље* [глава 9, стих 28-36] говори како апостоли *бејаху засйали, али йробудивши се из сна видеше славу Њејову и два човека који сйајаху с њим, а који бејаху йророци Мојсије и Илија*. По Матеју [глава 17, стих 1-9], *лице њејово сијало је као сунце, а хаљине су му йосйале беле као*

---

15 Помазивање уљем се у *Сйаром завету* помиње на више места, где се помазују Божији служитељи и то свештеници, цареви и пророци што представља харизматско присуство Светог Духа у животу Изабраног народа. Ови дарови се преносе у виду печата на сваког члана Цркве тајном која се врши непосредно по крштењу означавајући опште свештенство, али и царство и пророштво. Начин справљања светог уља званог *миро* које се употребљава у обреду налази се у књизи *Изласка* [2. Мојсије, глава 30, стихови 22-33].

свейлості. Сва твар је дакле постала прозрачна онемо што испуњава време.

Таворска светлост се сматра нествореним енергијама божанствене суштине чије усвајање одговара динамици личности у појмовима православне аскетике. При том је, по јеванђеоском опису, апостолско виђење посредовано буђењем – што Преображење везује за Васкрс као устанак из самртног сна у који је утонула грехом опхрвана природа. Божанствене енергије којима просијава твар представљају основ православне иконографије.

2. Учење о икони

Православна вера, која представља испуњење времена у Богочовеку, свој израз налази у мноштву образа предложених уму како би га привели зрењу ове тајне. Појам *иконе*, сходно томе, означава богослужбену свест.

Учење о икони (на грчком *εἰκών* – слика) установљено је одлукама Седмог васељенског сабора одржаног у Никеји од 24. септембра до 23. октобра 787. године као одговор на ико-ноборачку јерес која је потресала Цркву. Сабор је заузео став да је предмет поштовања личност коју икона изображава, те да постоји разлика између обожавања које приличи Богу и поштовања које доликује личностима светих. Иконопоштовање је потврђено и образложено *Светим писмом*, сведочанством светих отаца и бројним примерима чудеса пројављеним дејством икона.¹⁶ Обнови светих икона је посвећена прва недеља Васкршњег

---

16 Владика кипарски Константин навео је, између осталог, и овај пример: *Чобанин неки из града Констџанце истрџавши једноја дана сџадо на џашу виде икону Пресветејџе Бојородице суу украшену цвећем од џравоверних. „На шџо џолику частџ одавџи сџени?“ рече чобанин (свакако васџишџан у иконоборсџиву) џа удари својим џвозденим шџџајом џо икони и џоквари десно око на лику Бојомџшере. Но шџек шџџо се кренуо од шџоја месџџа, сџџџакне се и оним истрџим шџџајом избџије себи десно око. Враџишџивши се ћорав у џрад, он је џлачући вџкао и џоворио да џа је џосџџиџла казна од Бојородице [Велимировић, Пролог, 11. октобар].*

поста, названа *победа православа*, што говори о значају иконопоштовања за православну веру који нема пандана у светским религијама.¹⁷

Иако наизглед просто, учење о икони је немогуће у целости појмити мимо аскетике православног хришћанства зване *исихазам*. Он представља пуноту богословља огледајући се у непосредном искуству Таворске светлости, које је срж јеванђеоске науке [Лоски, глава 11]. Икона с тим у вези сведочи богопознање разоткривајући појам личности у аскетском назначењу. Следујући овом искуству, геометријска оптика оцртава се у динамичкој просторности која се одређује појмом *обрнућа перспектива*.

Мада није распознатљива у свим периодима и стиловима, обрнута перспектива се сматра дефиниционим својством православне иконе [Antonova, страна 29]. Као таква, она се не ограничава на сликарство, с тим да је овај израз чини нарочито упадљивом. У питању је ширење у дубину, које присуствује у иконографији придајући јој временски дојам [Milovanović & Tomić], што одговара разилажењу планинских масива на којима стоје пророци Мојсије и Илија (Слика 3). Тако установљено време означава динамику личности која се на икони Преборажења огледа у напредовању од хоризонталног преко полуусправног до најзад усправног става у односу на Христов средишњи лик.

Својствена динамика иконе успоставља јој геометријску оптику представљајући њено свештеностејство [Milovanović & Medić-Simić]. Црквено предање препознаје иконографију као

---

17 Случај римокатолицизма је поучан јер показује како је Запад изгубио икону. Све до X века, Велики раскол не постоји наступајући тек 1054. године поводом догматског спора око 8. члана Симбола вере, ком западни догмат додаје реч *filioque*. Хуманистички препород који је наступио неколико векова потом као плод овог става означио је разлаз са светоотачким предањем, па самим тим и са иконографијом. Постренесансни Запад, било да се своди на протестантску реформацију или на римокатоличку контрареформацију, не познаје икону у значају и ширини које јој придаје православна вера.

превасходни израз пројављен у бројним видовима међу којима су појање, догматика, архитектура – и наравно сликарство – само неки од њих. Она је сведочанство богослужбене свести која се не ограничава природом, већ претпоставља лично исходиште [Јововић, стране 63-112].

3. Астрологија у свештеном предању

Нарочити значај међу иконама имају тзв. *нерукојворене* које не представљају дело људских руку. Ту пре свега спадају свете мошти као нетрулежна тела божијих угодника, а затим и остали предмети који пројављују лични моменат. У крајњој линији, рекли бисмо да се оно што извесну ствар чини иконом не тиче њега самог колико вредности коју му придаје литургијски контекст, па је стварност у целисти иконографска појава утолико што се проналази у богослужбеној свести. Такво поимање природе открива значај личности у Божанственом промислу, укључујући човека коме је превасходно намењен овај удео.

Богослужење сматрамо интегративним процесом који, у тежњи да личношћу обујми природу, успоставља време расветљавајући идентитет твари. Календарски систем које је израз ове делатности, према томе, представља икону која спада у ред нерукотворених. Сунчеви и Месечеви циклуси – као и остала збивања – њиме попримају свештенодејство постајући омен оваплоћеног Божанства. *Јеванђеље* [Матеј, глава 2, стихови 1-12] наговештава разматрање космологије у светлости личног момента сведочећи јављање Витлејемске звезде на рођењу Христовом или пак помрачење Сунца и Месеца које се збило на распећу [Матеј, глава 27, стих 45; у вези са главом 24, стих 29].¹⁸ Богослужбена свест која космологији придаје есхатолошки значај представља основ православне пасхалије.

---

18 Свети Дионисије Ареопагит у *Писму Поликарпу* подробно описује ово збивање које је лично посматрао из Хелиопоља [Dionysius, глава 2].

Свештено предање дакле прихвата астрологију која је сведочанство личног момента. У *Сйаром завейу* се каже како су звезде створене да буду знаци времена [1. Мојсије, глава 1, стих 14], док нас *Нови завей* позива да читамо знаке [Матеј, глава 16, стихови 1-3]. Забрана бављења астрологијом у књизи *Поновљених закона* [5. Мојсије, глава 18, стихови 10-13] тиче се заправо одсуства иконе – у *Јеванђељу* она је уклоњена оваплоћењем Божанства. Управо стога, оно чува сећање на астрологе [Матеј, глава 2, стихови 1-12] који се на црквенословенском језику називају *волхи* што је превод речи *маџи* (на грчком μάγος – чаробњак). Свети оци који понављају ову резерву – на пример, Василије Велики који тврди да астрологија ускраћује слободну вољу [Basil, глава 6.7] – упозоравају на одсуство свести, али се њихова осуда мора схватити условно јер би се у противном односила на оваплоћени Логос. Уосталом, појам слободе се у православном предању не разматра мимо аскетског назначења које је у тесној вези са иконом, чиме космичка драма у Богочовеку досеже духовно разрешење. Духовност, према томе, не мањка астрологији изузев ако мањка астролозима или онима који не разумеју намењени јој значај. Она представља неизоставни чинилац *Јеванђеља*, а њена предсказања саставни део богослужбене свести која се не исцрпљује извесним видом иконографије.

Модерна астрологија познаје два језика која се називају *Зодијак* што значи точак живота.¹⁹ Име указује на поимање исконског астросимболизма као божанствених енергија које

---

19 Реч *зои* (на грчком ζωή – живот) у *Јеванђељу* се преводи као душа означавајући личност. При том, књига *Посѣања* наводи како је Адам, познавши своју жену, дао јој име *Ева* [1. Мојсије, глава 3, стих 20] што заправо значи исто (на јеврејском חַוָּה – оживети). Зодијак обично преводe животињским кругом полазећи од речи *зоон* и њеног деминутива *зооиаон* (на грчком ζῳών – животиња, ζῳδιαῶν – животињица), али је примерено засновати превод на корену који значи живот, па би деминутив представљао живот у малом.

Овај појам одговара латинској речи *анима*, откуда назив за животиње (на латинском animal – животиња).

именују збивања поистовећујући се са њима. Сидерички (звездани) зодијак који се одређује у односу на непокретну звезду Спику, у употреби је пре свега међу источним народима. Тропски (жарки) зодијак који се пак користи на Западу за своје полазиште има тачку пролећне равнодневнице, означену **♈** будући да одговара знаку Овна. До разиласка ових језика је дошло у првим вековима нове ере,²⁰ чему посвећујемо пажњу у Поглављу 6. Наредна разматрања исказујемо у језику Тропског зодијака који отпочиње **♈**-тачком.

4. Косовски завет

По назору Вука Стефановића Караџића, Косовска битка означава епохални догађај српске историје представљајући јој средишњу епопеју око које се везују остали елементи. Он с тим у вези запажа: *Ја мислим да је код нас и њрије Косова било и јуначких њјесама од сѡарине, но будући да је ова њромјена ѡако силно ударила у народ, ѡо су ѡѡшово све заборавили ѡѡо је било донле, ѡа су само одонда ѡочели ѡриѡвједатиѡи и ѡјеваѡѡи* [Караџић, књига 1, страна 539].

Реч је о хронолошкој матрици која се заветним опредељењем надовезује на *Јеванђеље*, о чему говоре стихови песме *Прѡѡасѡѡ царсѡѡѡва срѡскоѡа* [Караџић, књига 2, стране 214-216]:

---

20 За разилажење Запада и Истока присутно по овом питању, примерене су речи владике Николаја Велимировића како једни не стижу да мисле од тога колико раде, а други не стижу да раде од тога колико мисле. Заиста, Тропски зодијак који се тиче годишњих доба повезан је са циклусом људских делатности, док је Сидерички који је успостављен звезданим небом примерен у теорији. Уздижући светосавско предање православне вере изнад ове поделе, он примећује: *Да ли ће се Балкан заразитѡи од једноѡи или од друѡѡѡ очајника, или ће ѡак усѡѡѡѡи да дода лекове и ѡслужи обоѡѡѡи на њиховој болесничкој ѡѡсѡѡѡѡи, ѡо је заѡнеѡѡѡка ѡред њим – ѡо је њѡѡѡѡ сфиникс* [Велимировић, Изнад, расуђивање 6].

*Полетѝио соко ѝиѝа сива
Од свеѝиње – од Јерусалима,
И он носи ѝѝиѝу ласѝавиѝу.
То не био соко ѝѝиѝа сива,
Већ ѝо био свеѝиѝиѝељ Илија;
Он не носи ѝѝиѝе ласѝавиѝе,
Веће књиѝу од Боѝородиѝе, –
Однесе је цару на Косово,
Сѝуѝѝа књиѝу цару на колено,
Сама књиѝа цару беседила.*

Посреди је аналогија којом се Косовска епопеја поима у светлости Крсне жртве, чиме поприма обресе личног сведочанства образујући историјску свест. Њену иконографију тумачимо језиком Тропског зодијака [Rudhyar, Signs], с обзиром на кључна збивања националне историје.²¹ У питању је тзв. *mundana асѝролоѝија* (на латинском *mundanus* – светски) која се бави извесним просторима, те народима који на њима живе и битним одредницама њиховог деловања [Baigent].

У црквеном календару, овај се празник назива *Видовдан* и није зачудо што су са њим скопчана значајна збивања: 1) Видовдански атентат на надвојводу Франца Фердинанда извршен у Сарајеву 1914. године, чиме је, месец дана потом, отпочео Први светски рат, 2) Видовдански устав проглашен у Београду 1921. године којим је правно утемељена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, 3) Видовданска резолуција Инфромбирова донета у Букурешту 1948. године, чиме је наступио идеолошко-политички спор Совјетског Савеза са Комунистичком партијом Југославије, 4) Видовдански митинг одржан на Газиместану 1989. године којим је Србија потврдила суверенитет над Косовом и Метохијом супротставивши се албанском сепаратизму и

---

21 Тропски зодијак подразумева извесни алгоритам за израчунавање хороскопа који сматрамо саставним делом језика. Овај рад је у ту сврху користио програм Sirius, Cosmic Patterns Software Inc., Florida 2016.

најзад, 5) Видовданско изручење Слободана Милошевића у Београду 2001. године, када је предат Међународном суду за ратне злочине где је преминуо непуних пет година потом. Сваки од ових догађаја препознаје се у прогресији Косовског хороскопа, што је битно за поимање његове иконографије.

О току боја нема много поузданих података. Ако бисмо ишли трагом историјске науке, позната је одлука Турака да нападну Србе, њихов пут од Пловдива до Газиместана, време и место одржавања битке, почетни успех српске војске и потом преокрет, као и погибија српског и турског цара [Питулић, страна 102]. У недостатку тачног времена, обично се за почетак битке узимало свитање, чиме се Асцендент подударало са Сунцем на 1° Рака [Стаменковић, стране 90-91]. Како је међутим реч о дугодневу, ово би значило летњу зору, па је почетак битке морао чекати трећи час кад се разилази јутрања магла. У овој ректификацији,²² Асцендент одговара основном степену Лава што га чини посве примереним хороскопом (Слика 4). Правило је наиме да прва кућа која отпочиње Асцендентом представља оног ко напада, а то је моћна царевина. Зодијачким знаком Лава влада Сунце које је у овом хороскопу двоструко наглашено – најпре летњим дугодневом када је најјаче, а затим и његовом конјункцијом са најсјајнијом звездом Сиријусом указујући на велику моћ државе и народа [Имширагић, страна 72-73].²³

Насупрот Лаву стоји Водолија са два владара – Сатурном у Лаву на врху друге куће и ретроградним Ураном у четвртој кући на основном степену Шкорпиона који оцртава границу где су се војске среле. Уран је у Шкорпиону егзалтиран, па

---

22 Ректификација је астролошка техника којом се, у случајевима када је немогуће утврдити тачно време извесног збивања, уз помоћ осталих података настоји установити најприкладнији хороскоп [Стаменковић, страна 221, Увод, напомена 1].

23 Сиријус се назива *Сунце Сунаца* будући да је на њему заснован први соларни календар [Зелинский, §3].

представља изузетног јунака на српској страни што је пре свега слика Милоша Обилића.²⁴ Он образује егзактан квадрат како ка Асценденту тако и ка Десценденту, наговештавајући необичне обрте ратне среће у које спада чињеница да је Милош убио Мурата,²⁵ али да је страдао и српски цар. Тврдњу да је Милош Обилић непосредно представљен Ураном на основном степену Шкорпиона – познатом у мунданој астрологији као најагресивнији степен и јак показатељ за почетак сукоба – поткрепљује квадрат Урана и Марса [Милекић, стране 296-297]²⁶ који је на степену свог пада 28°Рака у конјункцији са Асцендентом. Ово се превасходно односило на Муратово убиство, уздрмавши такође турску војску и државу будући да је Марс владар десете куће у знаку Овна. При том, Марс на 28°Рака веома често указује на моменте масовног страдања који имају дугорочне последице, што је ова битка свакако била.

Сувладар Десцендента је Сатурн у знаку свог суизгона Лаву који је у језику Зодијака оличење царског достојанства. Он представља цара Лазара који је предводник српске стране у боју, а чијом је погибијом обезглављена српска држава. Сатурн је у квадрату са Плутоним у Биком што је опет знак његовог изгона, који се налази на Северном Месечевом чвору. Месечеви

---

24 Дукина хроника из осамдесетих година XV века казује: *Неки младић из редова Срба, њлемића, храбар и лукав као нико међу њамошњима – како се исјосјавило – најусјио је редове хришћана и дојурно, као да је њребејао, усред њурских њруја. Турци су ја ухвајили, али он је назвао именов њиховој владара и рекао: „Желим да ја видим и кажем како из ове бијке да изађе као њобедник.“ Одвели су ја до владара, а Мурај даде знак руком да му њрисјуйи; младић му њрије и нанесе крајким мачем смрјоносну рану, њосле чеја су ја Мурајови сјражари исекли на комаде.*

Његово име Милоин помиње Халкидонска хроника с краја XV века [Питулић, стране 105-107].

25 Уранова ретроградност у овом хороскопу при том открива начин на који је убиство изведено. Уместо да хрли у битку, он налази пут да непажено продре у дванаесту кућу где скривен иза Асцендента борави Марс.

26 *Ово је слика свих оних који њрви исјрчавају и свих хероја који умреше зајо шјо су искорачили исјред времена, исјред њријајеља, исјред њука* [Милекић, страна 297].

чворови успостављају временску осу хороскопа усмерену према Северном који у том погледу одговара будућности [Teal, стране xiv-xv и 3-7], па ће се аспекти Сатурна и Плутона јављати и у наредним хороскопима које будемо разматрали.

Од значаја је и положај Месеца који је владар Рака где се налази Марс. Он је смештен у осмом пољу хороскопа на 6°Риба указујући на верски рат, с тим што Месец такође присуствује на турској застави која се неретко сматра ознаком ислама.²⁷ Да је ово битно потврђује још један хороскоп који је образован знатно касније, али је на известан начин повезан са овим догађајем – проглашење Савезне Републике Југославије [Стаменковић, стране 65-66]. Поред упадљивог квадрата Сатурн–Плутон у фиксним знацима као што је случај у Косовском хороскопу, и Месец је готово на 6°Риба на врху седме куће (Слика 5).²⁸

Аспекти Сатурна и Плутона су повезани са још неколико кључних дешавања. Најпре је то Видовдански атентат где су Сатурн и Плутон у конјункцији, а што је такође од критичног значаја за Србију. Поред тога, Сатурн и Плутон су у конјункцији код резолуције Информбироа, а у опозицији приликом изручења Слободана Милошевића и атентата на Зорана Ћинђића. Последњи циклус Сатурна и Плутона отпочео је њиховом конјункцијом у знаку Ваге 1981/2. године када су наступили немири на Косову.²⁹

Значај Косовског хороскопа за потоња збивања сведочи секундарна прогресија на наредне догађаје.³⁰ Код

---

27 О пореклу ове заставе (на турском Ay Yıldız – Месец Звезда) постоје разне претпоставке, али се поуздано зна да представља древни симбол који су користили бројни народи.

28 Седма кућа у мунданој астрологији означава непријатеље, па је током овог периода дошло до ескалације косовског сукоба.

29 Циклус се окончао 2020. године када су се ове планете поново сусреле на 22° Јарца.

30 Секундарна прогресија представља пророчку технику превасходно везану за језик Тропског зодијака која следи начело *дан за јодину*, што подразумева да прогресивни помак хороскопа за наредни дан одговара годишњим периодима.

Видовданског атентата, Месец егзактно конјугује Плутон [Милекић, стране 177-178]³¹ на 25° Бика где се управо нашла непокретна звезда Алгол која указује на страдања повезана са прецима [Имширагић, стране 357-358] и то је несумњиво најзначајнији аспект овог хороскопа (Слика 6). У прогресији на Видовдански устав (Слика 7), образује се конјункција Сунца и Јупитера – што већ говори о закону – и то баш на 15° Стрелца представљајући средишњи закон тј. устав.³² У погледу Видовданске резолуције (Слика 8), Асцендент долази на основни степен Јарца што означава кардинални догађај у историји народа.³³

Прогресија на Видовдански митинг (Слика 9) представља конјункцију Сунца и Месеца – тј. млад месец – у Водолији, па имамо величанствену слику у којој Слободан (име које одговара Сунцу у знаку Водолије) Милошевић (име Урана у Косовском хороскопу, који влада овим знаком) заједно са својим народом придаје нови значај Косовском боју (оличен младим месецом). Како су Сунце и Месец у истом знаку [Милекић, стране 36-37], народ га воли и подржава у чему се састоји обнова завета. Месец је при том у квадрату са Марсом [Миле-

---

31 Овај аспект који се везује за страдање народа налази се у наталним хороскопима краља Александра Карађорђевића и његовог сина Петра, а такође у хороскопу Слободана Милошевића [Стаменковић, стране 142-146 и 150-151].

32 Стрелац је знак који се повезује са законом и структурирањем друштва [Грин, стране 84-85]. Његов владар Јупитер у овој прогресији гради конјункцију са Сунцем на средишњем степену знака.

33 Асцендент ове прогресије је по свој прилици конјугован положајем Сунца у Сталиновом хороскопу, будући да се датумом његовог рођења сматра 9. (21) децембар 1879. године, мада постоје и другачија мишљења [Величковић, страна 3]. У част његовог рођендана, Врховна команда образовала је у Руду 8. (21) децембра 1941. године Прву пролетерску ударну бригарду Народноослободилачке војске. Њено крштење ватром код села Гаочића и Миоча 9. (22) децембра 1941. године славило се као дан Југословенске народне армије од њеног оснивања 9. (22) децембра 1951. године, што указује на значај овог степена којим отпочиње кардинални земаљски знак.

кић, стране 147-149] , па је остала је упамћена његова изјава: *Нико не сме да вас бије.*³⁴ Прогресија на Видовданско изручење (Слика 10) открива Сунце на 6° Риба, што одговара положају Месеца у Косовском хороскопу. Уз то, Месец ове прогресије долази тачно на Милошевићев натални Месец, што је такође занимљива веза.³⁵

Изнети подаци указују да се Косовски хороскоп временом умножава преносећи свој код у транзитима и прогресијама. Као такав, он се у мунданој астрологији може сматрати прилично поузданим извором дајући предсказања која су израз историјске свести. Лични моменат свештеног предања означава чињеница да је српска страна у боју представљена Водолијом, а не Јарцем који је стереотипна слика Србије. У прилог овој тврдњи говоре бројни догађаји који јој сведоче водолијански карактер међу којима су Први српски устанак подигнут на Сретење [Стаменковић, стране 71-72], а потом и Сретењски устав проглашен на исти дан тридесет и једну годину касније [Стаменковић, стране 39-40] – што Република Србија слави као државни празник.

Утемељитељ српске црквености и државности Свети Сава такође се прославља у овом знаку Тропског зодијака. Сва је прилика да се често помињана тврдња о Небеској Србији и њеном народу односи на Водолију чији је владар Уран (на грчком οὐρανός – небо).³⁶

---

34 Ово је, заправо, изречено 11. (24) априла 1987. године приликом Милошевићеве посете Косову Пољу означивши потврду српског суверенитета над Косовом и Метохијом. Упечатљиво је, међутим, да хороскоп наведеног догађаја садржи исти аспект, али и хороскоп митинга одржаног 11. (24) децембра 1996. године у Београду када је Слободан Милошевић рекао: *Волим и ја вас.*

35 У хороскопу Слободана Милошевића, Месец на 3° Лава конјугује Плутон на 4° истог знака [Стаменковић, стране 150-151].

36 Водолијом влада Уран уз Сатурнову сувласт, што означава комплексну природу овог знака [Грин, стране 65-66]. Док Сатурн представља граничну сферу непосредно видљивих планета, Ураново откриће се везује за другу половину XVIII века премда се сматра да га је још Хипарх 128. године пре

Ово је поткрепљено народном песмом у којој цар Лазар преко Светог Илије добија поруку од Богородице да се определи између два царства. У случају да се одлучи за земаљско, Богородица му налаже да нападне Турке узимајући улогу асценденталног Лава:

*Ако волиш царсџву земаљскоме
Седлај коње, ѝришежи колане!
Вишезови сабље ѝријасујџе,
Па у Турке јуриш учиниџе:
Сва ћу џурска изџинуџи војска!*

Супротни знак Водолије представља пак Небеско царство које му се такође нуди. Уколико пође тим путем, предложено му је заветно опредељење:

*Ако л' волиш царсџву небескоме,
А џи сакрој на Косову цркву,
Не води јој џемељ од мермера,
Већ од чистџе свиле и скерлеџа,
Па ѝричестџи и нареди војску:
Сва ће џвоја изџинуџи војска,
Ти ћеш, кнеже, са џом ѝојинуџи!*

нове ере сматрао звездом [Bourtembourg]. Било како било, његова појава у XVIII столећу подудара се са револуционарним збивањима на тлу Европе и Северне Америке од историјског значаја.

У њих се такође сврстава, али и по много чему издваја, Српска револуција 1804-1835. године којом је након вишевековне владавине Турака обновљена државотворна традиција народа [Ranke]. Овај чин, који представља израз континуитета, нагнао је поједине мислиоце да тврде како у Србији до револуције није ни дошло упркос бројним показатељима који је сврставају у ред револуционарних стремљења XVIII и XIX столећа [Јовановић, стране 25-31]. Но док се на Западу она подудара са секуларизацијом друштва и националном еманципацијом од доминантног римокатолицизма, Срби је преваходно доживљавају обновом историјске и богослужбене свести. Разлог томе лежи у личном моменту Косовског завета осведоченом комплексном природом Водолије.

На тако изнету дилему, он одговара:

*Земаљско је за малена царсѣво,
А небеско увек и до века.*

Овим опредељењем је установљен народ као заветна заједница и потврђена царска круна. У Косовском хороскопу, она је представљена Сатурном у Лаву, који је сувладар Водолије.

Песма даље наводи опис битке помињући личност чије име упућује на Јужни чвор – а то је Југ Богдан заједно са Југовићима – који би, скупа са Милошем Обилићем, одговарали знаку Шкорпиона. Било како било, Оса чворова је наглашена Плутоним присуством на Северном чвору у квадрату са Сатурном што успоставља својствену динамику хороскопа опредељујући будућа збивања.

Значајно је приметити да и поред предсказане погибије, крај песме помиње издајство сматрајући га непосредним поводом. Ово је изузетно сложен и недогледан чинилац Косовске епопеје који представља копчу са *Јеванђељем* [Матеј, глава 18, стих 7], у складу са речима: *Саблазан мора доћи, али њешко ономе кроз која дође саблазан*. У чему се пак оно састојало, није посве јасно из њеног садржаја. Издајство наговештава и *Пећки летопис* из 1402. године у спрези са астрономским збивањима која су најавила трагични исход [Павловић, страна 91]:

И на крају боја њоја, не знам шта њраво да кажем о кнезу, да ли ња издаде неко од њејове стѣраже, или се зби суд божји – у руке њејове њаде и њосле мнојих мука сам му часну и бојо-бојажљиву ѡлаву одсече. И њојом узе све њодручнике њејове. А њре смрѣи њејове, у лето ѡређе, сунце се у ѡшаму ѡрејвори ѡако да се и звезде у ѡдне ѡјавише и крвав месец, ѡказујући несрећу која ће доћи од синова Исмаиљевих...

Ово представља тежњу да се докучи квадрат Сатурна и Плутона који је по Горану Милекићу [страна 95] оличење

апокалипсе. Он одговара средишњој оси Косовског хороскопа, која је мерило верности завету [Познановић, стране 55-56] сврставајући историју Срба у тзв. *национализме Судњеј дана*.³⁷ Значај времена с тим у вези није потребно наглашавати, па се и календарско питање намеће као битно тичући се управо ове осе. Његов литургички контекст, при том, расветљава космологију православне вере.

---

37 Овај израз је први пут употребио Милорад Екмечић у есеју из 1984. године надовезујући се на изјаву Винстона Черчила да се ирско питање, услед изразито верског обележја, може разрешити тек на Судњи дан [Екмечић, страна 32]

4) О броју и мери

Схватање броја је претрпело знатне измене током модерног доба, па се с правом поставља питање да ли се ради о истом појму [Шпенглер, глава 1]. Ако традиционалном парадигмом сматрамо питагорејство, видимо да по овом начину, које је у Цркви нашло своје упориште [Гика, стране 3-9], бројеви представљају идентитет стварности. Модерно становиште, за чију се парадигму узима картезијанство, број пак види као однос ствари тј. њихово самеравање. Ово је скопчано са појмом мере (на грчком $\mu\acute{\eta}\kappa\omicron\varsigma$ – дужина) битно различитим од броја, што је био разлог стриктном разграничењу геометрије и аритметике. Појам реалног броја успостављен са Декартом у XVII, а довршен са Кантором, и Дедекиндом у XIX веку [Прешић] остварио је аритметизацију геометрије, али је такође број лишио исконског значаја свдећи га на линеарни параметар, што је нашло оправдање у скуповној алгебри на којој се заснива структура линеарног континуума.

Овај развојни пут је, заправо, потврдио антагонизам броја и мере који са истим жаром присуствује до данас. Намера нам је да изложимо решење постављеног проблема засновано на појму *динамичке јединице* [Миловановић & Милићевић]. Пример из *Светиој њисма* који наводимо сведочи његову утемељеност у предању Цркве.

1. Несамерљивост

Антагонизам броја и мере драматично се испоставља у оквирима Питагорејског братства. Њему приписују откриће несамерљивости присутне у темељима математике, које је изискивало сконцентрисан напор на њиховом расветљавању [Шпенглер, глава 1.5].

Појам који Грци користе за самеравање је *симетрија* [Weyl, страна 75] што је реч распрострањена у бројним областима. Средишњи значај овог појма при заснивању фундамен-

талних наука представља поновни сусрет са питагорејском проблематиком, који је пре свега присутан у квантној теорији и њеном односу са појавним светом. Класични колапс квантних система у њиховом судару са стварношћу одговара истом парадоксу несамерљивости.

Симетрија се обично разматра у вези са идентитетом извесног појма, премда се првобитно односила на самеравање двеју појмова. Дефиниција Феликса Клајна представља аутосиметрију будући да се тиче дејства које појам оставља идентичним [Klein]. У том погледу, идентитет означава поједначење симетричних појмова, чиме се указује суштинска веза једнакости и самеравања која није до танчина расветљена.

У исконском виду, симетрија подразумева да су два појма у односу сматрајући под тим бројевни однос који су Грци називали *λοῖος*. Ова реч у преводу на латински језик гласи *рацио*, откуда назив рационални бројеви за разломке које су они сматрали односима бројева. Питагорејство је бројевима придавало волшебни значај сматрајући њихове односе изразом космичког склада, па је откриће несамерљивости означило космолошку кризу која своје разрешење није нашла у његовим оквирима. Ово представља преломни догађај када је аритметика изгубила дотадашње преимућство уступивши га геометрији. У Еуклидовим *Елементима*, алгебра поприма изразито геометријски дојам будући да се у општем случају тиче мера које нису нужно у бројевном односу [Лучић, стране 28-29].

Самеравање представља поступак којим се утврђује да ли су мере у односу користећи при том операцију дељења са остатком – или пак само одузимање – што називамо *Еуклидов алџоритам* [Младеновић, страна 33]. Ако мере означимо a и b , број који говори колико се пута b може одузети од a називамо *количник дељења* означавајући га a_1 . Уколико није преостала никаква разлика, a_1 представља њихову размеру што записујемо $\frac{a}{b} = a_1$. У противном, разлика се јавља као мера b_1 мања од b коју

називамо *осїайїак дељења*. Полазна размера у том случају

износи $\frac{a}{b} = a_1 + \frac{b_1}{b}$, што је количник увећан размером

остатка и првобитне мере. С обзиром да је, међутим, b_1

мање од b , под размером $\frac{b_1}{b}$ подразумевамо обрат размере

$\frac{b}{b_1}$. Другим речима, ако ова размера износи $\frac{b}{b_1} = a_2$, то

значи $\frac{a}{b} = a_1 + \frac{1}{a_2}$. Ако пак и дељење b са b_1 даје остатак

b_2 , добијамо $\frac{a}{b} = a_1 + \frac{1}{a_2 + \frac{b_2}{b_1}}$, па се алгоритам наставља

решавањем размере $\frac{b_2}{b_1}$. Уколико се поступак оконча, a и

b су самерљиве с тим што мера d којом је дељено у послед-

њем кораку представља највећи заједнички делилац, а

$\frac{a}{d} \cdot b = a \cdot \frac{b}{d}$ најмањи заједнички садржалац обе мере.

Размери $\frac{a}{b}$ у том случају одговара однос бројева $\frac{a}{d}$ и $\frac{b}{d}$.

Његова репрезентација $\frac{a}{b} = a_1 + \frac{1}{\dots + \frac{1}{a_n}}$, добијена приме-

ном Еуклидовога алгоритма, назива се *верижни развој* и

представља вид тзв. *еїїайїских развоја* који се изражавају

разломцима јединичног бројиоца. Израз $\frac{1}{\dots}$ представља опе-

рацију обрата (инверзије) разломка која размењује вредности

однос употребом две операције – обртања разломка и додавања целог броја. Низ бројева $a_1, \dots, a_n$, који се јављају у овој репрезентацији, називамо *верижни сјектир* и могу га сачињавати све вредности подразумевајући да последњи члан није 1 што би значило да ниједан од разломака у изразу не представља цео број.³⁸ Уз ово ограничење, његова јединственост непосредно следи из алгоритма.

Општи случај, међутим, тиче се могућности да се Еуклидов алгоритам не оконча тј. да је верижни развој облика

$$\frac{a}{b} = a_1 + \frac{1}{\dots + \frac{1}{a_n + \frac{1}{\dots}}}$$

размери $\frac{a}{b}$. У том случају, кажемо да су a и b несамерљиве б у д у ћ и b да не постоји заједнички делилац која би у размери са сваком од њих дао цео број. Две мере које нису у бројевном односу образују ирационалну размеру што одговара грчкој речи *алојон*.

Основни пример ирационалности представља дијагонала квадрата у размери са његовом страницом. Њен спектар се изводи применом геометријског расуђивања подразумевајући да су квадрати сличне фигуре тј. да је ова размера за све њих истоветна (Слика 11). Нека је квадрат задат теменима $ABCD$. Дужину његове странице означавамо $a = AB = BC = CD = AD$, а дијагоналу $d = AC = BD$. На дијагоналу AC преносимо дужину a из тачке C , тј. одређујемо тачку D_1 за коју важи $CD_1 = a$. Над преостатком дијагонале AD_1 конструишемо квадрат $AB_1C_1D_1$ чију дужину странице означавамо $b = AB_1 = B_1C_1 = C_1D_1 = D_1A$, а дијагоналу $c = AC_1 = B_1D_1$. Тачка C_1 се налази на страници AB и то тако да важи $BC_1 = b$, што следи из подударности троуглова BC_1C и B_1C_1C . С обзиром на $d = AC = a + b$, размера дијагонале и странице је

38 Стари Грци јединицу не сматрају бројем с обзиром да не означава никакво бројање.

$x = \frac{d}{a} = \frac{a+b}{a} = 1 + \frac{b}{a} = 1 + \frac{1}{y}$ где y означава $\frac{a}{b}$. Како, међутим, важи $a = AB = b + c$, следи $y = \frac{a}{b} = \frac{b+c}{b} = 1 + \frac{c}{b}$ причему је $\frac{c}{b}$ однос дијагонале и странице квадрата $AB_1C_1D_1$. Сходно

томе $\frac{c}{b} = \frac{d}{a} = x$, па добијамо $y = 1 + x$ што у складу с претходним даје $x = 1 + \frac{1}{1+x}$. Узастопном заменом вредности

$1 + \frac{1}{1+x}$ на место непознате x у истом изразу, добијамо

$$x = 1 + \frac{1}{1+x} = 1 + \frac{1}{1 + \left(1 + \frac{1}{1+x}\right)} = 1 + \frac{1}{2 + \frac{1}{1 + \left(1 + \frac{1}{1+x}\right)}} = 1 + \frac{1}{2 + \frac{1}{2 + \frac{1}{\ddots}}}$$

увиђајући да је реч о ирационалној размери бесконачног

спектра $1, 2, 2, \dots$. Генеративни идентитет $x = 1 + \frac{1}{1+x}$

одговара изразу $x - 1 = \frac{1}{x+1}$ односно $(x-1)(x+1) = 1$,

одакле следи $x^2 + x - x - 1 = 1$ тј. $x^2 = 2$, па размеру x

називамо *корен двојке* у ознаци $\sqrt{2}$.

Наглашавамо да $\sqrt{2}$ не представља ни број нити однос бројева, већ ирационалну размеру која није бројевни однос. Њих Еуклид разматра у појмовима алгебарске структуре коју назива *учење о иройорцији*. Под овим појмом, за који Грци користе реч *аналоија*, подразумева се једнакост две размере у општем случају са припадајућом теоријом која своје порекло води од Еудокса Книдског [Младеновић, страна 41].

Према Еудоксовој теорији, наиме, пропорција $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$

подразумева да је за произвољне бројеве m и n свака од релација $ma < nb$, $ma = nb$ и $ma > nb$ еквивалентна одговарајућој по реду међу релацијама $mc < nd$, $mc = nd$ и $mc > nd$. Еудоксова пропорционалност успоставља идентитет међу размерама, што је омогућило развијање геометријске алгебре која спада у врхунске домете Еуклидовога дела.³⁹

У XI веку, персијски математичар, астроном и песник Омар Хајам незадовољан Еудоксовом теоријом развија своју за коју тврди да изражава суштину пропорционалности [Младеновић, стране 43-45]. Хајамова теорија се темељи на верижној репрезентацији размере и јединствености њеног спектра за случај бројевних односа. У свом трактату *Коменџари њешких њосџулаџа Еуклидове књиге*, он пропорцију заснива на верижним спектрима, подразумевајући под тим појмом њихову истоветност тј. једнакост одговарајућих чланова у низовима. На однос броја и мере установљен првенством геометрије над аритметиком, Хајамов трактат баца нову светлост у којој се помаља извесна хипераритметика спектралних низова. Управо стога, он допушта да се ирационалне размере такође сматрају бројевима,⁴⁰ што представља зачетак модерног схватања овог појма. Битно је при том истаћи да су Хајамова разматрања руковођена доследним конструктивизмом који код њега присуствује у истој мери као и код Еуклида. Питагорејско искуство броја тиме није нарушено, већ му је отворена могућност продора у ирационално разматрањем бесконачних спектра.

Насир ад-Дин ат-Туси, такође познати персијски математичар рођен седамдесет година након Хајамове смрти,

---

39 Њен значај је утолико већи што су *Елементи* књига са највећим бројем издања у историји после *Светиоџ њисма*. Она представља темељ писмености и пример доследног излагања [Лучић, страна 33].

40 *Гледањемо на величину x не као на линију, њоврш, њело или време, неџо ћемо њледаџи на њу као на величину која је аџсџрахована разумом од свеџа џоџа и која џриџада бројевима, али не бројевима аџсолуџним и сџварним јер честџо размера не мора биџи бројевни однос џџ. не моџу се наџи два броја чиџи би однос био једнак џџој размери... Јединица је дељива и величина која је џроизвољна разматџра се као број у смислу који смо навели* [Младеновић, страна 46].

написао је дела *Излагање Еуклида* и *Трактат о комилејном четвороруљу* у којима је разрадио Хајамове замисли. Прво од њих изашло је 1594. године у Риму преведено на латински језик, па се сматра да је Омар Хајам имао значаја за развој европске математике [Младеновић, страна 47].

2. Реални бројеви

Првенство геометрије над аритметиком установљено *Елементима* пољуљано је у првој половини XVII века појавом аналитичке геометрије. Ово је представљало до те мере преломни догађај, да је Њутн на маргинама свог примерка написао: *Ово није геометрија*, осећајући одбојност према Декартовој методи која је појмове геометрије сводила на бројевне законитости.⁴¹ Иако је остао упамћен као творац рационалне маханике и отац механицизма, Њутн заправо са овом идеологијом није имао толико тога заједничког колико Декарт чија је теорија Њутновим замислима дала аналитичко уобличење око стотину година потом у делу Пјера Лапласа [Стокић, стране 80-81]. У том погледу, механицизам представља више декартовску но ъутновску парадигму, засновану на аритметизацији геометрије.

Основни Декартов спис у ком је представио своје становиште зове се *Излагање методе*, објављено 1637. године на француском језику.⁴² Он полази од стриктне поделе на објекат спознаје и субјекат спознајућег тј. на протежну и мислећу стварност будући да објектом сматра материју чија је основна особина простирање. Објективна стварност се изражава

---

41 Сматра се да је оно што је Њутна превасходно нагнало да начини властити систем природне филозофије атеизам који је провејавао код Декарта [Cunningham, страна 383].

42 Пуни назив гласи *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences* што се скраћено преводи *Расцрџава о методи*, премда је Декарт тврдио како делу није дао име *Расцрџава* јер би га то исувише подсећало на схоластику.

бројем схваћеним као мера, па је према томе Декартова физика заправо аналитичка просторност која је израз бројевних законитости. Овај приступ је уронио Еуклидову геометрију у оквир чији су састојци тачке установљене вредностима координата. Тако је рођена замисао о реалном броју као конституенту аналитичке просторности.

Аналитички приступ геометрији и механици захтевао је развијање извесне аритметике зване *математичка анализа* која је постала основ модерног мишљења. Појам броја у том процесу претрпео је знатне измене јер је морао у себе уградити меру. У овом склопу пак избледела је веза са традиционалном космологијом, што се јавља као кључни проблем у тумачењу апстрактне просторности која наступа од Декарта [Шпенглер, глава 1.8]. Картезијански дуализам, подразумевајући поделу на објективну и субјективну стварност, претпоставља математичку анализу као њиховог посредника тј. мислећу представу просторности која одговара хелиоцентризму модерне науке [Milovanović].

Доследно утемељење реалног броја морало је сачекати настанак скуповне алгебре крајем XIX столећа. Након геометријске алгебре која је најпре сменила аритметичку, она смењује и геометријску уводећи скуп као основни појам. У овој теорији, реална права постаје непребројиви скуп тачака од којих свака за себе представља број.

Три основне конструкције реалне праве називају се *Дедекиндова*, *Канџорова* и *Вајерштрасова* при чему све полазе од природних бројева $\mathbb{N}$ који отпочињу јединицом настављајући се за по један већим [Преших]. Из скупа $\mathbb{N}$ се најпре изводе рационални $\mathbb{Q}$, а потом и реални бројеви $\mathbb{R}$ једном од наведених конструкција. Корак са $\mathbb{Q}$ на $\mathbb{R}$ је посредован аксиомом званом *Дедекиндова нејрекидност*, која подразумева да како год разделили реалну праву, постоји тачка – тј. реалан број – на сучељу скупова.⁴³ Овај аксиом

---

43 Дедекиндова аксиома представља исказ повезаности скупа $\mathbb{R}$, тј. тврдњу да се реална права нема отворено разбијање. У језику скуповне алгебре, она гласи $\forall R_1, R_2 (R_1 \cup R_2 = \mathbb{R} \wedge R_1 \leq R_2 \Rightarrow \exists r R_1 \leq r \leq R_2)$, што значи да за било која

није задовољен међу рационалним бројевима услед чега је неопходно проширити их ирационалним.

Скуп $\mathbb{Q}$, дакле, није непрекидан тј. не задовољава Дедекиндову аксиому. Другим речима, ако га поделимо на скупове Q_1 и Q_2 , не мора постојати рационалан број на њиховом сучељу.⁴⁴ Уколико пак постоји, ова раздела коју називамо *Дедекиндов пресек*, одговара рационалном броју. У противном, пресек представља ирационални број реалне праве $\mathbb{R}$. Сваки реалан број, према томе, одређен је бесконачним скуповима рационалних који означавају његову доњу и горњу границу. У том погледу, конструкција наликује Еудоксовој теорији пропорције с том разликом што

она подразумева потенцијални однос $\frac{n}{m}$ док код Дедекинда

сви они присуствују актуелно као бесконачни скуп. И баш се по том питању разилазе традиционално и модерно поимање. Реални број представља идеални конструкт сачињен од актуелне бесконачности коју у модерну математику уводи скуповна алгебра.

Канторова конструкција реалне праве заснована је на Кошијевим низовима рационалних бројева,⁴⁵ што такође подразумева присуство актуелне бесконачности. Вајерштрасов приступ пак реални број представља у виду бесконачног низа који одговара цифрама његовог записа у децималном систему. Уместо десетичне основе, наравно, могућа је и било која друга што ниуколико не утиче на ток конструкције. У спреси са

два скупа чија је унија реална права, таква да чланови првог нису већи од другог, постоји реалан број који није мањи од чланова првог скупа нити већи од другог.

44 Пример незадовољене непрекидности на скупу рационалних бројева је његова раздела на бројеве мање и веће од $\sqrt{2}$. Не постоји елемент скупа $\mathbb{Q}$ на сучељу ових скупова будући да $\sqrt{2}$ није рационалан број.

45 Кажемо да је низ Кошијев ако разлика било која два члана однекле постаје мања од произвољне вредности. По Канторовој конструкцији, ово представља дефиницију реалног броја.

Канторовом, ова конструкција открива како се са реалним бројевима поступа будући да ниједан рачунар не подржава актуелну бесконачност скуповне алгебре.

Број у том погледу представља низ који настаје додајући сваком претходном члану по једну цифру, што подразумева динамику скала при чему вредност на свакој од њих одговара децималном запису извесне дужине. И не само да га је могуће неограничено продужавати, већ се јавља бесконачни ентитет који одговара идеалном појму броја. У темељу реалног броја, према томе, лежи платонистичка замисао о одражавању идеја у несавршености појавног света.

Идеални свет означава теорија скупова чинећи појмовни склоп у који се настоји уронити модерна наука. Хилбертово одушевљење њеном идеологијом изражено је речима: *Нико нас неће изненађивати из раја у који нас је Кантор својом теоријом увео* [Hilbert, Unendliche], али се убрзо показало да је тај врт сасвим другачији од оног на који традиција чува сећање. Идеолошки оквир модерне разматрамо у Поглављу 6.3 које се односи на историју грегоријанског календара с обзиром да представља основ хелиоцентричне космологије [Milovanović]. Истичемо међутим да он није подесно полазиште овог рада, па је потребно уложити напор на сагледавању реалног броја у традиционалном кључу.

3. Хајамова пропорција

Под верижним развојем реалног броја x , подразумевамо

израз облика $\frac{a}{b} = a_1 + \frac{1}{\dots + \frac{1}{a_n + \frac{1}{\dots}}}$ где $a_1, \dots, a_n, \dots$ означава

низ природних бројева који сачињавају његов спектар што записујемо $x = \langle a_1, \dots, a_n, \dots \rangle$. Три тачке у овом запису не представљају актуелну бесконачност скуповне алгебре, већ потен-

цијалну која подразумева могућност неограниченог низања. Рационални бројеви имају коначне спектре, док у општем случају присуствује извесни динамизам који омогућава његово продужавање у недоглед. Управо њему посвећујемо пажњу у намери да Хајамову пропорционалност учинимо посредником ка поимању реалног броја мимо идеолошког оквира којим га оптерећује модерна.

Рационални бројеви $\xi_n = \langle a_1, \dots, a_n \rangle$ чине верижни низ реалног броја x . Тиме је верижни развој представљен низом заокругљења $\xi_1, \dots, \xi_n, \dots$ која одговарају извесном

броју. Општи члан овог низа је разломак облика $\xi_n = \frac{h_n}{k_n}$, с

тим што је први у низу $\xi_1 = a_1$ тј. $h_1 = a_1$ и $k_1 = 1$. Наредни чланови су одређени рекурентним формулама $h_{n+1} = a_{n+1}h_n + h_{n-1}$ и $k_{n+1} = a_{n+1}k_n + k_{n-1}$ за $n \geq 1$, подразумевајући почетне услове $h_0 = 1$ и $k_0 = 0$. Ако са $\Delta\xi_n$ означимо разлику узастопних чланова, добијамо

$$\Delta\xi_n = \xi_{n+1} - \xi_n = \frac{h_{n+1}}{k_{n+1}} - \frac{h_n}{k_n} = \frac{h_{n+1}k_n - h_nk_{n+1}}{k_{n+1}k_n} = \frac{[h, k]_n}{k_{n+1}k_n}.$$

При том, $[h, k]_n = h_{n+1}k_n - h_nk_{n+1} = (a_{n+1}h_n + h_{n-1})k_n - h_n(a_{n+1}k_n + k_{n-1}) = h_{n-1}k_n - h_nk_{n-1} = -[h, k]_{n-1}$ па с обзиром да важи $[h, k]_0 = h_1k_0 - h_0k_1 = -1$ имамо $[h, k]_n = (-1)^{n+1}$ одакле следи $\Delta\xi_n = \frac{(-1)^{n+1}}{k_nk_{n+1}}$.

Реални број x се, дакле, записује у облику верижног реда

$$x = \xi_1 + \Delta\xi_1 + \dots + \Delta\xi_n + \dots = a_1 + \frac{1}{k_1k_2} - \dots - \frac{(-1)^{n+1}}{k_nk_{n+1}} \dots$$

чије парцијалне суме првих n сабирака представљају вредности ξ_n .

Верижни развој одговара Канторовој конструкцији реалног броја с обзиром да је посреди Кошијев низ.⁴⁶

⁴⁶ ξ_n представља парцијалну суму реда са сабирцима наизменичног знака који монотонно теже нули, па је низ Кошијев будући да важи оцена $|x - \xi_n| \leq \Delta\xi_n$.

Његови чланови $\xi_n = \frac{h_n}{k_n}$ називају се *верижне айроксимације*

представљајући најближе вредности броју x на њему својственим скалама имениоца не већег од k_n .⁴⁷

Другим речима, за сваки разломак $\frac{h}{k}, k \leq k_n$ важи

$$\left| x - \frac{h}{k} \right| > \left| x - \frac{h_n}{k_n} \right| \text{ кад год } \frac{h}{k} \neq \frac{h_n}{k_n}, k_n > 1 \text{ што значи да је}$$

верижна апроксимација ближа од свих осталих.

Верижни ред је пример тзв. *йроређене рејрезентиације* [Mallat, глава 1] будући да је реални број представљен збиром чланова редундантног речника сачињеног од јединичних

разломака $\bar{1}, \bar{2}, \bar{3}, \bar{4}, \dots$ где $\bar{m} = \frac{1}{m}$ означава обратну вредност

природног броја m . Ови чланови се додају на ξ_1 , што је апроксимација на основној скали имениоца $k_1 = 1$. Апроксимацију ξ_2 на наредној скали имениоца $k_2 = a_2$ добијамо

додавањем речи $\Delta\xi_1 = \frac{1}{k_1 k_2} = \bar{m}_1$ која представља детаље

претходне скале. У случају, међутим, да важи $k_2 = 1$, збир прва два члана реда $\xi_1 + \Delta\xi_1$ сматрамо апроксимацијом на основној скали којом отпочињемо бројање. У појмовима редундантног речника, верижни ред поприма облик $x = \xi_1 + \bar{m}_1 - \dots (-1)^{n+1} \bar{m}_n + \dots$ чиме је реални број представљен детаљима на низу сукцесивних скала које чине њему својствену динамику. На овим скалама, уз чланове базе $\bar{m}_1, \dots, \bar{m}_n, \dots$ наизменично се смењују коефицијенти ± 1 , док члановима речника који не улазе у састав верижног реда одговара вредност 0. Смењивање вредности уз одговарајуће

---

⁴⁷ Најбоље апроксимације реалног броја до на извесну вредност имениоца називају се *Диофанйове*, подударајући се са члановима верижног низа на њему својственим скалама.

чланове речника представља процес самоорганизовања којим својствена динамика реалног континуума поприма значај временске спирале. Ово се подробно разматра у Поглављу 8.

При том се исти процес види као динамика својствене базе која сваки њен члан преводи у наредни $\bar{m}_1 \mapsto \dots \mapsto \bar{m}_n \mapsto \dots$, са наизменичним низом коефицијената $+1, -1, \dots$ присутних уз њих у верижном реду. Уочавамо такође динамику верижног низа $\xi_1 \mapsto \dots \mapsto \xi_n \mapsto \dots$ чији чланови представљају апроксимације на својственим скалама, што све скупа називамо *динамички идентитет* реалног броја.

У светлости динамичког идентитета, Вајерштрасова конструкција разоткрива пуни значај. По Лохсовој теореме, број чланова верижног реда потребних да се одреди једна цифра

у децималном запису понаша се као $\frac{6 \ln 2 \ln 10}{\pi^2} \approx 0.97$, па

се може сматрати да наредни члан реда увећава прецизност за децимално место [Iosifescu, стране 342-343]. Штавише, децимални систем је последњи позициони запис код ког цифра носи мању информацију од члана верижног спектра (већ за систем са основом 11, Лохсова константа износи

$\frac{6 \ln 2 \ln 11}{\pi^2} \approx 1.01$ што је веће од 1), па према томе он угрубо

одговара својственој бази. Важност коју математика придаје децималном запису као фаворизованој репрезентацији реалног броја – а што код природних не представља опште место – с правом сматрамо изразом динамичког идентитета, чији традиционални значај расветљава наредна глава.

4. Број π у Књизи о царевима

И сали море. Десет њ лакаџа му беше од једној краја до другој, окруило унаоколо, њет њ лакаџа беше високо, а унаоколо му беше џридесет њ лакаџа.
[1. цареви, глава 7, стих 23]

Број π означава геометријски однос праве и круга представљајући израз временске спирале. Његова битност у математици увелико је препозната, али на осталим пољима она није утолико разрађена. Наведени одломак расветљава му богословски значај.

Стих припада седмој глави *1. књиге о царевима*, која говори о једном од највећих неимарских подухвата икада подузетих у Јевреја – зидању Храма по наређењу цара Соломона у IX веку пре нове ере. За градитеља, цар је одабрао Хирама из Тира од племена Нафталимова који је као и његов отац био *уметник бронзарски* [1. цареви, глава 7, стих 14]. Храм је грађен од камена и ливанске кедровине, а у каменоломима и на сечи стабала радила је војска од 150 000 подјармљених Хананаца [Коцић, страна 56].

Велика пажња је посвећена храмовном накиту. Главни украси изливени су од бронзе, злата и сребра: стубови са биљном орнаментиком, постаменти са животињским фигурама, обредне посуде и, између осталог, море – предмет о коме говоре стихови 23-26. Био је то велики резервоар у облику љиљана на леђима дванаест волова у предворју Храма, који је служио свештеницима за прање жртвених животиња. Пречник посуде је био око 5 метара, а висина око 2.5 метра и захватала је 45 000 литара. И поред масивности, деловало је складно и елегантно јер му *дебљина беше с подланице, а крај му беше као крај у чаше* [1. цареви, глава 7, стих 26].

Свет њ писмо често говори језиком бројева и мера. Покушај да се оно сматра нумеролошким кодом, чему јеврејски језик *Сџарој завеша* несумљиво погодује, представља замашан подухват који међутим није лишен традиционалног утемељења. Налик генетском коду, и овај генерише нова зна-

чења откривајући свеобухватност предања оличену у вишеслојности текста. С тим у вези, средњовековни филозоф и песник Мојсије бен Нахман звани *Нахманид* каже [Коцић, страна 65]:

Све што је Мојсију, нашем учитељу, њренишо кроз четирдесет девет кайија разумевања записано је у Тори открито или скривено у речима, у бројевним еквивалентима њојединих слова или у облику слова њако да су написана или нормално или са малим изменама у облику, извијеним или китњасијим словима или друјим њосебносијима.

Основна вишеслојност лежи у нумеролошком значају јеврејског писма где свако слово представља бројевну вредност по традиционалном кључу (Слика 12), па се може израчунати еквивалент извесне речи сабирањем слова које у њој учествују. Ова се метода назива *ѓмаѓрија* и разрађујемо је на примеру броја π . Јер однос обима и пречника, по сведочанству двадесет трећег стиха седме главе 1. књиге о

царевима, износи $\pi = \frac{30}{10} = 3$, што би се рекло да не одговара

истинској вредност ове константе. Ствари ипак нису увек онакве како на први поглед делују.

Било је више покушаја да се ова нелогичност објасни геометријом посуде [Коцић, стране 60-64]. Но сви они одреда падају на потпуности описа који недвосмислено одређује како облик и мере тако и дебљину зидова [1. цареви, глава 7, стихови 23-26], па би сваки покушај другачијег тумачења значио пуку недоследност. Стога смо принуђени уважити геометријски опис који библијски текст јемчи без остатка (Слика 13).

У масоретском канону *Светио ѓисма* ког се држи Православна црква, након *Књига о царевима* следе *Књиге дневника* које се заједно називају *Паралиѓоменон* (на грчком *παραλειπομένων* – од изостављених). Сврха њиховог укључивања је допуна претходних текстова премда се заправо бројна збивања понављају и преплићу, па се тако поновила и прича о градњи Храма – скоро истоветан одломак налази се у другом

стиху четврте главе 2. *књије дневника*. Истини за вољу, напомињемо да наведени превод Ђуре Даничића који гласи *а унаоколо му беше ѿридесетѣ лакаѿа* није сасвим на месту. Јеврејски текст би гласио *и уже дужине ѿридесетѣ лакаѿа обухваѿало ѿа је унаоколо* тј. помиње се реч *уже* [Коцић, страна 63].

Матитјаху Хакохен, који је писао под псеудонимом *Макс Мунк* изнео је шездесетих година прошлог века оригинално тумачење наведеног стиха (Слика 14). Упоређујући га са 2. *књиом дневника* [глава 4, стих 2], он указује да јеврејска реч која означава *уже* није написана на исти начин. Наиме, у *Књизи о царевима* она је написана по правилима писаних речи док у *Књизи дневника* стоји фонетски запис [Munk]. Знајући вредности јеврејских слова, налазимо бројевни еквивалент речи који за писану верзију износи

111, а за фонетску 106 (Слика 15). Када се разломком $\frac{111}{106}$

помножи претходно срачунати количник обима и пречника

3, добијамо $\pi = \frac{333}{106} = \langle 3, 7, 15 \rangle$ што представља трећу

верижну апроксимацију ове константе – те према томе тачну вредност на скали одређеној имениоцем 106 који је бројевни еквивалент ужета. Другим речима, дописани чинилац у изразу одговара динамичком идентитету броја π задатом односом својствених скала које наведено *уже* представља.

На XVII канадском конгресу за историју и филозофију *математике* маја 1991. године, Едвард Белага расправљајући о Хакохеновом решењу запитао се зашто аутор *1. књије о царевима* – а то је по предању пророк Јеремија – није напросто исписао тачне мере обредне посуде и тако открио вредност броја π [Belaga]. Међутим, да је тако поступио, одговарајући стих би гласио:

И сали море. Десетѣ лакаѿа беше му од једноѣ краја до другоѣ, окруѣло унаоколо, ѿетѣ лакаѿа беше високо, а унаоколо му

беше тїридесетї један лакаї и још четїири стїоїшине йейнаесї хиљадиїих делова једноїа лакїа.

И не само да је овај новоспев поетски рогобатан, већ је неистинит – или поштено говорећи лажан – јер не поседује дубину коју изворни текст тако делотворно преноси. У њему бисмо нашли приближну вредност броја π на скали десет-хиљадитина, али не и више од тога. Неминовно би нам измакла његова ирационалност и трансценденталност,⁴⁸ па самим тим и трансцендентност целокупног Храма са жртвеном посудом од 45 000 литара. Истинска вредност стиха подударе се са естетском тј. иконографском вредношћу будући да се спирално време управо огледа у његовој вишеслојности [Бичков, страна 115-120]. Динамички идентитет броја π се у том погледу намеће мерилом истине, који било да гласи $\pi = \langle 3, \dots \rangle$ или $\pi = \langle 3, 7, 15, \dots \rangle$ представља истоветну динамику. Стиховни исказ $\pi = 3$ не означава, према томе, наивну погрешку библијског текста већ се ради о временској спирали коју пророк наслућује у обличју жртвене посуде.

С тим у вези, истичемо да писац *1. књије о царевима* није ни геометар нити пијачни трговац већ пророк упућен у свештене тајне. Сходно томе, пророчка делатност се не ограничава на извесне књиге *Светїої йисма* с обзиром да су, како смо видели, историјске књиге такође пророчке. Такво схватање историје представља угаони камен православне Пасхе, подразумевајући литургичко време неисказиво у појмовима твари. Баш је то, међутим, грегоријански календар учинио – разорио је традиционалну иконографију свдећи време на параметар линеарног континуума, који се једнозначно мери чиме се исцрпљује истина целокупног битка [Пригожин, страна 264].

---

48 Број π је ирационалан и трансцендентан што значи да га не анулира ниједан целобројни полином.

5) Астрономски основи календара

Разматрајући четврти дан, књига *Посијања* говори о небеским телима [1. Мојсије, глава 1, стихови 14-19]. Она их назива *виделима на своду* намењеним *да деле дан и ноћ, да буду знаци временима и данима и ѿдинама*. Тиме је успостављена астрономија будући да је Божија промисао свакој ствари наденула име.

Реч *асѿрономија* (на грчком *ἀστήρ* – звезда, *ὄνομα* – име, *νόμος* – закон) означава језик звезда што схватамо широко будући да се у књизи *Посијања* сва тела називају *виделима* представљајући изворе светлости на небеском своду.⁴⁹ Подела на светла и тамна коју намеће модерна наука губи на значају с обзиром да свако тело одаје себи својствену светлост. Смена светлости и таме успостављена је од првог дана [1. Мојсије, глава 1, стихови 1-5] с тим што предање наговештава да је тама старија од светлости тј. да дан отпочиње вечером.

Ову динамику изражавају небеска тела означавајући време својим међусобним односима. Земља при том представља исконско тело [1. Мојсије, глава 1, стихови 1-2], па астрономски циклуси одговарају телурским ритмовима оличеним у знацима времена (на латинском *tellus* – земља). Њихова постојаност је утврђена, према томе, свеприсутним енергијама Божанства чије изливање прожима стваралачки чин [1. Мојсије, глава 1, стихови 3-5]. Тако установљене мере творе окосницу календарског система.

1. Годишњи циклус

Појам *ѿгодина* је изведен од основа *ѿод* што је корен бројних речи у српском језику: *ѿодийи*, *уѿодийи*, *ѿѿодийи*,

---

49 Народ неретко сва тела назива *зезде*, чему је пример Венера позната као звезда Даница или Зорњача. Ово поимање представља песма Лепе Лукић *Ој, Месеце, звездо сјајна* или пак Исидора Секулић [молитва 3] која Месец зове *звезда несанице* и *ѿуђине*. Звезде се деле на некретнице које следе искључиво дневни ход и планете (на грчком *πλανήτης ἀστήρ* – лутајуће звезде) међу којима су Сунце, Месец, Меркур, Венера, Марс, Јупитер и Сатурн.

разіогійѣи, ѣриіогійѣи, наііогійѣи и сл. Корена реч означава прстенове дрвета [Филиповић, страна 105], али и знаке времена уопште, најчешће у виду изразито поштованих дана које народ такође назива *јодови*.⁵⁰ У календаристици, под годином се подразумева циклус успостављен Сунчевим годишњим ходом.

Година представља основ календарског система. Јединим изузетком се сматра хиџретски календар исламске религије који нема утемељења у свештеном предању већ је установљен 631. године Мухамедовим указом [Куран, глава 9, стихови 36-37]. Овај систем високог степена спекулације заснован искључиво на месечевим менама [Видосављевић, страна 69] задржао се међу муслиманима услед значаја који ислам придаје месецу.⁵¹ Традиционални календари пак држе се годишњег циклуса. Он се пре свега доживљава као биолошки циклус вегетације, што одговара добима године у умереном појасу. Али чак и народи тропског појаса који не знају за годишња доба или они који убирају по три жетве годишње имају свест о календарској години.

Постоје бар два начина да се ова мера одреди [Скробоња, стране 246-247]. Први се тиче годишњих доба која су задата критичним тачкама циклуса. Оне су у вези са Земљиним екватором као и са северним и јужним повратником у значењу најсеверније и најјужније области која прима управне зраке Сунца. Летњом дугодневницом се назива тачка када зраци падају управно на северни, а зимском краткодневницом када падају управно на јужни повратник. Пролетња равнодневница представља тачку када управни зраци падају на екватор прелазећи са јужне на северну Земљину полулопту, а јесења са

---

50 Кад се мој прадеда Сретен Миловановић спремао да умре у периоду од неколико месеци, сусед нам је рекао: *Деда чека неки јод*. Умро је уочи Задушница пред Васкршњи пост 1993. године, а његова сестра Зорка Миловановић – удата Миљуш – на исти год 1996.

51 Краљевина Саудијска Арабија је једина земља код које је хиџретски календар у званичној употреби.

северне на јужну.⁵² Циклус одређен овим збивањима зовемо *ѿройска (жарка) ѿгодина* будући да одговара језику Тропског зодијака.⁵³

Други начин расветељава астрономско одређење критичних тачака. Због феномена познатог као прецесија (на латинском *praecessio* – предњачење), оне нису везане за звездано небо, тј. не представљају видела на небеском своду. Услед закретања Земљине осе, ♀-тачка је предмет комплексне динамике испоњене у ретроградном кретању са вишемиленијумским периодом.⁵⁴ Сидерички зодијак прецесионој динамици не придаје значај будући да је неисказива у појмовима овог језика, па се годишњи циклус одређује у односу на неку звезду некретницу као период између узастопних конјункција са Сунцем.⁵⁵ Тако задат период назива се *сидеричка (звездана) ѿгодина* представљајући циклус који није везан за годишња доба.

Астрономске мере се разликују, дакле, по поимању критичних тачака од којих зависи трајање циклуса. Проблем се додатно усложњава поделом на дане, па календарска година представља разрешење ове недоумице у виду бројевног односа којим се њено трајање изражава. Другим речима, календарски системи трајање године не исказују ни у језику Сидеричког нити Тропског зодијака, већ динамичког идентитета установљеног размером годишњег и дневног циклуса. Како

---

52 Екватор (на латинском *aequo* – уједначити) представља раван Сунчевог дневног хода када дан и ноћ трају подједнако, која расеца Земљу на северну и јужну полулопту.

53 Наведена доба се тичу северне полулопте, док јужној одговарају њима супротна. Тропски зодијак пак од тога ниуколико не зависи будући да се његов почетак, означен ♀-тачком, везује искључиво за пролећну равнодневницу на северној полулопти.

54 Период прецесије, звани *Платионова ѿгодина*, био је познат Хипарху у II веку пре нове ере. Сматра се да износи 25 920 година, али је ово без сумње груба процена која не расветељава суштину прецесионе динамике.

55 Древни Египћани су у ту сврху користили најсјајнију некретницу звезданог неба Сиријус [Зелинский, §3].

ова размера не представља цео број, они задају интеркалациона правила (на латинском *intercalatio* – уметање) у циљу успостављања себи својствене динамике. Она се тичу простих и преступних година, чија смена образује вишегодишњи циклус са целим бројем дана звани *велика година*.

Календарски системи образују велике године које могу обухватати период од 4, 33, 400, па и више њих. Сотисова година египатског календара у трајању од 1461, код ког се интеркалација врши уметањем календарске године, у том погледу не представља рекорд. Календар астролошких ера заснован на односу Сидеричког и Тропског зодијака познаје Платонову у значењу 25 920 година. Ова мегацикличност присуствује у бројним космологијама са изразито религиозним обележјем. Док је за платонисте и хинду-будистичке мудраце такав циклизам представљао симбол вечног повратка као реинкарнације свега постојећег и понављања пређеног пута, за православно предање он је био и остао астрономски феномен коме није придаван волшебни смисао нити нарочити значај [Зелинский, §41].

2. Месечни циклус

Смена простих и преступних година која нарушава годишњу цикличност води нас, према томе, циклусу велике године. Овај спој цикличног и линеарног елемента представља суштину календарског времена које у том погледу означава комплексну природу. Календарски систем који се изражава појмовима циклуса, својим дометом надилази цикличност сведочећи спиралну динамику. Месечни циклус чини наредни искорак у том правцу.

Кретање Месеца је заправо врло сложено будући да представља мало тело у гравитационом пољу друга два, мислећи при том на Сунце и Земљу. Стога би ово био пример комплексног система званог *сведени проблем три тела* када Земљина маса не би била не много већа од Месечеве, чиме се динамика додатно усложњава. Сходно томе, Земља поред Сунчевог трпи и знатан

Месечев уплив, па се комплексно понашање и на њу преноси у виду тзв. *лунисоларне прецесије*, тј. закретања Земљине осе услед њиховог спрега. Како прецесиона динамика представља чинилац године, ови су циклуси суштински неодојиви оцртавајући својим односом временску окосницу календарског система.

Постоји неколицина астрономских одређења месеца [Скробоња, стране 247-248]. Задржаћемо се на тзв. *синодичком* тј. циклусу месечевих мена које представљају однос три небеска тела – Сунца, Земље и Месеца. Критичне тачке овог циклуса називају се *млад месец*, *прва четврт*, *пун месец* и *последња четврт* означавајући који је део осветљене стране Месеца видљив са Земље.⁵⁶ Синодички месец поседује изузетан значај за живи свет будући у вези између осталог са менструалним циклусом жена,⁵⁷ па су традиционални календари по правилу лунисоларни заснивајући се на самеравању Сунчевог и Месечевог хода [Видосављевић, страна 68]. Изузетака од овог правила има и то је, пре свега, јулијански календар Римског Царства изведен из египатског соларног календара.⁵⁸ Но чак и он чува поделу године на дванаест месеци неједнаке дужине налик својеврсном језику Зодијака. Месечни циклус дакле присуствује и у овом систему, премда му је значај сведен на деобу године.

Размера Сунчевог и Месечевог хода с правом се сматра врхунским достигнућем антике по календарском питању [Зелинскиј, §6]. Успостављени однос сјаја ноћног неба, који је у традиционалној космологији оличење женског начела, и одговарајућег пандана дневне светлости предствљао је от-

---

56 Реч *синод* значи сабор (на грчком *σύνωδος* – скупштина), па је ово збирни месец који је прошао све мене остваривши своју целокупност.

57 Циклус плодности код жена траје од 20 до 45 дана [Гајтон, страна 1355], па према томе тек збирно одговара појму *менструални* (на латинском *menstrualis* – месечни).

58 Египћани су упоредо са соларним користили лунисоларни календар превасходно у пољопривреди и верским обредима [Скробоња, стране 33-34]. Ствари слично стоје са јулијанским који је убрзо прерастао у црквени календар са лунисоларном пасхалијом.

криће великог домета. Историја астрономије тврди да су га у закључном облику изнашли готово истовремено на Западу и Истоку – у Вавилону, Грчкој и Кини – средином првог миленијума пре нове ере. Било је то правило периода од 19 година који је упамћен под називом *Мейоноов циклус*. Суштина овог правила се састоји у томе да се у периоду од 19 година седам пута умеће додатни месец у дванаестомесечни период означен као *лунисоларна година*. Другим речима, период који представља 19 циклуса по Сунцу или 235 по Месецу дели се на 12 простих година од по дванаест месеци, које смењује 7 преступних од по тринаест.

Правило грчког астронома Метона представља ремек-дело астрономије. Управо се оно налази у основи лунисоларних календара до данас, с тим да његови корени без сумње сежу у древну прошлост. Још су Сумерци око 2400. године пре нове ере уносили с времена на време додатни месец у свој календар по Месецу и Сунцу, а вавилонски цар Хамураби око 1760. године пре нове ере издао је тим поводом посебан указ [Зелинскиј, §6]. Све у свему, сматрамо га изразом свештеног предања чијем су расветљавању бројни народи прилагали властити допринос. Православна пасхалија је заснована на овом правилу, чиме је предању древних народа потврђена светлост вечне истине и целомудреног савршенства.

Слично години, календарски месец се исказује бројевним односом који успоставља његово трајање. Метоново правило се усложњава поделом лунисоларне године на дане чиме се месечни период заправо самерава са великом годином образујући циклус са целим бројем дана звани *велики месец*. При том не чуди што је велики месец већи и од велике године и од Метоновог циклуса јер се ради о самеравању у потрази за периодом који садржи оба наведена. Неспорно је да календарски месец није дословно подударан синодичком с обзиром да се од њега разликује као и од осталих месечних циклуса. Стога месечеве мене не одговарају нужно данима лунисоларне године, па календар – како се то каже – *није јосве јшачан*, будући је у том погледу питање тачности врло релативна ствар

[Зелинский, §17]. У примени на календаристику, нема говора ни о каквој идеалној тачности већ о бројевним односима који изражавају размере циклуса језиком динамичког идентитета. Није посреди дакле никаква мањкавост календара већ управо њему својствена динамика која представља временску спиралу традиционалне космологије.

Разрадом Метоновог циклуса уведен је тзв. *Хијархов* који подразумева период од 304 године [Зелинский, §15], али проблем тачности тиме ниуколико није решен с обзиром да се, како смо видели, не може на тај начин разрешити. Месечево кретање будући сложено и недокучиво, представља симбол несталности и промене насупрот Сунчевом које означава постојаност календарског система. Календаристика према томе годину сматра примарним циклусом, док је месец секундарни чији је превасходни значај у нарушењу примарне цикличности. Наредни корак у том погледу одговара обзнани спиралног времена.

3. Недељни циклус

Велики месец установљен односом Сунчевог и Месечевог хода представља циклус дугог трајања на ком се темељи календарски систем. Он пак исказује њихову размеру језиком динамичког идентитета, што нас води појму *недеље* који одговара својственој динамици временске спирале.

Приметимо најпре да период између узастопних мена Месеца, који износи седам или осам дана, не присуствује међу разматраним одредницама календара.⁵⁹ Он означава промену која у суштини не представља циклус, премда се исказује у том појмовном склопу. Календарска недеља одговара седмодневном циклусу, с тим да у појмовима спиралног

---

59 Подела на декаде код Египћана и Грка или пак на календе, ноне и иде код Римљана служила је такође означавању дана у месецу. Сматра се да су Словени месец делили на шестодневне периоде који се садрже у његовом трајању од 30 дана [Видосављевић, стране 52-63], па су према томе пратили петине уместо четврти.

времена задобија осми дан налик музичкој лествици код које се почетни и крајњи ступањ разликују иако чине истоветни тон. Реч је заправо о динамичком идентитету који је сведочанство комплексне природе несводиве ни на циклични нити на линеарни чинилац.

Недељни циклус се зове *седмица* што је прост број који није садржан у трајању великог месеца. Стога се они самеравају одређујући *велику недељу* која представља основни период календарског система. У њеним оквирима, преплитање година, месеци и недеља успоставља спирално ткање које називамо *календарско време* [Зелинский, §31-32].

Седмица представља бројевни израз календаристике, што значи да одговара Броју у значају који му придаје предање. Реч је о књизи *Посѡања* која сведочи да је свет створен за шест дана употпуњених седмим даном одмора [1. Мојсије, главе 1-2]. И што је Тројица за теологију – њен бројевни израз и утемељење – то је Седмица за календар. Она је предзнак Осмог дана, такође названог *Недеља*, у који целокупна стварност досеже испуњење постајући божанствена.

4. Дневни циклус

Иако учествује у дефиницији осталих циклуса, дан је заправо најтеже одредити. Књига *Посѡања* га успоставља речима: *И би вече, и би јуѡро, дан један* [1. Мојсије, глава 1, стих 5]. Сходно томе, по традиционалном схватању он представља целину обданице и ноћи тј. динамичку јединицу установљену сменом светлости и таме. С тим у вези, приметна је сродност речи *дан* и *један* у српском језику, па с правом тврдимо да је овај израз у књизи *Посѡања* плеонастичко наглашавање, што је честа особеност библијског стила.⁶⁰

---

60 Ова фигура присуствује у целокупном стилу богослужења када се, примера ради, пева: *Помилиј нас Боже ѿ великој милосѡи својој, молимо ѡи се услиши и ѿмилиј*, или пак: *Алилуја алилуја алилуја, слава ѡеби Боже!*

Традиционално поимање често доводи до неочекиваних исхода о чему, примера ради, сведочи песма *Почейшак буне на дахије* помињући дан који се понавља три пута [Караџић, књига 4, страна 101].⁶¹ Проблем не разрешава ни појам *астирономској дана* под којим се подразумева дневни ход сунца, јер долазимо на терен истог парадокса о ком говори књига *Исуса Навина* [Августин, књига 11, главе 29-30]. У питању је Чудо великог дана, који је наступио током Гавонске битке како би се извршила освета Израела над Аморејцима, исказано речима: *И сјаху сунце и месец да стоје док се не освети Бој нейријашељима њиховим* [Навин, глава 10, стих 12]. С тим у вези, примећујемо да је за наведено чудо било неопходно зауставити не само сунце него и месец иако он не одређује астрономски дан.⁶² Посреди је дакле свештено предање од ког зависи и у чијим се појмовима изражава астрономија. У том погледу, дан представља синоним за календар у целости.

Ово разматрање нас води појму *великој дана* који обухвата све односе у календару, чиме се поистовећује са великом недељом постајући Велики недељни дан. Реч *Великдан* у српском језику означава Васкрс [Срећковић, страна 14],⁶³ што упућује на Невечерњи или Осми дан који је оличење Вечног живота чију пројаву представља пасхалија црквеног календара.

Велики дани установљени извесном епохом (на грчком *εποχή* – станка) образују еру чинећи устројство календарске

---

61 *А четврџу врџоше ѝрилику:
Виш' Србије ѝо небу ведроме
Уваџи се сунце у ѝрољеће,
У ѝрољеће на Свеџој Триџуна,
Један данак ѝри ѝуџа се ваџа,
А ѝри ѝуџа ѝџра на исџоку.*

62 Као крајњи исход, помиње се устављање Сунчевог хода исказано речима: *И сја сунценасред неба и не иџаше на зайад усавршењу дана једноџа* [Навин, глава 10, стих 13]. Дионисије Ареопагит у *Писму Поликарџу* казује да сећање на овај догађај чува свештено предање Персијанаца који су до тих дана славили *Сџомен ѝросџрукој Миџре* [Dionysius, глава 2].

63 У бугарском језику, Васкрс се такође зове *Великден*.

хронологије. Ера представља матрицу времена будући да оно што јој не припада није историја већ праисторија [Jünger]. Историјска свест се према томе заснива на календару, па нарушење његових одредница није само поремећај хронологије већ целокупног живота [Зелинский, §17].

6) Историја календарског питања

Историјска свест је установљена структуром календара који представља комплексни систем састављен од чинилаца разнородног порекла. Стога свака једностраност у разматрању календарског питања не представља ништа друго до наивни покушај да се напречац изађе из врзиног кола званог *истиорија*. Није потребно истицати да је такав чин унапред осуђен на неуспех будући и сам судеоник историјског тока који хоће порећи и омаловажити. Ово се превасходно односи на грегоријанску реформу у чијим се појмовима традиционални календар обично назива *јулијански*. У питању је међутим замена теза којом се проблем настоји скренути на споредни колосек.

Пре свега, богослужбени календар Српске православне цркве није јулијански с обзиром да Црква такође слави старозаветне празнике по лунарнисоларном систему.⁶⁴ Јулијански календар је ушао само као једна компонента баш као, примера ради, календар Словена. Иако о томе нема писаних трагова, бројне појединости говоре да је недеља словенског календара садржала шест дана – од недеље до петка [Видосављевић, стране 52–63].⁶⁵ Током покрштавања, уведен је седми суботњи дан бројано од недеље. Међутим шестодневни систем и даље присуствује што се види по томе да понедељак сматрамо првим даном недељног циклуса у ком се шести дан изнова наметнуо као нерадни, чиме смо добили две недеље у истој седмици. Ако смо зачуђени што и други имају истоветну праксу, сетимо се да је шестодневна недеља била присутна код бројних народа,⁶⁶

---

64 Познато је да Васкрс одговара старозаветној Пасхи, а Педесетница Празнику седмица [3. Мојсије, глава 23, стихови 15-22] који је сећање на Божији закон предат Мојсију што се збило у педесети дан по избављењу из Египта [2. Мојсије, глава 19].

65 У прилог томе говоре називи недељних дана који су, изузев суботе, сви одреда словенског порекла.

66 Циклус плодности код жена траје од 20 до 45 дана [Гајтон, страна 1355], па према томе тек збирно одговара појму *менструални* (на латинском *menstrualis* – месечни).

те да је седмица ушла у употребу тек у Римском Царству са суботњим празником посвећеним Сатурну [Boorstin, страна 14].⁶⁷ Седмодневна недеља је наступила код Словена са покрштавањем, али тиме шестоднев ниуколико није ишчезао. Поврх тога, недеља у свештеном предању представља осмодневни период који – налик лествици музичких тонова – отпочиње и окончава се истим даном. У календару, дакле, упоредо присуствују сва три система – словенски шестоднев, седмодневни недељни циклус, као и осмодневна недељна спирала.

Основно својство времена је према томе континуитет, па календар нема значаја разматрати мимо историје. Он управо представља историјску свест у виду обредног правила које је успоставља и обнавља својим дејством.

1. Јулијански календар

Јулијански календар сабира целокупну историју Старог века у трајању од неколико хиљада година. Овај временски след обележен је сменом великих царстава од којих свако одговара по једном ступњу Божанственог промисла.⁶⁸ У том

---

67 Јеврејско празновање суботе није довољан разлог за распрострањеност ове појаве, тим пре што је њен значај пренет на недељу указом цара Константина.

68 У књизи *Пророка Данила* [глава 2, стих 31-35], помиње се сновиђење вавилонског цара Навукодосора коме се указао велики лик *сйрашан за очи са главом од чистој злати, ирсима и мишицама од сребра, ирбухом и бедрима од бронзе, јоленима од јвожђа, а сйојалима од јвожђа и ирнчарској кала. Зайим се одвали камен без руку и удари лик у сйојала кална и јвоздена и сашре их. Тада се сашре и кал и јвожђе и бронза и сребро и златио и јосија као јиљевина на јумну у лейо, ије је однесе вејар и не нађе јој се месиа, а камен који удари лик јосија јора велика и исјуни сву земљу.* Тумачећи царев сан, Данило му открива да златна глава означава лично њега, сребро царство које ће доћи након његовог, а бронза, гвожђе и кал царства која након њих следе. А камен без руку који поста гора велика и испуни сву земљу представља Царство божије које ће сатрети и укинути сва царства остајући до века да траје. Данило своје пророштво завршава речима: *Бој велики гаде цару да види шиа ће биши јосле; сан је исјиниш и јумачење му је верно* [Данило, глава 2, стих 45].

погледу, он је означио испуњено време пројавивши лични моменат традиционалне космологије.

Египатски календар

19. јул 4241. године пре нове ере се сматра епохом египатске хронологије. Њом установљена ера је отпочела Сотисовим циклусом соларног календара. Египатски календар се заснивао на години одређеној конјункцијом Сунца са *Соџисом*, како су називали најсјајнију звезду Сиријус. Утврђено је да се почетак плављења Нила поклапа са првом појавом Сиријуса непосредно пред рађање Сунца, па су сходно томе овај хелијачки⁶⁹ излазак сматрали почетком великог годишњег циклуса званог *Соџисова година* [Parker, §254-255].

Велику годину сачињавале су мале у трајању од 365 дана што се за око $\frac{1}{4}$ дана разликује од сидеричке, па је Сиријусова конјункција мењала положај са циклусом од 1461 календарске или око 1460 сидеричких година након чега се враћала на полазиште [Зелинский, §3]. Током овог периода, положај у календару су такође мењали Сидерички и Тропски зодијак заједно са три доба године – плављења, сетве и жетве. Забележено је да је последња прослава Сотисовог циклуса била 19. јула 139. године, па се према томе историја Египатског Царства смешта у три велика годишта [Скробоња, страна 33].

Година је дељена на дванаест месеци од по 30 дана, чиме је остајало пет дана који нису ни у једном месецу. Они су називани *еџајоменски* (на грчком *ἐλαφόμενον* – уведен) и сматрали су се данима који не припадају години него су придодати календарском времену на волшебни начин. Посвећивали су их боговима: Озирису, Изиди, Хорусу, Тифону и Нефтису прослављајући тих дана њихово рођење. Они су представљали непокретне празнике везане за соларни календар, за разлику

---

⁶⁹ Појам се односи на први излазак извесне звезде након њене невидљивости на ноћном небу, што одговара конјункцији са Сунцем – а такође на последњи залазак који претходи њеној невидљивости, што одговара опозицији.

од осталих који су одређивани по лунисоларном систему. С тим у вези, сматра се да је календар заснован на Сотисовој години изведен из лунисоларног система који је при том наставио да постоји пре свега у пољопривреди и верским обредима [Скробоња, стране 33-34].⁷⁰ У циљу његовог усклађивања, лунисоларној години је додаван тринаести месец сваки пут кад би отпочела пре соларне [Parker, §126].⁷¹

Канопски указ

Освајања Александра Македонског су представљала преломно збивање за Стари исток. Удружујући недогледна пространства у јединствену целину, она су покренула снажну интеракцију међу народима окупљеним у Македонско Царство,⁷² чиме отпочиње историјско раздобље звано *хеленизам*. Након његовог распада, династија Птоломејевића је завладала Египтом уздрмавши темеље египатске историје. Нове снаге доведене из грчког света унеле су преокрет и у календарски систем преиспитујући његове одреднице. Сви египатски астрономи тог доба имају грчка имена. Период од македонског до римског освајања Египта обележили су Аристрах са Самоса, Хипарх са Родоса, Ератостен из Кирене, Социген, а нешто касније и Клаудије Птоломеј [Видосављевић, страна 90].

---

70 Подела календарске године на дванаест месеци од по 30 дана наговештава јој лунисоларно порекло, али је додавање пет епагоменских дана означило раскид са календаром по Месецу. При том су месеци у календарској години задржали значај њене поделе, што је случај и у јулијанском календару који је наследио египатски. Они су дељени на декаде тј. трећине од десет дана, везане за хелијачки излазак по једне звезде ноћног неба.

71 Касније се прешло на правило 25-годишњег циклуса.

72 Сматра се да је орах донет у Европу из персијске државе Согдије која се простирала на тлу Центалне Азије личном заслугом Александра Македонског услед чега га Руси називају грчки (на руском греческий орех – грчки орах), што је представљало значајан допринос мешању европских и азијских генотипа [Pollegioni, страна 17].

Дело ових астронома је био календар уведен за владавине Птоломеја III Евергета.⁷³ О њему сазнајемо из Канопског указа познатог и као *Табла из Таниса* коју је 1866. године у делти Нила открио немачки археолог Карл Рихард Лепсијус. Споменик је драгоцен између осталог по томе што је исписан на два језика – египатском и грчком – употребом три писма – грчког алфабета, египатског народног и хијероглифског. Садржај указа односи се на 7. март 238. године пре нове ере када је у александријском предграђу Канопи сабор свештеника одлучио да у славу цара Птоломеја и царице Беренике унапреди календар увођењем преступне године у значењу сваке четврте [Скробоња, страна 64]. Ово правило интеркалације се приписује Аристраху са Самоса који је живео у Александрији и био, по неким тврдњама, изричити заговорник хелиоцентричне космологије [Хит].⁷⁴

Од осталих астронома ове генерације, трајањем годишњег циклуса се бавио Хипарх који је установио разлику

---

73 Овај фараон хеленистичког периода био је непосредни наследник Птоломеја II Филаделфа током чије је владавине отпочело превођење *Старој завети* на грчки језик за потребе Александријске библиотеке. Превод познат под називом *Сейшиагинџа* (на латинском septuaginta – седамдесет) извршили су на острву Фару седамдесет два преводиоца за ту прилику доведена из Јерусалима, под покровитељством високог свештеника Јелизара. Број седамдесет два, по чему је дело добило име *Превод седамдесеторице*, одређен је тако што је по шест представника заступало свако од дванаест јеврејских племена. Остварењем овог подухвата, свету је подарен први запис *Старој завети* изван јеврејског народа [Видосављевић, стране 353-354], што је послужило Ђирилу и Методију као основ за превод *Свештој писма* на словенски језик. Надахнутост њиховог превода којим је образован богослужбени језик Словена по зору на класични грчки Септуагинте зван *коине* (на грчком κοινή – уобичајени) огледа се у глагољици начињеној делатношћу Светог Ђирила. У његову част, азбука црквенословенског језика изведена из грчког алфабета која ју је убрзо потиснула добила је име *ђирилица*. Но иако различитог порекла, оне су суштински истоветне што значи да свака графема глагољице има њој одговарајућу у ђириличном писму која се сроче на исти начин.

74 У једином спису који је сачуван он заступа геоцентрично становиште, па је тврдња да је хелиоцентрична космологија уопште постојала у антици прилично лишена утемељења [Шпенглер, глава 1.6, фуснота 4].

између сидеричке и тропске године тј. прецесиону динамику [Видосављевић, страна 91]. Ератостен је, користећи се критичним тачкама тропске године, утврдио полупречник Земље применом геометријске оптике. И најзад, Созигену је допала част да спроведе Аристрахово правило по настојању римског понтифекса Јулија Цезара чије је име овај календар понео. Појам преступне године је био потпуно стран египатској хронологији и тек је током римске управе званично престао да постоји Сотисов циклус [Зелинскиј, §4].

Календар Римског Царства

Када је 63. године пре нове ере Гај Јулије Цезар постао понтифекс максимус Римске Републике,⁷⁵ био је у могућности да изблиза упозна радње скопчане са календарском проблематиком. Приликом посете Риму египатске царице Клеопатре VII, у њеној пратњи се нашао александријски астроном Со-

---

75 Ово звање се обично преводи као *врховни жрец*, с тим што је попримило превасходно политички значај. Реч *понтификс* (на латинском *pons* – мост, *fecit* – начинити) односила се на градитеља праисторијских сојеница, а свештени удео добија услед жртвоприношења које је вршено приликом побадања коља у земљу [Трухелка, Сојенице]. Римски понтификат је првобитно представљао трочлани колегијум који је надгледао краља, док га је током републиканског периода сачињавало шеснаест чланова на челу са понтифексом максимусом.

Касније су звање понтифекса приграбили латински бискупи, док се понтификс максимус односило на римског папу. Иако никада није укључено у званичну титулу, ово се звање јавља на здањима, споменицима и новцу. Није без сарказма чињеница да је први који папу назива бискупом над бискупима и понтифексом максимусом Тертулијан, хотећи да му тако пришије незнабожачка обележја. Он заиста жестоко напада папу Калиста I говорећи: *Ја сада исцитујем твоје мишљење да видим оtkуда си узурпирао право на Цркву. Да ли сматраш зашто што је Господ рекао Петру: „На овој сцени ћу саградити Цркву“ [Матеј, глава 16, стих 19] да је шиме шеби прегати моћ да свезујеш и развезујеш, шј. свакој цркви која је у сродству са Петровом. Какав си ти то човек кад подриваш и преиначујеш очигледну намеру Господњу да ово додели лично њему. „На шеби“, рекао је „саградићу цркву и дајем ти кључеве...“ [Tertullian, глава 21]*

зиген, што је Цезар искористио поверивши му да реформише календар Римске Републике. Реформа је ступила на снагу 1. јануара 45. године пре нове ере чиме је успостављен јулијански календар [Скробоња, страна 65].

О развоју римског календара доступан је мали број писаних података и то знатно млађих од његовог настанка. Историја познаје еру од оснивања Рима везану за име легендарног краља Ромула и његовог брата близанца Рема.⁷⁶ За владавину овог краља везују се прва сведочанства о календарској години Римљана која је имала десет месеци са 304 дана укупно. Прва четири месеца су носила имена по римским божанствима: *Martius, Aprilis, Maius* и *Iunius*, док су остали именовани по редном броју: *Quintilis, Sextilis, September, October, November* и *December* [Видосављевић, стране 565-570].

76 По овој легенди, Ромул и Рем су синови бога Марса и принцезе Силвије, кћери краља Нумитора из династије Енеида, ког је са власти свргао његов брат Амулије. Он је убио Нумиторовог сина, а његову кћер Силвију послао у храм богиње Весте сматрајући да ће тако Нумитор остати без потомства будући да су весталке обавезне на монашки завет. У њу се пак заљубио бог рата Марс и она му је родила близанце Ромула и Рема. Када је краљ Амулије сазнао шта се догодило, наредио је свом слуги да близанце баци у реку Тибар. Река је корпу са децом избацила на обалу у подножју Палатина, једног од римских брежуљака, где је њихов плач зачула Марсова вучица Марција и дошла да их нахрани својим млеком. Убрзо потом, пастир Фастул пролазећи поред пећине на брду Палатину видео је вучицу како доји два детета. Фастул их је однео у своју колибу где их је усвојила његова жена Ака Лукреција назвавши их *Ромул* и *Рем*. Када су одрасли и сазнали истину, свргли су краља Амулија са власти тако што га је Ромул убио и на престо вратио свог деду Нумитора. Убрзо су Ромул и Рем схватили да је лацијска престоница Алба Лонга коју је основао тројански јунак Енеја исувише мали град, па су одлучили да саграде већи. Одлуку о оснивачу су препустили боговима договоривши се да то буде онај ко види више птица. Ромул се попео на Палатин где је угледао дванаест птица, а Рем на Аветин угледавши свега шест, па је тако Ромулу припала част да оснује град. Он се тада прихватио плуга и заорао бразду око Палатина, да би земљом означио зидине града. Рем завидан на брата прескочио је зид, а Ромул који није могао поднети да било ко непозван уђе у још несазидани град, потегне оружје и убије Рема рекавши: *Нека њако њрође свако ко њређе моје зигове*. Рим је основан 21. априла 753. године пре нове ере чиме је установљена ова ера.

Година од 304 дана видно одудара од астрономских мера, па се претпоставља да Римљани овај период нису сматрали календарским циклусом већ су му додавали извесни број дана који не припадају години, налик епагоменским данима египатског календара. Другим речима, почетак и крај године се нису подударали будући да је она отпочињала мартом, а окончавала децембром. Међувреме, из године у годину различитог трајања, користили су за интеркалацију тј. усаглашавање календара са Сунчевим и Месечевим ходом. Сматра се да овај календар такође води порекло од лунисоларног система, али је свођењем године на 304 дана месец изгубио на значају постајући деоница године од 30 или 31 дан.

Измену овог система, по сведочењу Тита Ливија, извршио је Ромулов наследник на краљевском трону Нума Помпилије увођењем дана који су недостајали до лунисоларне године [Livius, књига 1, глава 19, одељак 6] – чиме су успостављени *Ianuarius* и *Februarius*, као и додатни месец *Mercedonius* уметан сваке друге године у наизменичном трајању од 22 и 23 дана.⁷⁷ Тако је начелно гласио тзв. *римски републикански календар*, премда је он у целости био у рукама понтифекса максимуса ком је поверавана последња реч што се његовог спровођења тиче. Примера ради, Цезар је током своје службе у овом звању три пута пропустио да уметне интеркаларни месец [Видосављевић, стране 571-574].

С друге стране, с правом се тврдити да је Цезаров немар био плод срачунате намере да се почетак године помери са месеца марта на месец јануар. Наиме 46. године пре нове ере, он је након децембра додао години још два месеца – *Unidecembar* у трајању од 33 и *Duodecembar* у трајању од 34 дана – што укупно износи $67 = 2 \times 22 + 23$ дана колико је изгубљено одступањем од интеркалационог правила у протеклом периоду. Уз то је ова година садржала и интеркаларни месец у трајању од 23 дана што је укупно $67 + 23 = 90$ дана више од 1. јануара

---

⁷⁷ Он се уметао шест дана пред окончање последњег месеца тј. након 24. фебруара. Наместо њега се, у јулијанском календару, овај дан удваја преступних година [Видосављевић, стране 573-574].

46. до 1. јануара 45. године пре нове ере. Потоњи историчари назвали су је *јодина ѿомейѿне*.⁷⁸

Изблиза посматрано, међутим, испоставља се да никакве пометње није било. Сетимо се пре свега, да 46. година пре нове ере у јулијанском календару не постоји будући да је на снагу ступио 1. јануара 45. Сходно томе, период од претходног јануара припадао је двома годинама – 707. од оснивања Рима и наредној 708. која је отпочела марта месеца. 707. година је била уобичајена година са интеркаларним месецом, док је 708. од марта до јануара садржала 365 дана захваљујући придодатим месецима након децембра [Видосављевић, стране 118-123]. Тако је једним елегантним и у суштини генијалним поступком остварен континуитет римског републиканског календара током Созигенове реформе. Њему имамо захвалити широку применљивост јулијанског календара у датовању историјских догађаја, укључујући и оне који су претходили његовом успостављању.

Прва година јулијанског календара била је 45. пре нове ере која је отпочела месеца јануара са 31 даном након ког је следио фебруар са 30 дана. Наредни месеци од марта до децембра су имали такође по 31 и 30 дана наизменично, тако да је година укупно садржала 366 дана – тј. била је преступна. Следила је 44. година пре нове ере са истим распоредом по месецима изузимајући фебруар који је у простим годинама имао 29 дана. 15. марта ове године Цезар је убијен, а одлуком сената седми месец календара њему у част добија име *Iulius*.⁷⁹

Иако је Созиген усвојио Аристрахово правило интеркалације по ком је свака четврта година преступна са даном више, од првих година оно је унеколико преиначено. Наопака примена интеркалационог правила је наступила услед бројевног система где се, примера ради, 9 = IX већ сматра окончачем прве десетице

---

78 Прва сведочанства о години пометње налазе се код Гаја Светонија Транквиле у делу о римским царевима [Tranquillius, Divus Julius Caesar, глава 40].

79 Ово је месец Цезаревог рођења 13. јула 100. године пре нове ере по римском републиканском календару, с тим што остварени континуитет допушта да га сматрамо јулијанским датумом.

a 19 = XIX друге, па је првом годином четворогодишњег периода која би била преступна сматрана 42. уместо 41. године пре нове ере.⁸⁰ Сходно томе, као плод укључног бројања које подразумева да је у низу од четири године и прва и последња преступна, јавио се у јулијанском календару вишак од три преступне године. Ред је заведен указом римског цара Гаја Октавијана ком је сенат доделио почасно звање *август*.⁸¹ Он је у периоду између 8. године пре нове ере и 8. нове ере обуставио примену интеркалације, да би је потом изнова установио на ваљан начин [Скробоња, страна 67].

Октавијанов уплив у календар није се свео само на интеркалационо правило. Њему у част, осми месец поприма име *Augustus* с тим што му је додељен дан више како би и он имао 31 дан. Придодати дан је ускраћен фебруару ком се већ одузимао дан у простим годинама, па он од тада има 29 дана у преступној години – а иначе дан мање. Наизменично низање календарских месеци у трајању од 31 и 30 дана се наставило и од августа надаље, тако да је септембру додељено 30, октобру 31, новембру 30, а децембру 31 дан.

Овим чином је образован календар са истакнутим местом на саставу два месеца – јула и августа у трајању од по 31 дан – названа по римским државницима који су га успоставили. При том, ова два месеца обухватају зодијачки знак Лава којим влада Сунце као оличење царског достојанства у језику Зодијака [Ми-

---

80 Римљани су у истом духу означавали дане у месецу делећи га на календе, ноне и иде. Календе је назив за први дан месеца, иде за шеснаести дан претходног месеца бројећи уназад, а ноне за девети дан пре ида у датом месецу. Примера ради, Цезар је убијен на мартовске иде 44. године што одговара 15. марту. Остали дани именовани су у односу на наступајући празник тако да се друга половина месеца звала данима пред календе наредног [Видосављевић, стране 580-587].

81 Август представља свештени епитет (на латинском *augustus* – величанствен) који је понео Октавијан одлуком сената од 16. јануара 27. године пре нове ере чиме је Римска Република прерасла у царство [Машкин, страна 311-313]. Он је инсистирао на овој титули одбивши предлог да се преименује у Ромула, па се након тога звао *Цезар Август*. Иако су исту титулу носили и потоњи цареви, тек ју је Диолецијан крајем III века сматрао за своје службено име. Њен грчки превод који се користио у источном делу царства гласио је *σεβαστός* и ређе *αυγουστός*.

лекић, страна 11-12]. За преображај Римске Републике у царство обично се узима 27. година пре нове ере када је Октавијан понео име *Цезар Август* [Машкин, страна 311-313], али је целисходно сматрати да се овај догађај подудара са установљењем соларног календара што доследно одговара епоси нове ере. У том погледу, с правом га називамо *римски царски календар*. Приметимо при том да овај календар образује још једно истакнуто место на саставу годишњег циклуса где се такође стичу два месеца од по 31 дан. Они обухватају зодијачки знак Јарца под влашћу Сатурна, у који предање смешта рођење Богочовека [Грин, страна 35].⁸²

2. Никејски календар

Јулијански календар у првобитном виду није дуго потрајао – од освита нове ере па до Никејског сабора који је сазвао римски цар Константин Велики 325. године.⁸³ Након овог сабора који је установио пасхално правило, календар Римског Царства прерастао је у црквени календар и тако преборан је настао да постоји међу православнима до данас.⁸⁴

Настанак и развој никејског календара везује се за ширење *Јеванђеља* међу евроазијским и афричким народима, од којих је сваки имао сопствени систем како је бележио време. Православно предање ниуколико не спори изузетности појединих народа, нити то сматра препреком на путу богопознања. *Јеванђеље* напротив заповеда: *Идијте дакле и научијте*

---

82 Стога не чуди што *Јеванђеље* наступа у појмовима царства проповедајући и сведочећи долазак Царства божијег. Његове речи *Исијуни се време и приближи се Царство божије* [Марко, глава 1, стих 15] тичу се историјске и богослужбене свести.

83 Пуно име овог цара који је владао од 324. до 337. године гласи *Flavius Valerius Aurelius Constantinus Augustus*.

84 Иако су бројне цркве силом прилика усвојиле грађански календар, ипак су све до једне остале верне никејској пасхалији што показује да је прелаз на нови стил суштински обесмишљен. Финска православна црква представља у том погледу једини изузетак.

све народе крстићећи их у име Оца и Сина и Светога Духа [Матеј, глава 28, стих 19], обраћајући се заједницама које су као такве призване у Цркву. Ово упечатљиво сведочи *Откровење Јованово* [глава 5, стих 9] где се, у његовој апокалипси, суди народима. Силаском Светог Духа на Педесетницу, апостоли су проговорили разним језицима чиме је отпочело њихово покрштавање [Дела апостолска, глава 2]. При том се огњени језици (на црквенословенском љзыкѣ – народ) с правом поистовећују са помесним црквама које су апостоли основали [Видовић].⁸⁵ Ово представља израз саборности која подразумева не само јединство већ и разликовање [Лоски, стране 21-24], што отвара могућност властите самосталности у Светом Духу. Никејски календар, према томе, представља обједињујући чинилац у ком су сви они препознали лично испуњење.

Словенски календар

Сазнања о календару Словена дугујемо истраживачком напору Александра Видосављевића који је на овом подухвату самопрегорно радио 22 године. Капитално дело *Археологија календара*, настало као плод дугогодишњег рада, угледало је светлост дана с пролећа 2010. године превазилазећи све што је писано на ту тему. Он заступа становиште да изложени календар није ограничен искључиво на Словене већ представља заједнички именитељ древних народа и њихове духовности.

У недостатку писаних података на којима би засновао истраживање, аутор примењује календарску методу. Полазећи од црквеног календара и разматрајући народне обичаје везане за празничне дане, он у њиховом шару препознаје обресе лунисоларног система који следи поделу године на четири доба у трајању од по 90 дана. Њих 90, подељених у три месеца од по 30, обухваћено је заједничком структуром годишњег доба која подразумева један празнични дан, 40

---

⁸⁵ Жарко Видовић с тим у вези сматра да израз православне вере представља хришћански патриотизам и тежња остварењу националне државе.

дана месоједног периода, 9 покладних и 40 дана поста [Видосављевић, стране 550-564].

Како међутим лунисоларна година траје 354 дана када је проста – или пак 384 када је преступна са додатним месецом – морала је отпочети шест дана пред крај последњег месеца што значи да су ови дани били заједнички претходној и наредној години. Нова година је почињала, према томе, 25. децембра празником који се зове *Божих*.⁸⁶ Његово присуство сведочи континуитет словенског календара у никејском који га је наследио [Видосављевић, стране 97-98 и 402-405].⁸⁷

Приметимо да је овај празник присутан и у јулијанском календару представљајући континуитет лунисоларног система. Римски републикански календар је заправо имао два почетка године захваљујући чињеници да су јануар и фебруар накнадно придодати години од 304 дана. Историчари се не слажу да ли су ови месеци додавани на крај или на почетак, будући да то није лако установити. Сматра се чак да су премештени са једног места на друго што би значило да су већ постојали, премда нису убрајани у годину. Било како било, словенски календар расветљава значај римског периода од 304 дана ком недостаје првих 50 дана до лунисоларне године. У структури годишњег доба, ових 50 представљају 40 дана месоједног периода и 9 дана поклада са још једним који одговара божићном празнику. 50 дана зиме који претходе посту нису се према томе рачунали у годину, па је она отпочињала мартом и окончавала децембром [Видосављевић, стране 565-571].

---

86 Сматра се да назив божићног празника сеже у древну прошлост будући у вези са божанством оличеним у младом сунцу које тада почиње да расте [Филиповић, страна 70]. Реч је о рађању новог живота након његовог опадања, што означава Рождество Христово у предању Цркве [Познановић, стране 72-94]. О богатству и континуитету народних обичаја везаних за овај празник, Жељко Познановић [страна 85] каже: *Управо уочи Божића сасијају се, баш као у српским обичајима, ђаџанизам и хришћанство – јер се у тој ноћи рађа Христос.*

87 Континуитет је такође присутан по питању осталих дана црквеног календара, о чему Видосављевићева књига исцрпно сведочи.

Римски републикански календар је наставио с мартовским почетком године, што видимо по томе да се додатни месец у преступним годинама уметао усред фебруара шест дана пред његов крај [Видосављевић, стране 573-574]. Ово наговештава да је година почињала мартом који је, међутим, захватао и шест дана фебруара чинећи преклапање на саставу годишњег циклуса. Созигенова реформа календара је уклонила сваку недоумицу у том погледу остваривши континуитет републиканске године у јулијанској која почиње 1. јануара.⁸⁸ 25. децембар при том поприма значај краткоднева, што је црквени календар усвојио у појмовима божићног култа.⁸⁹

Календарска недеља

Словенска недеља је представљала шестодневни период који је током покрштавања уложен у седмицу црквеног календара. На тај начин је добила још један – суботњи дан, чије је име у вези са јеврејским називом *шабаџи*. Остали дани у српском језику – понедељак, уторак, среда, четвртак, петак и недеља – имају сви одреда имена словенског порекла као упечатљиво сведочанство у прилог шестодневој недељи. Овај закључак је додатно поткрепљен разматрањима у другим језицима као и свеобухватном расправом теме, што га чини прилично утемељеним и оправданим [Видосављевић, стране 52-63].

Сматра се да шабат потиче од вавилонске речи *шабаџум* која означава пун месец [Jastrow, стране 134-195].⁹⁰ У том

---

88 Мартовски почетак године попримио је значај у појмовима пасхалије, чиме је наставио да постоји и кроз Средњи век.

89 Из божићног празника изведено је неколико црквених благодана међу којима су од значаја Благовести које одговарају пролећној равнодневници и Ивањдан који представља дугоднев.

90 На плочи исписаној клинастим писмом са листом назива који се везују за дане лунисоларног календара, петнаести дан месеца назива се *шабаџум*, што значи да је овај појам код Вавилонца одговарао пуном месецу. Из других извора пак, познато је да глагол *шабаџу* има значење испунити

погледу, он наговештава значај пуног месеца за пасхалију која представља целисходно утемељење календарске недеље. Овај појам називамо *ушшаи* сматрајући га одговарајућим преводом јеврејске речи шабат или вавилонске шабатум на српски језик. Према се превасходно везује за месечеву пуноту, његово порекло представља израз постављене нам календарске загонетке.⁹¹

Седмица присуствује у књизи *Посјања* означавајући однос Божанства и твари пројављен Шестодневом стварања употпуњеним седмим даном у који *почину Бој од свих дела својих која учинили* [1. Мојсије, глава 2, стих 3]. У Мојсијевом закону, седмодневне недеље се тиче четврта заповест која гласи: *Сећај се дана одмора да га свећкујеш. Шест дана ради и сврши све своје њослове, а седми дан је одмор Госјоду Боју њвојему* [2. Мојсије, глава 20, стихови 8-10].

Мојсијев закон је при том и године бројао у седмичним циклусима с тим да се свака седма звала *јодина шабајна*. Суботњих година се земља није обрађивала већ је остављана

што поткрепљује наведени закључак. При том му је блиска и јеврејска реч *шабајон* која је у вези са месечевом младином, с тим што дословно значи суботњи или суботолики [Jastrow, стране 134-138]. Ово потврђују бројни примери из *Свећој њисма* где субота и млад месец иду руку под руку [2. цареви, глава 4, стих 23; Амос, глава 8, стих 5; Осија, глава 2, стих 13; Исаија, глава 1, стих 13; Језекиљ, глава 46, стих 1].

Такође је откривен клинасти текст где се шабатум одређује као дан починка у срцу, што би одговарало јеврејском поимању суботе, па закључујемо да критичне тачке месечног циклуса означавају молитвено сабирање [Jastrow, стране 139-153]. У књизи *Левиина* [3. Мојсије, глава 23, стих 15], субота се уопредо јавља у оба вида – односећи се и на пун месец и на недељни дан [Jastrow, стране 155-156], чиме је наговештен преображај појма. Он при том није нарушио његов значај будући да је пун месец оличење жетве што управо одговара починку након шест радних дана [2. Мојсије, глава 20, стих 10]. Речи *Јеванђеља* да је *Син човечији јосјодар субојне* [Матеј, глава 12, стих 8; Марко, глава 2, стих 28; Лука, глава 6, стих 5] тумаче се у светлости пасхалије која разоткрива Велику суботу као дан пуног месеца посвећен мртвима представљајући испуњење ове симболике.

91 Код Никодима Милаша [Правила, страна 52], ова реч гласи *ужба* што је још ближе звучању шабата.

да се одмори, по речима: *А седма година нека буде субојта за одмор земљи; немој сејати у пољу своме, ни резати винограда своја* [3. Мојсије, глава 25, стих 4]. Није се брало грожђе и маслине, а власник није убирао ни случајне плодове са своје земље већ их се одрицао у корист заједнице. Такође је препоручивано да повериоци опросте дугове или да се бар те године уздрже од наплате [Скробоња, страна 58].⁹² Након седам седмогодишњих периода, долазила је педесета – разрешна година која се звала *јубиларна*.⁹³ Појам потиче од речи *јовел* (на јеврејском קֶרֶן – рог) што је оновски рог којим је означаван њен почетак по речима: *Онда заори у рој! У седмом месецу десетог дана десетог месеца на Дан очишћења, нека зајруби труба по свој земљи вашој. И посветиће десетог годину и прогласиће слободу по земљи свима који у њој живе; по нека вам је разрешна година. И тада се враћуће свако на своју бајину и сваки у род свој враћуће се. Та десетог година да вам је разрешна, немојте сејати ништа жњите што те године само роди ништа берите прожђа у виноградима необрезаним. Јер разрешна година нека вам је светија; са сваког поља ждате род њеов. Те разрешне године да се враћу свако на своју бајину. И ако продаш што ближњему своме или куйи што од ближњега, не варајте један другога. Према броју година по разрешној години куй од ближњега своја и према броју година по разрешној години нека ти продаје. Што више буде година, што ће цена бити већа ономе што куйујеш, а што мање буде година што ће мања бити цена јер ти се продаје број лејина. Зато не варајте један другога не се бојте Бога своја; јер сам ја Господ Бог ваш* [3. Мојсије, глава 25, стихови 9-17].

92 Ова се забрана ипак није односила на странце.

93 Филон Александријски заснива значај овог броја на Питагорином троуглу, што одговара његовом поистовећењу Логоса са старозаветним Анђелом Господњим [Кубат]. Наиме, правоугли троугао са страницама 3, 4 и 5 у збиру катета даје 7 што представља број дана у недељи [Philon, Opificio, глава 32, одељак 97]. Збир све три странице износи 12 што је број месеци, а збир њихових квадрата 50 одговарајући јубиларној години [Testuz, страна 136]. По њему, Педесетница је најприроднији од свих бројева будући да означава твар у стању целовитости [Philon, Vita, глава 8, одељак 65].

Свештено предање упечатљиво сведочи значај броја 50 – он се поистовећује са седам седмица. На који начин? Одговор на ово питање води нас црквеном схватању Педесетнице која представља период од Васкрса до Духова,⁹⁴ што је седам недеља или равно педесет дана. У Мојсијевом закону пак, јубиларна година не припада периоду од седам седмогодишта, већ тек потом наступа.

Да бисмо докучили ову недоумицу, обраћамо се јеванђеоском поимању историје у светлости личног момента. *Нови завети* успоставља икону разоткривајући богочовечански значај календарске недеље, чиме је она установљена Страсном седмицом пасхалног јагњета жртвованог за живот света. Жртва је неминовни преображај тварне природе божанственом при њиховом поистовећењу [Верслуис, стране 63-64]. То је тако било да се ради о жртвовању животиње или о потчињавању целе расе бића или религиозног поимања другим, што их у обновљеној традицији чини заштитничким божанствима представљајући сведочанство оствареног континуитета.⁹⁵ У том погледу, Крсна жртва је окончала седмични циклус уводећи у историју васкрсење Христово као Осми дан. На тај начин, седмица поприма значај Осмог – Недељног дана којим отпочиње и свршава се.⁹⁶

Осми дан у календарску недељу уводи спиралну аритметику која наликује укључном бројању Римљана. Она се

---

94 *Духовима* се назива Силазак Светог Духа на апостоле што представља Сабор Свете Тројице.

95 У том погледу, српско православље сажима исконску духовност што је упечатљиво показао Жељко Познанивић [странице 72-94] на примеру симболике бадњака у божићном култу. Покрштавањем ово наслеђе није само прочишћено, већ су њиме обновљена веровања од значаја [Елијаде, стране 225-226]. Појам светосавља настао почетком XX века управо се односи на континуитет народне вере остварен у личности Првог српског архиепископа [Најдановић]. С правом се тврди да је светосавска установа крсне славе која представља сведочанство историјског континуитета [Трухелка, Ларизам] умногоме заслужна за очување православног предања укључујући и календар старог стила.

96 По речима: *Ја сам алфа и омега, њочетѿак и свршетѿак ѿвори Госѿод који јесѿе, који беше и који ће доћи* – *Сведржѿиѿељ* [Откровење, глава 1, стих 8].

распознаје у образовању седмонедељног периода након Васкрса, што представља 50 дана будући да свака недеља уредно присваја и Осми дан који је уједно први дан наредне. Ово поимање расветљава јубиларни број 50 повезујући га са бројем 8 који у том погледу означава недељни јубилеј. Услед његовог изостанка у *Стиаром заветиу*, календарско време не обухвата разрешну годину која се сходно томе збива ван установљеног поретка седмогодишње цикличности. Тек васкрсење Христово доследно успоставља календарски значај Педесетнице.

У првим вековима нове ере, седмодневна недеља се распростире Римским Царством у виду за који се сматра да потиче из Вавилона где су Јевреји провели у ропству око пола столећа.⁹⁷ Реч је о планетарној седмици која сваком дану недеље приписује планету у чијој је власти. Примера ради, владар суботе је Сатурн што је сматрано злим знамењем, па тога дана не треба водити битке или отпочињати путовања јер се нико разборит не би изложио опасности коју Сатурн може да донесе. По Тациту, субота се прославља Сатурну у част будући да *од седам звезда које владају људским делатностима, Сатурн њој додари највишом сфером и њој додељује њорвразредну моћ* [Boorstin, страна 14].

Током III века, планетарна седмица постала је широко распрострањена наметнувши суботу за нерадни дан. Имена недељних дана у западним језицима, преузета из латинског, махом су сачувала везу са планетама [Видосављевић, стране 58-60]. Тако недељи одговара Сунце, понедељку Месец, уторку Марс, среди Меркур, четвртку Јупитер, а петку Венера. Њихов распоред открива, међутим, битну правилност – они не следе ни линеарни ни кружни већ спирални поредак. Како бисмо га докучили, ређамо планете по брзини њиховог хода небеским сводом. Ту најпре долази Месец, затим Меркур,

---

97 Претпоставка да су седмични циклус усвојили од Вавилонца, међутим, тешко је одбрањива будући да су му придавали посве други значај [Скребобања, стране 54-55]. Као по питању шабата, овде су Вавилонци и Јевреји, упркос истоветном појму који би нагавештавао толико тога заједничког, завршили са веома мало заједничког у поимању седмице [Jastrow, стране 193-194].

па Венера, потом Сунце, Марс, Јупитер и напoкoн Сатурн. Недељни дани, међутим, не следе овај распоред већ образују спиралу обухватајући јој упоредо два слоја. У том погледу, њихова астрoсимболика успоставља спирално време наглашавајући значај Сунца на ком се стичу слојеви спирале (Слика 16).

Стога не чуди што су се свети оци изражавали појмовима планетарне седмице. У *Првој айолоџији*, Јустин Филозоф каже: *На дан Сунца се окућљамо у Цркву јер је ѿо ѿрви дан у који је Бој, исковавши ѿа из ѿмине и ѿукој нишѿавила, стѿворио свей, а Исус Христї Сѿасиѿељ наш на истии дан је васкрсао из мртѿвих. Јер је Он расѿеѿ на дан који је ѿреѿходио Сатѿурновом, а након Сатѿурновој – ишѿо је дан Сунца – јавивши се айoсѿолима и ученицима њеѿовим, ѿoучио их је стѿварима које смо вам ѿренели [Justin, глава 67]. Сатурнов дан према томе представља стожер седмице око ког се збива њен преображај, што ће током IV века уродити празновањем недеље у Римском Царству. Ми ѿразнујемо Дан ѿoсѿoдњи, објашњава Максим Торински у V веку, јер је у ѿај дан Сѿасиѿељ као излазеће сунце које разѿони самртѿну ѿаму засијао свейлошћу васкрсења, ѿа је заѿо овај дан oд људи назван дан Сунца будући да ѿа обасјава Христїoс – Сунце ѿравде [Boorstin, страна 16].⁹⁸*

Никејска пасхалија

Указ римског цара Константина Великог донет 7. марта 321. године гласи: *На часни дан Сунца нека се ѿрадска уѿрава и народ који живи у ѿрадовима oдмарају и нека све радионице буду заѿтворене. Међуѿим, на селу, сељаци који се баве земљoрадњом моѿу слободно насѿавиѿи своје ѿoслове, јер се дешава да неки друѿи дан није ѿолико ѿoѿодан за сеѿѿву или за рад у виноѿраду; нека се обављају ѿакви ѿoслови како не би ѿроѿали блаѿoслови које нам небо шаље. Тиме је успостављена прва*

⁹⁸ Налик божићном култу, сунчево рођење представља Богочовека који се стога назива *Сунце ѿравде*.

одредница пасхалије – јубиларни недељни дан.⁹⁹ Јевсевије Памфил, епископ Кесарије и саветник цара Константина, пише: *Све што је требало чинити у субоју, ми смо иренели на Дан јосјодњи, као јојоднији дан који има ирвенствво и ужива већи улед од јеврејској шабаша* [Голубовић, стране 129-130].

Пасхално правило је установљено Првим васељенским сабором одржаним у Nikeји од 20. маја до 25. јула 325. године. Саборске одлуке не постоје у писаном облику, али за Православну цркву поседују непроцењив значај преносећи се у виду свештеног предања. Nikeјски симбол вере, који представља одговор пре свега на аријанску јерес, постао је саставни део богослужбене свести, чија се важност не може преценити ако се има на уму да је због размимоилажења у једној јединој речи седам векова потом наступио Велики раскол.¹⁰⁰

Задатак никејских пасхалиста тицао се васкршњег празника. Празновање Васкрса у Цркви надовезивало се на старозаветну Пасху¹⁰¹ која међутим није познавала недељни јубилеј, па самим тим није представљала прихватљиво решење.¹⁰²

---

99 Празновање недеље је потврдио помесни сабор у Лаодикеји око 364. године 29. правилом које гласи: *Хришћани не смеју славити субоју и одмарати се штоа дана већ морају радити; али Дан јосјодњи требало би нарочито јошјовати и као хришћани, колико је што мојуће, штоа дана не треба да раде. Ако буду надаље свейковали субоју, нека су јроклети* [Голубовић, страна 130].

100 Овај догмат православне вере често се назива *Nikeјско-цариградски симбол* услед његове разраде на Другом васељенском сабору у Цариграду који је 381. године сазвао римски цар Теодосије I Велики.

101 Реч *Пасха* (на јеврејском פסח – *Он јројушиша* [2. Мојсије, глава 10, стих 23] где у преводу на српски стоји *јроћи не Госјод мимо*) односи се на пропуштање јеврејских кућа током десет несрећа у Египту, као и прелазак преко Црвеног мора које се раставило и пропустило Јевреје, али не и фараонову војску. *Јеванђеље* овај празник разматра у светлости васкрсења Христовог које означава прелаз из смрти у живот.

102 Постоји извештај да је Римски сабор с краја II века забранио *празновање свейој и шајанственој Васкрса на јеврејски начин – четрнаестој дана месеца – већ искључиво у Велику недељу која нам дарује животи* [Покровский, страна 208]. Ова одлука се подударила са усвајањем седмодневне недеље у Римском Царству.

Пасхалисти су стога морали показати оригиналност изналажећи кључне одреднице календарског система.

По *Јовановом јеванђељу* [глава 19, стих 31], Исусово тело је скинуто са крста уочи Пасхе која је у складу са Мојсијевим законом празнована 15. дана првог пролећног месеца званог *нисан* или *авив*. У прилог овом датовању говоре црквени ауторитети као што су Климент Александријски, Аполинарије Ерапољски и Иполит Римски [Зелинскиј, §9]. Како *Сћари завети* следи лунисоларну систематику, први дан месеца одговарао би младини, па сходно томе 15. нисан означава уштап и поврх тога представља суботу Страсне седмице. У светлости Крсне жртве, према томе, јеврејски шабат означава уштап представљајући другу одредницу пасхалије. Тако долазимо до пасхалог парвила које гласи: *Васкрс је јубилеј на ушћай*, сматрајући јубилејем недељни дан.

Трећа одредница се односи на нисан [5. Мојсије, глава 16, стих 1] звани *месец калсова* по сазревању првог жита.¹⁰³ Почетак године који се у *Сћаром завету* везује за овај месец [2. Мојсије, глава 12, стих 2], препознат је у предању Цркве као пролећна равнодневница,¹⁰⁴ о чему сведочи пропис *Ајосћолских усћанова* [књига 5, глава 17] из II века који гласи: *Сви ви браћо, искуљена крвљу Христџовом, дужни сће йразнйватии дан Пасхе йтачно и веома брижно йосле равнодневнице, како се усћомена на једно сћрадање не би вршила два йућиа йодишње и како бисмо један*

---

103 Сматра се да јеврејска реч *авив* означава зрење јечма. Стога овај месец додатно истиче значај уштапа који је такође оличење жетве. Назив *нисан* преузет је током ропства у Вавилону када су сви месеци попримили вавилонска имена [Скробоња, страна 56].

104 По речима Иве Андрића [странице 71-72], *нишћиа жив човек не може изйубићии шйћо му једно йролеће не би мојло йовраййићии, нићии може човек бићии йтрајно несрећан док Бој даје да се душа лечи заборавом и земља обнавља йролећем*. У светлости пасхалије која допуњује Андрићеву поетску слутњу, рекли бисмо да човек ништа не може изгубити што му Васкрс не би могао надоместити, нити може бити несрећан док Бог даје да се душа лечи Његовим сећањем, а Земља обнавља васкрсењем. Значај пролећне равнодневнице за пасхалију следи ову аналогију.

йуѝ умрлоѝ ѝодишње ѝомињали само један йуѝ. Тако истѝо убу-
гуће избеѝавајѝе ѝразновање овоѝа ѝразника са Јеврејима, јер ми
више немамо ничеѝа заједничкоѝ са њима који се варају у рачунању
времена за које држе да им је ѝачно као шѝо се у сваком ѝоѝледу
варају и од истѝине удаљују [Трпковић, страна 18]. Из наведеног
видимо да равнодневница поприма значај месеца класова којим
година отпочиње, па уштап који непосредно следи називамо
ушѝѝаѝ равноднева. Сходно томе, целовито правило би гласило:
Васкрс је јубилеј на ушѝѝаѝ равноднева.

Ово правило којим је исказана пасхалија крије у себи
бројне недоумице чије расветљавање изискује увид у исто-
рију никејског календара. Изнете налазе дугујемо профе-
сору математике Максиму Трпковићу који без сумње спада
међу најбоље познаваоце ове теме.¹⁰⁵ Он указује на неколико
увржених заблуда по питању васкршњег празника, које су
до те мере распрострањене да стичу углед изопаченог бо-
гословља. Пре свега, раширено је мишљење да се Васкрс
мора славити након јеврејске Пасхе. Често оправдање овог
принципа тиче се схватања да *Сѝари заветѝ* претходи *Но-
вом*, те да су ови празници нужно узрочно везани. Међу-
тим, никаква тајна није да ту нужности нема јер да је тако
Новоѝ заветѝа не би ни било с обзиром да личност Богочо-

---

105 Овај скромни и посвећени човек остао је упамћен као творац кален-
дара који је Милутин Миланковић изложио на Свеправославном конгресу
у Цариграду 1923. године, према његов рад на расветљавању пасхалног
правила сматрамо неупоредиво битнијим и сувислијим. Умро је 3. (16)
децембра 1924. године, а посмртно слово на опелу одржао је прота Ми-
хаило Поповић. Из њега сазнајемо да је Максим Трпковић учествовао у
свим ратовима, а по повратку из Ниждера где је у заробљеничком логору
провео годину и по, он као нежења и због слабог здравља Београд током
дуге и тешке окупације до ослобођења није напуштао придружујући се
његовим мученицима. Последње дане живота провео је у беди, јер је неко
време био у пензији из које се тешком муком и по молби опстанка ради
једва вратио у службу где га је смрт затекла. По Поповићевом сведочењу,
после рата Трпковић му се више пута жалио између осталог и на то да му
је тешко што има ђака који су и за време молитве у разреду несташни. За
своје заслуге, одликован је Орденом Светог Саве IV степена [†Максим
Трпковић].

века сведочи победу над том и таквом нужношћу. Поред навођења историјских примера када је Васкрс слављен на јеврејску Пасху – па и дан и два раније – Трпковић [страна 5] начелно образлаже зашто таква забрана није била изречена. Календар којим се служе Јевреји установљен је око 360. године,¹⁰⁶ па Никејски сабор није био кадар изрећи било шта с тим у вези. А све и да су никејски пасхалисти на неки волшебан начин познавали будући календар Јевреја и његово устројство, нису могли изрећи забрану у том погледу. Тиме би хришћански празник пао у зависност од јеврејског, а управо се та зависност наведеним прописом *Айосѿолских усѿанова* који заповеда избегавање празновања са Јеврејима хтела избећи.

Друга заблуда се тиче тврдње да Васкрс никада не пада на уштап већ тек у следећу недељу. Астрономским рачуном упоређеним са историјским подацима, Трпковић [страна 6] показује да је пасхално правило срочено тако да омогућава што чешће празновање на уштап, без обзира хоће ли истог дана пасти и јеврејска Пасха о којој не води ама баш никаквог рачуна.¹⁰⁷ Александријска црква, која је у највећој мери заслужна за никејску пасхалију, ишла је дотле да је чак допуштала празновање Васкрса и на дан пре уштапа одобравајући радије то него да се чека дуго потом.

Трећа заблуда, на коју Трпковић пак није указао, односи се на поимање равноднева. Како Васкрс најраније пада 22. марта, а најкасније 25. априла, претостављало се да је никејски календар установио пролећну равнодневницу 21. марта. Ако усвојимо ову тврдњу, не би било никакве препреке да се и 21. март нађе међу датумима Васкрса будући да равноднев

---

106 Основну структуру овог календара поставио је Хилел II који је био патријарх Јевреја у периоду од 330. до 365. године. Многи пак сумњају да је он установљен око 360. године сматрајући да се то збило тек у VI или VII веку [Скробоња, стране 70-71].

107 Обе заблуде скопчане са никејским календаром наступиле су услед његове историје током које су се пасхални уштап и пун месец разишли, а такође Васкрс и јеврејска Пасха – што Трпковић подробно образлаже.

одговара месецу класова којим година отпочиње. Баш као по питању уштапа, и овде се речи *после равнодневнице* не тичу дословно дана који следе, већ с пуним правом придају равнодневу значај првог дана.¹⁰⁸ У том погледу, равнодневницу никејског календара представља 22. март како налаже пропис *Ајосџолских усџанова* [књига 5, глава 17],¹⁰⁹ а што је по свему судећи био обичај Александријске цркве којој је поверено старање о спровођењу пасхалије.

Успостављање пролећне равнодневнице у појмовима јулијанског календара означило је нови квалитет у његовом развоју. Мимо пасхалног правила нема говора о установљењу равноднева будући да јулијански календар не следи тропску већ сидеричку годину, изведену из египатског календара по Сиријусу.¹¹⁰ Стога пасхалија из корена преиспитује његов идентитет сидеричког соларног календара чинећи га никејским који је сидеротропски и поврх тога лунисоларни.

---

108 По *Правилу свейих ајосџола* [члан 7], под претњом свргавања забрањује се искључиво слављење Васкрса пре равноднева и са Јеврејима.

109 Пропис дословно помиње 22. дан месеца *дисџурса* [Станојевић, страна 43] што је назив за март преузет из македонског календара. Био је то лунисоларни календар Вавилона са месецима којима су придата хеленска имена [McLean, страна 166]. Превлашћу јулијанског календара, она су поистовећена са његовим месецима оставши уобичајена у неким деловима Римског Царства.

110 Војислав Мишковић наводи да у реформи римског календара, Созигенов поступак остаје тешко објашњив јер се не може тврдити да му није била позната дужина трпоске године коју је осам деценија раније одредио Хипарх, а која је за $\frac{1}{300}$ дана краћа од јулијанске.

Усвоји ли се претпоставка да му је та вредност била позната, мора се сматрати како је био кадар да изнађе и Цезару предочи погодније интеркалационо правило од оног што му га је предложио. Созиген је пак Хипарховој вредности претпоставио Аристрахову годину Канопског указа, а шта га је у томе руководило не зна се поуздано. Како се не може претпоставити да није увиђао последице које ће овај поступак изазвати, Мишковић [страна 94] даје могућа тумачења таквог понашања. Он при том губи из вида да при образовању јулијанског календара Созиген није имао на уму тропску већ превасходно сидеричку годину, а поводи таквог назора завређују подрбно истраживање.

Датум 22. март, који у овом систему одговара равнодневу, носи крајње упечатљив астролошки значај. Наиме, у првим вековима нове ере под непотпуно расветљеним околностима долази до разиласка астролошких језика који се распознају у виду Тропског и Сидеричког зодијака [Rudhyar]. Оба језика при том користе исте појмове чиме неумитно одају заједничко порекло, али се питање првенства међу њима испоставља као неодлучив проблем. Откриће прецесионе динамике приписује се Хипарху, па је тешко рећи да ли је астрологија пре њега уопште познавала овај феномен и како је са њим излазила на крај. Претпоставка да су знаци Зодијака првобитно представљали сазвежђа у први мах звучи прихватљиво, али збуњује покушај да се докучи начин којим су успостављена будући да имају посве неправилне границе и заузимају различите области на небу [Kuhn, страна 14].¹¹¹ Стога долазимо на помисао да се ради о начелу старијем од пуке раздеоце звезданог неба на погодне целине. Било како било, сматра се да је александријски астроном II века Клаудије Птолемеј кумовао Зодијаку поделивши еклиптику на 12 знакова од по 30 степени [Ptolemy].¹¹² При том је почетни знак Овна поистоветио са пролећном равнодневницом која стога носи ознаку ♈, чиме је установљен Тропски зодијак. Како је пак еклиптика скопчана са извесним сазвежђима, она такође следи динамику звезданог неба образујући Сидерички зодијак чији је почетак у опозицији са непокретном звездом Спиком која одговара основном степену Ваге. У свему томе, одговор на питање који је од ова два језика носилац исконског астросимболизма гласио би – оба или ниједан. Заправо, Птолемејев систем открива везу Зодијака са ка-

---

111 Ово се сматра основним разлогом потоњем преиначењу њихових граница.

112 Еклиптика (на грчком ἑκλειψις – помрачење) представља велики круг небеске сфере који одговара Сунчевом годишњем ходу. У том погледу, Зодијак је израз небеског свода у еклиптичким координатама што је у вези са годишњим циклусом календарског система.

лендаром, с обзиром да одговара подели годишњег циклуса на дванаест месеци.¹¹³

Значај 22. марта у светлости наведених збивања поприлично је упадљив. Овај датум је доследно одговарао пролећној равнодневници у II веку када су зодијачки језици били истоветни. Недуго потом, они су се разишли услед прецесионе динамике, па већ током Никејског сабора ♀-тачки одговара 21. март што међутим не представља равнодневницу никејске пасхалије.¹¹⁴ Њен равноднев, према томе, не означава само ♀-тачку Тропског зодијака већ обухвата и одговарајући појам у језику Сидеричког,¹¹⁵ чиме никејски календар поприма значај исконског астросимболизма из ког произлазе оба језика. У противном, установљење тропске равнодневнице у појмовима сидеричког система представљало би потпуну бесмислицу.

Никејска пасхалија, која представља свеобавезујуће правило поверено старању Александријске цркве, установљена је у виду тзв. *Великој индиктиона* или *Миројворној крући* под којим се подразумева календарски циклус од 532 године.¹¹⁶ Овај период, који представља велики дан никеј-

---

113 Има места тврдњи да су знаци Зодијака првобитно одговарали месецима египатског календара, што расветљава немогућност да се хороскопи откривени у њиховим гробницама смислено растумаче [Носовский]. 25. године пре нове ере, римски цар Октавијан преуредио га је увођењем преступне године по правилу Канопског указа, образујући тзв. *койтски календар* усклађен са јулијанским. У таквим околностима, Птоломеј је пренео ово предање на геометријску поделу неба чиме су успостављени зодијачки језици.

Поистовећење Зодијака са календарским системом такође је присутно у другим традицијама укључујући и јеврејску [Jacobus].

114 Потоњи историчари Цркве, тумачећи никејску пасхалију, неспретно су утврдили за датум равнодневнице 21. март будући да исти одговара положају ♀-тачке током Сабора у Никеји. Овај датум је усвојио и грегоријански календар.

115 Мисли се на основни степен Овна ког у Сидеричком зодијаку представља опонент Спике.

116 Индикт се првобитно односио на порески циклус установљен 297.

ског календара, у свом извођењу полази од јулијанске велике године као четворогодишњег периода са целим бројем дана [Миловановић, глава 5]. Његовим самеравањем са деветнаестогодишњим Метоновим циклусом добија се велики месец у трајању од 76 година.¹¹⁷ Најзад, самеравањем са седмицом, налазимо период од 532 године који је пре свега велика недеља – а уједно и велики дан календарског система. Руски астроном Предтеченски, одајући признање творцима Великог индиктиона, написао је: *Овај колективни рад, по свему судећи, бројних незнатних аутора, обављен је тако да је до сада остало непревазиђен. Каснија римска пасхалија, које се данас придржавају заједни народи, у поређењу са александријском је глوماзна и незграпна до те мере да по њој сећа на рад наивца и уметничку предмету истом предмету изложене једно поред другој. Поврх тога, она ужасно компликована најрава још и не остварује задати јој циљ* [Предтеченский, стране 3-4].

Велики индиктион или Миротворни круг је у присној вези са ером од постања која се назива *византијска*. Ова ера, која је изведена из предања посредством вишеструких прорачуна [Радић, Радивој, страна 233], у коначном виду представља симболизам хилијастичког типа где једном дану *Постања* [1. Мојсије, глава 1] одговара историјски период у трајању од хиљаду година.¹¹⁸ Како је Адам створен

године током Диоклецијанове реформе која је предвиђала уписивање у земљишне књиге свих поседа и средстава за обраду земље, представљајући период од петнаест година између узастопних ажурирања катастра [Каплан, страна 179]. Реч означава намет или оптужбу, чему је придавано богословско тумачење у светлости пасхалије која је такође усвојила овај појам [Зелински, §3]. Израз *миројворни* пак односи се на стварање света, па подразумева циклус који обухвата све календарске односе.

117 Овај период се у астрономији назива *Калијов* или *мејонско-созијеновски циклус* будући да је александријски астроном Созиген самерио Метонов циклус са годином Каношког указа [Воронов, страна 178, фуснота 4].

118 По речима *Псалтира* [глава 90, стих 4]: *Јер је хиљаду година пред њобом као дан јучашњи када мине и као стварања ноћна.*

освитом шестог дана, рођење Новог Адама у лику Исуса Христа [Симеон] наступа средином шестог миленијума тј. око 5500. године. Осим тога, ера је морала бити сагласна са трајањем Великог индиктиона што значи да за своју епоху има почетну годину Миротворног круга у ком се самеравају годишњи, месечни и недељни циклус. Овај захтев тражи додатно појашњење које међутим битно усложњава целокупну проблематику. Пре свега, епохом је сматран петак будући да представља шести дан када је створен човек.¹¹⁹ Утемељење византинске ере на овом догађају до танчина разоткривањено назначење – она у целости представља историјски ход од Адама ка Новом Адаму чинећи јединство са пасхалијом чији значај с тим у вези није потребно истицати. У складу са наведеним, за њену епоху је установљен 1. март 5508. године пре нове ере [Зелинский, §28] што сведочи да је мартовски почетак године надживео јулијански календар ушавши и у никејски.¹²⁰

Постоје наговештаји да византинска ера поред хилијастичког симболизма поседује и материјално утемељење у историји панонског и подунавског простора [Јацановић, стране 14-15]. Њено се порекло при том изналази у хро-

---

119 При том, ова епоха представља календарски уштап с обзиром да одговара Христовом распећу у хиљадугодишњој пројекцији.

120 1. март се сматра почетком године у појмовима пасхалног правила [1. Мојсије, глава 12, стихови 1-2] што одговара чињеници да Васкрс пада у марту или априлу. Ова пракса, која је била позната у Риму од давнина, наставила је у том погледу да постоји кроз цео Средњи век. Претпоставља се да су и Германи годину отпочињали мартом, што је потврђено за Франке, Алмане и Лангобарде [Мошин, страна 23]. Она се такође јавља у раним летописима Словена, па има места тврдњи да се и ту надовезала на већ постојећу традицију [Мошин, страна 34].

Од Диоклецијанове владавине пак, почетком године сматра се 1. септембар којим отпочиње пореска година установљена да значи годишњу жетву. Овај почетак, који је убрзо усвојила и црквена хронологија, довео је до успостављања преправљене византинске ере чија је епоха 1. септембар 5509. године пре нове ере [Каплан, страна 178]. Средином XIV века Стефан Душан га је званично увео у Царство Срба и Грка, а до краја XV века преовладао је и у Русији [Мошин, стране 45-48].

нологији Словена, премда о томе нема писаних података што представља правило када је о њиховом календару реч. Било као било, упечатљива је чињеница да византинска ера односи превагу над другим хронолошким системима средином IX столећа што се подудара са покрштавањем словенских народа [Радић, Радивој, страна 234].¹²¹ Никејски календар открива пак прилично очигледан континуитет словенског, најпре у виду седмонедељног поста пред Васкрс, као и осталих постова који одговарају годишњим добрима словенског календара.¹²² Установа поста срачуната на табусање намирница животињског порекла без сумње је обичај потекао из духовности древних народа [Видосављевић]. У том погледу, никејска календаристика представља традиционалну реформу која пасхалним правилом и постовима обнавља лунисоларну систематику. Као таква, с правом се сматра узором у решавању календарског питања.

3. Грегоријански календар

Никејски календар представља богословску парадигму православног предања коју Александар Шмеман [глава 4] назива звучним именом *византијска синџеза*.¹²³ Њу чини оригинални спој разнородних елемената од којих сваки мимо целине губи значај. У питању је комплексни систем заснован на богочовечан-

---

121 IX век је остао упамћен по ћирило-методијевској мисији која је на историјску позорницу донела не само словенску писменост, већ и богослужбени језик образован по угледу на класични грчки. Колико је пак наслеђе Словена утицало на историју Цркве – питање је које остаје нерасветљено.

122 Постове годишњих доба помиње папа Лав I који каже: *Током чийџаве јодине расјоређени су јосјови шако да је закон уздржавања јројисан и за сва јодишња доба. Ујравно, јролетјњи јосј се обавља јоком Четјрдесетјнице, летјњи јоком Педесетјнице, јесењи у седмом месецу, а зимски у десетјом* [Скабаланович, страна 188].

123 Ова синтеза, будући плод васељенске саборности, подједнако припада и осталим народима који образују властите цркве.

ском открорењу коме дугује властито утемељење. Стога не чуди што су му приписиване извесне противречности које, разматране у светлости предања, не дају разлога за забринутост.

Од радова на ту тему издвајамо дело Нићифора Григоре *О гайшумима Васкрса* писано по налогу византинског цара Андроника II Палеолога који му је задао да предложи реформу никејског календара. Григора је био историчар, политичар и верски полемичар, али се попут свог учитеља Теодора Метохита такође бавио природним наукама изучавајући између осталог астрономију. Обавио је поверени му задатак и 1324. године у наведеном делу изложио своје закључке и предлоге, али из разлога превасходно верске природе ова реформа никада није заживела [Скробоња, стране 128-130]. Његов ученик Исак Аргир је 1373. године потврдио нетачност календара, премда томе није придавао нарочити значај уверен да кончина историје наступа за непуних 119 година [Видосављевић, страна 140].¹²⁴

---

124 Византински математичар, астроном и богослов Исак Аргир остао је упамћен по подршци Варлааму Калабријском против Григорија Паламе и исихастичког богословља, написавши три трактата у којима пориче божанствену природу Таворске светлости. Спорови су настали након неуспелих преговора о унији 1333. године које је, по налогу цара Андроника III, водио Нићифор Григора са представницима папе Јована XXII. Преговори су изазвали догматске сукобе у Византији пошто је као бранитељ православља иступило светогорско монаштво. Исихастичко богословље је однело победу на сабору у Цариграду који је 1351. године сазвао цар Јован VI Кантакузин и Григора, будући осуђен, повукао се у манастир на две године. Његов ученик Исак Аргир је анатемисан на једном од помесних сабора. Антиисихастичка елита позне Византије умногоме се испоставља изданком хуманизма страног предању Цркве, па не чуди што се радови Григоре и Аргира сматрају претечом грегоријанске реформе која је два века потом наступила на Западу.

Хуманистички рационализам у Византији разликовао се од западног не толико у суштини колико по интензитету. Његовим зачетником се сматра Теодор Метохит, учитељ Нићифора Григоре и саветник цара Андроника II. Победом исихазма, приврженици хуманизма прешли су на Запад где су се нашли у редовима истомишљеника и стопивши се са њиховом средином у потпуности остварили своје тежње. Претрпевши пораз од Григорија Паламе, Варлаам Калабријски се упутио у Италију где је најпре подучавао Петрарку грчком језику, а потом га је римски папа устолочио за епископа [Пигољ, стране 32-34].

Хилијастичка апокалипса

Реч *апокалипса* означава разоткривање (на грчком ἀποκάλυψις – раскривање вела) и односи се између осталог на новозаветни спис који је дело Светог Јована Богослова. Као последња књига *Светиої йисма*, она упечатљиво сведочи пуно-ту времена. Истек седмог миленијума од постања означио је нарочито искуство у том погледу.

Овај моменат је обележен апокалиптичним збивањима услед хилијастичког симболизма византинске ере (на грчком χιλιός – хиљада). Како сваком дану недеље одговара по хиљаду година, 7 000. година представља испуњење седмице и наступ Осмог дана. Посреди је дакле анамнеза Страсне седмице у хиљадугодишњој пројекцији календарског система.¹²⁵

Догађаји су претицали један други. Пад Цариграда под турску власт се збио у уторак 29. маја 1453. године нове ере или 6961. године од постања, а Смедерева шест година потом – у среду 20. јуна 1459. или 6967. године. Модерна историографија ове догађаје сматра крајем средњевековља. Средњи век, који подразумева историјски период између антике и модерне, обележен је Византијом.¹²⁶ Њена делатност која је својом син-

---

125 Реч *анамнеза* (на грчком ἀνάμνησις – подсећање) у предању Цркве не означава само сећање и спомињање, већ се превасходно тиче вечног присуства [Лоски, страна 141].

126 Назив *Византија* је новолатинска кованица начињена у XVI веку заслугом Јеронима Волфа да означи народ који је себе звао *Ромеји*, а своју државу *Царство Источної Рима*. Како је и Запад полагао право на царску круну, овај појам је скован да би се Византија разликовала од Светог Римског Царства Немачког Народа насталог 962. године када се Отон I крунисао за римског императора.

Појам је изведен из имена античког града Византа на обали Босфорског мореуза, који је постао његова престоница. Сматра се да потиче од личног имена *Визас* илирско-трачког порекла, како се звао оснивач града. Овај становник дорске колоније у Мегари добио је савет од пророчице Аполоновог храма да *оде и настјани се у Земљи слейих*. Предводећи скупину мегарских колониста, нашао је изванредно место на ушћу Босфора у Мраморно море насупрот Халкидону и схватио да су Халкидонци свакако били слепи када су се населили на другој обали. По предању, град је основан 667. године пре нове ере чиме се

тезом премостила време сведочећи његово испуњење у Бого-човеку, првенствено се испољила календарским системом што сматрамо врхунским дометом византинске иконографије. Она пак није наткрила само временски него и просторни јаз. Светосавски образац државности [Познановић, стране 95-107], који је владика Николај Велимировић исказао речима *изнад Истиока и Зайага*, представљала је Византинска Царевина. С тим у вези, Средњи век поприма значај Средишта схваћеног као иконографско начело [Елијаде, поглавље 1] што управо представља поимање царства у предању Цркве.¹²⁷

О древној хронологији Словена тешко је било шта поуздано рећи. Једно је пак сигурно – њиховим покрштавањем у IX веку, они постају саучесници никејског календара који је свеобухватни израз православног предања. При том, не само да су усвојили никејску календаристику и прихватили методологију византинског датовања већ су такође препознали пуну вредност овог система. Пример реченог представља ђакон но-

---

пророчанство обистинило. Поставши престоница 330. године за владавине цара Константина Великог, он добија лично име *Константинопољ*. Данашњи назив *Истанбул* представља скраћеницу *сѣан-иол* овог имена [Georgacas].

Српски топоним *Цариград* се сматра одговарајућим преводом. Као и држава коју је представљао, он својим положајем означава средиште евроазијског копна и његово јединство у свим поделама и супротностима. Символ двоглавог орла са круном који у Византији присуствује од њеног настанка тумачи се као царство окренуто на обе стране света, а такође као јединство државне и црквене власти. На грбу обновљене Византије након латинске окупације у XIII веку, нашла су се четири оцила у облику грчког слова *B* за које се сматра да представљају крилатицу владајуће династије Палеолог (на грчком Βασίλευς Βασιλέων Βασιλεύων Βασιλευόντων – Цар Царева Царује Царевима). Код Срба је овај грб усвојен за владавине Стефана Лазаревића ком је 1402. године цар Јован VI Палеолог доделио деспотску титулу. 1838. године четири оцила постају грб Кнежевине Србије, када су прочитана као ћирилично слово *С* што је дало повода накнадним тумачењима. Она, међутим, представљају и слово *С* српске латинице означавајући дословни превод грчког изворника.

127 Државотворна и монархистичка традиција Срба утемељена на православном предању такође представља његов израз. У том кључу се поима Косовски завет који је сведочанство опредељења за Небеско царство.

вогородског Антонијевог манастира Кирик који је живео у првој половини XII века. Он се темељно занимао проблемима календарске и хронолошке садржине и за њега се с правом тврди да је био први словенски хронолог. Из Кирикових расуђивања, види се да је темељно познавао пасхални рачун. Један од првих истраживача његовог дела Степанов сматра да је *Кирик држао у њрстѣма целокуѣну ѣтаблицу Великоѣ индикѣиона*. Без обзира колико оскудна била ова забелешка, она је значајна као сведочанство о присуству никејске пасхалије међу Словенима [Зелинский, §22].¹²⁸

Изричито помињање Миротворног круга у руским изворима се јавља знатно касније, скопчано са догађајима који су се збили за владавине московског кнеза Ивана III. Карамзин [књига 2, том 6, ступци 8-9] о томе пише: *Осим сѣољашињих оѣасностѣи и неѣријатѣља, млади Иван био је ѣринуђен да унуѣар државе наѣвлѣа оѣиѣѣу клонулоѣѣ дуѣа, неѣакво слаѣђење и дремеж душевних сила. Исѣиѣцѣла је седма хиљада ѣодина од сѣѣварања свеѣѣа ѣрема ѣрчким хронолозима: сујеѣерје је са њеним крајем очекиѣало и крај свеѣѣа*.

Заиста, истек седмог миленијума је био поржет особеним гледиштима која су захватила све православне народе, будући при том посве јака међу Словенима [Ђирковић; Зелинский, §23]. Ово се испољило у томе што је по свршетку тринаестог Миротворног круга 1408. године новом циклусу било предодређено да траје само 84 године тј. до 1492. када истиче седми миленијум. На крају непотпуне пасхалије писало је: *Ту сѣѣрах, ѣѣу ѣѣѣѣа, ако је овај круѣ у Хрисѣѣову расѣѣћу, ово леѣѣо и на концу јѣѣѣа се, у њему је и свеѣѣски ѣѣѣѣ долазак* [Святский, страна 73].¹²⁹

---

128 Кириково дело *Учење које обзнањује човеку рачун свих ѣодина* представља најстарији математичким рукопис Словена, с тим да се његово записивање великих бројева сматра оригиналним дометом [Дејић].

129 Ово доба сенки и мрачних предсказања било је пропраћено целим низом небеских знамења [Святский, страна 73]. Крајње је упечатљива чињеница да је Кирик Новгородац своју хронологију такође доводио до испуњења седамхиљадите године [Степанов, страна 145].

Међутим, и судбоносна 1492. година је дошла, па је било неопходно надопунити пасхалију. С тим у вези, сазван је 1. септембра у Москви црквени сабор како би означио почетак осмог миленијума. О овом догађају пише Карамзин [књига 2, том 6, ступци 222-223] на основу властитог проучавања летописа: *Мийројолий Зосима сазвао је ейискоје и дао задатѣк Генадију Новѣгородском да образује рачун црквеної круѣа (циклуса). Овај разумни свейишељ найисао је увод у ком је на основу айостѣолских сведочења и ѣравила истѣинскої хришћанствѣа ойоврѣао сва ѣобожња ѣредсказивања краја свейѣа, нечеѣа шѣо је ѣознаѣо једино Боѣу... Исѣочейка је ѣасхалија била образована за двадесей ѣодина и била је даѣа на размаѣрање Филоѣеју, ейискоју ѣермском, чији су рачуни ѣоѣврдѣли ѣену исѣравностѣ; ѣосле ѣоѣа је Генадиј на великим листѣовима означио Сунчеве и Месечеве циклусе, основе, ейакѣе за даѣу ѣодину и кључеве ѣраница од 533. до 7980. Ово су први подаци након Кирика Новгородца који говоре о никејској пасхалији код Словена и познавању ѣене структуре.¹³⁰*

Својствено је за састављача пасхалије разаслате по свим крајевима Генадија Новгородског да у предговору ѣеним начелима истиче како човеку није дато да зна када ће наступити крај: *Найисали смо ово за обичне ѣуде у чијим је мислима крај овоѣа свейѣа; не ѣреба се ѣоѣа бојѣти већ чекаѣи долазак Христѣов у било које време јер никоме није ѣознаѣо како је оно усѣановљено. Истичемо да се у обновљеној пасхалији из 1492. године за Ивана III каже да је господар и самодржац целе Русије, нови цар Константин у новом граду цара Константина – Москви [Зелинский, §26].¹³¹*

Све је ово имало неизмеран верско-политички значај. Са наступом осмог миленијума и обновом пасхалије, ширило се схватање да Русији није суђено да пропадне него да расте,

---

130 О раду сабора сведочи летопис [Карамзин, књига 2, том 6, белешка 618].

131 Исти сабор који је утврдио пасхалију такође је донео одлуку о преношењу почетка године са 1. марта на 1. септембар. Овим је истакнуто да се и у том погледу Русија сматра наследником Византије.

умножава се и постане предводник православног хришћанства. Стога успостављање Миротворног круга није представљало пуко исписивање календара за наредни период. Био је то пре свега апокалиптични расплет указивањем на могућност да се наново саберу елементи који су већ стремили распаду. Наравно, стварању света наши преци приписивали су ништа мању важност од оне коју му и сами придајемо.

Папски календар модерне

Велики раскол представља исход вишевековног спора источних и западних хришћана. У догматском виду, испољио се одступањем од Симбола вере ком је придодата кључна реч *filioque* у оквиру 8. члана. Овај став који постаје доминантан на Западу почев од XI столећа довео је до узајамног анатемисања папе Лава IX и цариградског патријарха Михаила Керуларија, чиме је трајно раскинута заједница Православне цркве и Рима. У пуној снази пак он се испољио неколико векова потом одступањем и од никејског календара, што представља очекивани исход с обзиром да је Симбол вере израз богослужбене свести означене овим системом.

Догматска несугласица је наступила поимањем Свете Тројице по ком Дух исходи од Оца и Сина. По православном предању, Бог је један будући да је један Отац који представља монархистичко начело. Но будући Виновник преосталих лица, Он је уједно граница саодноса којим стичу своју разноликост. Стога се православље супротставило ставу *filioque* који је дакле крњио монархизам Тројице. Са западног становишта, јединство Свете Тројице се заснива на општој природи која се самим тим издиже у први план претварајући лица у унутарприродне везе. По овом начелу, узајамни односи уводе разноликост у првобитно јединство божанствене природе, док за православне они упоредо означавају разноликост и јединство с обзиром да се према Оцу односе као према Њеном виновнику и оглављењу [Лоски, стране 52-58].

Исповедати једну природу Божанства за Православну цркву значи видети у Оцу једини извор лица која од Њега попримају природу. Она говори о Богу Аврама, Исака и Јакова који је увек Тројица – Отац, Син и Свети Дух. Када међутим у први план иступи општа природа, лично искуство Тројице ишчезава уступајући место извесној филозофији божанства. Човеков однос према Богу у том случају не представља његово обраћање Тројици, већ за свој објекат има Сина који објављује божанствену природу. На тај начин поимана, Света Тројица прераста у тројство које означава безличну природу објављену очовечењем Христовим што православни богослови одређују појмом *језуанизам* (на латинском *Iesus* – Исус) подразумевајући под тим перверзну тројственст усредсређену на Сина.¹³² У таквом усмерењу, богословско умозрење постаје безлично искуство божанствене природе која би претходила Тројици, чиме нас прикривеним обраћањем приводи мистици неоплатоничара –¹³³ што се Западу коначно и десило. Од XVI века пак, ово постаје сасвим очигледно.

1519. године, од Рима се одвајају протестанти предвођени Мартином Лутером који доводи у питање законитост папске власти. У његовој расправи са апологетом Јоханом Еком из Лајпцига који је заступао став да пунота Цркве потпада под ауторитет папе, Лутер је потегао доказ који подједнако изненађује и православне и протестанте. Наиме, позвао се на Православну цркву као парадигму истинског хришћанства тврдећи да је Рим одступио од светоотачког предања

---

132 Овај назор присуствује на Западу у бројним видовима од римокатоличког папизма до фашизма и нацизма током XX века. Његову парадигму представља сведочење Стјепана Месића пред Хашким судом у оптужби против Слободана Милошевића, где се током унакрсног испитивања поставило како дотични господин, иако правник по образовању и државник по занимању, уопште не схвата занчај исказа да су народи носиоци суверенитета.

133 Под неоплатонизмом подразумевамо бројне школе идеализма које су настајале у временском распону од позне антике до модерне. За њих је заједничко да се не заснивају на предању Цркве, већ своје утемељење налазе у логичким и метафизичким представама.

[Trenham, глава 2].¹³⁴ Он међутим није поделио искуство православног богословља оставши привржен ставу *filioque* [Nassif, страна 54], чиме је протестантизам заправо потврдио Велики раскол доводећи га до апсурда. Протестантска шизма, према томе, представља његову анамнезу као и поделе које су потом наступиле придајући Западу индивидуалистички карактер испољен у потпуном одрицању црквености.

У таквим околностима, папа Павле III зачиње контрареформаторски покрет који је утврдио доктрину римокатолицизма. Приметимо да је управо на његов налог Никола Коперник 1543. године објавио хелиоцентричну космологију која самим тим улази у корпус контрареформације.¹³⁵ Овај догађај се сматра епохалним преокретом којим отпочиње модерно раздобље. Само три године потом, доминикански теолог и астроном Ђовани Марија Толозани у додатку свог дела *О истинитости Свештој Исма* изриче осуду хелиоцентризма наводећи да је главни римокатолички цензор Бартоломео Спино такође имао намеру осудити дело, али су га у томе сперчиле болест и смрт. На тај начин је установљен контраверзни сукоб религије и науке, који је био и остао темељна одредница модерне.¹³⁶

У темељу овог сукоба лежи спор црквене традиције и неоплатонизма који је ставом *filioque* задобио статус догматског усмерења. И заиста, основни разлог муњевитог продора хелиоцентричне космологије лежи у чињеници да су Коперник, али и Галилеј и Кеплер били неоплатоничари [Crombie, књига 2, страна 177].¹³⁷ При том је Коперников

---

134 Архиепископ Јосија Тренхам наводи како је Лутер дословце тврдио: *Истина лежи код Грка*.

135 Ово је очевидно и по томе што прва критика хелиоцентричне космологије долази од Мартина Лутера четири године пре објављивања дела [Kuhn, страна 191]. Коперников удео у контрареформаторском покрету такође није без значаја [Koestler, глава 3.1.6].

136 Коперников рад је забрањен 24. фебруара (5. марта) 1616. године указом папе Павла V.

137 Интелектуалне биографије Кеплера и Галилеја, као и начин на који заступају коперниканске аргументе, показују да су били привржени хелиоцентричној космологији превасходно из метафизичких уверења.

учитељ код ког је студирао у Болоњи био платонистички астроном Доменико Марија Новара који му је улио порив да устројство космоса своди на идеалне представе. У свом делу, он оправдава изложени систем позивајући се на његову једноставност, као и на посебан статус који придаје Сунцу.¹³⁸ Овај редукционизам у чијој се власти нашала модерна наука задобио је обриси религиозног назора који је посве примерено звати *религија хелиоцентризма*. Она при том представља плод изопаченог догмата, што није тешко увидети следећи њено извођење из језуанистичког богословља [Пригожин, стране 45-52]. Својим пуним замахом, довела је и до реформе календара.

Замисао календарске реформе јавила се на Западу већ почетком XV столећа.¹³⁹ Папи Јовану XXIII је 1411. године уручен пројекат кардинала Пјера Дајија, но папа је на Сабору у Констанцу свргнут при чему календар није ни разматран будући засењен гушењем побуне у Чешкој предвођене Јаном Хусом.¹⁴⁰ На Базелском сабору 1437. године, поново је по-

---

138 У десетој глави прве књиге, Коперник [страна 34] каже: *А у средишњем свих њих налази се Сунце. Ко би дакле у овом дивном храму могао пооставити светиљку на друго или боље место од онога са којим може да осветли све одједном. Због тога га с њавом многи називају светионом светиња, други умом, а трећи њак водичем. Тристејстос га назива видљивим бојом, а Софоклова Електира свевидећим. На њај начин сигурно Сунце, као да је на краљевском престољу, влада породицом небеских тела која се око њега крећу.* Веза између ове парадигме и тројственог језуанизма прилично је очигледна.

139 Истину за вољу, она присуствује и знатно раније у делима фрањевачког калуђера Роџера Бекона из 1266. године. На захтев папе Климента IV, он је своје становиште изложио у три списка која су послата у Рим. Не дуго потом 1268. године, папа је умро чиме је запечаћена судбина овог подухвата [Видосављевић, стране 134-136]. 1345. године, папи Клименту VI такође су поднета два пројекта календарске реформе – један су израдили Мурос и Ферминоре де Балавале, а други Јован де Термис – који при том нису усвојени [Ј.Ц, страна 14].

140 Хус се сматра првим западним реформатором и претечом протестантизма који је наступио пуни век потом. Захтевао је да се литургија служи на народном језику, да се верници причешћују као и свештенство, да се свештеници жене као сав народ и да се напусте папске индулгенције

стављено ово питање и био је усвојен пројекат који је израдила нарочита комисија под председништвом кардинала Николе Кузанског, али је његово спровођење обустављено. Током овог сабора вођени су преговори о унији са Православном црквом најпре у Ферари, а потом и у Фиренци. Намера је била да се постигне уједињење са православнима и да као симбол уније буде уведен нови календар [Ангелов, стране 68-69]. Иако је цариградом завладао унијатски патријарх, унија је пропала пре свега захваљујући Светом Марку Ефешком [Погодин], као и српском патријарху који је одбио да присуствује њеном проглашењу.¹⁴¹

које су представљале новчани откуп за грехе. Изопштен је на сабору 1411. године, а потом спаљен 6. јула 1415. у Констанцу. Република Чешка је овај дан прогласила државним празником.

Његови ставови се сматрају разрадом оксфордског професора Џона Виклифа који је, као саветник енглеског краља Ричарда II, дао подршку парламенту да одбије плаћање данка папи и нагласио да ни краљ ни било ко други нема право да Енглеску потчињава страниј сили. Такође је тврдио да *Светио иисмо* представља темељни ауторитет и да је папска власт историјски неутемељена. Његове књиге и учење забрањени су одлуком папе Александра V од 20. децембра 1409, а Сабор у Констанцу 4. маја 1415. године прогласио га је зачетником реформације и ретроактивно изопштио наложивши да му се земни остаци уклоне са свештеног тла. Ово је учињено 1428. године за столовања папе Мартина V када су ископани из гроба и спаљени, а пепео бачен у реку Свифт која протиче кроз Лутерворт.

141 Фирентински сабор је представљао покушај Рима да се Православној цркви наметне унија под претњом турских освајања, с тим што јој је обећана војна помоћ Западне Европе. На преговорима који су вођени најпре у Ферари, а потом у Фиренци увек је изнова долазило до жестоких спорења. Након више од годину дана 6. јула 1439. године уједињење је озваничено у фирентинској катедрали Санта Марија дел Фјоре где је кардинар Јулијан Цезарини прогласио унију на латинском, а никејски архиепископ Висарион на грчком језику. Уговор су потписали 31 црквени представник и византински цар Јован VIII Палеолог Драгаш. Сабору су присуствовали изасланици свих православних цркава са изузетком српског патријарха Никона ком је деспот Ђурађ Бранковић обећао да ће га обесити уколико буде отишао у Фиренцу. Учесник Фирентинског сабора Силвестар Сиропул том приликом му приписује речи: *Ја сам сусед са латинцима и честито сам са њима долазио у додир; разговарао сам са њима и знам тачно и речи њихове и намере и начине; знајући дакле добро и њих и све њихово, нећу њихово изасланика на Сабор* [Laurent, страна 598].

1475. године је папа Сикст IV у циљу календарске реформе довео у Рим немачког математичара и астронома Региомонтана,¹⁴² али му је изненадна смрт научника пореметила планове. Током Петог латеранског сабора, папа Лав X је позвао астронома Павла Миделбуршког који је био страствени заговорник реформе разматрајући овај проблем неколико деценија. 1514. године, он је наговорио папу да пошаље писма владарима, ректорима универзитета и професорима теологије и астрономије тражећи од њих савет на ту тему. По Павловом сведочењу, знамо да је Коперник био један од њих, али се не зна поуздано какав је одговор дао. Иако се неретко износе тврдње како је одбио да дође у Рим и узме учешће у припреми реформе, нема никаквих доказа да је уопште био позван на Сабор [O'Connell, страна 195-196]. Ову тему такође спомиње Коперник у свом делу тврдећи да је питање тада остало нерешено само зато што се сматрало да кретање Сунца и Месеца још није до танчина познато [Коперник, стране 13-14].¹⁴³

Када се у Цариграду прочуло да су једино Срби одбацили унију, завладала је таква срамота да се патријарх Јосиф II није смео вратити већ је сахрањен у доминиканском манастиру Санта Марија Новела будући да је умро убрзо потом. Митрополит ефешки Марко је једини одбио да потпише унију поред српског патријарха који није био присутан. Он је увиђао да унију не прихвата ни свештенство ни монаштво ни народ, о чему говори пророчки став који је изрекао у Посланици Теофану *да ће се баліодаћу и силом божијом ѿсеудоунија врло брзо расіасіти* [Погодин, глава 9.8.3]. Ово се десило за владавине последњег цара Константина IX Палеолога Драгаша на сабору у храму Свете Софије 1450. године када је у присуству још тројице патријарха са трона свргнут унијата Григорије III Мама. Нарочити значај су имале личности непосредно повезане са Марком Ефешким, које су наступале против латинских обреда и догмата – његов учитељ Гемист Плитон и два ученика ГенADIје Схоларије и Амирутије.

142 Јоханес Милер фон Кенихзберг је познат под латинским псеудонимом *Рејмонтијан* (на латинском *regis mons* – краљево брдо) по месту свог рођења (на немачком *Königsberg* – Краљево Брдо). Био је учитељ Доменика Марије Новаре код ког је Коперник студирао астрономију у Болоњи.

143 Коперник казује како је отад усмерио своју пажњу на потанко изучавање ове теме. На основу његових истраживања, Еразмо Рајнхолд је сачинио планетарне таблице и објавио их 1551. године под покровитељством војводе

Енергичну контрареформаторску акцију покренуле су папе Пије IV и Пије V. Њен саставни део је представљала реформа бревијара и мисала која је била поверена Пију IV током заседања Тридентског сабора 1563. године.¹⁴⁴ Папска пропаганда са поносом истиче да је то био први битан корак ка реформи још од Сабора у Никеји. 1568. године, сачињена је комисија на челу са кардиналом Сирлетом под чијим је руководством издат нови мисал са календаром светих. Он је из римокатоличког богослужења уклонио помене бројних светитеља задржавши свега неколицину од пре XI века, што потврђује да је одступање од никејског календара неминовно подразумевало преиначење обредом установљене богослужбене свести.¹⁴⁵ Реформисани календар је био заснован на предлогу шпанског фрањевца Јоанеса Салома изложеном на Тридентском сабору, али су одмах по његовом објављивању нађене такве замерке да је повучен из оптицаја [Скробоња, стране 137-140].

1572. године на папски трон ступа Гргур XIII чија се контрареформаторска делатност осведочила благословивши *Варшоломејску ноћ* како се назива покољ више хиљада протестаната у Француској по налогу краљице мајке Ката-

---

Алберта од Пруске услед чега су назване *Пруиенске*. По сведочењу Тиха де Брахе, ове таблице су се показале недовољно тачне мада знатно тачније од тзв. *Алфонсинских таблица* које су биле начињене под покровитељством краља Алфонса X од Кастиље у част његовог крунисања 1252. године. Брахе је наике 1563. године забележио прво осматрање које се односило на конјункцију Јупитера и Сатурна. Упоредивши резултате, установио је грешку од целог месеца по Алфонсинским таблицама, а свега неколико дана по Прутенским [Скробоња, страна 139]. У образовању пасхалије римокатолика су Прутенске таблице одиграле битну улогу, па се с правом тврди да је Коперников рад знатно допринео грегоријанској реформи [Felber, стране 186-187].

144 У римокатолика, ово су обредне књиге које одговарају часослову и требнику код православних.

145 Редуција празника је досегла врхунац на тлу Светог Римског Царства за владавине Марије Терезије погодивши и српски народ. Све до XVIII века наике поштовали су Срби мноштво празничних дана чији је број износио око 120, а по неким тврдњама и до 170 годишње [Кашић, страна 61].

рине Медичи.¹⁴⁶ Са истом одлучношћу, стремио је и решењу календарског питања. За његовог столовања, променило се неколико комисија са овим задатком. Најзад је за председника изабран кардинал Гуљелмо Сирлето који је руководио и усвајањем Тридентског календара [Скробоња, стране 141-145].¹⁴⁷ 24. фебруара 1582. године, проглашена је папска була *Inter Gravissimas*¹⁴⁸ којом су установљене одредбе календарске реформе. Садржај буле¹⁴⁹ открива чудновате детаље, као и датум њене објаве који одговара удвајајућем дану у преступним годинама јулијанског календара.¹⁵⁰ Поводом реформе израђена је медаља (Слика 17) на чијем лицу стоји папин профил и звање *Гргур XIII највиши врховни жрец*,¹⁵¹ а на наличју зодијачки знак Овна са натписом *година исправке 1582*.

---

146 Покољ се збио 1572. године у ноћи на 25. август када се слави Пренос моштију Светог апостола Вартоломеја. Означио је раскид политичке сарадње између римокатолика и протестаната у Француској по питању приближавања Холандији против Шпаније, које је заступао хугенотски вођа адмирал Гаспард де Колињи. Прогони протестаната трајали су у Паризу до септембра, а у унутрашњости Француске све до октобра. Процењује се да је укупно побијено између 25 000 и 50 000 хугенота.

147 У саставу комисије из 1580. године, поред кардинала Сирлета помињу се Игнације Данте, Лауро, Оливарије, Клавије, Чакон и Антонио Ђиљо. Раду комисије је присуствовао и представник из Сирије – несторијански патријарх Игнатије Наматалах.

148 Указ носи назив по прве две речи преамбуле која гласи: *Међу најважнијим задацима наше йасџирске службе, ириводи се жељеном крају, уз йомоћ Божију, и онај који Свети сабор йтридентйски намени Светијој сйнолици, а који није без значаја* [Скробоња, страна 255].

149 Реч була (на латинском *bull* – мехурић) означава оловни печат којим се оверавају папски укази.

150 Интеркаларни месец римског републиканског календара уметао се након 24. фебруара што представља удвајајући дан у преступним годинама јулијанског [Видосављевић, стране 573-574].

151 Звање *йонйифекс оййи-максимус* нарочито је сковано за ту згоду представљајући двоструки суперлатив у латинском језику како би се означило да је Гргур XIII највећи од свих врховних жречева тј. папа над папама.

Овај медаљон императивним лаконизмом расветљава суштину грегоријанске реформе. Пре свега, знак Овна се тиче равнодневнице, а година исправке подразумева сравњење календарског равноднева са ♀-тачком Тропског зодијака што представља основ реформског подухвата. У 6. члану буле, позива се на празновање Пасхе утврђено од пређашњих римских понтифекса – посебно од Пија I и Виктора I –¹⁵² као и од отаца Сабора у Никеји обраћајући пажњу *да се њролећна равнодневница враћи на свој њређашњи датум од која већ скоро десет дана одстоји*. 7. члан у ту сврху предвиђа изостанак десет дана током октобра текуће године сматрајући при том календарским равнодневном 21. март што представља јулијански датум који је одговарао ♀-тачки током Никејског сабора [Скробоња, стране 257-259]. У свему томе, ником није пало на памет да се запита да ли је Никејски сабор установио ту и такву равнодневницу. Јер по свему судећи, овај сабор календарским равнодневном уопште не сматра 21. март, а поготово га не поистовећује са ♀-тачком Тропског зодијака како је то грегоријански календар накнадно учинио. У том погледу, 1582. означава годину испарвке Никејског сабора коју је по својој свемоћи извео највиши врховни жрец [Димитријевић, страна 23, напомена 5].

Пуни значај буле открива 8. члан који успоставља континуитет календарске реформе: *Но њако да изостављање ово од десет дана неће било коме шћетје њроузрочийи, мора се њлаћање месечно или њодишње извршићи, а на судије ће њасићи да, у сѝору који би из овоја њроисћећи мојао, узму у обзир речено изостављање десет дана одлаћањем десет дана крајњеј рока њлаћања*. Насупрот традицији јубиларне године која не ремети календарско предање премда се дугови праштају, уводи се *њгодина исѝравке* која преиначује календар – али тако

---

152 Није посве јасно на коју се традицију папска була позива. Пасхални рачун на Западу приписује се Иполиту Римском и битно се разликовао од никејског. Након Првог васењенског сабора, Рим је задржао властито правило више од пуног столећа, па је тако 387. године за владавине цара Теодосија I Великог разлика у празновању Васкрса била целих пет недеља – у Риму је слављен 21. марта, а у Александрији 25. априла [Трпковић, стране 64-65].

да се по питању дуговања ништа не поремети. Реч је дакле о својеврсном контрајубилеју на ком се темељи пасхалија римокатолика.

9. члан задаје ново правило интеркалације у циљу усклађивања са трајањем тропске године. Оно дословце гласи: *...одређујемо да се њресџујни дан има уметџаџи сваке четџврџте џодине џрема садашњем обичају, изузев џоком џоследњих џодина сџолеђа, а ове џодине мада су до сада биле џресџуџне одсад џо неђе биџи, иако џроџлашавамо џодину 1600. за џресџуџну, а да џоком било коџ џериода од четџири сџоџџине џодина сваке џџри џоследње џодине сџолеђа неђе биџи џресџуџне. Године 2000. џрема садашњем обичају уметџања џресџуџноџ инџеркаларноџ дана, фебруар ће садржаџи 29. дан, џа ће се исџа заџовестџ о изосџављању и џресџуџним данима џоком свакоџ џериода од 400 џодина џошџоваџи вековечно.*¹⁵³ Према томе, грегоријански календар представља секуларну исправку јулијанског која уводи преступање у столетним годинама по истом правилу.¹⁵⁴ На тај начин је један у суштини сидерички календар преправљен у тропски плативши прилично високу цену. За разлику од велике године јулијанског календара која представља четворогодишњи

---

153 Пада у очи да се 2000. година сматра почетком четиристогодишњег периода, што одаје укључно бројање Римљана.

154 Интеркалационо правило грегоријанског календара за које је заслужан Луиђи Лилио првобитно је било изложено у његовој књизи која међутим никада није објављена [Скробоња, страна 256]. Њен сажетак је присутан у расправи *Compendium novae rationis restituendi calendarium a Gregorio XIII pontifice maximo ad principes christianos, et celeberrimas quasque academias missum anno Domini 1577* [Moyer] која садржи усвојени план календарске реформе, али не расветљава питање како се до овог правила дошло. Лилио пак није био први који је предложио интеркалацију од 97 преступних на 400 година, с обзиром да је Пјетро Питати 1546. године изнео исти предлог. Питати напомиње да је ова интеркалација сагласна са Алфонсинским и Прутенским таблицама, као и са Коперниковом средњом тропском годином [Pitati]. По свој прилици, реч је о томе да све три таблице средњег кретања Сунца дају тропску годину у облику који до на сексигезималну секунду износи $365^{\circ}14'33'' = 365 \frac{97}{400}$ дана [Swerdlow].

период, по новом стилу ни векови немају цео број дана већ тек периоди од 400 година.¹⁵⁵

Све је ово спроведено како би пасхално правило, уставовљено б. чланом буле, јемчило *да се у будућности и ролећна равнодневница и четрнаести дан месеца неће више мицати са њима одговарајућих месца*. И овде је дословно реч о неоплатонистичком подухвату којим се стварност по сваку цену настоји свести на иделане представе и то без питања да ли је такво што уопште примерено и целисходно.¹⁵⁶ У сваком случају, грегоријански календар наступа као плод религиозног тоталитаризма посебне врсте који ће постати обележје модерне. Он представља израз хуманистичког рационализма који је означио разлаз са црквеном традицијом, што се пре свега препознаје у иконографији чији је нераскидив део. Урођена у неоплатонистички оквир, западна иконографија губи временски дојам постајући сведочанство идеалног света који са личним моментом православног предања нема ничег заједничког. Овај назор који смо одредили као религију хелиоцентризма изразио се у аритметизацији геометрије свођењем времена на линеарни параметар тако схваћене просторности. Као такав, он присуствује у модерној науци под појмом линеарног времена лежећи уједно у темељу грегоријанског календара са његовим правилом Пасхе. Али у складу са наведеним очевидно је да ту пасхалије нема, па је беспредметно на то трошити речи.¹⁵⁷

---

155 Не представља проблем ни дужина велике године будући да је нпр. код египатског знатно дужа, већ пре свега апсурд да је исто правило интеркалације употребљено како би се од јулијанског календара начинило оно што у суштини никада није био.

156 С тим у вези, вреди напоменути да је искључиво астрономско одређење Васкрса уз непоштовање чак ни недељног дана била пракса неких заједница која је осуђена на Првом васељесном сабору. Њени следбеници који су Васкрс увек славили 14. нисана називани су *четрнаесници* или *кватродецимани* (на латинском *quattuordecim* – четрнаест).

157 Будући лишено православног предања, пасхално правило римокатолика свело се на нагађање саборских одлука и њиховог значаја за Цркву. У свему томе, наравно, нису доспели даље од властитог догмата.

Грегоријанска реформа убрзо је прихваћена у Италији, Шпанији, Португалији и Пољској.¹⁵⁸ 4. октобра 1582. године ове су земље, следећи папина упутства, оставиле десет дана прешавши одмах на (15. октобар). Њих је у корак следио немачки цар Рудолф II ког папа изричито помиње у були називајући га *славним римским краљем у царском избору*.¹⁵⁹ Баварски војвода Вилхелм је такође посаветовао салцбуршке бискупе да изврше реформу. Они су се сагласили, али нису успели да је спроведу будући да се народ супротставио устанком у Штајмераку који је убрзо угушен. Но побуна је избила и у Аузбургу, као и у граду Шпејер који је одбио да прихвати нови стил изјавивши како жели да живи у миру са суседима. Војвода Ернест I је затражио од цара да повуче указ што је он међутим одбио да учини. Све је то припремило терен тридесетогодишњем рату између римокатолика и протестаната у првој половини XVII века који се водио превасходно на тлу Немачке и Чешке, али су учешће узеле и друге државе [Ангелов, стране 70-71].

Почетком XIX века, грегоријански календар је био усвојен међу западним народима.¹⁶⁰ Од православних пак нико га није прихватао.¹⁶¹ Одмах по објави реформе, папа Гргур

---

158 У Риги су током 1584. године избили тзв. *календарски протести* Задвинског војводства, које се налазило под литванско-пољском влашћу, против увођења новог стила. Протести су окончани 1589. године хапшењем, жестоком мучењем и погубљењем њихових вођа Гизеа и Бринкена [Ангелов, страна 71].

159 У 15. члану стоји: *Rudolf Romanorum regem illustrem, in imperatorem electum* [Скробоња, страна 262].

160 Међу последњима су га усвојили швајцарски кантони 1811. године [Ангелов, страна 71].

161 Руски цар Петар Велики је 1. (11) децембра 1699. године издао указ о увођењу грегоријанског календара, а већ наредног дана и о празновању Нове године 1. јануара. Иако подробности нису познате, царски указ по питању новог стила у Русији очигледно није заживео. 1830. године, Петровградска академија наука је такође предложила усвајање новог календара чему се успротивио министар народне просвете Карл Андрејевич Ливен изложивши цару Николају I предности постојећег система што је и овог пута пресудило у његову корист [Ангелов, страна 71].

XIII је испратио своје посланике у Цариград да уруче богате дарове патријарху Јеремији II укључујући и предлог да се приклони новом стилу. Ускоро је тим поводом сазван сабор православних цркава који је 20. (30) новембра 1583. године поновио анатему над Западом, овог пута и по календарском питању. Решење које су потписали цариградски, александријски и јерусалимски патријарх у присуству осталих чланова Сабора саопштено је свим православним црквама, венецијанском дужду Даконтију, папи Гргуру XIII и другима [Ангелов, стране 71-72].

Исти став је поновљен више пута током наредних векова, што сведочи о учесталим притисцима којима је Православна црква била изложена. Слабљењем Турског Царства које је наступило крајем XVII века, ови се притисци преламају и на српском народу. Немачки цар Леополд I је 21. (31) августа 1690. године издао указ звани *Привилегија* који је уважио захтеве Срба гарантујући им слободу вере, календар старог стила, као и избор владика и свештеника у изразито римокатоличкој држави која није подржавала иноверне. Ипак је остало забележено да их је већ 1692. године покушао приволети да усвоје грегоријански календар [Ј.Ц, страна 17], што су они успешно одбили будући да им је цар 4. (14) марта 1695. године потврдио слободу обреда и вероисповести. Календар је између осталог био предмет Архијерејског сабора у Сремским Карловцима 1769. године када је, на захтев бечког двора да се смањи број празничних дана [Кашић], установљен Сабор светих српских просветитеља и учитеља за последњу недељу августа.¹⁶² Овај празник, уведен по угледу на Недељу свих

---

162 Празник је установљен за 30. август, премда се обично прославља неки дан раније како би био у недељу. Овог дана се помињу архиепископи и патријарси Српске православне цркве и то: Свети Сава, први српски архиепископ назван *равноајосџолни*, Арсеније, наследник Светог Саве, велики јерарх и чудотворац, Сава II, син краља Стефана Првовенчаног, који је живео у Јерусалиму и назива се *сличним Мојсију у кројосџи*, Никодим који се подвизавао на Светој гори и био игуман хиландарски, а потом и архиепископ, Јоаникије, најпре архиепископ а од 1346. године и патријарх српски, Јеврем, пустињак изабран преко своје воље за патријарха у доба

светих, представљао је замену за култове који су од 1769. до 1779. године под притиском државе изостављени [Медаковић, стране 330-331].

4. (16) октобра 1814. године, цар Франц I је упутио преко Краљевског угарског намесничког савета *инџимайи* карловачком митрополиту Стевану Стратимировићу тражећи од њега савет када и како да се уведе грегоријански календар у Срба [Руварац, страна 197].¹⁶³ Митрополит је одговорио 9. (21) новембра на латинском језику темељно доказавши немогућност да Православна црква усвоји нови стил [Стратимировичь].¹⁶⁴

кнеза Лазара ког је 1382. године крунисао за цара, Спиридон, наследник Јевремов, Макарије, игуман хиландарски који 1557. године обнови српску патријаршију уз помоћ блиског му рођака великог везира Мехмед-паше, Гаврило, по роду племић од Рајића који је учествовао на Московском сабору у доба руског патријарха Никона и зато био од Турака оптужен за издају и обешен. Уз њих се помињу још Јевстатије, Јаков, Данило, Сава III, Григорије, Кирило, Јован, Максим и Никон [Поповић, Житија, 30. август].

163 Исти захтев је поновљен 1825, као и 1844. године када се услед изразитог противљења карловачког митрополита Јосифа Рајачића и будимског владике Платона Атанацковића од тога ипак одустало.

164 У одговору, Стратимировић запажа да за римокатолике календар знатно мање представља богослужбено питање него што је то за Православну цркву будући да они веру препуштају свештенству и папи. Ми се пак сматрамо православним по свом обреду који је израз свеколиког живота, па ту одлуку нису кадри донети ни митрополит нити архијереји без сазивања народне скупштине. Он при том подсећа да је у Мађарској грегоријански календар било могуће увести тек закључком *дијете* који је следио Указу цара Рудлофа II од 28. априла 1588. године, где се каже да *ако држава и велможе царсџва хоће, моју у својим блиским сасџајањима остџаџи љри сџаром календару ком су како убоџи џако и боџаџи услед дуџе уџоџребе склони*. Но након тога, стари стил је био толико распрострањен да је 1599. године прописана казна од 1000 флорина онима који га и даље држе [Стратимировичь, страна 91].

Нова ера

Током VI века, на Западу настаје хронолошко датовање у складу са ером А.Д. (на латинском Anno Domini – Лета Господњег) која је сменила претходно коришћену Диоклецијанову еру. Њеним творцем се сматра римски монах Дионисије Мали који ју је користио у *Пасхалним таблицама* из 525. године. Прорачун Пасхе у трајању од 95 година, чији је творац био Ђирило Александријски, окончавао се 247. годином по Диоклецијану коју у Дионисијевим таблицама непосредно следи 532. А.Д.¹⁶⁵ Како је Дионисије извео ову еру није посве јасно, али се претпоставља да је свој пасхални прорачун напросто сматрао почетком Великог индиктиона у трајању од 532 године.¹⁶⁶

---

165 *Anno Diocletiani* представља еру чија епоха одговара владавини римског цара Диоклецијана, која је коришћена у Египту од 284. до 303. године. Њену употребу је обновио око стотину година касније александријски патријарх Ђирило у пасхалним таблицама које се тичу 95-годишњег периода од 153. до 247. године Диоклецијанове ере. Она за своју епоху има 29. август 284. године што је први дан године у коптском календару, који при том одговара младом месецу. Захваљујући овој подударности као и погодности да је била у употреби 19 година колико траје Метонов циклус, узета је за образац пасхалног рачуна. Услед недоумице зашто се Црква управља по ери римског императора који се осведочио жестоких прогоном хришћана, Ђирило ју је назвао *ера мученика* (на латинском Anno Martyrum – Лета Мученичког). На Западу, она није ушла у употребу будући да су следили сопствене прорачуне који су се неретко разилазили са никејском пасхалијом. Када је папин саветник Бонифације од њега затражио да спроведе пасхално правило Никејског сабора, римски монах Дионисије Мали био је принуђен изнаћи прикладно означавање година [Асов, стране 216-218].

166 Ова претпоставка поколебана је чињеницом да је полазна година таблица 532, а не 533. А.Д. којом би отпочео други Миротворни круг. У питању је међутим укључно бројање Римљана које прву десетицу окончава бројем 9=IX, па самим тим Велики индиктион отпочиње пре на годину. По другом схватању, ера је одређена сазнањем да је Исус Христ рођен 42. године Октавијанове владавине што је средишња година 194. олимпијада с тим што прва година по Диоклецијану одговара 245. олимпијадама [Declercq, стране 130-143]. Дионисијев прорачун би сходно томе гласио $(265 - 194) \times 4 + 248 = 532$ и управо се овој методи упућују примедбе о њеној

Још током II века неки епископи су бројали године од Христовог рођења, премда није било сагласности по питању епохе.¹⁶⁷ Дионисије није изричито сместио Христово рођење у извесну годину, али се прећутно сматра да је то 1. A.D.¹⁶⁸ Било како било, с правом тврдимо да се ова ера односи на успостављање јулијанског календара будући да њена епоха одговара средишту шеснаестогодишњег периода током ког је Октавијановом заслугом установљено доследно правило интеркалације [Скробоња, страна 67].¹⁶⁹ Ера Лета Господњег је преовладала на Западу захваљујући енглеском монаху Преподобном Беди и његовом делу *Црквена историја енглеског народа* из 731. године где је први пут употребљена у својству хронолошке матрице [Bede]. Убрзо почиње и њена употреба на Истоку упоредо са византинском ером.¹⁷⁰ Ултимативном хронологијом пак она постаје током XVIII века што се подудара са превагом новог стила.

Како се грегоријанска реформа односи на јулијански календар, неминовно погађа и ову еру. У њеним појмовима, она се назива *нова ера*, што би значило да постоји и стара која се при том изричито не помиње. Будући да се време модерне своди на линеарни континуум немајући превходни след, са ером се јавља и антиера која године броји уназад од антиепохалне године непосредно претходне епоси. Ово представља

неоснованости [Declercq, стране 189-192].

167 Климент Александријски и Јевсевије Памфил су писали о овим покушајима.

168 Присутно је и мишљење да је то 1. година пре нове ере с обзиром да се Божић слави на измаку годишњег циклуса. По Кеплеровом назору пак ово се збило 8. године пре нове ере када се десила велика конјункција Јупитера и Сатурна у Рибама [Kepler], што је такође подржао немачки хронолог и асторном Кристијан Лудвиг Иделер [Ideler].

169 У питању је период од 8. године пре нове ере до 8. године нове ере током ког су указом цара Октавијана изостављене преступне године.

170 Најстарији документ на српским просторима који користи ово датовање је *Повеља Кулина-бана* од 29. августа 1189. године писана ћирилицом, где се први пут помиње назив *Дубровник* [Видосављевић, страна 405].

последницу новог стила којим је време сведено на геометријски параметар аналитичке просторности. Тако схваћено, оно постаје реална права чији састојци нису дани, месеци и године већ идеални елементи лишени чулности.

Предмодерним ерама је означавано мерење времена од епохе која представља његов почетак. Са новим календаром пак сусрећемо еру у чијим појмовима се изражава како њен садржај, тако и садржај који јој претходи.¹⁷¹ При том се питање ком календарском времену ови догађаји припадају уопште не поставља, будући да се грегоријански календар не заснива на личном искуству већ на идеалним представама. Византинска ера је својом пасхалијом означавала историјски ход од Адама ка Новом Адаму успостављајући литургичко време које је основни појам православне иконографије. У грегоријанском календару, времена заправо нема већ га смењује реална права чиме епоха губи значај с обзиром да је структура транслаторно инваријантна. Нова ера је уведена у Русији 1. (11) јануара 1700. године указом Петра Великог, којим је ера од постања изашла из употребе [Скробоња, страна 82].

Примена нове ере у хронологији рађа, међутим, лично очевидан парадокс. Како не постоји начин да се историја сагради од ванчулних представа, увођењем епохе у овај систем реална права је разбијена на два низа од којих ниједан не садржи нулу. Одсуство нулте године представља сведочанство временског тока који нас враћа традиционалном поимању историчности, но тада догађаји од пре нове ере неминовно остају мимо хронолошке матрице носећи са собом питање ком времену они, заправо, припадају. Модерна историографија своју епоху везује за појаву писма, што се по њеном начину збило током четвртог миленијума пре нове ере. Ако се пак епоха веже за настанак календара – који такође представља историјски запис – она ће сезати до 4241.

---

171 Ретроспективна употреба ере A.D. у датовану збивања пре њене епохе јавља се понајпре током VII века код бискупа Јулијана од Толеда. Овај изум је усвојио Преподобни Беда који је у својој хронологији Цезарево искрцавање у Британију сместио у 60. годину пре Христа [Declercq, стране 168].

године пре нове ере, када је установљен египатски календар. Ако се надаље и истраживања у вези са постојањем винчанског писма узму у обзир, озбиљно се приближавамо епоси византинске ере, па се само по себи намеће питање зашто је ово датовање уклоњено.

4. Остали календари

Историју календарског питања окончавамо са још неколико система који употпуњују целину излагања. Иако не припадају основном току, они су ипак неспорно битни за сагледавање проблематике. Ова глава излаже четири календара које смартамо значајним у том погледу.

Календар Омара Хајама

*У алеји ружа са кайима росе
Хор славуја њева, џирче ноће босе.
А ноћима видим звезде како ћуше
И мрак твоје црне распушишене косе.
Омар Хајам¹⁷²*

Џалали је назив за персијски календар успостављен 15. марта 1079. године током владавине селџучког султана Џалал ал-Дин Малик-шаха. Како је дворски астролог и управник царске опсерваторије био Омар Хајам, примерено је приписати га њему лично. Није познато да ли је календар ушао у употребу и колико је трајао. Све до почетка XX века, у Персији је коришћен хиџретски календар исламске религије. 18. (31) марта 1925. године Народна скупштина Ирана усвојила је употребу џалали календара, а 1957. године га је прихватио и Авганистан дајући своја имена месецима [Младеновић, стране 72-73].

---

172 Ову рубаију, као и многе друге, превео је на српски језик Павле Младеновић [страна 140, рубаија 346].

Древни записи сведоче да су Персијанци пре династије Ахеменида¹⁷³ користили лунисоларни календар Вавилона. Током владавине ове династије наступа соларни календар заснован на зороастризму са именима месеци, која потичу из ове религије. Иако је календарски систем претрпео знате измене, месеци у џалали календару и даље носе иста имена.

Хајамов календар се сматра обновом зороастричке традиције која се током селџучке владавине супротставила надирућем исламу. Први дан године *Нуруз* представља општенародни празник ове религије који одговара пролећној равнодневници. Отпочињање године ♀-тачком скопчано је са значајем који зороастризам придаје Сунцу. С тим у вези, ни месеци немају одређено трајање већ отпочињу његовим уласком у поједине знаке Тропског зодијака. Календар према томе нема коначну структуру већ за одређивање датума захтева астрономске ефемериде¹⁷⁴ што га чини практично неупотребљивим у хронологији, али је при том најтачнији календар који је замислио поистовећења календарске године са тропском довео до апсурда.

Модерни календар Ирана ипак је одступио од ове замисли уводећи поделу године правилом по ком дужине првих шест месеци износе по 31, а других шест по 30 дана у преступним годинама с тим што у простим последњи месец има дан мање. Но интеркалационо правило и даље је неодлучиво будући да се почетак године одређује као поноћ између узастопних поднева по техранском времену током ког периода средиште Сунца пређе ♀-тачку [Младеновић, страна 74]. Календарска година представља период између Нуруза при чему је питање преступања одређено астрономски и није извесно које се правило следи. Ирански мудраци се разилазе у мишљењима пре свега да ли у овај календар уопште увести доследно правило интеркалације, а потом и које би трајање

---

173 Ахемениди су династија која је владала Персијом од VII до IV века пре нове ере.

174 У астрономији, ефемериде представљају дневне координате небеских тела (на грчком *ἡμερήσιος* – дневник).

велике године у том случају било примерено. Могућности се крећу од 33, преко 128, па до 2820 година у великом годишњем циклусу, при чему се све оне приписују Хајаму као оснивачу цалали календара који заправо све до XX века није заживео да бисмо о њему било шта поуздано знали.¹⁷⁵

У овом раду, под Хајамовом великом годином подразумевамо 33-годишњи период сачињен од 8 перступних и 25 простих. Овако установљен календар, међутим, био би уједно тропски и сидерички – као и сви који се одликују доследним правилом интеркалације. Крајњом непопустљивошћу у том погледу, календарски систем Ирана открива апсурд грегоријанске и сличних реформи одлучно ревносних у следовању тропској години. Такво схватање одриче комплексну природу лишавачући историју личног момента, па сходно томе не доводи до система на ком би се било каква хронологија могла засновати.

Календар Милутина Миланковића

Грегоријански календар је усвојен у Бугарској 18. (31) марта 1916. године. У Русију је уведен 18. (31) јануара 1918. године, а у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца 15. (28) јануара 1919. Раскид са монархистичком традицијом у сва три случаја прилично је очигледан. Александар Карађорђевић није био православни монарх будући да нити га је патријарх крунисао нити је себе сматрао српским краљем, већ владарем југословенске нације настале уједињењем три народа и три вере.¹⁷⁶ Пример Русије је још очитији с обзиром да држава успостављена након Октобарске револуције не носи ниједно

---

175 Додатну потешкоћу чини што у овом систему календарска година не одговара средњој тропској, већ представља вредност која се мења без могућности да се доследно измери дневним циклусом.

176 8. чланом Крфске декларације од 7. (20) јуна 1917. године, предвиђено је да се у заједничкој држави што пре уједначи календар [Мишковић, страна 116].

лично име називајући се *Савез Совјејских Социјалистичких Република*.¹⁷⁷

У таквим околностима након Првог светског рата које су наговештавале нови етапу у односима Цркве и државе, отворено је календарско питање и међу православнима. Оно се надовезало на богату традицију бављења календаром у Срба током друге половине XIX и почетком XX века где су Ђорђе Станојевић, Милан Недељковић и Љубомир Узунмирковић само нека имена [Петровић, стране 257-258]. Максим Трпковић је до 1921. године објавио више радова на ту тему,¹⁷⁸ чији се превасходни значај састоји у разматрању пасхалије и њених одредница. Трпковићев предлог реформе наметнуо се за званични став Српске православне цркве са којим је наступила на скупу одржаном у Цариграду 1923. године, упамћеним под називом *Свјеравославни конјрес*.¹⁷⁹

177 По питању Бугарске, ово такође постаје очевидно ако се усвоји становиште Милорада Екмечића [глава 1.2] да је Први светски рат представљао превасходно верски сукоб глобалних размера. Стога њено приступање Централним силама нападом на Србију 2. (15) октобра 1915. године у знатној мери поприма ово обележје, о чему сведочи усвајање грегоријанског календара које је уследило пошто је задовољила своје амбиције. Албанска голгота српског народа управо је наступила пошто су 11. (24) новембра 1915. године Бугари заузели Приштину. Врховна команда је прогласила повлачење војске из Србије већ наредног дана с тим што је Влада 11. (24) новембра кренула из Призрена преко Љум Куле у Скадар, а за њом 13. (26) новембра Врховна команда.

178 По Трпковићевом казивању проти Михаилу Поповићу, Српска краљевска академија примила је да одштампа његово дело о календарском питању и у Државној штампарији је изашло девет табака – али је током рата све било уништено, а после већ није имао ни могућности ни здравља да то обнови [†Максим Трпковић].

179 Скуп је отпочео рад 23. априла (6. маја) под насловом *Комисија ѿправославних цркава*, да би се током трећег заседања 5. (18) маја преименовао у *Свјеравославни конјрес* [Петровић, страна 264]. Овај назив, усвојен по моделу панангликанских конференција, при том пародира сам себи будући да на скупу није учествовао ниједан представник источних патријархата – Антиохијског, Александријског и Јерусалимског. Није му присуствовала ни највећа по територији и људству Руска православна црква која обухвата три четвртине верника. Такође му нису присуствовале ни цркве

Синод Српске православне цркве за представника на Конгесу предложио је митрополита црногорско-приморског Гаврила Дожића који ће 1938. године постати српски патријарх, док је Министарство вера имало да одреди још једног члана делегације. Професор небеске механике на Београдском универзитету Милутин Миланковић је примио позив од Министарства вера да припреми предлог календара који би делегација заступала на Конгресу. Тадашњи министар Љубомир Јовановић је Миланковићу изнео да државни интерес налаже уједначавање календара у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Професор Миланковић и митрополит Дожић су имали да изложе предлог реформе који је усвојио Синод Српске православне цркве, а чији је аутор био Максим Трпковић.

Делегација је из Београда кренула 17. (30) априла увече и стигла у Цариград 19. априла (2. маја). Путовали су возом успут разматрајући реформу, с обзиром да се Миланковићу није у потпуности допадала Трпковићева замисао. Тако је настао календар који се назива *Миланковићев*, а који представља Трпковићев предлог реформе са незнатним изменама учињеним током Конгреса. Овај календар који неки зову *новојулијански* испољио би разлику од грегоријанког тек 2800. године и то услед нешто лукавијег правила интеркалације по ком су секуларне године преступне уколико број векова подељен са 9 даје остатак 2 или 6.

Предлог је поднет Конгресу 10. (23) маја, а 17. (30) маја је усвојен и у Коначној одлуци се каже: *Признајући да је неопходна потреба да се уклони разлика између црквеној и грађанској календара, а да не постоји никаква канонска сметња за ис-*

које су се после Првог светског рата одвојиле од Руске. На Конгресу није присуствовала ни Бугарска православна црква са којом је Цариградска патријаршија била у расколу. Били су присутни заправо само представници Цариградске, Кипарске, Српске, Румунске и Грчке цркве. На позив цариградског патријарха Мелетија IV, конгрес су посетили руски емигранти који су се затекли у Цариграду – архиепископи Александар Номоловски и Анастасије Грибановски, но први у суштини никога није представљао јер му није био решен канонски статус, док је други због инсистирања на календарском питању убрзо напустио ексцентрични скуп.

йравку йрема йодацима асйрономске науке црквеной календара који је у уйойреби, једнојласно решава исйравку јулијанској календара у следећем: 1) Изосйављају се 13 дана из јулијанској календара који чине разлику њејову йрема сунчаним йодинама рачунајим од Првој васељенској сабора у Никеји до данас. Тако 1. окйобар 1923. рачунаће се као 14. окйобар 1923. йодине. 2) Празници изосйављених дана йрославиће се или сви заједно 14. окйобра 1923. йодине или како йо одреди архијереј ейархије [Скробоња, страна 270]. У тексту Коначне одлуке такође стоји да ће се Васкрс убудуће одређивати на основу астрономских израчунавања узимајући у обзир остварене напретке науке и то према времену светог града Јерусалима тј. рачунајући дан од йоноћи до йоноћи одредиће се йраћански дајим йрвој йуној месеца йосле йролејне равнодневнице на основу меридијана који йролази кроз цркву Хрисйовој йроба. Спровођење ове одлуке је поверено звездарницама и катедрама небеске механике у Атини, Београду, Букурешту и Петровграду којима је наложено да израде пасхалне таблице [Скробоња, стране 271-272]. Ова одлука Конгреса, која представља повратак на старозаветну праксу астрономског утврђивања Пасхе, по хронолошкој неупотребљивости превазилази чак и систем модерног Ирана будући да не нуди никакво правило за одређивање Васкрса у појмовима календарског система.¹⁸⁰

---

180 У том погледу, запањује храборст Конгреса да се такво што назове новојулијанска йасхалија. Слутња да је посреди разрада контрајубиларне пасхалије римокатолика додатно је поткрепљена последњим чланом Коначне одлуке који каже да ова реформа не може бији йрејрека доцнијем йреиначену календара које би йримиле све хришћанске цркве. У пропратној Одлуци о учествовању на Светској конференцији за уједначење хришћанских календара, наводи се да би Православна црква радије усвојила календар који би задржао недељни сисйем, али се ийак овим схвайањем не веже у случају да се и осйале цркве сајласе у йријему новој календара који би захйевао йрекряј недељној сисйема. Уколико би насйуйио ойшйи сајлас хришћанских цркава, Православна црква је йошйова да се изјасни за нейокрејносй Васкрса, али свајда у дан недеље. Изјављујемо жељу да йа нейокрејна недеља Васкрса одйовара недељи Васкрсења Госйодњеј која би била одређена научноом мейодом [Скробоња, стране 273-274]. При том су помесне цркве позване да засебно одлуче о прослави великих светаца

Након сабора који је трајао шест недеља, професор Миланковић је од цариградског патријарха Мелетија IV добио писмо у ком му изражава захвалност за решење календарског питања [Скробоња, стране 268-269]. Он је по повратку поднео извештај о свом раду Српској краљевској академији, који је објављен у посебним издањима. Писао је о томе и у својим мемоарима као и у *Канону осунчавања* напомињући да му није јасно зашто реформа, једногласно усвојена у Цариграду 1923. године, поред свих својих предности потом није заживела.

По повратку делегације, у оквирима Српске православне цркве су се могле чути примедбе на начин којим је упућена, непотпуни састав и непоседовање овлашћења за преговоре о календарском питању.¹⁸¹ Јустин Поповић је у пролеће 1925. године поводом Конгреса писао да *никакав модернисџички салџо морџале није у духу Православне цркве*. Максим Трпковић је тврдио како предлог усвојен на Конгресу у Цариграду не одговара ни научном мерилу нити црквеним канонима. *Хришћанска заједница* је била отворено против календарске реформе говорећи о очувању старог стила и о нередима који су избијали тамо где је увођен нови календар.¹⁸² Један румунски астроном који је био поштовалац Максима Трпковића и његовог предлога писао је крајем двадесетих година да су се народ и свештенство у Румунији бунили што је Синод извршио реформу октобра 1924. године из страха да ће бити поунијашени. Народ је држао празнике по старом стилу, а новине

недељом док се не усвоџави нови календар у коме ће ѓрослава ѓојединих ѓразника биџи везана за недеље како би се смањио број нерадних дана [Петровић, страна 266].

181 Сабор Српске православне цркве за такво што није дао сагласност, а патријарх нема овлашћење да о томе одлучи.

182 Нереди су избили већ током заседања Свеправославног конгреса о чему сведочи епископ тријадички Фотије [страна 144]: *1. јуна клир и лаици, незадовољни ѓџиријархом инивџијором, одржали су скуџ који је завршио најџодом на Фанар шџио је имало за циљ да се Мелетије сврџне и ѓроџна из Цариџрада*. Сасвим другачији опис истог збивања даје Милутин Миланковић [Васиона, глава 18], што је израз далекосежне поделе међу православнима о којој се не говори много [Јањић].

се нису трудиле да популаришу реформу из страха од већих потреса [Радић, Радмила, стране 80-81].

Хришћански животи је 1923. године објавио писмо сеоског свештеника који каже да се реформа календара не може извести без народа јер ће нам се десити да празнујемо са римокатолицима, а не са браћом Русима. Сличног мишљења је био и свештеник Стева Јањетовић [страна 78] из Окучана који је, сматрајући незгодним померање празника на дане када их славе римокатолици, предлагао: *Црквена година почиње 1. септембром и ништа не смејта свему свету да браћанску годину почиње 1. јануаром. Не може ли се тако прихватијти у свему један календар и без Цркве и без њовреде њене унутрашњоси?! Нејокрејни наши њрзници нека мирно и даље осјану на свом месју! Како Јевреји и Муслимани! И коме то смејта – само верски индиферентнима!*

Било је наравно и другачијих мишљења. Прота Јеремић са радошћу је прихватио одлуке Конгреса, док се Живан Живановић залагао за прихватање календарске реформе и уопште за реформе у Цркви критикујућу ставове неких представника Руске православне цркве који су били против Конгреса у Цариграду. Означавао их је представницима стагнације који ништа нису научили ни од пропасти руске државе нити од пропасти руске цркве. Уопште, Удржење православних свештеника поздравило је увођење новог календара између осталог и зато што је свештенство у књиге рођених, умрлих и венчаних било принуђено да уписује по два датума. На негативне реакције руских архијереја из Сремских Карловаца поводом Конгреса одговарали су да се њих не тичу реформе у српској цркви јер су они оставили своје стадо и немају права да уређују туђу цркву и државу. Архијерејски сабор Српске православне цркве који је отпочео рад 5. (18) септембра 1923. године у Сремским Карловцима у начелу је усвојио реформисани календар, али је њејова ѡримена одложена да сјуйи у животи једновремено са свим ѡправославним црквама. Синод је 1924. године препоручио Сабору да се календарска реформа не спроведе и Сабор је те године донео одлуку да се остаје при пројекту, али да ће обавестити све цркве о разлозима због

којих не може прихватити и увести грегоријански календар. Свештеник Јован Јуришић је тим поводом писао: *На недавном Архијерејском сабору државиом у Сремским Карловцима усвојене су њихове све одлуке Свеварославној конфереси. Наша их је црква прва усвојила, но с њим да их њоследња уведе у животи!* [Радић, Радмила, стране 81-83]

Нису само представници Цркве били подељени по питању календара већ и целокупна јавност. Није било сагласности ни у томе који предлог реформе усвојити. Миланковићев календар је критикован због интеркалационог правила као и одређивања Васкрса у поређењу са Трпковићевим предлогом. Написи и расправе о календарској реформи постали су стално присутна тема у црквеној штампи настављајући се из године у годину. Уредништво *Хришћанској животи* септембра 1924. године писало је: *Без стораха, без молићвеној шрејетиа, решавају се црквени проблеми. Под пријиском, ласкавим или прубим пријиском модерних ванцрквених сила, многи црквени представници ројски служе прурим бојовима нашеј доба. Разједињени више хойимично нејо нехотимично, ми нервозно хийамо кроз прашуму садашњице у неизвесну будућности. Представници њојединих аушокефалних цркава надмећу се смело у ојасним новачењима. Заборавља се на светиу саборности као на мерило наше садашње делатности. Зајо се недавно у православљу десио молићвени раскол – Грчка црква увела је нови календар док су остале цркве остале при старом. Молићвена саборности је нарушена...* [Радић, Радмила, стране 85-86]

Пример Атинске архиепископије и Цариградске патријаршије следиле су Румунска и Александријска црква, а нешто касније Антиохијска, Кипарска, Пољска и Бугарска. При том је до данас остало нерасветљено који су календар ове цркве усвојиле, с обзиром да су све одреда остале привржене пасхалном правилу никејског календара. Тако је успостављена јединствено контраверзна направа у историји календарског питања за коју није знађен одговарајући појам.¹⁸³ Примерено би било тврди-

---

183 Архимандрит Рафаило Карелин [странице 76-77] предложио је појам *календарској хибрида* називајући при том стари стил космичком поемом,

ти да је посреди изнуђено прихватање грађанског календара, при чему је савест налагала верност православној Пасхи. Тиме је потврђено да грегоријански календар не поседује властиту пасхалију будући да се своди на грађански који су међутим у XX веку усвојиле и неке православне цркве.

Календарско питање је било на дневном реду Српске православне цркве током свих сабора у периоду од 1924. до 1928. и поново 1930. године. 1928. године, одговорено је цариградском патријарху Василију¹⁸⁴ како *йишање удешавања*

а нови сувим књиговодством. По његовом схватању, у питању календара су се сударила два назора – мистички и рационалистички – где је за први време тајна бића, а за други објективни факат. Ова становишта не могу се усагласити, јер њихов окршај задира у оне дубине срца где се опредељује личност, па се заправо ради о наивном покушају компромиса између свештеног предања и грађанског друштва чиме су ове цркве признале неделотворност у државотворним питањима и подјармљеност модерни. Учлањем Републике Грчке у Европску унију, исто питање је поново покренуто тичући се Свете Горе Атонске чија уставна повеља није у складу са европским правом, као ни са грчким уставом. Наиме, већ на први поглед се види да постоји начелна супротност између светогорског и европског законодавства тј. између црквеног и грађанског система [Сајловић].

184 У посланици овог патријарха од 4. (17) фебруара 1927. године се каже: *Са великом йуіом Мајка црква дознаје да се йоідеіде јављају неки који не разумејући ни шїаа іоворе ни шїаа йіврде, ремеіше наш мир. Мислимо на оне који дижу вику око календара збоі чеіа се на бројним месішима саблажњава блаіочесіиві народ и насіајае шїіейіна йодела међу вама. Да йіреба да се уклони разлика између црквеноі и грађанскоі календара, йошїіо су у йоследње време све йравославне државе усвојиле и увеле нови календар, увиделе су одмах све йравославне цркве осећајући да им је дужностї да олакиају друшїивени живоїш сличним исїрављањем црквеноі календара йако да верни следују исїіом календару и у свейіовном и у релиїіозном живоїшу свом да у истїо време увиде да би неслаіање Цркве у овој сїівари било умноіоме шїіейіно. Заїіо се одасвуд изражава и исїоіава жеља и молба да и Црква чим йіре учини шїіо је йоїйребно. Као њено употпуњење, светогорском киноту је послата пропратна грамата у којој се каже да је ово насеље дужно да стоји уз Цариградску патријаршију и да подржава њен ауторитет и престиж, те му се замера останак при старом стилу што противречи дужности дисциплине и поверења према Цркви о чему није смела постојати ни најмања сумња. Света гора је одговорила не само одбацивањем новог стила, већ и изостанком патријарховог помена на литургији, а бројни монаси такође одбијањем да приме причешће*

календара за Српску цркву није актуелно јер се она још држи старој стили. Иначе је Српска црква мишљења да се ово важно ишћање не може разрешити без сазивања Васељенској сабора [Архива, 12. 10. 1928].

Календар Милета Дупора

Након Другог светског рата, питању календара дат је нови замах. Он је пре свега наступио услед идеолошке доктрине која је завладала Југославијом, а која је била саставни део збивања на светском плану. У таквим околностима, црквени календар није ни разматран већ искључиво грађански – лишен пасхалије,¹⁸⁵ с тим да се питање односило на даље свођење календарске структуре као носиоца историјске свести са којом је ваљало рашчистити.

Заговорник реформе, покренуте чланком у *Рејублици* с краја 1947. године, био је Миле Дупор [страна 15].¹⁸⁶ Предлог о ком је реч поднет је Организацији уједињених нација, али је писмом од 9. (22) априла 1953. године ова установа одговорила

из руку свештенослужитеља који га помињу. Од светогорских манастира, нови календар усвојио је само Ватопед и то не задуго услед поделе братства која је при том наступила [Поповић, Реформа].

185 У најбољем случају, предлагана је стабилизација Васкрса што би значило да се овај празник веже за извесни датум или пак за недељу након одређеног датума. Овакав предлог је превасходно потекао од западног свештенства и Војислав Мишковић [стране 110-111 и 132] запажа да откако је покренут није изнет било какав приговор који би се томе успротивио. Све светске организације, институције и инстанције, као и консултовани појединци – сем незнатних изузетака при том не много категоричних – давали су и објављивали изјаве према којима се ниуколико одредбе канона и црквене догме не противе стабилизацији овог празника.

186 Миле Дупор се сматра најзначајнијим астрологом југословенског периода. Као Србин са Корчуле, остао је упамћен и по томе што је пред крај Другог светског рата предсказао њено бомбардовање када су га ухапсили под оптужбом да је немачки шпијун. Но пошто је након тога прорекао да ће Корчулу уздрмати земљотрес, коначно су га оставили на миру. Ипак, морао је тражити од Министарства рада потврду о томе да – није луд! [Вујановић, страна 8]

да за сада нема свог органа који би га узео у разматрање. 1955. године, издата је двојезична брошура на српском и француском језику у којој је детаљно образложен.¹⁸⁷

Текст је вишеструко необичан, пре свега зато што наступа са мистеријског становишта. У први мах Дупор [страна 9] помиње предање древних народа тврдећи да је поимање времена оно што човека чини човеком, те да је календар конститутивни чинилац свести. Он разматра значење ове речи приклањајући се индословенском пореклу скопчаном са празником Коледа који одовара зимском краткодневу. При том се позива на српске обичаје о Божићу закључујући да је календар старији од Рима, јер *римске њаје издаше брдо енциклика њроџив бадњака и коледања, али залуд јер момци њо селима и даље коледају...* Водећи се овом мистеријом, Дупор наводи да *уџраво наше масе не џрџе од џерейџа монументџалне кулџуре и уџлива Зайада већ су осџале најближе исконском додиру са џриродом, џа је сасвим уџуџно зайџџаџи их у џојмовима еџаџџне знаносџи за дубоке џајне које носе од џочейџака Коледа.*

Но истог часа међутим он напушта овај занос сматрајући да ће се таква борба свакако продужити, али да практични живот захтева бржа и конкретнија решења. Основни проблем са јулијанским календаром, по њему, не представља астрономска нетачност јер би он као верска уредба још на десетине миленијума могао потрајати. Друге аномалије се показују битним:

1. *Месеци су неједнаке дужине од 28 до 31 дан, а истџо џако су неједнаки кварџиали од 90 до 92 и семесџри од 181 до 184. Број радних дана колеба се од 24 до 27 и џо друџаџије у сваком месецу сваке џодине. Верски и државни џразници џадају у разне дане седмице и џо друџаџије сваке џодине. Велика џредузеџа су*

---

187 Предлог се углавном подудара са светским календаром који своје порекло води од римокатоличког свештеника, филозофа и математичара Марка Мастрофинија [Mastrofini]. С тим у вези, Елизабет Акилис је 1930. године основала TWCA (на енглеском The World Calendar Association – Друштво светског календара) које је распустила 1956. године услед немогућности да спроведе ову замисао.

све више уиућена на израду йрецизних калкулација, йланова и обрачуна и ове разлике омеџају йреїледностї рачуна. Чиџава йривреда све више се реџулира државним сїаїџисїи-кама, сїаїџисїиџке рачуне раде све више сїројеви и заїџо је неоїходно да календар буде увек исїих расїоредга даїџума и седмичних дана и увек йравилан.

2. Даїџуми и дани се йонављају џек након 28 їодина и сваке їодине се шїамїају заїџо нови календари умесїо да се шїамїа један йа и џај један да се знаде наїаметї да йри закључку нашеї йосла одмах знадемо кої ће дан у седмици биїи на даїџум уїоворених рокова идућих їодина.
3. Сасїав возних редова, радних йланова, закључних биланаса и уоїшїе сви йланови и обрачуни на које се модерни живоїи све више ослања изискују календар врло йравилної временскої расїоредга.
4. Сви календари имају верско обележје и њихова неједнакостї сївара йроблем у међународним односима; верски блаїдани йадају у разне дане и омеџају сваке йалнове.
5. Дужина їодине није једнака код свих народа. Почетїак їодине йада у разна годишња доба. Један йравилан календар није нужна само државна неїо међународна, јер се йривредно йолиїџиџки односи свейа све више йреїлићу и конїломераїи календара неће йо издржаїи до краја.
6. Ера има верско обележје и йакође код разних народа йочиње у разна доба.

У сврху исправке, Дупор [странице 13-16] предлаже следеће (Слика 18):

1. Мерење дана саїїима и минуїїима довољно је йравилно, довољно йраїџиџно, сваїда силно уобичајено и йу се нема шїа мењаїи.
2. Деоба седмица на седам дана макар је заснована на сасвим маїловиїој асїорлошкој алеїорији, слаже се са менама месеца, а йолико је уобичајено да йо две највеће револуције нису моїе йромениїи, а йракси одлично служи. Слажемо

се да је још ирактичније јодину поделити на 52 седмице ($52 \times 7 = 354$), а преостали дани да буду без имена. Тако ће сваке јодине дани седмице падаћи на исте датуме, па ошјада шојреба да се за сваку јодину шшамша засебан календар, а коначно ће се календар знаћи и најамеи.

3. Подела јодине на дванаест сунчаних месеци је најрикладнија (1 месец = 1 знак) с шим да осам месеци имагу шо 30 дана, а чешири шо 31 дан. Према шоме ће и кваршали биши једнаки са шо 91 дан. Тиме се ошеш добија 364 дана, а наодоје се безимени дан у шросшој или два у шресшуйшој.

Тако овај календар задаје једноставно мнемоничко правило:

1. Први месец у кваршалу шочиње увек у шонедељак, а њешов друи део шш. 16. датум увек у шшорак.
2. Први датум друшо месеца шочиње у среду, а 16. датум у чешвршак.
3. Први датум шрећеш месеца у кваршалу је шешшак, а 16. је увек субоша.
4. А 31. дан шрећеш месеца је недеља.

Дупор [стране 18-19] разматра питање ере износећи став да А.Д. баш није нова ера како је зовемо него ера хришћанства и западноевропског развитка. Нова ера коју би сви могли усвојити већ је наступила и само је ваља именовати. По њему, она је отпочела (22. децембра 1847. године) називајући се ера социјализма или светска ера. Поред значајних збавња која су се ове године десила у Паризу, Берлину, Пешти, Бечу и Прагу, па и објаве Манифеста Комунистичке партије, он такође наводи астролошки повод њеном успостављању: *Баш шеш јодине шрецешиона шшчка шролећа шрелази из јаша Рибаш у јашо Воголије.*¹⁸⁸

---

188 По сазнањима модерне астрологије ово ће се збити тек 2378. године, па остаје нејасно којим се он то зодијачким језиком користио. Дупор [стране 18-19] наводи како је врло стара традиција по овим прелазима означавала ере што се види из древне архиве наћене у Богаз Кеју. Позивајући се на цикличну хронологију Платонове године која се састоји од дванаест ера,

Пројекат је предвиђао да први дан светског календара буде (22. децембар 1958. године) када зимски краткоднев пада у понедељак чиме би се овај дан установио за почетак године. Подразумевао је и прелазни период у ком *најоредо њ треба шћамјайи сћаре верске календаре за све врсте конзервајиваца све док се они временом не исцрпе и аћавизми њомире. Шћамјане њ треба вршићи већ међународним њисмом комбинацијом ћирилице и латинице, њразнике масним словима, месеце асћрономским знацима, а њако и мене месеца и остјало. То ће бићи њрво међународно њисмо.*

Ово писмо наравно никада није заживело и завршило је са мноштвом сличних предлога који су кроз модерну историју ницали један за другим. У свему томе запањује што су предлози за увођење светског календара који би представљао међународни језик по правилу сагласни у прекидању најопштијег циклуса у свим календарима, а то је седмични. Од његовог успостављања, овај циклус је опстао у континуитету до данас, па га се чак ни грегоријанска реформа није такла упркос изостављању десет датума јулијанског календара [Видосављевић, страна 55]. Овим је светски календар себе онемогућио да то и буде с обзиром да су се Индуси, Муслимани и Јевреји енергично и коначно изјаснили против седмичног дисконтинуитета. Осим тога, увођење безименог дана у календар ништа уистину не би допринело ниједној врсти статистике. Овај чин би заправо онемогућио било какву седмичну статистику јер би се јављао као осми дан у свакој од њих [Мишковић, стране 134-135].

Поред тога, овакви предлози никада не разматрају последице које би уведени дисконтинуитети изазвали у хронологији. Како би целокупна структура изузев номиналне била изостављена, календар би практично остао неупотребљив за датовање догађаја који су се збили пре његовог успостављања. По свој прилици, брисање историје је представљало циљ

он наставља: *Ако је Дионисије моја онако лако и од камиша ударићи једну свейску еру, зашћо не бисмо ми и њо асћрономски јасну једном за свајда. Нико не брани свим црквама да и даље воде своје ере како хоће, њаче да шћамјайу сваке њодине нове календаре док им не додије.*

увођења светског календара и његове ере, али би при том и датовање нових догађаја било знатно отежано будући да систем не поседује никакву динамику већ су све године исте, па је немогуће из неких одредница изнаћи остале. Стога је ово пример конвенционалног календара који не обилује ни хронолошким потенцијалом нити историјским садржајем. Дупоров календар наводимо као занимљивост која потпуно осликава идеолошко-политичку позорницу у којој је настала.

Календар Маја

Хилијастичка апокалипса седамхиљадите године од постања, означила је кончину византинске ере. Недуго потом, она је изашла из употребе услед преваге грегоријанског календара. Нова ера установљена овим системом елиминисала је време сводећи га на параметар аналитичке просторности, чиме је лишено свега што не представља својство линеарног континуума. С обзиром да се ради о темељној одредници историјске свести, потребно је ово збивање размотрити са свеобухватног становишта које би му расветлило космолошки значај.

Пре свега, седамхиљадита година представља 1492. што одговара открићу *Новой светиа* како Европа назива Амерички континент,¹⁸⁹ с тим да се овај догађај сматра почетком Новог века у појмовима модерне историографије. Долазак Европљана на тло Америке умногоме јој је променио дотадашњи изглед, али и изглед света у целисти. Традиције домаћег становништва и његови култови повлаче се пред налетом модерне остављајући за собом мистерије који ће пленити пажњу истраживача. По много чему, нарочити значај завређује управо мајански календар.

Структура овог система је прилично сложена и неједнозначна будући да су Маје упоредо користиле више календара. Примењивали су крајње чудновате циклусе често неvezане

---

189 Реч *апокалипса* значи разоткривање, па је уистину примењива на откриће Америке.

за астрономију што их чини још мистериознијим. Детаљно излагање мајанског календара превазилази оквири овог рада, па ћемо се позабавити искључиво хронолошком матрицом коју чини систем дугог датавања.

Његовом епохом се сматра (11. август 3114. године пре нове ере) што представља пролептички датум у складу са Томпсоновом корелацијом.¹⁹⁰ Вреди истаћи да мајански календар каквог га познајемо представља модерну реконструкцију система који је без сумње имао другачије полазиште и сврху. Такво тумачење лишено традиционалног утемељења довело је до бројних спекулација по којима је постао познат јавности током **последњих** деценија. Упоредан са модерном историографијом, овај систем открива бројне и занимљиве подударности [Calleman] што не чуди с обзиром да историја обилује цикличним обрасцима збивања [Вулић].

Систем дугог датавања се заснива на неколико календарских циклуса од којих је основна *џун* у трајању од $360 = 18 \times 20$ дана. Он се сматра годином, делећи се на периоде од 20 дана зване *уинали* који се у том погледу поистовећују са месецима. Даље, двадесет туна чини *каџун*, а двадесет катуна *бакџун*, с тим што тринаест бактуна одговара трајању од 1 872 000 дана. Истек овог периода представља испуњење времена којим се окончава хронолошка матрица [Jenkins, Cosmogogenesis, страна 25].¹⁹¹

---

190 Пролептички датуми грегоријанског календара одговарају екстраполацији овог система на период пре његовог успостављања. Како нови стил нема континуитет премодерног доба, ови датуми нису од историјског значаја већ представљају његову пројекцију у појмовима линеарног времена. Успостављена веза са датумима мајанског календара назива се *Томпсонова корелација* или *ГМТ* (Гудмен-Мартинез-Томпсонова корелација) будући да ју је одредио Џон Ерик Сидни Томпсон 1935. године на основу претходних покушаја Џозефа Гудмена и Хуана Мартинеза Емандеза.

191 Испуњење тринаест бактуна представља пројекцију мајанске космогоније, па према томе овај догађај одговара хилијастичкој апокалипси у појмовима њиховог система. Веће мере од бактуна назване *џикџун*, *калаџун*, *хинчилџун* и *алаџун* такође постоје, али се не налазе у историјским записима.

(21. децембар 2012. године) је грегоријански датум овог окончања по Томпсоновој корелацији. У тумачењу његовог значаја, наглашава се чињеница да тринаест бактуна одговара петини Платонове године која представља прецесиони циклус Ψ -тачке, као и да критични датум означава *Велико поравнање* како се назива савјез тропског краткоднева са галактичким екватором [Jenkins, Alignment]. Овај догађај који је последица прецесионе динамике не може се међутим везати за извесни датум с обзиром да се одиграва у периоду од 1980. до 2016. године,¹⁹² али га одговарајуће краткодневнице – када Сунце прелази ову границу [Meeus, стране 301-303] – при том додатно истичу (Слика 19).¹⁹³

Остаје с тим у вези упечатљива чињеница да мајански календар *Велико поравнање* не разматра у појмовима циклуса будући да му хронолошка матрица одговара тек петини Платонове године. Уместо тога, овај систем представља изразито сведочанство временског тока чиме разоткрива спиралну динамику несводиву на линеарни континуум. У том погледу, календар Маја за модерну историографију остаје недокучив, као и њиме предсказано *Велико поравнање* чије апокалиптично дејство раскринкава еру грегоријанског календара обзнањујући временску спиралу традиционалне космологије.¹⁹⁴ Оно свој израз налази у црквено календару, чему посвећујемо остатак рада.

---

192 У том погледу, упечатљиво је што су се мајанске студије знатно развиле почев од осамдесетих година. Учинак у дешифровању хијероглифа и важна археолошка открића резултирали су огромном количином артефаката, података свих врста, као и теорија које су се сливале са универзитета [Jenkins, Alignment, страна 7].

193 Галактички екватор се одређује као раван која садржи Сунце паралелна Средишњој равни Млечног пута (на грчком $\gamma\alpha\lambda\alpha\zeta\iota\alpha\varsigma$ – млечни), па овај прелазак захтева додатно појашњење. Реч је заправо о пројекцији екватора на небеску сферу, чији пресеци са еклиптиком која означава Сунчеву путању представљају његово прекорачење границе што током *Великог поравнања* одговара краткодневници. Ово се приближно подудара са пројекцијом Средишње равни Млечног пута на небеску сферу, као и Галактичког средишта на еклиптику која у наведеном периоду одступа око 3°.

194 Сходно томе, свест о овом догађају присуствује у предањима бројних народа [Jenkins, Alignment].

7) Богослужбено правило календара

Календарски систем као израз историјске и богослужбене свести пројављује се у виду правила које црквеном животу даје временску окосницу. Оно се превасходно испољава празничним данима чије присуство успоставља временски ток и след. Тако схваћен, календар представља иконографију повезану са значајем празника и њиховим саборним дејством установљеним континуитетом сећања. Литургичко време је, према томе, носилац личног момента који прожима сваког члана Цркве [Kalokyris].

Континуитет календара разматрамо у вези са Воздвижењем часног крста што је празник који се прославља 14. септембра. Он се најпре јавља у Јерусалиму стојећи у тесној вези са освећењем храма Васкрсења Христовог на Голготи.¹⁹⁵ *Еџеријин њуџојис* из IV века о овом празнику казује: *Тако истио се дани свечаної освећења називају, у које је светиа црква на Голџоџи, а коју зову Марџиријум, њосвећена Боју. Али и светиа црква која је код цркве Васкрсења тџ. на оном месџу иде је Госџод њосле сџрадања васкрсао, у истии дан је и сама њосвећена Боју. Посвећење, дакле, ових светиих цркава слави се са највећом чаићу, јер је и Крстџ њосџодњи наћен у истии дан. И тџако је збої овоїа одрећено да је баш дан у који су џоре оџисане цркве њосвећене био истии дан у који је Крстџ њосџодњи био наћен и овај дан се слави са сваком радошћу. И ово се нашло кроз светие сџисе да је овај дан њосвећења тџакоће онај у који је и Светџи Соломон свршивши Дом божији који је саздао сџао њред олиар и молио се као шџо је најисано у Књизи дневника. Када, дакле, дођу ови дани освећења славе се осам дана. Јер већ њре мноїо дана њочињу се са свију сџрана окуџљати џомиле*

---

195 Недуго пошто је постао владар Римског Царства, Константин Велики је решио да начини цркву на Христовом гробу који је, по сведочењу Јевсевија Памфила [књига 3, главе 25-40], био сравњен и на том месту подигнуто Венерино светилиште. Пештера гроба је била дубоко под земљом и након брижљивих припрема над њом је саграђен велелепни храм освештан током Тирског сабора 336. године.

не само монаха и айотактїиша из разних ѱровинција тїј, из Месойотамије, Сирије, Еїиїша и Тиваиде їде има веома мноїо монаха, неїо и из свих разних ѱровинција. Јер нема оноїа који не би дошао у Јерусалим на шакову радосїї и шако часне дане. Светїовњацї, како мушкарци шако и жене, верним срцем збої ової светїої дана скуїљају се на истїи начин из свију ѱровинција у оне дане у Јерусалим. Еїискоїа ѱак када их мало буде, има их у оне дане у Јерусалиму више од четїрдесетї или їдесетї, а са њима дођу њихови броїни клирици. И шїша више да їоворим? Мисли да је учинио велики їрех ко у дане шакове свечаносїи не би їрисуїтвовао, било да је насїуїила каква їроїшивна невоља која їа од добре намере задржава [Скабланович, страна 181; McClure, стране 95-96].

Александар Шмеман [глава 4.2] говорећи о богословљу времена износи тврдњу да датуми празновања у црквеном календару махом нису у вези са догађајима које означавају. Он из тога закључује како мистерија ових празника нема богословског утемељења будући да не представљају богослужбено време већ култно спомињање историјских збивања, чиме се повезаност са основним садржајем испоставља мање-више случајном. Као пример наводи Воздвижење часног крста који је заправо спомен на освећење Јерусалимског храма, губећи при том из вида његов континуитет који *Еїтеријин їуїшойис* упечатљиво сведочи. Као што је случај и са осталим празницима црквеног календара, континуитет сећања представља ону нит која успоставља саборно дејство повезујући како прошле тако и будуће догађаје истим пољем значења. Испуњено време празничним фокусом сабира и проналазак Часног крста и освећење Јерусалимског храма, али и Соломонов храм који му је претходио, као и повратак Крста из Персије у Јерусалим – који се такође прославља истог дана.¹⁹⁶

---

196 У VII веку, цар Хорозој је поробио Јерусалим и однео Часни крст у Персију. Тамо је боравио четрнаест година све до победе Византије над Персијанцима 628. године када га је цар Ираклије са славом унео у Јерусалим носећи га на својим плећима [Поповић, Житија, 14. септембар].

Назив празника пак упућује на збивање у Риму 312. године када је Константин Велики подигао крст у знак победе над Максенцијем [Памфил, књига 1, главе 33-41]. Континуитет је дакле премостио временски али и просторни јаз осведочивши победу над светом, што је значај не само овог празника већ и црквеног календара. У том погледу, Шмеман залуд иште некакво богословље времена које би представљало његову целовитост не схватајући да она присуствује чином којим су празници установљени.¹⁹⁷ Јер сви они одреда означавају континуитет који успоставља њихово свештенодејство пројављујући испуњено време календарског система.

1. Календар као исконско знање

Богослужбено правило календара је установљено посредством три циклуса – дневног, седмичног и годишњег. Њима се придодаје месечни циклус који наизглед не игра битну улогу, али представља одредницу пасхалије што обједињује наведене чиниоце. Васкрс као празник над празницима и праузор благодана не припада ниједном од циклуса, премда сви у њему проналазе своје упориште. Он не припада седмичном циклусу с обзиром да је Осми дан који представља јубилеј седмице опредељујући њену структуру ознаком за један већег броја. Са месецом је пак повезан појмом уштапа, а са годином равнодневницом чиме надилази и ове циклусе. Васкрс при том превазилази и дневни циклус будући Неверчерњи дан који не подлеже цикличним

---

197 Михаил Позамански је о Шмеману написао: *Он се љриклања мейоди која у љојљиуности влада модерном науком – одбацује надахнуће Божијом блајодаћу и љојам свейности оних који су установили љиљурљички љоредак ољраничавајући се на ољођени ланац узрока и љоследица. На љај начин, љозиљивизам данас љродире у све љране црквене иљљорије. Али ако се љозиљивљичка мейода љримењује као радно начело у науци, она се ни у ком случају не може љренети на живу веру, ниљи на ма коју обласљ црквеној живоља бар дољле док смо верујући* [Кристенсен, глава 6.4].

одређењима, већ представља Виновника стварања оличеног целином светлости и таме. Ову црту пасхалије којом је предање Цркве оличено у календарском систему називамо *йоравнање*, што се запажа, пре свега, у појмовима дневног богослужења.

Поравнање се очитује у богослужбеном правилу које подразумева 12 дневних и 12 ноћних сати. Ова равнодневна подела такође присутна у астрологији представља свест да је дан основни појам који не подлеже астрономским одређењима.¹⁹⁸ Модерно доба преиначило ју је пак у 24-часовну поделу механичког часовника [Гоф], чији је крајњи домет указно грађанско време сасвим измештено из пасхалије. Тако схваћено, оно представља плод вишеструких конвенција почев од средњег астрономског дана преко часовних зона које се тичу политичко-географских области. Најзад, указно време лета се разликује од зимског померањем за сат унапред што је израз исконске потребе да свитању увек одговара исти час тј. да ноћ и дан подједнако трају.¹⁹⁹

Дневно богослужење међутим не следи ознаке механичког часовника, већ сведочи лични моменат који успоставља временску окосницу. У *Светјом йисму* налазимо наговештаје да су се апостоли молили у извесна доба дана. *Дела айостјолска* [глава 3, стих 1] помињу Петра и Јована како иду у Соломонов храм да се моле у девети час, с тим да се Петар такође молио око шестог часа [Дела апостолска, глава 10, стих 9]. Црква је очувала ово предање пре свега захваљујући монашким братствима која су увиђала значај часовних служби.

---

198 У астрологији, ова структура је у вези са посвећењем дана и сати планетама. Број 12 у том погледу игра значајну улогу у спрези са бројем 7 [Chaucer, глава 13].

199 Србија је почела примењивати летње рачунање времена од 14. (27) марта 1983. године. Прелазак на летње време први пут је забележен 1916. године у земљама Средње Европе, а већина европских земаља прихватила је ову праксу седамдесетих година XX века. Из указног времена је изведено тзв. *византинско време* по ком се управљају сатови на Светој гори, што је заправо грађанско време Цариграда померено за пет сати уназад како би свитању одговарао први час.

Поред вечерња и јутрења која оглашавају долазак ноћи и дана, установљена су још четири дневна часа – први, трећи, шести и девети – а од ноћних повечерје и полуноћница. Први час се везује за долазак светлости што је знамење оваплоћеног Божанства представљајући *истиништу светлости која осветљава сваког човека* [Јован, глава 1, стих 9]. Трећи час одговара силаску Светог Духа [Дела апостослска, глава 2, стих 15], па се по правилу чита псалам који каже: *Срце ми чисто саздај, Боже, и Дух њрав обнови у утроби мојој* [Псалтир, глава 50, стих 10]. Шести час који означава подне одговара Христовом распећу [Матеј, глава 27, стих 45; Лука, глава 23, стих 44; Јован, глава 19, стих 14],²⁰⁰ а девети његовој смрти [Матеј, глава 27, стихови 46-50; Марко, глава 15, стихови 33-39; Лука, глава 23, стихови 44-49].

Што се пак ноћних служби тиче, повечерје представља починак. Полуноћница одговара бдењу и не везује се за извесно доба будући да се дневни часови поистовећују са Сунчевим ходом, док током ноћи ово мерило није у оптицају. Тим пре, она сведочи несводивост литургичког времена на астрономске појаве, па јој се стога у монашком животу придаје нарочити значај.²⁰¹ Уочи великих празника, полуноћница поприма размере свеноћног бдења означавајући подвиг непрекидне молитве [1. Солуњани, глава 5, стих 18]. Овај обичај доведен до крајности уродио је тзв. *бдијућим њишником* дневног богослужења који се јавља у Цариграду почетком V века. За његовог оснивача се сматра сиријски монах Александар који је, чезнући за анђеоским животом, установио саборно правило молитве у целокупном трајању дана и ноћи.

---

200 По црквеној химнографији, у шести час је Ева убрала забрањени плод познавши добро и зло чиме је означила пад људског рода. С тим у вези, Христово распеће представља искупљење прародитељског греха силом Крсне жртве.

201 Ноћ је доба када су страсне силе најјаче, па је темељ монашког подвига бдење које поприма значај молитве у Гестиманском врту [Матеј, глава 26, стих 39]. Монах Јосиф Хиландарац с тим у вези каже: *Узмиће монаху њолуноћницу и одузели сѣе му монашиво*. Назив службе се односи на девојачко ишчекивање женика који по предању долази у поноћ [Матеј, глава 25, стих 6].

Непрекидно служење Богу по овом схватању поистовећује се са победом над светом, те остварењем Неба на Земљи силом монашког подвига [Фундулис, Славословље, стране 17-20].

Бдијући типик је сачуван у неколико византинских рукописа, а остаци његовог утицаја присутни су у дневном богослужењу до данас.²⁰² Међутим основна аномалија, која је довела до његовог опадања и нестанка, лежи у наивном покушају да се литургичко време изрази у појмовима твари. То по свој прилици није била основна замисао будући да његови заговорници тврде како је установљен откровењем анђе-ла, али да би правило опстајавало неминовно је присуство апокалиптичних искустава, што би значило да о коначној структури нема говора. Такво поимање богослужења срећемо у исихазму као искуству Божанствене светлости, где је целокупно устројство подређено подвигу непрекидне молитве.²⁰³ С тим у вези, код Светог Пахомија Великог налазимо како му анђео открива начин богоугодног певања по угледу на небеске хорове које *мора бићи узасћојно и нејресћано, а њевање нејрекинуто сходно збивањима у небеском свету* [Фундулис, Славословље, страна 19].²⁰⁴ У православном предању дакле поравнање се поима у светлости личног момента, па се равноднев не одређује астрономски већ означава испуњење

---

202 Један од таквих остатака је правило од 24 кратке молитве предвиђене да се узносе свакога часа и такође 24 псалма садржана у неколиким рукописима. Остатак бдијућег типика представљају и међучасови првог, трећег, шестог и деветог часа који се јављају у часословима. Нека врста међучаса са молитвом за упокојене се такође придодаје полуноћници [Фундулис, Богослужење, страна 185].

203 Исихастички подвиг непрекидне молитве подразумева телесну праксу укључујући аскетичку дисања повезану са литургичким временом које је основ богослужбене свести [Kalokyris]. Успоравање дисања и особена ритмизација [Елијаде, стране 103-112] заиста присуствују у православном богослужењу, пре свега у вези са традиционалним појањем византинског стила.

204 Ову тему до танчина је исказао Антиох Пандект: *Певање је рад бесћелесних сила које служе и сћоје нејресћано њред Бојом... њо њрилици свим људима, а њособно монасима који су изабрали анђеоски живој... Монах је дужан нејрекидно и нејресћано служити Боју.*

дневног циклуса у пасхалији којим је установљена подела на 12 сати дана и 12 ноћи.²⁰⁵

2. Празници рођења

У складу са оваплоћењем Логоса које представља средишњи догађај православне вере, Божић се сматра највећим празником хришћанства.²⁰⁶ Његово слављење 25. децембра изразито је сведочанство континуитета, такође присутног по питању осталих празничних дана. У словенском календару, он одговара краткодневу тичући се божанства оличеног у младом сунцу које тада почиње да расте.²⁰⁷ Реч је о рађању новог живота након његовог опадања, што у предању Цркве означава Рождество Христово [Миловановић, фуснота 86].

---

205 Поистовећење равноднева са исхисатичким подвигом одговара непрекидној молитви која има космолошки залог будући да телесна пракса удисања и издисања одговара дану и ноћи или пак Сунцу и Месецу у њиховом значају за традиционалну календаристику [Елијаде, стране 103-112]. Обједињени у појмовима пасхалног правила, они чине комплексну природу успостављајући литургичко време које представља њену окосницу [Kalokyris]. Богослужбено поравнање се према томе односи на иконографију календарског система која у исихазму налази аскетски израз.

206 Донекле парадоксална чињеница да би Божић био већи од Васкрса разрешава се тако што се Васкрс проглашава празником над празницима који не потпада под годишњи циклус. Божић, међутим, ниуколико није мањи, о чему говори народна изрека: *Да се није родио, не би ни васкрсао*. Богатство древних обичаја који сведоче континуитет везује се превасходно за божићни култ [Познановић, стране 88-92].

207 Исти дан одговара краткодневу у римском републиканском календару, па је његово празновање наслеђено у јулијанском прешавши потом у Митрин култ. У Римском Царству, постојала су два вида Сунчевог култа – аутохтони који је био саставни део римске религије и митраистички култ Непобедивог сунца преузет из Персије [Halsberghe, стране 27-35]. По Плутарховом сведочењу, митраизам су у Рим донели сицилијански пирати које је Помпеј заробио 67. године [Plutarch, *Life of Pompey*, глава 24]. Почетком II столећа он постаје доминантан, а у III веку за владавине цара Елгабала прераста у службени култ чему је допринело његово поистовећење са царским достојанством.

Из божићног култа, изводи се девет месеци претходећи празник Благовести који у том погледу представља пролећну равнодневницу. Овај се празник односи на зачеће Христово од Богородице означавајући поравнање у непрекидној молитви, те према томе одговара равнодневу. Још девет месеци раније – што представља летњи дугоднев – налази се Ивањдан који слави рођење Светог Јована Крститеља.²⁰⁸

Међу ове празнике спада и Рођење Пресвете Богородице који се не изводи из божићног култа. Оно има властиту историју као и остали празници црквеног календара, с тим да одговара јесењој равнодневници Тропског зодијака – што је очевидно по девет месеци претходећем празнику Зачећа Свете Ане који се подудара са тропским краткодневом. У том погледу, Богородичино рођење означава поравнање у језику Тропског зодијака, али и његово поравнање са календарским системом.

Равнодневнице дакле одговарају Богородичиним празницима и то јесења Рођењу Богородице, а пролећна Благовестима тј. Христовом зачећу од Светог Духа. Зимски краткоднев слави Његово рођење, а дугодневница рођење Његовог претече Светог Јована. Овоме се придодаје још неколико празника међу којима су Обрезање Господње у осми дан по Божићу и Сретење у четрдесети дан. Осим тога, ту су Зачећа Свете Ане и Свете Јелисавете која девет месеци претходе одговарајућим празницима рођења.

Помињање зачећа у црквеном календару наглашава значај ових празника који се везују за три јеванђеоске личности – Исуса Христа, Пресвету Богородицу и Светог Јована Крститеља. За њих присуствује сведочанство у виду анђеоске објаве, које наговештава њихову изузетност у светлости Божијег промисла. Свети Јоаким и Ана [Јаков, главе 1-3] као и Свети Захарије и Јелисавета [Лука, глава 1, стих 7] беху зашли у године с тим што деце нису могли имати, па оба зачећа представљају израз обнове у Светом Духу којим се Синови божији рађају *не од крви, нији од воље њела, нији од мужевљеве воље нејо од*

---

208 Девет месеци раније у појмовима годишњег циклуса исто је што и три месеца након Благовести означавајући да је Јелисавета била у шестом месецу трудноће када је Марија зачала [Лука, глава 1, стихови 36-41].

Боја [Јован, глава 1, стих 13].²⁰⁹ Богородичино зачеће ово пак до те мере упадљиво сведочи [Лука, глава 1, стихови 26-55] да је везивање богослужбеног поравнања за њен подвиг очигледно знамење равноднева који обједињује годишњи циклус у светлости пасхалије [Флоренски].²¹⁰ С тим у вези, празницима рођења се придодаје Ваведене Пресвете Богородице [Јаков, главе 6-7] које представља претпразништво божићног култа према је по значају ближе Благовестима.²¹¹

3. Празници упокојења

Свештено предање смрти придаје изузетан значај сматрајући је великом тајном. По светим оцима, она представља израз савршене љубави која ће или ставити печат вечне истине на целокупни пут личности, или га пак разобличити као лажан. У првом случају говоримо о кончини светих тј. **њиховом** упокојењу [Сахаров, стране 208-211].

Пламено стремећи остварењу савршенства, свети усвајају јеванђеоску науку која заповеда одрицање свега, па и сопственог живота Христа ради [Лука, глава 14, стих 26]. Овај подвиг крајње беспопштедности према себи на који је позвана крштена душа не значи само *раздајти имање своје и њредати тело своје да се сажже* [1. Коринћани, глава 13, стих 3], него и *одрећи се свега што имамо* [Лука, глава 14, стих 33] на пољу властите

---

209 Оваква чудеса такође сведочи *Стари завети* у вези са Аврамом и Саром који су у позним годинама добили Исака. Житије Светог Саве Српског помиње исто у вези са његовим зачећем [Доментијан, глава 1].

210 Свети Јеврем Сирин служи се митом о бисеру као икони Царства божијег [Матеј, глава 13, стихови 45-46] повезујући његову појаву у шкољци са бесеменим зачећем, као и васкрсењем Христовим [Елијаде, страна 191]. Значај равноднева за пасхалију наговештен је овом аналогијом.

211 Стихира празника која гласи *Дева се усељава у Храм да би се Храм уселио у Деву* расветљава везу са Благовестима, па самим тим и са Божићем и осталим празницима рођења.

природе супротстављене Богу сопственом учауреношћу.²¹² Коначно испуњење личног момента који је мерило истинске побожности постиже се међутим тек у смрти, што живот у Христу чини свакодневним умирањем – како казује апостол Павле [1. Коринћани, глава 15, стих 31]. Но представљајући победу над светом, упокојење светих је догађај од значаја за Цркву, те сведочанство Вечног живота које славе будућа поколења. На тај начин, установљени су празнични дани посвећени светитељима који су својим подвигом прославили Бога.

Успостављање ових празника везује се за пројаву светости која се неретко збива већ по упокојењу или током живота,²¹³ а неретко и дуго потом. Житија светих су обично писана стотинама година касније када је светитељев култ већ био до те мере присутан и очевидан да се иконографија празника сама по себи наметала. Чудотворство које представља њену пројаву обично сведоче свете мошти (на црквенословенском мошць – моћ) које Црква сматра предзнаком васкрсења.

По богослужбеном правилу, ови празници припадају годишњем циклусу односећи се и на преносе моштију, тако да се неки светитељи помињу по два пута у години. Свети Сава пак представља изузетан пример троструког помињања будући да спаљивање моштију поприма значај трећег упокојења. Овај по много чему несвакидашњи догађај, који Српска православна црква прославља 27. априла,²¹⁴ у сваком случају није усамљен

---

212 Одређен природним својствима, човек престаје бити личан. Он себе сматра власником сопствене природе супротстављене другима којима такође припада. Ову појаву својствену палом човеку православна аскетика именује појмовима *самоубље* или *самосї* чији пуни значај реч *εἰσοιζαμ* није у стању да пренесе [Лоски, страна 95].

213 Пример представља *Стѡрац Силуан* из пера Софронија Сахарова [страна 218] где се помиње сведочанство оца Стефана који се уверио у старчеву светост непосредно по његовом упокојењу читајући над њим *Псалѡир* [глава 17].

214 По предању Цркве које је усвојио Пантелија Срећковић, ово се збило у Београду 1595. године, премда су модерни историчари махом тврдили да се ради о 1594. години. Астролошким техникама секундарне и терцијарне прогресије показује се да је посреди ипак 1595. [Миловановић & Имширагић], што потврђује неоснованост модерне историографије [Познановић, страна 54-56].

с обзиром да је у њеној историји присутно још неколико сличних. Мошти Свете Ангелине Крушедолске такође су изгореле заједно са Светим Стефаном Слепим и њиховим синовима Ђорђем и Максимом.²¹⁵

Упечатљив пример представља Свети Теодор Сладић родом из села Курузари испод Козаре, назван *Комојовински* по манастиру у ком је почивала његова рука која је преостала након спаљивања.²¹⁶ Подробних података о животу овог светитеља нема, па народно памћење представља једино сведочанство његовог присуства. По предању, Турци су га заробили са око 150 граничара и уморили мученичком смрћу. Спаљен је 1788. године код манастира Моштанице на северозападу Босне под планином Козаром недалеко од Козарске Дубице. Црква га помиње заједно са Теодором Тироном током прве седмице Васкршњег поста, дана који се назива *Тодорова субота*.²¹⁷ Тиме је овај светитељ сврстан уз празнике васкрсења са свега неколико изузетних личности које су за православну веру од нарочитог значаја.

---

215 1716. године након пораза у Петроварадинској бици, Турци су повлачећи се сасекли и запалили њихове мошти заједно са крушедолским манастиром. Тако је ова племићка породица поделила судбину Светог Саве Српског, с том разликом што су од њихових моштију преостали делови који се чувају у Крушедолу.

216 Рука Светог Теодора Сладића почивала је у овом манастиру између Костајнице и Петриње до пред Други светски рат када је пренета у костајничку цркву. После рата је била у Саборној цркви у Карловцу, да би 1955. године поново била враћена у Костајницу. Након хрватске операције *Олуја* 1995. године којом је српски народ протеран са својих огњишта, његовим моштима се губи сваки траг.

217 Свети Теодор Тирон не само да носи исто име као Сладић, већ је такође спаљен 306. године [Поповић, Житија, 17. фебруар]. На Тодорову суботу се помиње његово јављање царигардском патријарху 362. године, када му је обзаванио да је сва храна покропљена крвљу идољских жртава по налогу цара Јулијана Отпадника, те да је верни народ не сме јести како би се уредно причестио. Његове мошти се налазе у манастиру Ново Хопово на Фрушкој гори.

4. Празници васкрсења

По Светом Ђирилу Александријском, целокупна тајна иконе је садржана у смирењу и унижењу Сина божијег. Унижење (на грчком *κένωσις* – поништење) представља чин Свете Тројице чија лица делују једноначелно у складу са заједничком природом божанства,²¹⁸ па самим тим и пројаву оваплоћеног Божанства за оне који у смирењу препознају величину, као уосталом и богатство у оскудици, и слободу у послушању. Јер једино се очима вере препознаје личност, не само божанствена већ и свака која се уподобљава Богу [Лоски, страна 110]. Ово уподобљење, које је израз унижења, могуће је захваљујући божанственом унижењу којим Син поприма тварну природу. Стога се лични моменат предања превасходно односи на сједињење природа у Богочовеку, које означава пасхално правило црквеног календара.

Васкрсењу Христом претходи припремни период који се назива *Васкрсињи йосїи* или *Велика чеїргесейница*. Овај број присуствује у *Сїтаром заветїу* када Мојсије на Синајској гори пости четрдесет дана до сусрета са Богом [2. Мојсије, глава 24, стих 18], а исто тако и пророк Илија у пустињи планине Хорив [1. цареви, глава 19, стих 8].²¹⁹ *Јеванђеље* наводи да је Господ такође постио *чеїргесей дана и чеїргесей ноћи* када га *Дух одведе у йусїињу да їа ђаво куша* [Матеј, глава 4, стихови 1-2]. С друге стране, исти пост вуче корене из словенског календара где је имао седмонедељно трајање што расветљава због чега заправо не траје четрдесет дана него знатно дуже. У словен-

---

218 Ова реч којој је тешко изнаћи одговарајући превод означава између осталог опадање месеца од његове пуноте према младини. Њен значај у свештеном предању открива први став Христове беседе на гори који гласи: *Блажени нишїи духом јер је њихово Царсїтво небеско* [Матеј, глава 5, стих 3], као и речи апостола Павла: *Више не живим ја, неїо живи Христос у мени* [Галати, глава 2, стих 20].

219 При том, потоп такође траје четрдесет дана и ноћи [1. Мојсије, глава 7, стихови 11-12] што у пројекцији одговара четрдесетогодишњим лутању Јевреја пустињом након изласка из Египта [2. Мојсије, глава 16; 5. Мојсије, глава 8, стих 2].

ском календару недеља представља шестодневни период с обзиром да не постоји субота [Видосављевић, стране 52-63], па према томе Четрдесетници одговара седам недеља са малим одступањима. Ово је правило пренето у никејски календар са недељним даном више што је довело до продужења поста за целу седмицу, те везивања Четрдесетнице само за период до Лазареве суботе.²²⁰

Исто се правило односи на табуисање намирница животињског порекла, што не налази основа у *Светом њисму* које помиње пост по јеврејском обреду – не узимајући ништа у уста до наредног дана.²²¹ Овог су порекла и уводне недеље – месопусна и сиропусна – које се окончавају месним и белним покладама [Видосављевић, стране 239-246]. Уз сиропусну недељу читају се одломци из *Светог писма* чија је тема пост: *Који једе нека не ѡрезуре оноѡа који не једе и који не једе нека не осуђује оноѡа који једе* [Римљани, глава 14, стих 3], као и: *А ѡи кад ѡосѡиши намажи ѡлаву своју и лице своје умиј да ѡе не виде људи ѡде ѡосѡиши, неѡ Оѡац ѡвој који је у ѡајносѡи* [Матеј, глава 6, стихови 17-18]. Значај поста подвлачи се првенствено празничном темом и њом надахнутом химнографијом. У овај

---

220 Присутна су и накнадна тумачења по којима се недељни дани не броје у пост, али је реч о томе да из бројања, заправо, изостају суботе будући да у словенском календару након петка непосредно следи недеља. По Преподобном Доротеју пак, у пост се не броје ни суботе ни недеље изузев Велике суботе која се пости као и навечерје Васкрса. На тај начин се добија тридесет шест и по дана што је десетина годишњег циклуса, па пост представља приношење десетка заповеђеног Мојсију како би синови Израилеви били благословени у делима својим [3. Мојсије, глава 27, стих 30]. Свети Григорије Богослов међутим каже: *Хрисѡс је ѡосѡио ѡред искушењем, а ми ѡосѡимо ѡред Пасхом*, што би значило да пост траје четрдесет дана [Стојчевић, Пост, глава 5].

221 Исто правило присуствује у исламу услед чега муслиманске земље током Рамзанског поста мењају ноћ за дан, те се буде и раде увече. Такође га примењује Света гора током Васкршњег поста када се обедује једном дневно, након вечерње службе која се међутим врши већ око поднева [Гоф, страна 46].

дан, пише у синаксару Триода,²²² *сїомен вршимо на изннансїво ѿрвосазданої Адама из рајских сладосїи* [Фундулис, Богослужење, страна 22].

По предању, Адам је изгнан из раја јер није држао Божију заповест да *не једе ѿлод дрвѣѣа ѿознања добра и зла* [1. Мојсије, глава 2, стихови 16-17]. Сходно томе, основна заповест упућена човеку тиче се поста који значи живот будући да је опомена гласила да *ће умрѣѣи у који дан окуси*. Свети оци, међутим, никада га не своде на пуки режим исхране. У том погледу, правила поста представљају израз древног наслеђа које је у православној вери нашло своје упориште и морају се узети опрезно како се не би испоставила плодом истог дрвета. Углавном се сматра да смена поста и мрса током године обнавља целину природе, те да пост означава поравнање које нас приводи Васкрсу. Такво поимање Васкршњег поста расветљава значај равнодневнице којом се пасхалија прожима са годишњим циклусом.

Њено прожимање са месечним циклусом пак расветљава појам уштапа. Јеванђеоско сведочанство о помрачењу Сунца и Месеца на распећу [Матеј, глава 27, стих 45; у вези са главом 24, стих 29] – а која одговарају супротстављеним менама месеца – представља свест да се овај догађај ниуколико не подвргава каузалној нужности.²²³ Испуњење времена у светлости Крсне жртве одговарало би изреци *с мене на ушїай* [Ного], која означава несвакидашње збивање уз истицање његове изванредности и изврсности.²²⁴ Сходно

---

222 Посни триод је богослужбена књига која садржи обредно правило Васкршњег поста.

223 Свест о последњим временима када ће се Сунце и Месец помрачити присуствује у предањима бројних народа налазећи своје упориште у православној вери [Верслуис, страна 87]. Свети Дионисије Ареопажит у *Писму Поликарју* подробно описује ово збивање које је лично посматрао из Хелиопоља [Dionysius, глава 2].

224 Испуњено време одговара динамичкој просторности иконе која представља сведочанство личног момента [Миловановић, глава 3.2]. У астрологији пак оно је скопчано са Месечевим чворовима чија оса успоставља временску окосницу хороскопа [Teal, стране xiv-xv и 3-7]. У том погледу,

томе, пасхални уштап не представља месечеву мену, већ пун месец у значењу његове целокупности и као такав не одређује се астрономским већ календарским правилом.²²⁵ Исти закључак се односи на пасхални равноднев који у никејском календару одговара сравњењу Сидеричког и Тропског зодијака 22. марта. Овај датум према томе означава не само на φ -тачку Тропског већ и Сидеричког зодијака, од којих сваки следи засебну динамику. Но упркос томе, они су обједињени у појмовима црквеног календара захваљујући комплексној природи која га уједно чини тропским и сидеричким [Миловановић, глава 6.2].

Са седмичним циклусом, Васкрс се прожима недељом која не припада седмици већ представља Осми дан као израз њене целисходности у светлости пасхалије. Она разоткрива Страсну седмицу Пасхалног јагњета жртвованог за живот света, која као таква обитава у календару установљеним постом среде и петка.²²⁶ Током Велике четрдесетнице када се пост односи на све дане недеље, годишњи циклус бледи прерастајући у ишчекивање Васкрса.²²⁷ Накнадно се пак уз недеље поста помињу светитељи чије присуство доприноси правилу Велике четрдесетнице. Њима се придаје нарочити

никејска пасхалија поред Тропског и Сидеричког по свој прилици обухвата и језик Драконског зодијака који отпочиње Северним чвором, с тим што расветљавање њиховог односа захтева подробно истраживање које превазилази овај рад.

225 Пасхалија ниуколико није условљена астрономским појавама будући да Велики индиктион представља круг стварања света, што значи да из њега произлази астрономија [Зелинскиј, §20].

226 Среда и петак као посни дани представљају анамнезу Страсне седмице тј. издаје и распећа Сина божијег. У црквеном календару, овај пост се протеже на све седмице изузев њих неколико у години које се називају *шрајаве*. Током Велике четрдесетнице пак, увече ових дана врши се литургија пређеосвећених дарова која представља њој својствену службу [Фундулис, Богослужење, страна 36].

227 Једини изузетак представљају Благовести које се славе током поста с обзиром да се овај празник тиче богослужбеног поравнања [Миловановић, глава 7.2].

значај у црквеном устројству будући да учествују у прожимању календарске године са пасхалијом.²²⁸

Иконографију календара успостављену пасхалијом разоткрива посвећење њених недеља. Прва недеља поста – названа *йобода йравославља* – посвећује се обнови светих икона, што подразумева обред њиховог освештања.²²⁹ Друга је посвећена Светом Григорију Палами као сведочанство неодвојивости иконографије од исихастичког подвига који представља пуноту православног богословља.²³⁰ Трећа се назива *крстопклона* будући да се обредно подиже Часни крст у знак сећања на пасхалну жртву, чиме се обнавља свест о личном моменту како иконографије тако и исихастичког подвига. Четврта је пак посвећена Светом Јовану Лествичнику,²³¹ а пета Светој Марији Египћанки.

Ова недеља представља врхунац Велике четрдесетнице. Богослужењу претходних седмица придодaju се два бдења – у четвртак Велики канон Светог Андреја Критског,²³² а у суботу

---

228 Знатан део њих одговара данима годишњег циклуса који падају током Васкршњег поста, на пример Свети Јован Лествичник чији је помен 30. марта или Света Марија Египћанка 1. априла [Фундулис, Богослужење, страна 27].

229 Он обухвата и умне иконе догмата, па се сходно томе обнавља анатема над отпадницима од православне вере.

230 Григорије Палама је средишња личност исихастичких спорова чији врхунац представљају сабори у Цраиграду 1347. и 1352. године. Победом на овим саборима којима је председавао цар Јован VI Кантакузин, паламизам је стекао углед истинског богословља.

231 Ова се недеља назива *средойосна* услед њеног посвећења Светом Јовану Синајском који је писац аскетског приручника за усхођење у Светом Духу. Његова *Лесїџвица*, која посредује између Земље и Неба откривајући Бога на свом врху, представља космолошку потку исихастичког подвига [Јанарас]. Сматра се да ју је угледао Јаков када је савладао страсти током починка на подвижничком одру [1. Мојсије, глава 28, стихови 10-22].

232 Молебни канон представља лабудову песму критског епископа Андреја из VIII века. У поређењу са њему сличним, он је велики у сваком погледу [Фундулис, Богослужење, стране 41-45]. Пре свега, овакви канони представљају систем тропара који се придодaju појању девет псалама на јутрењу,

Акатист Пресветој Богородици.²³³ Служење Акатиста у вези је са празником Благовести који се обично збива уз пост. Празници годишњег циклуса током Велике четрдесетнице губе на значају, па се његово слављење преноси у пету недељу. Како Благовести означвају равноднев, она је према томе посвећена богослужбеном поравнању расветљавајући подвиг Свете Марије Египћанке. Шеста се окончава празником Васкрсења Лазаревог званим *Лазарева субота* који представља увод у Страсну седмицу. Она пак отпочиње Уласком Исуса Христа у Јерусалим – што се назива *Цвети*.

Светла седмица која отпочиње Васкрсом у целости представља Недељни дан [Фундулис, Богослужење, страна 62]. Свршава се Осмим даном званим *Томина недеља* или *Антиијасха* (на грчком Ἀντίλασχα – насупрот Пасхе) који означава поновни сусрета са Христом и саборну потврду васкрсења [Јован, глава 20, стихови 26-31]. Трећа недеља од Васкрса је посвећена Никодиму и Јосифу из Ариматеје који су сахранили Исусово тело, као и женама Мироносицама [Јован, глава 19]. Четврта је Недеља ослабљенога [Јован глава 5], а пета Самарјанке [Јован, глава 4]. Шеста је Недеља слепог [Јован, глава 9], док је седма посвећена светим оцима Никејског сабора. Током ове недеље се слави празник Вазнесења Господњег звани *Сјасовдан* који одговара четрдесетом дану од Васкрса

па већи свакако не постоји будући да је песник сваком од 250 стихова *Псалтира* придодао тропар. Потоњи химнографи су Канон додатно увећали тропарима посвећеним Светој Марији Египћанки и Андреју. Делови Великог каонон служе се на повечерјима током прва четири посна дана, а у целости на бдењу уочи четвртка пете недеље.

233 Акатист (на грчком ἀκάθιστος – стајање) представља богослужење у част икона и светитеља. Најпознатији, посвећен Пресветој Богородици, јесте ремек-дело литургичке химнографије представљајући образац за остале. Састоји се од дванаест икоса и исто толико кондака, при чему сваки икос одговара прозби од дванаест стихова завршавајући се узгласом: *Радуј се Невесито Невесна*. По византинском филозофу Михаилу Пселу, он се приписује Георгију Писидијском који је био ђакон Свете Софије саставивши га 629. године за владавине цара Ираклија надахнут победом над Аварима у опсади Цариграда.

[Дела апостолска, глава 1]. У педесети дан по Васкрсу²³⁴ – што је осма недеља – празнује се Силазак Свтеог Духа звани *Сабор Светие Тројице* с обзиром да се тиче личности која пројављује Њену природу успостављајући Цркву [Дела апостолска, глава 2]. Предстојећа недеља је посвећена Свим светима, након које отпочиње пост звани *Ајосѿолски* или *Петров* с обзиром да се окончава празником Светих апостола Петра и Павла. Ово је пост променљивог трајања којим се пасхалија наново везује за годишњи циклус [Фундулис, Богослужење, стране 61-96].

Трећи пост који је двонедељног трајања скопчан је са празницима Преображења Христовог и Успења Пресвете Богородице. Преображење без сумње представља празник васкрсења, као и Успење с обзиром да овај појам означава уснуће тј. смрт на васкрс [1. Солуњани, глава 4, стих 13]. Истим појмом се означава и Успење Свете Ане односећи се на мајку Богородице, па према томе ово такође спада у празнике васкрсења.

Четврти пост је Божићни у трајању од шест недеља као у словенском календару.²³⁵ Непуне две недеље након Божића наступа празнична тријада Крстовдан-Богојављење-Јовањдан. Крстовдан представља дан строгог поста чиме поприма значај Велике суботе, па самим тим и ова тријада потпада под празнике васкрсења. Исто важи за Усековање Светог Јована Крститеља и Воздвижење Часног крста. Ту такође спадају Задушнице које се збивају у суботње дане четири пута годишње.²³⁶

---

234 Усред овог периода, дакле у среду 25. дана од Васкрса, слави се празник Преполовљења који се тиче месијанске природе. Реч *месија* се наине односи на Изабраника божијег помазаног миром (на јеврејском מָשִׁיחַ – помазаник) али је такође скопчана са посредовањем (на грчком μέσων – посредник), па празник наглашава посредничку делатност Сина божијег у измирењу човека са Богом [Фундулис, Богослужење, стране 73-77]. Он према томе означава поравнање славећи Премудрост божију, сходно одговарајућем садржају *Јеванђеља* [Јован, глава 7, стихови 14-30].

235 Будући да лунисоларна година траје 354 дана, последњи месец се скраћује за недељу [Видосављевић, стране 402-405], па божићни пост обухвата шест недеља уместо седам колико у словенском календару трају остали.

236 Ово представља континуитет Словенског календара где су Задушнице

Празницима васкрсења припадају и саборна празновања међу којима су Сабор светих дванаест апостола дан по Петровдану звани *Павловдан*, затим Сабори Светих архангела Михаила и Гаврила, Света Три Јерарха, Сабор Пресвете Богородице и најзад Сабор светих српских порсветитеља и учитеља. Поврх тога, у празнике васкрсења се такође сврстава Илиндан у складу са предањем Цркве да је Свети пророк Илија својим подвигом задобио бесмртност [Поповић, Житија, 20. јул].

скопчане са покладним периодима пред велике постове [Видосављевић, стране 559-564].

8) Спирално време есхатона

Доминација аналитичке просторности која представља идеолошки оквир модерне довела је до успостављања линеарног континуума и с тим у вези реалног броја [Миловановић, глава 4.2]. Доследно заснивање овог појма захтевало је развој скуповне алгебре која је оправдала свођење времена на геометријски параметар тако схваћеног простора. Мејерсон овај тренд назива елиминација времена сматрајући га изразом темељне склоности људског мишљења, која различитост и промену своди на истоветност и сталност [Meyerson, глава 6].²³⁷

Ограничења овог подухвата открива међутим језик хармонијске анализе где је сваки линеарни континуум конјугован фреквентним чији му елементи означавају периодичне хармонике. Такав пар конјугованих величина представља дуалне описе комплексне природе од којих један одговара прави, а други кругу као просторном изразу. Штавише, ови описи су комплементарни што значи да међу њима владају Хајзенбергове неједнакости које одговарају начелу неодређености јемчећи да држање једног од описа дословце, искључује сваку могућност поимања другог [Mallat, глава 1.3].²³⁸ Стога уистину има места сумњи у целисходност појмовног склопа који праву и круг сматра подвојеним и при том искључивим топологијама времена.

Ово поглавље уводи временску спиралу која представља решење постављеног проблема обједињујући обе топологије у појмовима њој својствене динамике [Миловановић, глава 2.1]. Оно

---

237 Он модерну науку сматра прогресивним остварењем ове склоности чији израз представљају закони одржања у класичној физици.

238 Релације неодређености су развијене у вези са конјугованим опсерваблама квантне физике чији пример представљају положај и импулс међу

којима важи неједнакост $\Delta q \Delta p \geq \frac{\hbar}{2}$ повезујући њихове девијације у појмовима Планкове константе $\hbar = \frac{h}{2\pi}$. При том се оне начелно доказују у језику хармонијске анализе за конјуговане континууме.

се темељи на динамичком идентитету реалног броја, те поимању континуума које није засновано на скуповној алгебри и аналитичкој просторности [Миловановић, глава 4.3]. Успостављени опис одговара самоорганизовању комплексне природе, чији је израз фрактална геометрија. Супстанцијална веза са иконографијом наглашава лични моменат спиралног времена расветљавајући му есхатолошки значај [Миловановић, глава 2.3].

1. Права и круг код Еуклида

У делу *Основи геометрије* објављеном 1899. године, Давид Хилберт даје сопствено заснивање ове науке. Хилбертов рад је означио прелаз на језик модерне математике допуном извесних мањкавости уочених код Еуклида. За разлику од Еуклидових дефиниција чија је намена увођење основних појмова, Хилберт се руководи становиштем да основни појмови не подлежу дефинисању већ се оне односе искључиво на из њих изведене. За основне појмове теорије он узима *тачку*, *праву*, *раван*, као и релације *између* и *подударно* [Hilbert, Geometry] – премда су критични умови приметили да је довољно уз подударност претпоставити само тачку и појам између који одређује правац. У том погледу, евидентно је да је овај подухват превасходно устремљен на изградњу линеарног континуума са имплицитном метриком коју задаје подударност.

Еуклидов приступ, међутим, битно се разликовао. Он пре свега подударност уводи седмом аксиомом која тврди да су два лика подударна ако се кретањем могу међусобно поклопити. Ова дефиниција при том не исцрпљује садржину *Елементарна* по том питању будући да се код њега називу оригинални увиди који надмашују Хилбертове. Реч је о поимању кретања које такође не остаје по страни.

Како запажа Милош Радојчић [Геометрија, страна 131], Еуклиду је основни појам не само права него и круг, на који се односи петнаеста дефиниција.²³⁹ У прва три става *Еле-*

---

239 На круг се такође односи трећи од пет постулата, који претпоставља

наша, он изводи у равни конструкцију дужи било ког положаја подударне датој служећи се шестаром и лењиром, чиме је кретање исказано у појмовима спиралне динамике односом праве и круга. Лежећи у темељу подударности, она задаје метрику теорије, чији је израз геометријска алгебра названа *учење о ѝройорцији* [Миловановић, глава 4.1].

Разматрана конструкција се укратко састоји у следећем (Слика 20). Нека су дати у равни дуж AB и полуправа p која почиње тачком A' . Да би се на њој нашла дуж $A'B'$ подударна AB , конструише се најпре описивањем кругова k_1 и k_2 једнакокрајних троугао $AA'C$, а затим у пресеку полуправе CA са кругом k_3 – полупречника AB описаним из A – одређује се тачка D . На полуправој CA' , у пресеку са кругом k_4 – полупречника CD описаним из C – добија се тачка E . Најзад у пресеку полуправе p са кругом k_5 – полупречника $A'E$ описаним из A – налази се тачка B' за који важи $AB = AD = A'E = A'B'$.

Услед приличне сложености конструкције која је још незграпнија у случају просторних односа, Еуклид не разрађује овај приступ нити га помиње у даљем излагању. У том погледу, *Елементи* представљају започету – или пак само наговештену – геометрију спиралног времена која се у својим дOMETИМА свела на стационарну теорију установљене метрике и просторних кретања. Остаје међутим упечатљива чињеница да је Еуклидов приступ у целости конструктиван, за разлику од Хилбертовог који је егзистенцијалног типа надахнут аналитичком просторношћу. Његов појмовник, ненагрижен пристрашћем линеарном континууму, предсказује временску спиралу која је израз динамичког идентитета.

2. Својствена динамика реалног континуума

Комплементарни парови конјугованих величина које представљају дуалне описе комплексне природе разоткривају

да се око сваке тачке може описати круг произвољног пречника.

спрег линеарног континуума са фреквентним дуалом. Фуријеова трансформација један од континуума преводи у други који поседује истоветну структуру као полазни будући да га такође сачињавају реални бројеви.²⁴⁰ Стога се у појмовима хармонијске анализе они не дају разлучити, већ представљају дуални спрег у ком сваки од њих по потреби означава један од комплементарних описа. Под континуумом у овој глави подразумевамо структуру реалних бројева разматрану у светлости њима својствене динамике као описа који обједињује оба наведена. Полазиште у разматрању реалног континуума представља верижни развој који одговара његовом заснивању [Миловановић, глава 4.3].

Вержним развојем реалног броја $x = \langle a_1, \dots, a_n, \dots \rangle$ сматрамо израз облика $\frac{a}{b} = a_1 + \frac{1}{\dots + \frac{1}{a_n + \frac{1}{\dots}}}$ где

$a_1, \dots, a_n, \dots$ означава његов спектар који се по потреби продужава у недоглед. Премда рационални бројеви имају коначне спектре, њих сматрамо изузетним представницима разматрајући реални континуум у појмовима статистичког описа који одговара динамичком идентитету верижног развоја.

Рационалне бројеве $\xi_n = \langle a_1, \dots, a_n \rangle$ називамо члановима верижног низа ког чине заокругљења $\xi_1, \dots, \xi_n, \dots$ реалног броја x на њему својственим скалама. Ове скале су одређене имениоцима k_n који задовољавају рекурентну формулу $k_{n+1} = a_{n+1}k_n + k_{n-1}$ за $n \geq 1$, допуњену почетним условима $k_0 = 0$ и $k_1 = 1$.

---

240 Фуријеова трансформација $\mathfrak{F}: f \mapsto \hat{f}$ која преводи сигнал у фреквентни домен задата је правилом $\hat{f}(\xi) = \int_{-\infty}^{+\infty} f(x)e^{-2\pi i x \xi} dx$. Њој инверзна трансформација гласи $f(x) = \int_{-\infty}^{+\infty} \hat{f}(\xi)e^{2\pi i x \xi} d\xi$, што представља исти оператор до на оријентацију континуума [Mallat, глава 1.1.1].

У њиховим појмовима, број се изражава верижним редом

$$x = \xi_1 + \Delta\xi_1 + \dots + \Delta\xi_n + \dots = a_1 + \frac{1}{k_1 k_2} - \dots \frac{(-1)^{n+1}}{k_n k_{n+1}} \dots \text{ чије}$$

парцијалне суме првих n сабирака одговарају вредностима ξ_n .

Верижни ред је пример тзв. *ироређене рејрезентијације* [Mallat, глава 1], будући да се реални број представља члановима редувантног речника $\overline{1}, \overline{2}, \overline{3}, \overline{4}, \dots$ сачињеног

од јединичних разломака $\overline{m} = \frac{1}{m}$. Ови чланови се додају

вредности ξ_1 која одговара апроксимацији на основној скали имениоца $k_1 = 1$. Апроксимацију ξ_2 на наредној скали

имениоца $k_2 = a_2$ добијамо додавањем речи $\Delta\xi_1 = \frac{1}{k_1 k_2} = \overline{m}_1$

која представља детаље претходне. Ако пак важи $k_2 = 1$, збир прва два члана $\xi_1 + \Delta\xi_1$ сматрамо апроксимацијом на основној скали. У појмовима редувантног речника, верижни ред добија облик $x = \xi_1 + \overline{m}_1 - \dots (-1)^{n+1} \overline{m}_n + \dots$, чиме је реалан број представљен детаљима на скалама које чине њему својствену динамику. Ова динамика поприма геометријско тумачење у појмовима Фордовога дијаграма где је реални број одређен вертикалом у пресеку са круговима од којих сваки одговара по једном члану верижног низа (Слика 21).

Међу круговима Фордовога дијаграма присуствује аритметичка операција [Farey] звана *Феријева сума* или *сасред* (на латинском *mediant* – посредујући). Пре свега, дијаграм поседује хијерархијску структуру, где се наредна скала гради уметањем кругова који додирују по два претходно успостављена – као и бројевну праву на месту одговарајуће вредности – што чини да је сваком кругу једнозначно приписан разломак у сведеном облику који представља његов додир са бројевном правом. Ако су ознаке кругова

$$\frac{p_1}{q_1} \text{ и } \frac{p_2}{q_2}, \text{ уметнути међу њима одговара разломку } \frac{p_1 + p_2}{q_1 + q_2}$$

који називамо њиховим сасредом означавајући га $\frac{p_1}{q_1} \oplus \frac{p_2}{q_2}$.

Било која тројка узастопних вредности $r_1 < r_2 < r_3$ на извесној скали реалног континуума повезана је правилом $r_2 = r_1 \oplus r_3$, с тим што узастопност није израз линеарне структуре већ хијерархијске динамике успостављене круговима Фордовог дијаграма.

Динамика реалног броја, установљена пресеком вертикале са круговима, одговара помаку $\xi_1 \mapsto \dots \mapsto \xi_n \mapsto \dots$ који сваки члан верижног низа пресликава у наредни. Такође се уочава динамика својствене базе $\bar{m}_1 \mapsto \dots \mapsto \bar{m}_n \mapsto \dots$ чији чланови означавају детаље који се придодају верижном низу са предзнаком $\pm$ наизменично. По Лохсовој теореме, она угрубо одговара позицијама децималног система будући да број чланова потребних да се одреди извесна децимала понаша

као $\frac{6 \ln 2 \ln 10}{\pi^2} \approx 0.97$ [Iosifescu, стране 342-343]. Другим

речима, позиционе вредности децималног записа опонашају својствену базу реалног броја с тим да свака цифра означава по један члан верижног развоја.

Уземо ли у разматрање целокупни речник, верижни ред $x = \xi_1 + \bar{m}_1 - \dots (-1)^{n+1} \bar{m}_n + \dots$ поприма облик кода где се уз чланове који учествују у равоју наизменично нижу вредности ± 1 , а уз преостале стоји 0 . Овај у суштини бинарни запис међутим изразито је редундантан будући да је претрпан нулама пошто ни изблиза сви чланови речника не могу учествовати у истом реду. Стога је сувишне нуле потребно уклонити што се чини кодирањем спектра $a_2, \dots, a_n, \dots$. У тако сведеном низу, на месту a_2 по реду стоји $+1$, на месту $a_2 + a_3$ по реду стоји -1 и тако даље наизменично, док осталим одговара вредност 0 . Ово кодирање води нас дефиницији запитне функције Минковског која преводи континуум из верижног у бинарни запис. Пресликавање звано и *Јаковљево лестиве*,²⁴¹

241 Запитна функција се такође назива *клизаво ђавоље сћејенишће*, али

задато је правилом $?: \langle a_1, \dots, a_n, \dots \rangle \mapsto a_1 + 2 \sum_{n>1} \frac{(-1)^n}{2^{a_2 + \dots + a_n}}$ представљајући непрекидну растућу трансформацију реалног континуума (Слика 22)²⁴² која броју $x = \langle a_1, \dots, a_n, \dots \rangle$ додељује вредност $?(x) = a_1 + \frac{1}{2^{a_2-1}} - \dots - \frac{(-1)^n}{2^{a_2 + \dots + a_n - 1}} \dots$

Кључну особину овог пресликавања представља изоморфизам сасређеног збира $\cdot \oplus \cdot$ и аритметичке

средине $\frac{\cdot + \cdot}{2}$ [Minkowski]. Наиме, важи правило $?(x \oplus y) = \frac{?(x) + ?(y)}{2}$ којим кругови Фордовог дијаграма

прерастају у дијаманте квадратног облика (Слика 23). Преводећи верижни у бинарни запис, оно повезује хијерархију реалног континуума са цифрама позиционог система, наговештену Лохсовом теоремом за фаворизовану репрезентацију основе 10. Но док децимални запис опонаша својствену динамику реалног броја, бинарни представља хијерархисјску структуру Фордовог дијаграма.²⁴³

Бинарни запис при том открива доследну периодичност ове хијерархије на извесној скали. Како периодични хармоници простора представљају његове фреквенције, реални ко-

---

сам мишљења да јој ово име боље пристаје.

242 Богородица Љевишка у Призрену је задужбина краља Милутина подигнута 1306/7. године на остацима храма из XIII века, као и још старије грађевине која је саздана најкасније током X столећа. Црква је вековима била саборни храм призренских владика и митрополита. Страдала је у албанском насиљу над православним становништвом на Косову и Метохији 4. (17) марта 2004. године када је аутентични живопис из XIV века прекривен чађу спаљених гума.

243 Позициони записи су еквивалентни будући да их повезује правило превођења, па у том погледу нема разлике што се тиче ове две – или пак неке треће основе.

нтинуум је у том погледу аутодуалан. Сходно томе, он означава комплексну природу у оба вида, чији је израз фрактална геометрија.

3. Фрактална геометрија природе

Комплексна природа представљена хијерархијском структуром континуума пројављује се у облицима фракталне геометрије који су израз њему својствене динамике. Реч *фрактал* је изведена у другој половини XX века од појма који значи разломљен, али и неправилан у смислу уломка (на латинском *fractus* – кршан).²⁴⁴ Она се, пре свега, везује за земаљски рељеф и фундаменталне примере из географије као што су морска обала Велике Британије, лева обала Висле, планински масиви или пак линије разграничења где често постоје знатне разлике у подацима суседних држава који се тичу њима заједничке границе. Ови примери захтевају хијерерхијски опис, што чини да се не могу свести на стационарне представе. Сходно томе, појаву фракталне геометрије схватамо као преиспитивање њених основа у исконском значају ове науке – мерење земље (на грчком *γεωμετρία* – земљомерство).

Иако сложена и неправилна, структура фрактала се изражава рекурентним поретком званим *самосличносћ* [Mandelbort]. Реч је о разматрању извесног лика на разним скалама у појмовима хијерархијског описа повезаног са растом и развојем организма. Премда присуствује у бројним биолошким, као и друштвеним и космичким појавама, сушти образац испољавања му је гранање дрвета успостављајући својствено време хијерархије означено скалирањем (Слика 24). Фракталима се, према томе, сматрају статички немогући облици који су сведочанство динамичког идентитета.

---

244 Сковао ју је француско-амерички математичар Беноа Манделброт употребивши га први пут 1975. године. Његова књига *Фрактална геометрија природе* је овај појам учинила опште познатим [Mandelbrot].

Стога не чуди да су фрактали препознати у иконографији знатно пре но што је овај појам скован и објављен у Манделбровтовој књизи [Mandelbrot]. Милош Радојчић [Сликарство] је одредио фракталну геометрију као моћ преображавања која се распознаје превасходно у обличју земаљског рељефа присутног на иконама. Ова геометрија која сведочи присуство личног момента у том погледу представља израз динамичке просторности [Миловановић, глава 3.2].²⁴⁵

С тим у вези, на икони Преображења се запажа фрактални лик звани *Ван-Кохова линија* (Слика 25). Хијерархијска структура чини препознатљивим временски дојам који се помаља у ширењу стеновитих масива према унутрашњости слике, чиме геометријско скалирање поприма значај процора у дубину (Слика 26). Тако успостављено време одговара динамици личности која се огледа у напредовању од хоризонталног преко полуусправног да најзад усправног става у односу на Христов средишњи лик (Слика 3). Ово представља персонализовану геометрију иконе, која је чини превасходним изразом православног предања [Milovanović & Tomić].²⁴⁶

Наговештена геометрија одговара комплексној природи која успоставља аутодуалност реалног континуума. Стога су при разматрању сигнала од значаја хијерархијске базе у чијим појмовима динамика идентитета долази до изражаја. Таласићи-

---

245 Радојчић [Сликарство, страна 727] примећује: *Колико ѿајансѿва има само у начину како се одмах иза ѿрвој наїлої усїона сва ѿа брда ломе у ѿнор исїред ѿразної, ѿамної неба. Човек има ушїсак да је одхам ѿу, сасвим близу, сам крај светїа и да се иза ѿїих блиских ѿребена зури ѿелесним очима у ѿразно, у нишїа. Духом ѿак у бескрајно море духа. На ѿнекој слици чини се најѿошїив како се ѿврди камен ѿуби у ѿамном ѿлавешїнїлу, као да ѿа небо ѿїоїи ѿворећи ѿри ѿоме сїаїаїички немоїуће облике сличне облицима ледених санїїи на сунцу. – О ѿа чаробна осећања, ѿако сїрашина добу шїїо ѿлива ѿо ѿовршини, ѿако блиска средњеveковним душама заїледаним у духовно море.*

246 Примећујемо да је хијерархијском структуром Ван-Кохове линије на икони Преображења поред присутних личности захваћен и рељефни елемент у доњем левом углу, чиме се својствена динамика преноси на земаљски рељеф представљен у виду изломљених и испуцалих стена (Слика 26). У том погледу, динамички идентитет се разоткрива у ликовном изразу успостављајући персонализовану геометрију.

ма се називају базе засноване на бинарној хијерархији које су задате правилом $\psi_{j,k}(x) = 2^{j/2} \psi(2^j x - k)$ где ψ представља специјалну функцију звану мајка њаласића (Слика 27). У овом запису базног елемента, целобројне вредности j и k означавају редом бинарну скалу и просторни положај у хијерархијској структури чинећи тако дуални појмовник који омогућава разматрање континуума у оба вида упоредо [Mallat, глава 7].

У појмовима базе, сигнал добија облик $F = \sum_{j,k} D_{j,k} \psi_{j,k}$ где

$D_{j,k}$ представљају детаљне коефицијенте који одговарају њеним елементима. При том коефицијенти творе пирамидалну хијерархију чија дубина означава својствено време модела. Успостављена хијерархија подразумева да коефицијент на извесној скали наслеђују два на наредној која му деле просторни положај у складу са чињеницом да наредна скала представља удвајање фреквенције тј. преполовљење таласне дужине. На тај начин, пирамида детаљних коефицијената поприма структуру бинарног дрвета са гранама које прате хијерархијско наслеђивање (Слика 28).

У установљеној структури, вертикална оса представља својствено време док хоризонтална одговара простору. Динамички идентитет модела се огледа у његовој самосличности будући да поддрво које отпочиње било којим чвором има исту структуру као цело дрво. Уколико са t означимо скалу на којој поддрво отпочиње, а са λ просторни опсег на који се његова структура односи, добијамо релацију дуалности

$\lambda = \frac{1}{2^{t-1}}$ која повезује својствено време са линеарним

простирањем. Како скала одговара извесној фреквенцији чији је израз круг, ова вредност чини полупречник који одређује таласну дужину.²⁴⁷ Стога аутодуалност реалног континуума означава временска спирала код које потег од средишта одго-

---

247 Таласна дужина скале представља просторни период круга полупречника λ који одговара његовом обиму $2\pi\lambda$.

вара линеарној компоненти док је бројем намотаја представљено својствено време хијерархијске динамике (Слика 2).

Намотавање спирале око средишта представља самосличност хијерархије која на свакој скали опонаша истоветну структуру. Налик лествици музичких тонова, прелаз на наредну скалу одговара преполовљењу таласне дужине, при чему је завршни ступањ истоветан почетном – али за октаву виши. Подела лествице на осам ступњева од којих завршни одговара почетном на наредној скали представља израз предања које је током историје попримало разне облике.²⁴⁸ Оно такође присуствује у појмовима календарске недеље која отпочиње и окончава истим даном. Цикличност се међутим односи на седмицу, али не и на недељну октаву будући да се почетни ступањ у појмовима временске спирале разликује од крајњег. Оно што их при том поистовећује је својствена динамика која одговара самосличности структуре.

Успостављена структура открива спиралну аритметику која се исказује појмом *укључној бројања*. Својствено време спирале, будући да одговара скали, не подлеже простирању које се односи искључиво на линеарну или кружну компоненту. Стога седмичном циклусу у појмовима спиралног времена одговара недеља од осам дана, где завршни ступањ октаве уједно представља почетни наредне скале (Слика 29). Осми дан, према томе, односи се на динамику идентитета означавајући вечност изражену структуром спиралне хијерархије. Криптограм $\text{IX}\Theta\text{Y}\Sigma$ (на грчком $\text{I}\eta\sigma\upsilon\varsigma$ $\text{X}\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$, $\Theta\epsilon\omicron\upsilon$ $\Upsilon\iota\omicron\varsigma$, $\Sigma\omega\tau\eta\rho$ – Исус Христ Божији Син Спасатељ) приазан рибама у спиралном поретку (на грчком $\iota\chi\theta\acute{\upsilon}\varsigma$ – риба) у том погледу представља згуснути израз богослужбене свести која у Цркви налази историјско упориште (Слика 30).

---

248 У музици је развијена тзв. *спирала квинџи* која успоставља хроматске ступњеве лествице.

9) Самоорганизација

Када су похвалили Јохана Себастијана Баха по питању оргуљшког умећа, а био је надалеко чувен као врсни оргуљаш, велики мајстор је одговорио: *Нема ничега изузетног у њој. Све што треба урадити је поодити праву ноту у правом тренутку и – инструменти свира сам* [David, страна 412]. Овај прост и скроман исказ који је поуздано сведочанство генијалности тиче се тајне над тајнама, ако – у складу са наведеним речима – уопште можемо говорити о тајни. Бахов класицизам лебди изнад свих калупа и представа иако се смерно у њима изражава чинећи их живим и слободним, због чега се с правом сматра највећим цезером свих времена.²⁴⁹

Оригинално стваралаштво је кључни појам традиционалне космологије, што чини иконографију превасходним изразом православног предања. Стварање света, чију анамнезу представља недељна структура, открива оригиналност као начин постојања. Пасхално правило у чијој је светлости календарска недеља целисходно успостављена чини, према томе, основ црквеног календара.

Појам самоорганизације који ово поглавље разматра управо одговара стваралачком чину. Уместо да се позивамо на бројне дефиниције као и на литературу из физике и осталих наука, његовом одређењу приступамо у намери да истакнемо пасхалију као парадигму самоорганизовања. Стечени увиди омогућиће нам поимање времена и каузалности у комплексним системима [Миловановић, глава 2.2].

---

249 Познато је да је он лично уклањао од музике сваког ко нема дара за импровизацију, што говори о значају који јој је придавао у стварању и извођењу дела. Стога се сматра да је Бах изумео цез као и да је по том питању остао непревазиђен будући да су оригинални изрази неупоредиви.

1. Проблем два тела – механика

Општа гравитација Исака Њутна представљала је обједињујућу теорију слободног пада и небеске динамике. Том приликом је уведен појам силе који је био изазов традиционалном космосу чије су планете израз Божанства не трпећи никакав спољни уплив.²⁵⁰ Приметимо међутим да традиционални назор, ма колико наивно у први мах звучао, потврђује савремена наука релативистичком космологијом која у кретању небеса не препознаје никакву силу – а исто тако ни у слободном паду. Уместо тога, ова теорија нуди суптилну геометрију у чијем језику појам силе губи на значају.

Њутнова гравитација се такође исказује језиком геометрије у виду тзв. *Гаусовог закона*. По њему, проток гравитационог убрзања кроз затворену површ сразмеран је њом обухваћеној маси (Слика 31).²⁵¹ Птрепостављајући тачкасту масу M у средишту сфере полупречника r , добијамо канонски

облик Њутновог закона који за убрзање гласи $g \sim \frac{M}{r^2}$ или пак $F \sim \frac{mM}{r^2}$ када се односи на силу. За случају тела незнатне

месе m у централном пољу, из Њутновог закона следе тзв. *Кејлерови закони* који описују геометрију стационарних орбита. Они гласе:

1. Орбите планета су елипсе са Сунцем у заједничкој жижи (Слика 32).

---

250 Њутново исповедање вере је било аријанско, расветљавајући зашто је у *Математичким принципима природне филозофије* толики нагласак стављен на појам силе која је израз божије свемоћи испољене дејством на даљину кроз празан простор. Стога је он Декартову филозофију сматрао атеистичком, док је Лајбниц њега оптуживао за атеизам [Cunningham, страна 384].

251 Исти закон у локалном виду преноси се на релативистичку космологију, што је израз чињенице да у општој теорији релативности простор задржава локални значај док глобална просторно-временска метрика одговара интегралним својствима Риманове геометрије [Reichenbach, стране 303-304].

2. Потег од Сунца до палнете равномерно пребрисава површ захваћену орбиталном елипсом (Слика 33).
3. Квадрат орбиталног периода сразмеран је кубу велике полуосе (Слика 34).

Закони које је установио немачки астроном Јоханес Келпер дугогодишњим осматрањима и брижљивим прорачуном изводе се за случај везаних стања из Њутнове формуле претпостављајући одсуство масе у планетама. Под овим условом, целокупна динамика система разбија се на више појединачних од којих се свака тиче средишњег Сунца и по једне планете. У појмовима Њутнове механике, ово се назива *проблем два тела* који при том присуствује у сведеном виду односећи се на безмасено тело у гравитационом пољу.

Општи проблем два тела који би укључио у разматрање поред Сунчеве и масу друге планете не разликује се драстично. Референтни систем се везује за заједнички центар масе с тим што, из њега проматрано, оба тела описују сличне елипсе које су обрнуто сразмерне њиховим масама. Овај систем је еквивалентан средишту ком се приписује маса једнака збиру обе [Valtonen, стране 47-48]. Невоља међутим наступа када се у систем два тела уведе треће, било оно чак и незнатне масе. Већ овај случај тзв. *сведеној проблеми три тела*, који је дакако примерен небеској динамици, излази из оквира Њутновог метода расветљавајући до танчина о чему се ту заправо ради [Cartwright].

Пре свега, механика се везује за идеал изолованог система који постиже тако што се Сунце проглашава јединим телом док се сва остала, лишена масе, своде на апстрактну просторност. У таквој парадигми централне доминације, свака планета са Сунцем гради изоловани систем будући да не постоји извањско тело које би их реметило.²⁵² Ова околност се огледа у детерминистичким решењима једначина сведеним на просту периодичност која је израз неинформативне каузалности. Штавише, таква структура теорије је захтевана с обзиром да

---

²⁵² С тим у вези, у хелиоцентричном систему Земља и Месец представљају једно тело будући да им је међусобно растојање знатно мање од Сунчевог потега.

је хелиоцентризам успостављен како би се једноставност геометријског описа истакла у први план [Milovanović, страна 32]. Он представља стационарну теорију установљене метрике која не познаје динамички идентитет фракталне геометрије, па сходно томе означава елиминацију времена чинећи темељну одредницу модерне [MeYerson, глава 6].

2. Проблем три тела – пасхалија

Разматрајући проблем три тела, Анри Поенкаре је написао: *Ако се настоји замислити лик образован овим двема линијама са бесконачним бројем пресека од којих сваки одговара по једном удвојеном асимптотском решењу, ови пресеци образовли би неку врсту решетки, ткањине, мреже са бескрајно уским окцима; свака од њих две линије нема самопресека, али се мора пресавијати на врло сложен начин како би пресекла све мреже ове ткањине бескрајно мноштво пута... Биће ње зашечени сложеношћу слике коју чак нећу ни покушати да нацртам* [Poincaré, Méthodes, књига 3, страна 389].

Надасве искрена белешка представља сведочанство изненадног сусрета са фракталном геометријом природе [Миловановић, глава 8.3]. Након Ојлера, Клероа, Даламбера, Лапласа, Лагранжа, Јакобија, Кошија и других, Поенкаре је крајем XIX века означио ново раздобље проблема уводећи геометријске, тополошке и вероватносне методе како би се квалитативно појмило запањујуће компликовано понашање његових решења (Слика 35). Сходно томе, проблем три тела сматрамо парадигмом самоорганизовања у комплексним системима. Битна одредница му је пораст Колмогоров-Синајеве ентропије потврђен рачунским симулацијама на бројним и разноврсним примерима [Heinästäki], што наговештава присуство временског оператора чије је постојање зајемчено у системима код којих ова величина расте [Atmanspacher].

Никејска пасхалија представља израз ове парадигме. Ради се о систему Сунце–Земља–Месец на ком је засновано пасхално правило црквеног календара. Приметимо с тим у вези да хелиоцентризам није прикладан оквир будући да се са овог становишта систем Земља–Месец види као јединствено тело које следи детерминистичку каузалност, што је последица чињенице да им је међусобно растојање знатно мање од Сунчевог потега. Стога је неопходно прећи у геоцентричне координате како би динамички идентитет дошао до изражаја. За разлику од хелиоцентризма који својом парадигмом централне доминације означава каузалну нужност, геоцентрични систем сабира Сунчев, али и Месечев и остале упливе представљајући мрежу космичког ткања чији је израз фрактанла геометрија природе.²⁵³ Он чини оптималну базу која разоткрива статистичку информацију присутну у каузалној структури теорије, што одговара самоорганизовању комплексног система.

Статистичка каузалност подразумева динамички идентитет испољавајући се у превазилажењу нужности која одговара каузалној структури класичне механике [Milovanović, стране 42-43]. Посреди је лични моменат традиционалне космологије који расветљава кључне одреднице пасхалије. Пре свега, пасхални равноднев није условљен астрономским одређењима већ заснива исконску астросимболику обједињењем Тропског и Сидеричког зодијака [Миловановић, глава 6.2]. Исто важи за уштап који не означава мену месеца него пун месец у значењу његове целокупности представљајући испуњење времена у Богочовеку [Миловановић, глава 7.4].²⁵⁴ И најзад, недеља која је суштина пасхалног јубилеја ус-

---

253 Руски математичар, филозоф и богослов Павле Флоренски потврдио је сагласност релативистичке космологије са геоцентричним системом који, по њему, представља суштинску одредницу свештеног предања. С тим у вези, он закључује: *Пиломејев систем има њрвенство јер је у складу са здравим разумом и одан земаљском, заиста веродостојном искуству, усклађен са својим филозофским основом и најзад, сагласан са одредбама њеомејрије* [Флоренский, глава 9, страна 48].

254 *Неће њи више сунце биџи светлост дању ниџи ће њи сјајни месец*

поставља временску спиралу, чиме је иконографија календара установљена у појмовима динамичког идентитета [Миловановић, глава 8].

4. Физика комплексних система

Комплексно понашање се приписује оним појавама код којих најбољи начин њиховог описа није очевидан сам по себи [Sambrook, страна 203].²⁵⁵ Разматрање физике комплексних система започињемо *йекарском йтрансформацијом* како се назива пресликавање јединичног квадрата 1×1 који ће га најпре спљоштити и издужити тако да постане правоугаоник

$2 \times \frac{1}{2}$, а потом другу половину пребацити преко прве

тако да поново постане јединични квадрат – што одговара

$$\text{правилу } B(x, y) = \begin{cases} (2x, \frac{y}{2}) & 0 \leq x < \frac{1}{2} \\ (2x - 1, \frac{y+1}{2}) & \frac{1}{2} \leq x < 1 \end{cases}.$$

Трансформација B настоји да постепено раскомада произвољни елемент површи чувајући му при том меру, што се

види у њеном дејству на доњи полуквадрат $0 \leq y \leq \frac{1}{2}$ (Слика

36). Узастопним применама пекарске трансформације, првобитни полуквадрат разбија се на мање правоугаонике (Слика 37) и напосред распарчавање постаје тако танко да делује као

свѣтлѣиш; неѣ ће йи Госйод бийи свѣтлосѣй вечна и Боѣ ййвој биће йи слава. Неће више залазиий сунце ййвоје ниийи ће се месец ййвој йомрачийи, јер ће йи Госйод бийи свѣтлосѣй вечна и дани жалосийи ййвоје свршиће се [Исаија, глава 10, стихови 19-20].

²⁵⁵ Другим речима, ови системи не допуштају тривијални опис наглашавајући присуство личног момента.

равномерна расподела. Ово се назива *својство изразитој мешања* представљајући неопходан услов за присуство временског оператора који се за дати систем непосредно конструише [Prigogine, стране 219-231].

Од значаја је приметити да пекарска трансформација има запис у ком се испоставља као позициони помак у бинарном систему. Ако цифре броја x иза бинарног зареза означимо са $c_0, c_1, \dots$, а броја y са $c_{-1}, c_{-2}, \dots$ редом, пару $B(x, y)$ одговарају цифре $c_1, c_2, \dots$ и $c_0, c_{-1}, \dots$. Према томе, цифре прве компоненте се помичу ка бинарном зарезу за једно место, док се цифре друге компоненте одмичу, с тим што на прво место иза зареза долази одбачена цифра првог броја.

Ако се ограничимо на прву компоненту тачке $\omega = (x, y)$, прва цифра бинарног записа своди се на питање да ли ω припада левом или десном полуквадрату у вертикалном преполовљењу (Слика 38). Друга се цифра пак налази по истом правилу примењеном на тачку $B\omega$, трећа на $B^2\omega = B(B\omega)$ итд, па је према томе динамика пекарске трансформације у вези са бинарном хијерархијом реалног континуума. Њена компонента која представља пројекцију на X -осу

$$Rx = \begin{cases} 2x & 0 \leq x < \frac{1}{2} \\ 2x - 1 & \frac{1}{2} \leq x < 1 \end{cases} \text{ назива се Ренијево пресликавање}$$

[Antonίου, стране 95-96] генеришући узастопне цифре реалног броја почев од бинарног зареза.

Базе сигнала засноване на бинарној хијерархији континуума изводе се дејством овог пресликавања. Ако ψ представља мајку таласића тј. базни елемент на основној скали

$$[\text{Миловановић, глава 8.3}], \psi(Rx) = \begin{cases} \psi(2x) & 0 \leq x < \frac{1}{2} \\ \psi(2x - 1) & \frac{1}{2} \leq x < 1 \end{cases}$$

одговара елементима базе који га наслеђују на наредној дељећи његов просторни положај. Узастопна примена еволу-

тивног оператора $U\psi(x) = \sqrt{2}\psi(Rx)$ образује таласиће $\psi_{j,k}(x) = 2^{j/2}\psi(2^j x - k)$ који са припадајућим коефицијентима сигнала творе бинарно дрво. Наслеђивање у хијерархији дрвета, које је израз њему својствене динамике, успоставља статистичку каузалност модела повезујући детаљне коефицијенте на узастопним скалама. Каузална структура изражена дрветом скривених стања [Crouse] својим присуством уз детаљне коефицијенте задаје тзв. *скривени Марковљев модел* (Слика 39) чинећи статистички опис сигнала у ком динамички идентитет долази до изражаја [Milovanović & Vukmirović].

Својствено време модела је представљено дубинском осом која одговара бинарној скали, па се временски оператор задаје правилом $T\psi_{j,k} = j \cdot \psi_{j,k}$ што значи да му својствене вредности представљају скалу j базног елемента [Antoniou, стране 97-100].²⁵⁶ Статистичка каузалност се испољава у расту локалне комплексности дуж ове осе откривајући нове и нове детаље који се помаљају низањем узастопних скала. Инфромација садржана у каузалној структури звана *глобална комплексност* сматра се мерилом самоорганизовања схвћеног као пораст локалне комплексности под којом подразумевамо информацију скопчану са чворовима ове структуре. У том погледу, дакле, самоорганизација означава превазилажење нужности којој одговара каузална структура лишена информационог садржаја. Оптималном базом сигнала сматрамо ону у којој је самоорганизовање најизраженије, што одговара максималној комплексности скривеног Марковљевог модела [Milovanović & Rajković]. Резултате методе излажемо на примеру иконе Преображења представљене као дводимензионални сигнал у нијансама сиве боје (Слика 40). О динамичкој просторности која се огледа у хијерархијској структури персонализоване геометрије (Слика 41) већ је било речи [Миловановић, главе 3.2 и 8.3]. Динамика личности, чији је израз иконографска структура, у физици комплексних система одговара самоорганизацији откривајући традиционални значај овог појма.

²⁵⁶ Показује се да важи $[T,U] = TU - UT = U$, што представља услов комплементарности који потврђује ваљаност временског оператора.

У појмовима таласића, дводимензионални сигнал

$$\text{поприма разлагање } F = \sum_{j,k} D_{j,k}^h \psi_{j,k}^h + D_{j,k}^v \psi_{j,k}^v + D_{j,k}^d \psi_{j,k}^d$$

што подразумева три дрвета детаљних коефицијената – хоризонтално, вертикално и дијагонално [Mallat, стране 338-350]. На графицима самоорганизације, приказан је раст локалне комплексности одговарајућих дрвета у зависности од својственог времена, као и усредњење које означава аритметичку средину сва три (Слика 42). Присутни су таласићи који су представници стандардних фамилија, означени различитим бојама: Хааров (haar) – црна, Добшин (db2) – црвена, симлет (sym3) – жута, коифлет (coif1) – зелена, биортогонални (bior1.3) – плава, обратни биортогонални (rbior1.3) – пурпурна, Мејеров (dmeu) – цијан. У припадајућој табели су изложене глобалне комплексности са подебљаним вредностима које одговарају оптималној бази.

Графици комплексности за разне таласиће се донекле разликују, премда се препознаје заједничко понашање које је посве приметно на њиховим усредњењима. Оно се очитује растом локалне комплексности на првих неколико скала представљајући самоорганизацију комплексне природе која одговара обрнуто перспективном ширењу иконе [Миловановић, глава 3.2]. Резултати употпуњују опажање расветљавајући динамички идентитет који означава лични моменат иконографије [Milovanović & Tomić].

10) Тријадолошка теорија Броја

Искуство Божанствене тројичности које представља темељно обележје Цркве придаје њеном предању нумеролошку особеност. Она се пре свега очитује у личности Сина Божијег чије име *Λογος* преводимо као Број [Миловановић, глава 2.3] с обзиром да код Еуклида ова реч означава бројевни однос [Fitzpatrick]. Сагледан у Таворској светлости Божанства (на грчком *θεωρία* – сагледавање), Број открива комплексну природу неисказиву у појмовима твари. Он подразумева време оличено синхронизацијом природа у Богочовеку представљајући иконографску одредницу. Појам синхронизитета у Јунговом тумачењу задржао је традиционални значај будући да се тиче архетипских сила (на грчком *ἀρχέτυπον* – праузор) које својим дејством успостављају временску окосницу стварности [Јунг, страна 107; Franz]. Архетипови одогварају Божанственим енергијама које твари одају Његову вољу што Свети Максим Исповедник назива њеним *λογοςима* [Лоски, стране 79-80], па је посве примерено сматрати их бројевима.

Свети Дионисије Ареопагит [глава 3] свет види као хијерархијски поредак који одражава светлост Божанствених енергија. Као такав, он постаје лично искуство са циљем познања Премудрости којом је устројен по речима Соломоновим [глава 9, стих 1]: *Премудросиј сазда себи дом.*²⁵⁷ Од нас се у том погледу изискује његово одгонетање, па је управо стога у народној књижевности – али и предању Цркве – загонетка превасходни исказ [1. Коринћани, глава 13, стих 12].²⁵⁸ Свет прожет смислом претпоставља суштинску

---

257 *Када је удешавао небеса, била сам ѿамо – када је размеравао круи над безданом; када је удешавао облаке на висинама и бездану уишврђивао изворе; када је иосишављао мору међу и водама да не иресијује закона своја, када је уишврђивао шемеље земљи; била сам уменишница њејова радосна свакоја дана славећи Боја свајда; радујући се васељени њејовој и синовима људским који су радосиј моја* [Соломон, глава 8, стихови 27-31].

258 У српском језику, реч *зајонетика* означава садржај који покреће личност

повезаност која при том не представља нужност, већ је израз синхроничитета схваћеног као иконографско начело [Познановић, стране 131-132].²⁵⁹

1. О Студеничкој икони

Пишући житије свог оца Стефана Немање, Свети Сава Српски о подизању манастира Студенице између осталог каже: *Било је ово месѣо ѱустѣо ловишиѣ зверова. Када је дошао у лов Госѣодин наш и самодржац Сѣефан Немања који је владао свом земљом срѣском и када је он ловио овде, изволи му се да на ѱустѣом месѣу саѣради овај манастир*. Зидање манастирских цркава и осталих здања трајало је поприлично дуго. Први део радова је завршен до пролећа 1196. године кад је Немања, оставивши престо, примио монашки постриг под именом *Симеун*. Умро је 1199. године у светогорском манастиру Хиландару. Након његовог одласка на Свету Гору, бригу о манастиру преузима Немањин син и престолонаследник Стефан Првовенчани. Да би измирио зараћену браћу Стефана и Вукана, Сава преноси очеве мошти у Србију и полаже их у Студеници. Под Савиним старештвом, Студеница постаје политичко, културно и духовно средиште Срба. За потребе манастира, Сава је написао *Тийик* чији саставни део чини *Житије Свейої Симеуна Немање* [Милеуснић, страна 383].

Манастир се налази недалеко од ибарске долине на обронцима планине Голије. Утврђени зидови окружују четири цркве: Богородичину цркву, Краљеву цркву – обе изграђене од мермера – затим цркву Никољачу и још једну очувану само у темељима (Слика 43). Нема сумње да је ово изузетно место било надахнуће како неимарима и живописцима, тако

гонећи је у потрагу за решењем. У том погледу, она је саобразна иконографији чија динамика одговара личном моменту традиционалне космологије [Миловановић, глава 3.2].

259 Синхроничке догађаје свако ће препознати пре свега у животу своје породице и народа [Познановић, страна 133].

и китору да манастир посвети Пресветој Богородици. Њена личност, која чини мост између Неба и Земље успостављен оваплоћеним Божанством, пројављује се иконографски сведочећи тајну времена и вечности.

У оквиру манастира, рељеф је благо заталасан тако да сва здања нису на истом нивоу. Црква Никољача и тло око ње знатно је ниже од Богородичине цркве. Чини се међутим да је оријентација ових цркава (на латинском *oriens* – исток) такође задата рељефним токовима, и то тако да су им правци простирања повезани паралелним померањем дуж геодезијске линије (Слика 44). Али ови правци нису паралелни у геометрији околног простора, па се поставља питање како је такво што могуће када знамо да су обе цркве усмерене на исток.

Одговор представља лични моменат традиционалне космологије. Цркве су наине грађене у различито доба, па временски чинилац чудесно употпуњује све нелогичности присутне на појавном плану. Оне су, пре свега, оријентисане не по географском већ по сунчевом истоку који током године мења положај. Богородичина црква је заиста посвећена Успењу Пресвете Богородице што је 15. август, док је Никољача посвећена Светом Николи који се слави 6. децембра. Ако се претпостави да су темељи постављени у дане којима су цркве посвећене, добијамо разлику од скоро четири месеца. Овај помак знатно утиче на оријентацију, с тим што у геометрији тла одговара паралелном померању. Остварена синхронизација успоставља време представљајући супстанцијални чинилац иконографије.²⁶⁰ Студеничку икону

---

260 Синхронизација паралелним померањем лежи у основи диференцијалне геометрије што је језик опште теорије релативности којим се изражава савремена космологија. Веза између диференцирања и паралелности, која уопштава закон инерције, у овој теорији одговара простирању светлости задајући геометријску оптику твари. Она је при том наговештена четвртог Еуклидовом дефиницијом у *Елементима*, која каже да је права линија која за тачке на њој подједнако лежи [Fitzpatrick, страна 6]. Тиме се истиче синхронизација правца што је садржина закона инерције чији космолошки значај теорија релативности расветљава до танчина. У том погледу поимамо тврдњу Милоша Радојчића [Становишта, стране

поимамо као сведочанство да црквени канони нису наметнута ограничења, већ догмати истините вере устремљени на стицање Премудрости. Њима успостављени садржај је у присној у вези са календарским системом, што је на овом примеру прилично очевидно. Он се при том испоставља средишњом кариком којом наведена разматрања попримају бројевни израз.

2. Број у предању Цркве

Тријадолошко предање православне вере разоткрива значај овог броја у појмовима једносушности која истиче личност Оца као монарха и виновника Тројице. У Њеном разлагању $3=1+2$ препознајемо Његову једноначелност, као и присуство преосталих личности којима је Он извор и оглављење. Једно и мноштво су уписани у Тројицу, као што сведочи Свети Григорије Богослов: *Именујући Боја њризивам Оца, Сина и Светиога Духа; ѡремда не сїоїа шїїо смаїѡрам да је божансїво расејано – шїїо би значило враїїїїи се збрци лажних боїова – и не сїоїа шїїо смаїѡрам да је садржано у једноме – шїїо би значило да их ѡиссїовећујемо* [Лоски, страна 45].

Број два представља Дијаду као ознаку мноштвености одређујући елементарне поларитете – сунца и месеца, мушког и женског, нетврног и тврног, али и једног и мноштва – који се са-

---

46-47] како релативистичка физика ѡредсїавља ѡвратїак геометрије извору искуства са кој је некада давно ѡїшкела и усїосїављену изубљену везу између физике и геометрије која је ѡказала да и геометрија ѡредсїавља ѡрану маїематичке физике. У својим разматрањима, он овај став назива унутарње сїановишїе јер изводи геометрију из непосредног искуства физичке стварности којој и сами припадамо. У посланици Ефешанима [глава 3, стихови 14-19], Свети апостол Павле објављујући као радосну вест неистраживо богатство Христово наговештава да богопознање поред ширине, дужине и висине обухвата и дубину (на грчком β`αθος – понор) која одговара својственом времену персонализоване геометрије [Миловановић, глава 8.3]. Тако схваћена, динамичка просторност се испоставља личним моментом релативистичке космологије у којој такође присуствује геометрија просторно-временског вида [Милићевић, фуснота 76].

бирају у Тројици. Монада пак одговара сједињењу супротстављених елемената Дијаде, па православна монадологија представља тријадолошко предање Цркве [Лоски, глава 3]. По православном предању, дакле, Монада је једна управо зато што је Тројица. У вези са овим поимањем, Свети Василије Велики додаје: *Ми овде не бројимо њолазећи од једној ка мноштвју њуштем догавања њј. њоворећи – један, два, њри или њак – њрви, груњи, њрећи будући да је речено: Ја сам њрви и њоследњи и осим мене нема Боја* [Исаија, глава 4, стих 6]. *Ми до данас никада нисмо рекли „Друњи Бој“. На- њроњив, њоклањајући се Боју од Боја и исњоведајући разликовање личностњи без суњштњинске геобе на мноштвњво, ми здруњно осњјајемо њри једноначелсњвју* [Лоски, страна 45].

Број четири се поистовећује са распећем тј. са Крсном жртвом означавајући изобиље божанствених енергија.²⁶¹ Према томе, четворка је број који представља Број што би значило да одговара иконографском начелу. Бројеви до четворке сабрани граде декадни лик звани *Тењракњњис* повезан са молитвеним правилом питагорејаца који су му придавали волшебни значај [Гика, страна 12].

Од десетке почињу велики бројеви, па Декада одговара наредној скали позиционог система. Она означава динамизам јединице који лежи у основи реалног броја [Миловановић, глава 4.3], представљајући тајну твари баш као што је Тројица тајна Божанства.

Из Тетраксиса се изводе и преостали бројеви мањи од десет. Ту је најпре петица која представља његово преполовљење, означавајући тварну природу.²⁶² Шестица одговара стварању света које употпуњено суботњим даном чини седмицу. Осмицу

---

261 С тим у вези, он је представа Рајског врта из ког истицаху четири реке [1. Мојсије, глава 2, стих 10].

262 Ово преполовљење декаде присутно је у причи о десет девојака што ишчекују женика да дође у поноћ од којих су пет биле мудре, а пет луде [Матеј, глава 25, стихови 1-13]. Будући да га луде нису спремно дочекале, он им одговара: *Не њознајем вас*, у складу са *Псалњњиром* [глава 5, стих 5]: *Безбожници неће изаћи њред лице њвоје, њњи њрезиреш оне који чине безакоње*.

пак чини испуњење Страсне седмице васкрсењем Богочовека.

Деветка представља по много чему нарочито збивање будући да се добија уклањањем јединице из Тетрактиса који тиме престаје означавати Монаду. Она одговара апокалиптичном окончању у чијим се недрима зачиње наредна скала децималног система. Пренос преко десетице који наступа у следећем кораку спада међу најзахтевније елементе целокупног образовања.²⁶³ Управо стога римски бројеви деветку пишу IX, тј. као један до десет како би се пренос олакшао.²⁶⁴

Вишестифрени записи, који представљају велике бројеве, своде се сабирањем цифара. Овај поступак, који се понавља док се не добије једна цифра, даје остатак дељења са девет, па свођење сходно томе уклања деветке из броја. Тако 10 одговара јединици на наредној скали, 11 двојци, а 12 тројци представљајући број апостола – али и знакова Зодијака.²⁶⁵ Број 13 означава Тајну вечеру, па се као и четворка везује за распеће.

3. Идентитет календарских система

Еуклидови *Елементи* број и бројевни однос означавају различитим појмовима. За број се користи реч *ариймос* (на грчком ἀριθμός – број) која одговара лишавању ритма (на грчком ρυθμός – ритам),²⁶⁶ што подразумева надилазак цикличности у виду спиралне динамике. Однос бројева пак изражава се појмом *лојос* чија негација *алојон* значи непостојање

---

263 Још један такав елемент представља прелазак са срицања на шчитавање текста.

264 Код римских бројева присуствује и пренос на пола декаде будући да се четворка пише IV што одговара шасти прстију умањеној за јединицу.

265 Веза између апостола и зодијачких знакова је углавном разређена [Генон, стране 37-39]. При том је пак остало незапажено да 12 такође одговара Симболу вере који у том погледу представља догматски основ традиционалне космологије.

266 Префикс α у грчким речима означава одрицање (на грчком α στερητικός – лишавајућа алфа).

бројевног односа. Поврх тога, мера представља величину која није нужно ни број нити њихов однос већ подлеже сложеном једначењу размера званом *учење о йройорцији*, што је послужило Омару Хајаму да појам реалног броја заснује на самеравању. У његовом поимању, реални број се поистовећује са верижним спектром тј. динамиком идентитета која представља њему својствено скалирање. Оно, по Лохсовој теореме, угробо одговара позицијама децималног система расветљавајући модерну конструкцију реалног броја насталу у XIX столећу [Миловановић, глава 4.3].

Нумерологију календара заснивамо на тумачењу верижних спектра. Реч је о бројевним односима календарских компоненти који изражавају размере циклуса језиком динамичког идентитета. Првенство Броја у односу на астрономска збивања представља основ вере у оваплоћење Логоса будући израз постојаности система. Но с обзиром да је реч о рационалним вредностима, оне поседују две репрезентације од којих једна има јединицу на последњем месту спектра укључујући скалу више. Означавамо их обједињеним записом $\langle a_1, a_2, \dots, a_n + 1 \rangle$ обухватајући тиме и развој $\langle a_1, a_2, \dots, a_n, 1 \rangle$ који одговара истом броју.²⁶⁷

Полазимо од египатског календара чија је година износила 365 дана [Миловановић, глава 6.1], што у складу са збиром цифара одговара петици. Она, пре свега, означава пет епагоменских дана придодатих години који су посвећени рођењу богова Озириса, Изиде, Хоруса, Тифона и Нефтиса. Ти дани се због своје изузетности нису убрајали у годину, па је она без њих садржала 360 дана што је година словенског календара са 12 месеци од по 30. Како 360 одговара броју 9, а 12 и 30 броју 3, израз овог периода гласи $3 \times 3 = 9$. Луни-соларна година словенског календара међутим садржи шест дана мање како би отпочела младим месецом [Миловановић, глава 6.2], па има свега 354 дана одговарајући броју 3. Сто-

---

267 Непоходно је разматрати оба записа упоредо будући да означавају не само рационални број већ и продужење његовог спектра у појмовима динамичког идентитета.

га је њен израз $9 - 6 = 3$ или пак, у складу са претходним, $(3 \times 3) - (3 + 3) = 3$ чиме јој је код у целости изражен тројком која представља збир цифара како 12 месеци у години, тако и 30 дана у месецу.²⁶⁸ Приметимо да и египатски календар поседује тројку у виду броја 1461 који одговара трајању Сотисове године из које је изведена јулијанска од $365 \frac{1}{4}$ дана.

Верижни спектар јулијанске године гласи $\langle 365, 3 + 1 \rangle$ у складу са великом годином коју, по обрасцу $3 + 1 = 4$, чини смена три просте и једне преступне. Месеци јулијанског календара имају по 30 или 31 дан одговарајући бројевима три и четири, са изузетком фебруара који одговара јединици или двојци. Ово, међутим, скупа даје 3, баш као и број месеци 12. Број дана у месецима се ниже наизменично, изузев на два места у календару где се стичу парови четворки од по 31 дан. Такав пар представљају месеци јул и август обухватајући зодијачки знак Лава који је знамење царства одајући римски царски календар. Други пар чине децембар и јануар који одговарају крају и почетку године,²⁶⁹ а обухватају зодијачки знак Јарца скопчан са рођењем Богочовека – али и распећем у виду броја 4 и васкрсењем у виду $4 + 4 = 8$ означеним саставом ових месеци од по 31 дан. У том својству, структура јулијанског календара је ушла у никејски, као и у грегоријански календар чије је линеарно време јулијанску еру учинило доминантним начелом модерне историографије.

Никејски календар представља лунисоларни систем чији је основни чинилац пасхалија установљена Првим васељенским сабором [Миловановић, глава 6.2]. Метоново правило које представља размеру Сунчевог и Месечевог циклуса по-

---

268 Преступна година са додатним месецом садржи пак 384 дана што одговара броју $6 = 3 + 3$. При том, недеља словенског календара такође представља шестодневни период [Миловановић, глава 6.2].

269 По речима: *Ја сам алфа и омега, почетак и крај, први и последњи, који јесам, и који беше и који ће доћи, Сведржитиљ* [Откровење, глава 1, стих 8].

дразумева деветнаестогодишњи период са дванаест простих година од по 12 и седам преступних од по 13 месеци [Миловановић, глава 5.2]. Бројевни однос, према томе, износи

$$\frac{12 \times 12 + 7 \times 13}{12 + 7} = \frac{235}{19} = \langle 12, 2, 1, 2, 1 + 1 \rangle \text{ изражавајући}$$

се цифрама 1 и 2, што чини тројку која је код лунисоларне године. 235 и 19 у овом количнику збиром цифара одговарају Декади, тј. броју 1 наговештавајући количник две јединице који означава размеру соларног и лунарног циклуса. Јединица присуствује на још неколико места у вези с Миротворним кругом који представља велики дан у трајању од $(4 \times 7) \times 19 = 28 \times 19 = 532$ године. Сви чланови наведене једнакости одговарају јединици представљајући разлагање Декаде у неколико видова $2 + 8 = 1 + 9 = 5 + 3 + 2$. По Рафаилу Карлеину [страна 61], три десетке овог календара означавају вечни живот и бескрајно усавршавање будући да у производу дају $10^3 = 1000$.²⁷⁰

Велика година грегоријанског календара износи 400, што одговара четворци као и у јулијанском [Миловановић, глава 6.3]. При том пада у очи да је овај календар наступио уклањањем десет дана никејског тј. Декаде о којој је већ било речи.²⁷¹ Велика година се дели на 97 преступних и 303 просте

$$\text{дајући размеру } \frac{303 \times 365 + 97 \times 366}{303 + 97} = \langle 365, 4, 8, 11 + 1 \rangle.$$

Верижни спектар грегоријанске године развија се умножавањем броја 4 с тим да се последњи члан овог низа разлаже

270 Речи *Ошкровења Јовановој* [глава 20, стих 6] о хиљадугодишњем царству не морају се схватити дословно да би се увидео традиционални значај овог броја. Апокалиптични моменти историје неретко су скопчани са хиљазмом о чему је било речи у овом раду [Миловановић, глава 6.3], па Карелинова тврдња по свој прилици није без основа.

271 Како је декадна јединица никејског календара скопчана са пасхалијом и Миротворним кругом, у грегоријанском календару је ове чиниоце беспредметно разматрати будући да је у целости сведен на линеарно време новог стила.

у виду $12 = 11 + 1$. Ово разлагање дванаестице не одговара структури лунисоларне године која има $12 + 1 = 13$ месеци зависно да ли је проста или преступна са додатним месецом. Напротив, број $12 = 11 + 1$ представља месеце соларног календара од којих се један издваја како бројем дана тако и придодатим даном у преступним годинама.²⁷² Према томе, грегоријанска реформа као секуларна исправка јулијанског календара подцртава му соларну структуру чиме је истргнут из пасхалије поставши грађански календар. Осмицу овог спектра схватамо као удвојену четворку у појмовима његовог правила интеркалације које јулијанско представљено четворком репродукује на секуларним годинама.

Најзад, разматрамо годину Хајамовог календара чије је трајање $365 \frac{8}{33} = \langle 365,4,7 + 1 \rangle$. Овај календар по свој

прилици никада није заживео, будући да модерна остварења Ирана и Авганистана не представљају примену његовог правила интеркалације [Миловановић, глава 6.4].²⁷³ Верижни спектар Хајамове године садржи четворку и осмицу у виду $8 = 7 + 1$, чиме означава распеће и испуњење Страсне седмице васкрсењем Богочовека. Осмица такође одговара броју преступних година у 33-годишњем циклусу који представља велику годину овог система, док је простих година 25 што у збиру цифара даје седам. Најзад број 33 представља Христов узраст на распећу [Declercq, страна 123], дајући у збиру цифара 6 што одговара Шестодневу указујући на стваралачки чин који препорађа природу. Сходно томе, календар Омара

---

272 12 представља апостолски број, но његово разлагање $11 + 1$ наглашава издајство Јуде Искариотског који је овим чином издвојен од апостола и потом замењен Матијом [Дела апостолска, глава 1]. У појмовима грегоријанског календара, ово одговара фебруару који представља месец променљивог трајања.

273 Џалали-календар у модерном виду нема доследно правило интеркалације, па га сходно томе не сматрамо календарским системом. Предстојећа разматрања се на њега, сходно томе, не односе.

Хајама својом нумерологијом умногоне подсећа на јулијански, па га сматрамо продужењем његовог спектра на наредну скалу.²⁷⁴

---

274 Продужење спектра (365,4) осмицом тиче се епохе која одговара средишту периода од 8. године пре нове ере до 8. године нове ере током ког је у јулијанском календару установљено доследно правило интеркалације. При том је ово учињено заслугом римског цара Октавијана (на латинском *octava* – осмица) чије је име понео осми месец [Миловановић, глава 6.1].

11) Реформа календара

У претходним поглављима је изложено питање календара са нагласком на литургички контекст представљен његовом иконографијом. Ово поглавље предлаже извесно решење календарске проблематике које уважава значај црквеног предања. Наглашавамо да изнесени предлог није плод пуког промишљања, већ пре свега дугогодишњег труда да се ово питање разреши.

Предлози реформе у XIX и XX столећу представљали су подражавање грегоријанског календара утркујући се са њим у што тачнијем приближењу средњој тропској години. Иако остварени резултати с тим у вези нису без значаја, сама их метода чини другоразредним будући да превиђају комплексну природу календарског система. У крајњој линији, они се махом своде на грегоријански што се види по томе да сви одреда подразумевају полазно уједначење са њим. Ни Миланковићев календар у том погледу не представља изузетак, па његово усвајање на Свеправославном конгресу у Цариграду изражава тежњу скупа да се ово питање решава по угледу на европски запад.²⁷⁵

Решења која би уважила традиционалну календаристику нису нуђена изузев конзервативног да се остане при старом стилу, што је био резултат његовог разматрања у оквирима Српске православне цркве. Но чак и изван њених оквира, конзервативно решење је однело превагу по питању пасхалног правила будући да су све цркве – са изузетком Финске – остале верне никејској пасхалији. Многе од њих су међутим, под притиском модерних држава, усвојиле грађански календар новог стила, што је уродило прилично замршеним стањем у међуцрквеним односима.

---

275 Миланковићева преправка Трпковићевог предлога тицала се преважно његовог подударња са грегоријанским календаром. Предложени календар би одступио од грегоријанског тек 2800. и то у корист тропске године, па му се мора признати уложени напор у намери да се буде већи римокатолик од папе.

1. Свети Јустин Нови

Преподобни Јустин Поповић рођен је 1894. године у Врању, а умро 1979. године у Манастиру Ђелије код Ваљева. Био је подвижник, чудотворац и богослов оставивши за собом траг у виду бројне литературе црквене и филозофске садржине. 2010. године га је Архијерејски сабор Српске православне цркве убројао међу светитеље, што су такође учиниле Грчка и Руска црква. Грци су га назвали *високоврхим храсѿом Православља* сматрајући да је представљао савест Српске православне цркве и свецелог народа током комунистичке владавине.

Јустин је истину био велики и непопустљиви противник свих уплива модерне у црквени живот, отворено иступајући против духа ком робује [Поповић, Дух]. Његово противљење је представљало пре свега одбацивање свих модернистичких квазисабора у XX веку и њихових закључака са ставом да они *не лече ѿосѿојеће већ само оѿварају нове ране на Телу цркве доносећи искључиво ѿроблеме и неѿаће* [Поповић, Саборност]. Патријарха Мелетија Метаксакиса, на чију је иницијативу сазван Свеправославни конгрес у Цариграду 1923. године, називао је уображеним модернистом и творцем раскола у Православљу, алудирајући при том на проблем са календаром који је наступио усвајањем новог стила у неким црквама. Он је и усмено изражавао велико жаљење што је до тога дошло истичући да се црквена питања не могу и не смеју мимосаборно решавати.²⁷⁶

По сведочењу његових ученика и верника, Јустин је пројавио бројна чудеса и за живота и по упокојењу –²⁷⁷

276 По личном сведочанству јеромонаха Илариона Ђурице, он је био мишљења да календар треба препустити математичарима и астрономима будући да ово питање потпада под космологију које црквена јерархија махом није свесна.

277 Међу најезотичнија свакако спада решење интеграла

$\int_x^2 \frac{dt}{t\sqrt{t^2-1}}$, $x \geq 1$ до ког је, по сведочењу јеромонаха Илариона Ђурице

[стране 25-26], дошло септембра 1972. године. По његовом казивању, Јустин

међу којима је чињеница да је рођен и умро на Благовести.²⁷⁸ Српска православна црква, међутим, не спомиње га овог датума како због Васкршњег поста тако и услед знатно већег празника који би га заклонио. Стога се његов помен везује за 1. (14) јун када се слави Свети Јустин Филозоф чије је име овај светитељ понео замонашивши се у Скадру 1. (14) јануара 1916. године током повлачења српске војске у Првом светском рату. Грчка и Руска црква су усвојиле исти дан, са међутим битно различитим значајем по календаре којима се управљају.

Како Руска црква није увела грегоријански календар у богослужење, код њих ово као и код Срба представља имендан светитеља будући да одговара празновању Светог Јустина Филозофа. Код Грка пак овај светац се слави (1. јуна по грегоријанском календару што је заправо) 18. маја, па Јустиново помињање 1. (14) јуна с тим нема никакве везе. Другим речима, његово обретење у овај дан представља још једно светитељево чудо и пројаву Божије воље да Све-

---

се живо заинтересовао за овај проблем, а пошто ни осмог дана Ђурица и инжењер Матичевић нису нашли пут који води решењу, рекао им је да

покушају са сменом $t = \frac{1}{z}$. Чудо је утолико веће што Ојлерова смена

даје знатно компликованије и рогобатније решење од ове која такође присуствује у литератури [Ушћумлић, страна 272, 2^о].

Казивање о овом догађају, Иларион је изложио у књизи *Прејодобни Јустин Нови као чудотворац* насловивши га *Исцељење Лојосом*. С тим у вези, тропар Светом Јустину, који је 31. маја (13. јуна) 1979. године певао светогорски монах Атанасије Симонопетритски, обраћа му се за заступништво пред Логосом *да олојоси оне који ја њошћују* [Поповић, Пут, страна 336] што би у преводу на српски језик по свој прилици гласило *да их уброји или сабере*.

278 Ово је још једно сведочанство у прилог црквеног календара, будући да у грегоријанском његово рођење 25. марта (6. априла) 1894. и смрт 25. марта (7. априла) 1979. године не представљају подударне датуме. Стога му крштено име *Блајоје* одговара значају благовештењског празника за никејски календар и њему својствену динамику. Пример знаменитог математичара Михаила Петровића потврђује да су и по усвајању новог стила своје године настављали бројати у складу са старим [Тодоровић, страна 37].

ти Јустин Филозоф управо тог дана супстанцијално присуствује у црквеном календару. Чињеница да је Грчка црква тако поступила рађа наду да ће се текући раскол превазићи дејством никејске календаристике којој одговара лични момент традиционалне космологије.

Ова збивања се надовезују на бројна сведочанства у прилог старог стила [Димитријевић, стране 180-185] међу којима је знаменито чудо Светог Спиридона 12. (25) децембра 1930. године у Каристосу, о чему је по старе дане казивала Зиновија Сидери. С обзиром да се не среће у литератури, њене речи наводимо како су нам пренете: *Био је ѝразник Рождесѿва Хрисѿвооѿ ѿо новом календару. Дошла сам на свеноћну службу у храм Свеѿоѿ Николаја. Црква је била ѝрејуна народа. Сѿајала сам са леве сѿране ѝоред сѿуба. Изнад мене на ѿом сѿубу висила је икона Свеѿоѿ Сѿиригона, дар Анѿонија Лумидиса из Пиреја. Икона је била украшена цвећем које је осѿало још од ѝразновања Свеѿоѿ ѿо новом календару. Када је свешѿеник служио лиѿурѿију – оѿац Сила ѝосле малоѿ входа ѝочео је да кади и ѿева божићни ѿройар – икона Свеѿоѿ Сѿиригона наједанѿиѿ је ѝочела ударати о сѿуб ѿако јако да је цвеће са ње ѝоѿадало. Народ се, ѿледајући ово знамење, ужаснуо. Свешѿеник и ѝојци су ѝрекинули ѝојање. Тада је неко из народа ѝовикао: „Данас је Свеѿи Сѿиридон ѝо сѿаром календару. Певјѿе му ѿройар!“ Појци и свешѿеници су занемели. Тоѿ ѿренуѿка, верујући су заједно зайевали ѿройар Свеѿом Сѿиригону. И ѿек ѿоком њеѿовоѿ ѿройара, икона се ѝочела ѝолако смиривати да би најокон ѝоѿиуно ѝресѿала ударати. Суѿрадан су новине Карисѿени објавиле саоѿиѿење о чудесном доѿађају, а 16. (29) децембра и ѿексѿ у ком сѿоји: „Друѿоѿ дана иконе није било на свом месѿу. Мноѿи мисле да је намерно уклоњена како се не би надаље расѿрављало о календару.“*

2. Календарско поравнање

Основ реформског подухвата представља астрономски феномен Великог поравнања разматран у појмова никејске календаристике. Реч је о догађају који се везује за период од 1980. до 2016. године односећи се на сравање тропског краткоднева са галактичким екватором [Миловановић, глава 6.4]. Запажамо с тим у вези да се током овог периода краткодневница подударила са Зачећем Свете Ане које Црква помиње 9. (22) децембра, што би био угаони камен у поимању његовог значаја за црквени календар.

За разлику од грегоријанске реформе која је означила доминацију Тропског зодијака над Сидеричким доводећи до преправке календара у складу са његовом динамиком, циљ нам је да установимо Календарски зодијак који би објединио оба језика исконским астросимболизмом традиционалне космологије. Како у одређењу Великог поравнања учествује краткоднев који је појам Тропског зодијака, Календарски зодијак задајемо у овом језику као подударање календарског и тропског система. Другим речима, одређен је Великим поравнањем које представља подударање Зачећа Свете Ане са краткодневницом укључујући на тај начин језичку структуру Тропског зодијака. С друге стране, он га својим значајем надилази обухватајући упоредо и језик Сидеричког, будући да је Поравнање одређено галактичким екватором који је појам звезданог неба.

Тако успостављени језик пак подразумевао би усклађивање црквеног календара како би Велико поравнање у његовим појмовима остварило пуни замах. Ово се превасходно односи на празнике рођења скопчане са језиком Календарског зодијака [Миловановић, глава 7.2] који би били преустановљени сравањем са овом структуром – што називамо *Календарско поравнање*. Оно се састоји у томе да полазећи од краткоднева кораком од девет месеци, који представља узајамну везу међу празницима, налазимо њима одговарајуће место у појмовима Календарског зодијака.

Зачеће Свете Ане, које представља краткоднев, следи девет месеци касније Рођење Пресвете Богородице што одговара јесењој равнодневници. Још девет месеци потом долази летњи дугоднев представљајући Рођење Светог Јована Крститеља, што значи да јесењој равнодневници одговара и Зачеће Свете Јелисавете. Девет месеци по дугодневу долази пролећна равнодневница која је у вези са празником Благовести, а још девет месеци након тога Божић представљајући повратак краткодневници. Осим тога, Поравнање би се односило и на пропратне празнике божићног култа – Обрезање у осми дан по Божићу и Сретење у четрдесети дан. Други празници годишњег круга би махом остали нетакнути будући да су поравнати динамиком црквеног календара баш као и Зачеће Свете Ане чије је сравање с краткодневом отворило могућност реформског подухвата.²⁷⁹ Реформа би се при том одразила и на пасхалију будући да се тиче календарског равноднева.

Пасхалија никејског календара се изражава правилом од три кључне речи – недеља, уштап и равнодневница. Ови појмови су календарске одреднице које пасхално правило доводи у везу пројављујући комплексну природу обједињењем сунчаног, месечног и недељног циклуса. Оно означава континуитет система, па реформа с тим мора рачунати како би спроведена у дело очувала његову иконографију. Пасхално правило би наравно остало нетакнуто, при чему би укључило појам равноднева у језику Календарског зодијака. Како равнодневница представља Благовести, Поравнање се на празницима рођења огледа у њиховом сравању са пасхалијом.

По црквеном календару, Васкрс пада између 22. марта и 25. априла. У реформисаном, њему би такође одговарао распон од 35 дана, почев од Благовести које означавају равноднев Календарског зодијака. Услед Поравнања, он би дакле најраније падао на Бгаговести што се назива *Кириојасха* (на

---

279 Према томе, у појмовима никејског календара Велико поравнање означава сравање његове динамике са празницима рођења чија иконографија одговара исконском астросимболизму Зодијака.

грчком Кύριο Πάσχα – Пасха Господња) и сматра се извршним подударањем празника.²⁸⁰ Континуитет календара, према томе, остварен је пасхалним правилом које се наставља у неизмењеном виду узимајући у обзир реформисане одреднице.

3. Правило поста

Допис владике рашко-призренског – потоњег патријарха српског – Павла упућен Архијерејском сабору 1968. године објављен је у сабраним делима под насловом *Усклађивање црквених одредби о њосѣу љрема захѣевима савремене еѣо-хе*. Иако до танчина студиозан и аналитички настројен, што представља обележје његовог рада, текст не нуди одоговре ни на једно од кључних питања – шта је савремена епоха, који су њени захтеви и најзад зашто према њима усклађивати одредбе поста. Уместо тога, инсистирање на божанственом пореклу ове установе истргнуто из календарског система довело је до издвојених закључака лишених свеобухватног значаја за црквени живот [Стојчевић, Усклађивање].²⁸¹

Текст међутим није неважан будући да показује како, премда установа поста присуствује од давнина налазећи утемељење у предању Цркве, одредбе које подразумевају између осталог и трајање постова не могу се разматрати мимо историјске свести коју означавају.²⁸² Сходно томе, њихову измену нема значаја разматрати мимо реформе календара с обзиром

---

280 Изврсност лежи у томе што се подударају рођење (зачеће) и смрт (васкрсење) Богочовека чиме је Његова победа упечатљиво изражена. У појмовима календаристике пак реч је о подударању Календарског зодијака са пасхалијом, што расветљава лични моменат исконског астросимболизма будући да се по предању Христово васкрсење збило на празник Благовести [Declercq, страна 17].

281 Закључци су конзервативни и тичу се доње границе за трајање Божићног поста од две недеље, као и Петровог од недељу дана пред одговарајући празник.

282 Ова чињеница, међутим, оспорава закључке будући да никаква свест савремене епохе није разматрана.

да чине јединство са његовом иконографијом. Стога ћемо одредбама поста приступити са овог стновишта сматрајући их чиниоцем календарске проблематике.

Помен поста у *Јеванђељу* везује се за број четрдесет. Богочовек пости *четрдесет дана и четрдесет ноћи* када га *Дух одведе у њустину да ја ђаво куша* [Матеј, глава 4, стихови 1-2]. Овај број, који се јавља у *Сћаром завету* када праведници посте четрдесет дана до сусрета са Богом [Миловановић, глава 7.4], присуствује у виду Васкршњег поста названог *Велика четрдесетница*. Четрдесетодневни пост пред Пасху помињу у IV веку Свети Атанасије Велики, Јевсевије Кесаријски, Амвросије Милански и други, а прописан је и *Правилима свейих айосџола* [члан 69].²⁸³

Његово трајање, међутим, умногоме одудара од овог правила. Ако оставимо по страни накнадна тумачења по којима се суботе или недеље не броје у пост [Миловановић, фуснота 220], установићемо да је Четрдесетница дужа за целу недељу што одговара седмонедељном посту словенског календара [Миловановић, глава 7.4]. Слично ствари стоје и са остала три велика поста који својим пореклом одговарају годишњим добима овог система.²⁸⁴

Како постови црквеног календара представљају израз његове иконографије, поставља се питање адекватности њихове структуре и наслеђеног трајања. Црквени канони заиста помињу четири поста, али се сем по питању Васкршњег не изричу њихове дужине. У XII веку, александријски патријарх Марко III обратио се византинском канонисту Теодору Ва-

---

283 Исти члан прописује пост средом и петком.

284 У случају Петровог поста који траје највише седам недеља или Божићног у шестонедељном трајању, ово је посве очевидно. Четврти пост је пак у знатној мери измештен услед његовог свођења на соларни циклус будући да они изворно припадају лунисоларном систему. Слутњу да се заиста ради о постовима годишњих доба потврђује папа Лав I који каже: *Током чийаве џодине расџоређени су џосџови џако да је закон уздржавања џројисан и за сва џодинња доба. Уџраво, џролејњи џосџ се обавља џоком Четрдесетнице, лејњи џоком Педесетнице, јесењи у седмом месецу, а зимски у десетом* [Скабаланович, страна 188].

лсамону са питањем да ли се три преостала поста морају безусловно држати или се ту може снисходити и не мора строго пазити. У свом одговору, Валасамон наводи одлуку Цариградског патријаршијског сабора за столовања Николе Граматика по којој их треба држати седам дана јер је само један четрдесетодневни пост и то уочи Свете Пасхе [Милаш, Право, страна 408].²⁸⁵

Следећи ово упутство, Васкршњи пост би ваљало свести на четрдесет дана што је оствариво изостављањем једне од седмица услед измењене структуре у односу на словенски календар. Тиме би се Календарско поравнање, примењено на пасхалију, одразило и на установу поста сравњењем његовог трајања са структуром календарског система.²⁸⁶ Четрдесетодневни период се, међутим, не окончава на Васкрс већ на Велики петак што одговара чињеници да овај дан представља његов врхунац. Велика субота, иако је такође дан поста, не припада овом периоду већ је претпразник Васкрса налик тријади Крстовдан-Богојављење-Јовањдан која отпочиње по-сним претпразником. Исти образац узимамо за модел великих празновања подразумевајући један претпразнични дан и два дана празника.²⁸⁷

Преостали постови, према упутству Теодора Валсамона, своде се на седам дана уочи празника што одговара како њихо-

---

285 У одговору се додаје: *Који хоће да њостие дуже ѡред ѡим ѡразницима, или је ѡо ѡройисано каквим кѡиѡорским усѡивом, слободно му је, што наговештава како су постови попримили границе које наслеђују структуру словенског календара.*

286 Ово је оствариво поистовећењем друге недеље поста посвећене Светом Григорију Палами са крстопоклоном недељом [Миловановић, глава 7.4], што би нагласило значај исихастичког богословља.

287 У црквеној музици, личност Оца одговара тишини будући једино што уистину приносимо Богу [Псалтир, глава 50, стих 17]. Син је означен изричитим гласом, док је Свети Дух исон – лежећи глас који игра улогу основне тонске равни (на грчком ἰσον – исти). Традиционално појање је упркос томе једноначелно представљајући својим устројством светост Троице. На исти начин поимамо теологију празничног модела.

вом значају тако и структури црквеног календара.²⁸⁸ Изузетак је Петров пост који је променљиве дужине повезујући пасхалију са празницима годишњег циклуса [Миловановић, глава 7.4]. Он као такав представља антипасхални пост, па га ваља сачувати у овом виду током календарске реформе с тим да би му трајање просечно износило око месец дана.²⁸⁹

4. Интеркалационо правило

Средишње питање у успостављању Календарског зодијака чији језик обједињује Тропски и Сидерички, тиче се његове динамике. Ови системи одређују различите циклусе, па исконски астросимболизам захтева изналазак одговарајућег кода кадрог да их заједно обухвати. Јулијанско правило интеркалације по ком је преступна свака четврта година ово је питање само делимично решило будући да је изведено из египатског календара који даје предност Сидеричком зодијаку у односу на Тропски.²⁹⁰

Насупрот никејској пасхалији чија светлост јулијанском календару придаје значај временске спирале, грегоријанска реформа представља корак уназад фаворизујући језик Тропског зодијака.²⁹¹ Резултат је био грађански календар лишен пасхалног правила, који је линеарно време учинио доминантним начелом модерне историографије. Као темељ ове квазиистори-

---

288 Предлог патријарха Павла да се ови постови сведу на две седмице није богословски утемељен. Са становишта никејске календаристике, седмица представља целину употпуњена Осмим даном, док две седмице не представљају основни период.

289 Максимално трајање би му, у складу са сравњеном пасхалијом, износило педесет дана што је такође број од значаја за календаристику.

290 Ово сматрамо непосредним поводом њиховог разлаза, што је надомештено пасхалијом никејског календара која обнавља исконски астросимболизам Зодијака.

291 И тврдећи да је управо то језик никејске пасхалије како ју је установио Први васељенски сабор.

чности, послужila је нова ера установљена јулијанском епохом у појмовима линеарног времена [Миловановић, глава 6.3].

Велико поравнање, које обнавља традиционалну космологију, означава апокалиптично окончање модерне разоткривајући својствену динамику временске спирале [Миловановић, глава 6.4]. Самим тим, оно укида доминацију нове ере иско-нским астросимболизмом Календарског зодијака. Предложена реформа црквеног календара у складу са установљеним језиком подразумева континуитет успостављен пасхалијом, па то не значи преузимање интеркалационог правила које присистује у јулијанском календару.²⁹² Решење које нудимо тиче се Хајамове године, већ разматране као продужење његовог кода на наредну скалу [Миловановић, глава 10.3].

За разлику од јулијанског код ког је свака четврта преступна, Хајамов календар подразумева 8 преступних у низу од 33 године. Ово другим речима значи 24 преступне на 99 година, за разлику од 25 на 100 у јулијанском календару. Реформисано правило интеркалације се, према томе, остварује уклањањем једне преступне године из јулијанског века чиме он више не би садржао 100 већ 99 година.²⁹³ У појмовима предложене реформе, ово представља велики годишњи период са целим бројем дана.

У јулијанском календару век има стогодишње трајање, па редни број године одговара двоцифреном завршетку.²⁹⁴ У реформисаном веку пак редни број би одговарао остатку дељења са 99 који се одређује сабирањем двоцифреног завршетка са

---

292 Штавише, има места тврдњи да је његова измена пожељна будући да је ово правило у вези са јулијанском епохом која у модерном виду представља нову еру грегоријанског календара.

293 Довољно је према томе из века уклонити последњу годину без које он постаје 99-годишњи период са 24 преступне.

294 Истини за вољу, ово наизглед једноставно правило садржи скривену операцију више будући да завршетак 00 одговара стотој години претходног века. Стога би се оно доследно односило на век који почиње секуларном годином, што представља парадокс нове ере о ком је било речи [Миловановић, глава 6.3].

бројем стотина, с тим што се овај поступак понавља док се не добије вредност мања од 100.²⁹⁵ У оба случаја, преступна је свака четврта година века тј. она чији је редни број дељив са четири. Разлика је у томе што реформисани век представља стогодишњи период у укључном бројању које обухвата и прву годину наредног, одговарајући спиралној аритметици реформисаног система [Миловановић, глава 8.3]. Ову годину сматрамо разрешном тј. јубиларном с обзиром да разрешава претходни век са његовим правилом преступања будући уједно прва година наредног.²⁹⁶

Прелазак на реформисано правило интеркалације може се остварити у складу са већ постојећом ером ако приметимо да је 1980. година дељива како четворком (тј. преступна је) тако и бројем 99 (што значи да реформисани век отпочиње наредном годином). Стога 1981. сматрамо првом годином реформисаног века у оквиру ког је свака четврта година преступна. Овај век се окончава 2080. која представља разрешну јубиларну годину реформисаног календара и уједно прву годину када се овај календар разилази са јулијанским. 1981. година, према томе, одређује еру Поравнања представљајући епоху реформисаног система чија спирална аритметика окончава линеарно време грегоријанског календара [Миловановић, глава 6.4].

5. Завршна разматрања

Предложена реформа црквеног календара изнета у скици оставља отворена бројна питања која је непоходно размотрити како би се спровела. Осврћемо се на нека од њих указујући на који начин би ваљало трагати за њиховим решењем.

---

295 Иако наизглед сложеније, ово правило је посве смислено будући да се као резултат поступка не добија 0 већ број између 1 и 99.

296 Налик старозаветној традицији по којој је свака педесета јубиларна, у реформисаном календару ово је свака стога година у спиралној аритметици тј. прва година века. У том погледу, реформисани век се успоставља надовезивањем јубиларних педесетогодишта [Миловановић, глава 6.2].

Календарски месеци

Календарски зодијак је установљен сравњењем краткоднева са Зачећем Свете Ане [Миловановић, глава 11.2]. Стога ово сматрамо почетком реформисане године и првог месеца који одговара зодијачком знаку Јарца. Месеце, према томе, задајемо по аналогiji са знацима Тропског зодијака с тим да се њихово трајање одреди календарским правилом налик досадашњој пракси.²⁹⁷

Имена календарских месеци остају, при том, отворено питање. У извесним случајевима, смислено је преузети већ постојећи назив – примера ради, март за месец Овна којим влада Марс – али су они махом неподесни будући да, почев од септембра, представљају при том неодговарајуће редне бројеве. Народни називи месеци – који гласе: *коложеј*, *сечко*, *лейник*, *биљар*, *черешнар*, *цвейник*, *жетвар*, *јумник*, *јроздобер*, *листойаг*, *сјууген* и *коледар* [Веселиновић, страна 231]²⁹⁸ – такође не представљају решење с обзиром да фаворизују језик Тропског зодијака. Стога је потребно уложити труд како би њихово именовање изражавало обједињење Тропског и Сидеричког у реформисаном систему. Иако на ту тему већ постоје покушаји вредни пажње [Асов], остајемо при решењу да их именујемо редним бројевима од 1. до 12. почев од краткодневнице.

Ера Поравнања

Епоха реформисаног календара усклађена је са његовим веком који у спиралној аритметици укључног бројања представља стогодишњи период. 1981. година у појмовима ове аритметике одговара епохалној години којом I век отпочиње. Сходно интеркалационом правилу по ком је преступна свака четврта, преступне године календара подударају се са

---

297 О овоме више речи у Додатку.

298 Ови називи су били у употреби до XIX века, а понегде се користе и данас у нешто другачијем виду.

јулијанским до 2080. године којом почиње II век. Ова година у вези са окончањем века у укључном бројању – а које нема у јулијанском – доводи до његовог разиласка са реформисаним календаром будући да је преступање услед јубилеја разрешено. Разрешна година обнавља традицију старозаветних јубилеја [Миловановић, глава 6.2], с том разликом што је обухваћена спиралним временом календарског система [Миловановић, глава 8.3].

Како година реформисаног календара отпочиње краткодневом тј. Зачећем Свете Ане, примерено је за дан епохе установити 9. (22) децембар 1980. године.²⁹⁹ Ова епоха одговара Великом поравнању које представља период од 1980. до 2016. године када је тропски краткоднев савршен са галактичким екватором [Миловановић, глава 6.4]. Календарска ера у том погледу отпочиње савршеном краткодневницом, па је посве примерено назвати је *ера Поравнања*.

Миротворни круг

Миротворни круг никејског календара представља велики дан у трајању од $(4 \times 7) \times 19 = 532$ године. Са овим периодом, понављају се календарске одреднице пасхалије које се тичу равноднева, уштапа и недељног дана. Слична правилност је задржана у реформисаном календару с тим што се уместо 4 јавља 99 означавајући му велику годину. Реформисана пасхалија се надовезује на правило никејског календара, али су њене одреднице преустановљене у складу са епохом којом отпочиње ера Поравнања. О календарском равнодневу у појмовима ове епохе већ је било речи [Миловановић, глава 11.2] док ће пасхални уштап и недељни дан бити размотрени у Додатку.

Реформисани век у 99-годишњем – или пак у спиралној аритметици стогодишњем – трајању састоји се из три 33-годишња – односно у укључном бројању 34-годишња – периода

---

299 О одређењу епохалног часа биће речи у Додатку.

од којих сваки представља Хајамову велику годину [Миловановић, глава 6.4]. 33 године представљају Христов узраст на распећу [Declercq, страна 123],³⁰⁰ па овај период називамо *змијаница* или *серпентина* (на латинском *serpens* – змија) будући да га *Јованово јеванђеље* [глава 3, стихови 13-17] повезује са Мојсијевим подизањем змије у пустињи [4. Мојсије, глава 21, стих 9].³⁰¹ Нумеролошки код змијанице одговара броју 6 – односно 7 укључно – што је Шестоднев стварања употпуњен седмим даном [Миловановић, глава 10.2]. Осим тога, број преступних година у свакој од њих износи 8 означавајући васкрсење Богочовека. Три пута поновљена, она чини век што одговара броју 9 – односно 1 у укључном бројању – баш као и јубиларна разрешна година којом отпочиње и свршава се.

Велики годишњи циклус реформисаног календара, према томе, означава број 9 у ојачаном виду 99 који се разлаже на 3×33 . Велики месец се добија његовим самеравањем са Метоновим деветнаестогодишњим циклусом, те према томе износи $99 \times 19 = 1881$ година, што је такође ојачана деветка са обзиром на $1 + 8 = 9$ и $8 + 1 = 9$. Најзад, самеравањем са седмичним циклусом добијамо $1881 \times 7 = 13167$ година, што је исти код будући да важи $1 + 1 + 7 = 9$ и $3 + 6 = 9$. При том, он одговара и броју 1 са обзиром да реформисани век од 99 година представља стогодишњи период у спиралној аритметици укључног бројања. [Миловановић, глава 8.3].

Празничне тријаде

Слављење великих благодана по угледу на празничну тријаду Крстовдан–Богојављење–Јовањдан подразумева посни претпразник и два празнична дана. Овај образац одговара тријадолошком предању православне вере, па га

---

300 С тим у вези, честе су бројанице од 33 чвора које представљају техничку испомоћ исихастичког подвига [Миловановић, фуснота 203].

301 Три змијанице творе реформисани век који сходно томе називамо *тросмијањ* или *трисерпентина*.

сматрамо општим моделом који је већ разматран у вези са празновањем Васкрса [Миловановић, глава 11.3]. Његово прослављање на овај начин подразумевало би уклањање Васкршњег уторка будући да први дан тријаде одговара Великој суботи. Исти модел је применљив на велика празновања црквеног календара.

Божић као највећи међу њима у реформисаном календару се везује за краткоднев баш као и Зачеће Свете Ане [Миловановић, глава 11.2]. Стога га сматрамо претпразником Божића тј. првим даном тријаде у којој би као и до сада трећи дан одговарао Светом Првомученику Стефану чији је култ скопчан са божићним празником.³⁰² Рођење Пресвете Богородице одговара јесењој равнодневници као и Зачеће Свете Јелисавете у реформисаном календару које сматрамо његовим претпразником. Тријаду употпуњује празник Светог Јоакима и Ане који је попразништво Њеног рођења.

Пролећна равнодневница пак тиче се празника Благовести тј. Христовог зачећа од Светог Духа. Његово попразништво представља Сабор Светог Архангела Гаврила који непосредно следи овај празник у знак сећања на објавитеља Благих вести. Претпразником Благовештења сматрамо Ваведење Пресвете Богородице које по свом значају такође спада међу празнике рођења [Миловановић, глава 7.2]. У реформисаном календару, Ваведење би дакле одговарало дану очи Благовести.

Календарска дугодневница одговара Рођењу Светог Јована Крститеља што је празник који се назива *Ивањдан*. Како бисмо њему начинили тријаду, ваља се сетити да Видовдан у језику Тропског зодијака одговара дугодневу [Миловановић, глава 3.4], па услед Календарског поравнања овај празник схватамо као ивањданско попразништво. У црквеном календару, Видовдану претходе Свети пророци Јелисеј и Амос што

---

302 Након Божића следе празнични дани од којих је први Сабор Пресвете Богородице, а други Свети Првомученик Стефан. Услед претпразника који се тиче Богородичиног култа, Њен сабор се у реформисаном календару изоставља задржавајући при том Светог Стефана као попразништво Божића.

у појмовима календарске реформе сматрамо претпразником Рођења Првог међу пророцима [Миловановић, глава 3.1].

Од осталих празника разматрамо Преображење које с обзиром на значај који му предање придаје представља велики благодан [Миловановић, глава 3.2]. Како је овај догађај повезан са пророцима Мојсијем и Илијом, смислено је да празник Светог пророка Илије буде попразништво Преображења.³⁰³ За претпразник се пак може узети Успење Свете Ане будући да је она – као и Богородица чија је мати – оличење природе која је у Богочовеку просијала Таворском светлошћу.³⁰⁴

Никољдан и Ђурђевдан

Свети Никола Мирликијски и Свети Георгије Победоносац представљају највеће крсне славе у Срба.³⁰⁵ Њихов значај је повезан са одговарајућим местом које им придаје црквени календар.

Никољдан се прославља 6. децембра падајући три дана пред краткоднев реформисаног календара, што је као и до сада током Божићног поста. Тиме и овај празник налази свој значај у Календарском поравнању будући да се Свети Никола поистовећује са Божић-Батом који доноси празничне поклоне.³⁰⁶

---

303 Свети пророк Илија који се прославља 20. јула представља празник васкрсења будући да је својим подвигом стекао бесмртност [Поповић, Житија, 20. јул], па је посве примерено прослављати га уз Преображење на радост оба празника.

304 Успење Свете Ане представља посве скрајнут и запостављен празнични дан који у црквеном календару одговара 25. јулу. По свом значају, међутим, спада у празнике васкрсења баш као и Успење Пресвете Богородице [Миловановић, глава 7.4].

305 Њих следе Сабор Светог Јована Крститеља и Сабор Светог архангела Михаила звани *Јовањдан* и *Аранђеловдан*.

306 Модерно веровање у Деда-Мраза повезано са новогодишњим празником грегоријанског календара раширило се, као и украшавање јелки, током XX века захваљујући пре свега реклами кока-коле.

Што се пак Ђурђевдана тиче, он се прославља 23. априла означавајући границу Великог петка у црквеном календару.³⁰⁷ При том, иконографија аждаје приковане за тло у вези са овим празником упућује на Христову победу којом је смрт онеспособљена у свом деловању.³⁰⁸ Стога он, баш као и равноднев, представља пасхални граничник што би ваљало сачувати током календарске реформе како би се поравнање одrazilо и на овај празник.

Покретни празници

Покретни празници црквеног календара су пре свега везани за Васкрс и пропратна збивања. Њима се придодају ретки али битни дани – на пример задушнице – који немају фиксни датум иако нису непосредно скопчани са васкршњим празником. У реформисаном календару, оне би задржале овај статус с тим да им одговарају суботе на уштап сваког месеца.³⁰⁹

На тај начин, покретни празници би били распрострајени током целе године чиме би соларни циклус грађанског календара изгубио на значају.³¹⁰ Поред тога, још неке празника би ваљало установити за покретне, како би употпунили задушне суботе. То се пре свега односи на Успење Пресвете

---

307 Васкрс пада између 22. марта и 25. априла, па 23. април представља гранични датум Великог петка.

308 Свети Ђирило Александријски пише: *Змај Бехемот је, њрема Јову [главе 40-41], био у водама и узео Јордан у своје чељустии. Будући да је њребало разбијти змајеве главе, Исус је сишавши у воде чврстио свегао змаја да бсимо ми ситекли сисобностй да ходамо њо шкорјијама и змијама [Елијаде, страна 200].*

309 По овом правилу, задушнице се доводе у везу са Великом суботом представљајући јој месечну анамнезу.

310 Услед измештања из пасхалије, грађански календар се свео на доминацију соларног циклуса, у ком виду су га током XX века усвојиле и неке православне цркве. Пре редукције празника у XVIII веку пак број празновања у Срба, укључујући и покретна, био је знатно већи [Кашић, стране 61-62].

Богородице што би одговарало недељи на уштап по празнику Преображења Христовог. Овај догађај се сврстава у празнике васкрсења будући да не постоје земни остаци Богоматере већ је по њеном упокојењу, а на захтев Светог апостола Томе, отворен празан гроб [Велимировић, Пролог, 15. август]. Стога је од значаја установити Сабор Светог апостола Томе као попразничтво Успења Мајке божије. Његовим претпразником који би употпунио ову тријаду сматрамо Усековање Јована Крститеља будући да се такође ради о празнику васкрсења који одговара Великој суботи [Миловановић, глава 7.4].³¹¹ Разлог више у прилог овој замисли представља чињеница да је у реформисаном календару Јованово зачеће претпразник Богородичиног рођења који скупа одговарају јесењем равнодневу, па је исто начело примењиво и на Успење.

Тако успостављена, празнична тријада Успења падала би у границама од Преображења до Њеног рођења обухватајући оба празника. Тријаду Крстовдан–Богојављење–Јовањдан је такође значајно установити као покретни празник у границама од Обрезања до Сретења Господњег. Обједињење ових празника присутвом тријаде одговара тајни крштења која наслеђује старозаветну традицију обрезања, повезану са посвећењем новорођенчета Богу што представља сртењски празник.

Још један празник који сматрамо покретним је Воздвижење часног крста. Он наликује Великој суботи [Миловановић, глава 7.4], па би му, с обзиром на место у црквеном календару, одговарала субота на уштап по Рођењу Пресвете Богородице. Његово одређење као покретног у складу је са тврдњом *Еџеријиној њушойиса* да представља дан у који је довршен Соломонов храм [Миловановић, глава 7].³¹² Штавише, установљење Усековања и Воздвижења у појмовима

---

311 Тиме би се Усековање подударило са Задушницама које су такође анамнеза Велике суботе.

312 Како старозаветна хронологија представља лунисоларни систем, овом догађају одговара покретно празновање.

покретних празновња би разрешило nelaгoду што су ово изразито посни, а празнични дани.³¹³

---

313 Предање у ове дане прописује строги пост што је анамнеза Велике суботе, која у реформисаном календару избија у први план будући да су везани за задушне суботе.

12) Закључак

Циљ овог рада је пре свега да укаже на сложеност и значај календарског питања, као и на неминовност разматрања истог у светлости православног предања. Његова иконографија представља основ традиционалне космологије на ком смо заснивали изведене закључке. Лични моменат богопознања подразумева искуство литургичког времена успостављеног дејством календарског система у појмовима обредног правила. У том погледу, он је чинилац од прворазредног значаја сврставајући се међу нерукотворене иконе, па се ниподаштавање и пренебрегавње календарског питања дакако граничи са иконоборством.

Свети оци су указивали на сагласност и сродност образа које предлаже православна вера са архетипским сликама заједничким бројним народима и њиховим религијама. Оне који одричу васкрсење мртвих, Теофил Антиохијски упозорава на знаке (на грчком τεκμήριον – сведочанство) које им је Бог дао да виде у природним појавама – смени годишњих доба, дана и ноћи итд. [Елијаде, страна 205].³¹⁴ По Клименту Римском, дан и ноћ означавају васкрсење – *ноћ ѝресѝаје, дан насѝаје; дан одлази ноћ долази*. Ова космогонијска силина иконографије присуствује у Цркви од памтивека представљајући догматско мерило истините вере.³¹⁵ На тај начин, космологија поприма исконско одређење у појмовима спиралног времена које је пројава личног момента [Миловановић, глава 8].

Мирча Елијаде [странице 218-219] с правом тврди да се аутентична порука хришћанства која нема пандана у светским религијама састоји у вредновању времена тј. у историји спасења. Обједињујући линеарни и кружни континуум, хришћанство успоставља временску спиралу која је оличење

---

314 Он се без устезања пита: *Зар не ѝосѝоји васкрсење код семења и ѝлодова?*

315 У основи овог мерила истинске побожности лежи вера у телесно васкрсење, што истиче *1. Јованова ѝосланица* [глава 4, стих 2]. Исти догмат чини темељ исихастичког подвига прожетог аскетиком непрекидне молитве која подразумева стицање благодати у телу [Сахаров, стране 116-117].

Цркве. Отуда онтологизација времена његовим испуњењем у Богочовеку, с обзиром да је природа створена да буде – што ће рећи – да постоји вечно. Значај који му предање приписује не води при том пуком историцизму него теологији историје налазећи свој израз у богослужбеном правилу црквеног календара, које представља обредну анамнезу. Анамнеза се пак не врши у било које већ искључиво у погодно време божанствене објаве [Cullmann, стране 39-44], чиме се историји придаје свештена вредност њеним поистовећењем са обредним чином. Апокалиптична објава у том погледу представља темељни чинилац историјске свести, што овај рад напомиње на више места.³¹⁶

Настојећи се везати за историју која је самим тим објава, а у судару са следбеницима бројних религија и гностичких секти које су бујале поткрај антике, Црква је неретко бивала приморана заузети полемички став у тврдњи да је за следовање Христу неопходно одбацили сваки паганизам [Елијаде, страна 203]. С тим у вези је астрологија од светих отаца била осуђена [Basil, глава 6.7], премда је наравно присуствовала како у *Јеванђељу* тако и у предању Цркве.³¹⁷ Чини се да овај став губи на значају будући да од некада распрострањеног гностичког кривоверја, знатно присутније искушење представља хуманистички рационализам, настао као плод западног

---

316 Спирално време есхатона се пореди са муњом која доноси објаву [Елијаде, стране 98-99], што га квалитативно разликује од линеарног или пак кружног континуума. Његов израз представља изрека: *Чему је време, њома је и вакај*, тичући се погодног часа који твори јединство са извесним збивањем. У вези са овим веровањем, Срећковић [страница 75] казује: *Више некийаријевићевских кућа има порушена црква. Само се још држи један свод. Ту унутра под сводом има свећиниња којој долази свети и оздрављује. Још се сивоља познаје да је била лепа ња црква. Кажу, да ју је саирадила некаква девојка, ња изашла више ње на бреј и ледајући је рекне: „Дивосиане, диван њи си – іром ње ударио!“ На ње њене речи, њошеіне іром ње усред цркве! У зао час рекла, ња се њако и сїекло!*

317 Пример наведеног представља Византија где хроничари царева помињу ову чињеницу само уколико су се осведиочили наивним сујеверјем, будући да је астролошка традиција подразумевана.

догмата, који је стекао углед грађанских слобода. По свој прилици, једини начин да му се стане на крај представља обнова традиционалне космологије оличене искомским астросимболизмом Зодијака чија иконографија одговара енергетској теологији исихазма.³¹⁸ Грегоријански календар као израз хуманистичког рационализма и начело модерне управо је наступио у опозицији богочовечанском рационализму [Пигол, стране 26-42] који својом аскетиком непрекидне молитве разоткрива космолошку потку вере у оваплоћење Логоса.³¹⁹

---

318 Значај Мајке Божије за исихастичко богословље огледа се у речима Светог Григорија Паламе да она представља границу створеног и нествореног, те почетак прослављене Цркве [Лоски, страна 145]. У молитви исписаној на њеној икони Млекопитатељници каже се: *Златнојлејени сѣубе и дванаестозидни Граде, сунцејочни Пресѣоле, Сѣолицо Цара, нејојмљиво је чудо – како млеко храниш Госѣода*. Дванаестозидни Град, како ова молитва назива Богородицу, одговара Зодијаку ког сачињавају дванаест знакова и исто толико преграда међу њима. *Ошкровење Јованово* [глава 12, стих 1] помиње жену обучену у сунце, на чијој глави стоји венац од дванаест звезда. Број врата Небеског Јерусалима, која представљају јеврејска племена [Откровење, глава 21, стих 12], такође упућује на космолошки садржај скопчан са овим бројем [Генон, стране 37-39].

Богородичину икону Млекопитатељницу (на црквенословенском млекопитатељница – дојиља) добио је на дар Свети Сава Српски приликом посете Манастиру Саве Освећеног у Палестини. По предању, насликана је сходно речима: *Блажена ушроба која ѿе је носила и дојке које си сисао* [Лука, глава 11, стих 27]. Доневши је на Свету Гору, Сава јој је доделио истакнуто место на иконостасу испоснице у Кареји. Значајно је приметити да се он упокојио у Трнову 12. јануара 1235. године на дан црквеног календара посвећен овој икони. Његов спомен у Српској православној цркви везује се међутим за два дана каснији 14. јануар, чему постоји неколицина тумачења. Било како било, секундарна прогресија упокојења [Миловановић, фуснота 30] на пренос моштију који се збио 6. маја 1236. године одговара навечерју 14. јануара, па тврдња како је требало два дана да вест о смрти доспе у Србију по свој прилици није без основа [Миловановић & Имширагић].

319 Супстанцијални однос космологије и аскетике придаје догматском мерику истините вере естетски дојам усредсређен на стицање благодати у телу [Сахаров, стране 116-117]. Управо ова црта никејске календаристике је нагнала архимандрита Рафаила Карелина [странице 76-77] да је назове божанственом поемом, за разлику од грегоријанске која је по њему само суво књиговодство.

Расправљајући природу времена у митологији, Клод Леви Строс [странице 243-244] упућује на Фердинанда де Сосира [странице 117-119] и његово разматрање говора у два вида – језика и живе речи – од којих први одговара појму повратног, а други неповратног времена. Мит обједињује оба вида говора представљајући му исконски израз [Milovanović & Medić-Simić]. Доводећи на тај начин у везу структурни и статистички опис митолошког система, Леви-Строс [страница 255] заправо сведочи комплексну природу која подразумева узимање статистичке каузалности у обзир. Приступ одговара Пригожиној физици комплексних система чија се теорија преваходно односи на обједињење повратног и неповратног времена [Prigogine]. Статистичка каузалност при том расветљава узајамни однос ових теорија сведочећи лични моменат који упућује на динамику временске спирале. Оба приступа оспоравају линеарни континуум модерне науке којој предстоји да супстанцијално помери границе своје методе како би била кадра узети феноменологију времена у разматрање. С тим у вези, овај рад уводи постмодерну еру обновом свести о спиралном времену традиционалне космологије.

Ера је успостављена Календарским поравнањем које открива исконски астросимболизам зодијачког језика обједињењем тропског и сидеричког у светлости никејске календаристике, што је омогућено сравањем тропског краткоднева са Зачећем Свете Ане – те самим тим и јесење равнодневнице са Рођењем Пресвете Богородице.³²⁰ Календарски зодијак, који је празнике рођења ускладио са овим увидом, уградио је у себе језичку структуру Тропског, али и Сидери-

---

На тај начин се календар придружује иконографији успостављајући саборну естетику [Milovanović & Medić-Simić; Milovanović & Vujović].

320 Пресвета Богородица и Света Ана су једине личности за које црквени календар везује празнике успења што говори како о њиховом значају, тако и о значају овог појма у предању Цркве. Његова симболика је изузетно сложена и вишезначна крећући се од уснућа [Елијаде, страна 151], преко успеха, до космологије успињања у спиралном времену [Елијаде, стране 52-58], о чему ће бити речи у Додатку.

чког зодијака будући да је обухватио оба језика.³²¹ Интеркалационо правило, чији код одговара продужењу јулијанског календара на наредну скалу, подразумева спиралну аритметику векова од којих сваки представља 99-годишњи циклус означавајући столеће у укључном бројању.³²² Ера Поравнања, установљена континуитетом интеркалације, за своју епоху има 9. (22) децембар 1980. године што се доследно подудара са Великим поравнањем одређујући почетак столећа у појмовима спиралне аритметике [Миловановић, глава 11.5]. Њом наговештено, апокалиптично окончање модерне поприма пуни замах пасхалијом исказаном у појмовима њених одредница.³²³

Архијерејски сабор Српске православне цркве исказао је приврженост календарској реформи с тим да се она разматра у светлости предања сазивањем Васељенског сабора који би по том питању заузео свеобавезујући став [Архива, 12. 10. 1928]. У овом раду, дат је предлог са циљем да постане основ делатности у том правцу – или пак пут ка посве прикладном решењу. Сходно томе, наглашен је литургички контекст проблема и његов митолошки значај за савремену епоху. Идеолошко-политичка позадина која је неизоставни пратилац разматраног контекста потврђује Леви-Стросову [страница 244] опаску како политика заправо надомешта митску традицију.³²⁴

---

321 О овоме више речи у Додатку.

322 У складу са тврдњом Освалда Шпенглера [глава 1.4] да свака традиција баштини сопствену математику властитог естетског дојма, спиралну аритметику сматрамо изразом православног предања будући да представља својствену динамику комплексне природе [Миловановић, глава 8].

323 Предстојећу еру која ће наступити са окончањем модерне предсказао је Николај Берђајев [глава 9] оцењујући нарочити значај православних народа у њеном успостављању.

324 Жељко Познановић [страница 35] наводи потресно сведочанство своје мајке Данице, која је 1941. године као једанаестогодишњакиња била заточеница усташког логора у Костајници, о девојци из Босне са којом је делила затворску ћелију. Држала је црквени календар за који су јој усташе наређивале да га баца из руке говорећи да је то четнички календар и да треба да пљуне на њега. Она их није послушала већ га је чврсто стезала у

Политички значај овог питања заиста је тешко прецени-ти имајући у виду странпутице до којих је довело неопрезно предавање властите традиције забраву. Нестанак српске државности након Првог светског рата није се збио услед војног пораза у сукобу са светским царствима, већ подлегања духу модерне у наивном покушају да се држава гради мимо свештеног предања. Атеизација друштва није наступила под теретом немачких или пак англо-америчких бомби, него је до ње дошло захваљујући комунистичкој идеологији која је потврдила и до апсурда довела претходно зацртани курс. И опоравак српског идентитета по распаду Југославије текао је упоредо са обновом предања будући да већина државних празника одговара старом стилу никејске календаристике. Свесрдно сведочанство овог опредељења успоставља континуитет богослужбене и историјске свести, који разоткрива лични моменат расправљаних тема. Његово спровођење подразумева реформу васпитно-образовног система у складу са традиционалним садржајима, али и државног устројства у целини, што би означило нову епоху у односима Цркве и државе [Познановић, стране 52-54].³²⁵

руци због чега су крвници почели да је туку гвозденим шипкама, а потом је извели из просторије и убили. Тако је ова девојка светим животом обновила подвиг хришћанских мученика.

Геополитичка ситуација настала распадом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије такође носи обележје верског рата будући да основно разликовање сукобљених страна представља вера, док би се по осталим мерилима радило о истом народу. Српска јавност наивно је прихватила тезу о грађанском рату која се у крајњем своди на хрватску пропаганду о *ајресиси србокомуниста и јујохејемонији насуйрош хрвајској еуройској демократији*. Како се хрватска идеологија током XX века мењала од нацизма преко комунизма до демократије – али увек уз антисрпски набој и подршку Ватикана – очигледно је посреди геополитичка константа са трајним циљем римокатоличког продора на исток [Познановић, страна 108].

325 Народ нема разлога за стид што се мења будући да је то на крају крајева неминовно, али има за понос што упркос томе остаје исти. По речима америчког социолога и филозофа Кристофера Лаша [страна xvii], равнодушност модерне културе према прошлости које олако прераста у активно непријатељство – доказује пропаст те културе. Матрица мишљења која

Модерна парадигма је наступила на тлу Европе грубо говорећи у XVIII веку [Верслуис, страна 7] што се подудара са превлашћу грегоријанског календара. У српском народу, међутим, она је знатно скоријег датума, везујући се за усвајање новог стила након Првог светског рата, с обзиром да Пантелија Срећковић [страна 78] казује како Срби у XIX веку на хелиоцентризам гледају са подсмехом и примају га тек утолико да им ко не узме за увреду.³²⁶ Но чак и током модернистичког периода, упркос свеопштој поплави антитрадиционалних представа, предање је очувано захваљујући личном прегнућу појединаца чија су искуства преношена као семе обнове која ће кад-тад наступити [Верслуис, стране 121-122]. Пребирајући по својим успоменама, Александар Видосављевић [стране 310-312] открива сећање на доба *када су сви људи заједно, а зајим и сваки њојединац били и врачеве и вилењаци, створитијељи и рушитијељи створеној, делови јединственој светиа изукришћаној ѿананим нишћима међусобних веза*. Разматрајући календарско предање у појмовима обредних радњи и поступака везаних за животне прилике, он наставља:

фаворизује модернизацију супротстављајући је традицији на рачун осавремењавања заправо пренаглашава значај историјских дисконтинуитета. Тако схваћена модернизација представља антипод свакој традицији, док би јој истинско осавремењавање било напротив плодотворна надградња [Милосављевић].

326 Срећковић [стране 78-79] се сећа како му је отац по свршеној школи рекао: „*Па зар ти мислиши да је све оно истинна шћо казују учитељи, њојови и калуђери?*“ Он даље наставља: *Мени је било криво на ѿакве њејове речи, ѿа сам ћушћао. И он је ћушћао. Тако смо ѿрисијели кући. За вечером он им ѡчне ѿричашћи како сам научио да се Земља окреће, а сви се смеју. „Ми ћемо, ѿријо“, вели он, „да вечерамо, а Земља нека се окреће и љуља. Ми смо сад као на коњу, а она куд ѡд се буде крешћала не може нас избацити из седла.“ „Ти дејте“, лајано ми вели Беба, „знаш шћа си научио, а они нека ѡворе шћа хоће и нека се смеју, шћа ти је стћало? Вечерај и немој се љушћити. Говориће ѿа ће и ѿресћашћи, смејаће се ѿа ће и ѿресћашћи.“ А и она се ѡмало смеје. Тај разѡговор улије у мене неко сажађење ѿрема свима њима, шћо ми се ѡдсмевају за оно шћо не знају, и у истѡ време мислим да ја знам Бој шће ишћа шћошћа мноћо боље и више од њих.*

Зајраво, моја сећања су само иригушени дамари времена када је свако људско биће на свој начин оиремљено средсџвима за борбу иројив елементарних сила било свесно да ће кад-ишад свака недаћа усџукнуџи иред одлучношћу заједнице и иојединца да јој се одуџре. Исконско знање да је све у ирприроди у мисџичној узајамној вези давало им је уверење у оиравда-носџ радњи које чине и да ће оне уродиџи илодом. То их је са иом исџом ирприродом сџајало у јединсџвени космос чиме су сџициали невероваџну моћ да уџрављају како својим иџако и свеџовима ван њиховој домашаја иред чијом су неизмерношћу били исџуњени сџрахоиошџовањем. У заједничком најору да се осџвари лакши и живоџ ослобођен сџраха нико није био неважан и нико није био изосџављен. Провођење иџих иосџу-џака и радњи иробијало је иџанку оџну између личној ја и свеџа који иџо ја окружује, између овосџраној и оносџраној, укида-ло Chesџо нејасну ираницу између овоџа чиме се живи унуџра и оноџа шџо се доживљава као сџоља. У иџом јуначком добу, релације узимања и давања биле су ирожеџе свеџћу како се нишџа не може узимати или давати, а да се иџо неџде, у некој недокучивој рачуници, не исџољи као мањак или вишак. Збоџ иџоџа се сџално моџрило и чинило баш све да се иџа иџако ва-жна, иџајансџвена, крхка равноџежа ни у једном ирренуџку и ниједним чином не наруши. Таквим иошџовањем и живоџ и неживоџ сџално се обнављало иџрајно јединсџво кроз које се је-дино и може доживеџи целокуџносџ ирприоде чији је сав људски род нераскидиви гео. Једносџавно, друџачије и није моџло бити. Било каква накнадна иџумачења или објашњења само крње за-окруженосџ ове нейореџиво исџиниџе исконске слике свеџа.

Иако није упутно закључивати дело туђим речима, овај навод заиста не бих сматрао туђим. Његовој виспрености нема се шта приговорити.

Додатак

Календарски зодијак

Зодијачки језик традиционалне космологије представља дванаестоделни систем у ком сваки знак одговара по једном календарском месецу. Његово поистовећење са геометријском поделом неба довело је до раздвајања Тропског и Сидеричког зодијака, чему је кумовало дело Клаудија Птолемеја у II веку [Миловановић, глава 6.2]. У појмовима Платонове године као циклуса прецесионе динамике, успостављене су астролошке ере чије епохе одговарају уласку ♁-тачке у поједине знаке услед ретроградног кретања кроз Сидерички зодијак [Миловановић, глава 5.1]. Наведену мега-цикличност међутим овај рад уопште не разматра, с обзиром да не одговара исконском астросимболизму ненарушеном подвајањем зодијачких језика.

Насупрот томе, питање је разматрано у светлости нијејске пасхалије која својим правилом обједињује оба језика сведочећи комплексну природу календарског система. Схваћен као точак живота који представља целокупност божанствених енергија [Миловановић, глава 3.3], Зодијак разоткрива динамику несводиву на кружни или пак линеарни континуум. Његово отпочињање ♁-тачком наговештава спирално време битно различито од кружне топологије која не познаје никакав почетак. Управо овим појмом Зодијак се прожима са пасхалијом што расветљава како значај календарског равноднева у пасхалном рачуну, тако и ♁-тачке.³²⁷

У појмовима Великог поравнања, Календарски зодијак је сравњен са Тропским подударењем Зачећа Свете Ане са

---

327 Без позивања на пасхалију, не може се оправдати присуство асиметрије у Тропском зодијаку која подразумева да се његов почетак везује за пролеће на северној хемисфери. При том, ни Сидерички зодијак не отпочиње Спиком већ опозитном тачком звезданог неба што такође има залог у пасхалном рачуну.

краткодневнициом [Миловановић, глава 11.2]. Празници рођења усклађени са овим увидом одређују му критичне тачке представљајући основ предложене реформе. Реформски подухват подразумева измену интеркалационог правила изостављањем једне преступне године из јулијанског века у складу са спиралном аритметиком укључног бројања у којој се стогодишњи период свршава и отпочиње разрешном годином [Миловановић, глава 11.4]. Ера Поравнања успостављена континуитетом интеркалације, која представља апокалиптично окончање модерне, за своју епоху има 9. (22) децембар 1980. године што одговара астрономском одређењу Великог поравнања [Миловановић, глава 11.5]. Ово је уједно почетак Миротворног круга у реформисаном календару будући да устновљена ера пуни замах поприма пасхалним правилом исказаним у појмовима њених одредница.

Означавајући континуитет реформе, пасхално правило се ослања на три одреднице – недељу, уштап и равноднен – које одређује у појмовима успостављене ере. Пре свега, епоси одговара понедељак што представља други дан којим отпочиње календарско време.³²⁸ Недеља као први дан стварања с тим у вези представља прапочетак који је уједно и Осми дан трансцендентан појму седмице. При том епоха означава пун месец, па је календарски уштап одређен почетком Миротворног круга баш као код византинске ере [Миловановић, фуснота 119]. Пун месец навече 9. (22) децембра 1980. године сходно томе сматрамо за епохални час (Слика 45).

---

328 Будући да ни природа ни свелост још нису установљени, током првог дана нема говора о времену које израња тек поткрај свег тог збивања по речима: *И би вече и би јутро, дан један* [1. Мојсије, глава 1, стихови 1-5]. Византинска ера је отпочињала петком с обзиром да јој је епоха саздање човека [Миловановић, глава 6.2]. Богочовечански логос, међутим, дејствује већ чином стварања [Милићевић, страна 285], па у том погледу нема препреке да се време разматра почев од другог дана будући да су обе природе присутне. Тако схваћено, оно представља синхронизацију природа, чиме ера Поравнања поприма теолошки значај [Миловановић, глава 2.3].

Пасхални равноднев је пак успостављен као једна од четири критичне тачке Календарског зодијака. Његово одређење захтева поделу године на месеце узимајући у обзир установљену епоху. У складу са спиралном аритметиком, годину делимо на четири тромесечна периода од којих сваки укључује и први дан наредног. У сваком тромесечју, прва два месеца садрже по 31 дан, с тим да трећи такође садржи 31 дан укључујући почетак наредног месеца. Како то подразумева четири периода од по 93 дана укључно, што даје шест дана више од преступне године, они се одузимају преклапањем тромесечних циклуса по рубовима. Тако се по један дан одузима на три критичне тачке Зодијака, док на календарском равнодневу преклапањем одузимамо три дана тако да претходни месец укључује Благовештењску тријаду.³²⁹ У простим годинама, преступни дан се изоставља управо на овом месту будући да интеркалација означава динамику календарског равноднева. Сходно томе, трајање месечних циклуса почев од краткодневнице гласило би: 31, 31, 27 или 28, 31, 31, 30, 31, 31, 30, 31, 31, 30, што одређује знаковну поделу Календарског зодијака. Његове критичне тачке су представљене првим даном сваког тромесечја, па с обзиром да је краткодневница 9. (22) децембра – календарски равноднев би одговарао 8. (21) марту, чиме су пасхалне одреднице целисходно исказане у појмовима ере. Штавише, равноднев 8. (21) марта 1981. године уједно представља пасхални уштап реформисаног календара с обзиром на пун месец навече дана који поврх тога одговара суботи. Недеља која га следи представља, према томе, почетну Кириопасху тј. први Васкрс који се подударио са празником Благовести [Миловановић, глава 11.2]. Стога ово такође сматрамо епохом исте ере будући да је разлика само у почетку године за који смо узели другу тачку Календарског зодијака. Пун месец навече 8. (21) марта 1981. године у том погледу означава епохални час (Слика 46).

Иако образован у сравању са Тропским преузевши му језичку структуру, Календарски зодијак својом динамиком обједињује оба система, па је очекивани исход Великог поравнања његово сравање и са Сидеричким. Ово је очевидно по томе што

329 Реч је о празничној тријади Ваведење–Благовести–Сабор Светог архангела Гаврила [Миловановић, глава 11.5].

Календарски зодијак носи информацију више у односу на Тропски чему је пример Косовски хороскоп. Исказан у овом језику,³³⁰ Десцендент који је оличење српске стране у боју до на степен одговара 12. јануару што је дан посвећен Млекопитатељници у црквеном календару (Слика 47), чиме је Небеско царство Косовског завета оличено у Богородичиној икони [Миловановић, фуснота 318]. Целовита разрада ове теме превазилази рад посвећен календарском питању,³³¹ па се задржавамо на неколиким примерима.

За разлику од Тропског зодијака одређеног годишњим добрима, Сидерички се тиче звезданог неба. Кључни пример његовог савређења са Календарским представља звезда Унукалхаи у сазвежђу Змије звана *Алфа Серпенс*. Њена енергија је веома усмерена и дубока, па јој се лакше приступа у тешким и опасним моментима. Често представља особу која је дубокоумна и способна да исцељује, чак и да васкрсава, док је негативно испољење повезано са пакошћу, тешким преварама, издајама, давлеем, гушеем, тровањем – и свакако опасношћу од гмизаваца, превасходно змија. Као оличење мудрости и исцељујућег преображаја, од прворазредног је значаја за лекаре, хирурге и друга исцелитељска занимања [Имширагић, стране 143-144]. Стога није зачудо што ова звезда у Календарском зодијаку одговара празнику Светих Врача који се слави 1. новембра. Свети Козма и Дамјан су заштитници лекара и крсна слава, чувајући исконски значај врачевске мудрости представљене змијама које се увијају око Пророковог штапа (Слика 48).³³²

---

330 Календарски зодијак подразумева континуитет црквеног календара, па се на збивања која претходе његовој епоси примењује интеркалационо правило по ком је свака четврта година преступна.

331 Она изискује заједнички напор астролога како би се утаничила симболика успостављеног језика.

332 Осим што означава медицинско умеће, Пророков штап (на грчком κρῦκεῖον – гласништво) такође представља симбол астрологије. Његов иконографски значај разоткрива змијска орнаментика [Миловановић, Душан, стране 18-21], односећи се између осталог на архијерејски жезал који одговара ватреној змији распетој на мотку како би се народ избавио страдања [4. Мојсије, глава 21, стихови 4-9].

Свети Врачи се у црквеном календару такође помињу 1. јула и то као Козма и Дамјан Римски.³³³ Овај празник одговара звезди Полукс званој *Северни близанац* док се два дана ранији празник Светих апостола Петра и Павла подудара са звездом Кастор која представља *Јужној близаница* [Имширагић, стране 79 и 85-86]. Сходно томе, оба празника означавају Близанаце у језику Сидеричког зодијака, па не чуди што представљају по двојицу светитеља.³³⁴ Сечени увиди омогућавају образовање празничне целине у којој би Свети Врачи били претпразник Светих апостола Петра и Павла. Попразништво које би употпунило ову тријаду је Сабор Светих дванаест апостола – дан по Петровдану. Тиме су и ови празници укључени у Календарско поравнање које се дакле не тиче само Тропског већ и Сидеричког зодијака чија језичка структура у њему такође налази исконски израз.³³⁵

Обједињујући језике Тропског и Сидеричког, Календарски зодијак представља исконски астросимболизам традиционалне космологије који успоставља јединство обе структуре. У прилог томе, разматрамо Воздвижење Часног крста које одговара егзалтацији Сатурна у знаку Ваге. Овај празник је нарочито богат литургијском садржином сведочећи о *Дрвету живога засађеном на Каварији на коме нам је Цар времена донео сјасење – Дрвету које излазећи из дубина ура-*

---

333 Трећи помен им је 17. (30) октобра, тако да у календару постоје троји Свети Врачи по имену *Козма и Дамјан* [Поповић, Житија, 17. октобар].

334 Празник Светих апостола Петра и Павла установљен је преносом њихових моштију у римску катакомбу Светог Севастијана које се збило 29. јуна 258. године заслугом папе Сикста II [Фундулис, Богослужење, страна 92]. Ово спаривање је било толико успешно да је убрзо распрострањено по целом свету засенивши друге апостолске празнике. Иконографија их представља као близанце који међу собом носе Цркву – где је један њен стуб оличење тврде вере, а други просвећеног ума.

335 Зодијачки знак Близанаца оличен Кастором и Полуксом тиче се сједињених природа [Имширагић, Леа, стране 3-5], па не чуди што Црква овом празнику придаје толики значај. Богослужбено предање управо за њега везује вишенедељни пост који се назива *Ајосџолски* или *Пејџров* [Миловановић, глава 7.4].

сїа у средишїе Земље и посвећује сав свей до њеїових їраница [Елијаде, страна 209].³³⁶ Значај ове слике се тиче Божанствене премудрости за коју *Приче Соломонове* [глава 3, стих 18] казују да је дрво животно онима који се за њу хватају. Символика успињања посредством дрвета схваћеног као Средишња оса представља космолошку потку аскетике усмерене на богопознање личним подвигом стицања благодати [Елијаде, страна 214]. Храм Свете Софије у Цариграду (на грчком σοφία – премудрост) одговара овом начелу означавајући Средиште православне вере које у том погледу наслеђује Соломонов храм.³³⁷ Носећа нит ове традиције је поимање времена [Радић, Радивој, глава 5], о чему између осталог сведочи Полагање појаса Пресвете Богородице чији празнични тропар, истакнут на насловној страни ове књиге, говори како се Њом обнављају природа и време.³³⁸

---

336 Рајско дрво живота [1. Мојсије, глава 2, стих 9] означава временску окосницу стварности, препознатљиву у учесталом јављању током историје [Франц, страна 258]. Оно представља Крст распећа и стуб Соломоновог храма, као и Мојсијев штап који се премеће у змију [2. Мојсије, глава 7] – па сходно томе одговара змијаници реформисаног календара [Миловановић, глава 11.5].

337 Соломонов храм упућује личним именом на пасхалију с обзиром да обједињује Сунце и Месец (на латинском sol – сунце, mensis – месец) успостављајући литургичко време које представља окосницу традиционалне космологије. Појава да се извесна реч тумачи у језику из ког наводно није потекла се неретко среће у свештеном предању будући да је силазаком Светог Духа на Педесетницу превладана подела међу народима. Исконски језик присуствује у Цркви, што расветљава како су речи *амин* или *алилуја* усвојене у богослужењу без обзира на њихово порекло [Милановић]. Такође празник Преполовљења 25. дана по Васкрсу у вези је са јеврејском речју *месија* која је у грчком језику повезана са посредовањем [Миловановић, фуснота 234]. Сродност речи *дан* и *један* у преводу књиге *Посїања* на српски [1. Мојсије, глава 1, стих 5] представља подударане исте врсте [Миловановић, глава 5.4]. Наведено поимање Соломоновог имена не искључује остала тумачења истог [Генон, страна 51].

338 Упадљива је веза са Сатурновом егзалтацијом у Ваги која отпочиње Рођењем Пресвете Богородице будући да је он оличење времена и мудрости [Грин]. При том, црквенословенски назив празника *Воздвижење* одговара значењу речи *еїзалїација* (на латинском exaltatio – уздицање).

С тим у вези, наводимо мишљење Драгоша Калајића да савремена исходишта и обнову не треба тражити у великим делима Средњег века, него у њиховој сенци. Велика дела су довршена, окончана, сведена и затворена, па као таква не пружају могућност за надградњу. Обнову можемо тражити у паганству, фолклору или народној поезији, с тим што свако на личном плану у том погледу изналази сопствено уприште. Код Момчила Настасијевића то је заиста фолклор, код Растка Петровића паганство и словенство, код Десанке Максимовић словенска митологија, српско средњовековље и народна поезија, код Васка Попе српска митологија, код Ивана Лалића то је Византија [Ракитић, страна 66]. У овом раду, посреди је исконски астросимболизам Зодијака који је остао у засенку не само модерне парадигме већ и богословског умозрења, премда чини основ традиционалне космологије и календаристике (Слика 49).

О изврсном делу српске књижевности, Владета Јеротић је написао:

Када сам завршио читање романа Драгослава Михаиловића „Петријин венац“, десило ми се нешто што ми се дешавало само изузетно у прошлости – пожелело сам да постојанем бољи, човечнији и племенијији, да заборавим све што сам научио и са чим, што би рекао Хамлеј, само „изгледам“, ја да у мени остане и прозбори само оно што јесће, а не што се има, оно што дамара у крвним сликовима шела, а не само узалудно асоцира по можданим синајсама [Михаиловић, задња корица].

Ова опаска представља упечатљиво сведочанство телесне аскетике исихазма којом одише традиционална космологија [Миловановић, фусноте 203 и 205]. Михаиловићево дело [странице 181-190] при том наглашава календар као носећу нит богослужбене свести која у народном искуству поприма обресе својеврсне гносеологије.³³⁹ Њено

---

339 Гносеологија – као и естетика – представља појам који је увео немачки филозоф Александар Готлиб Баумгартен. Она се сматра естетском теоријом сазнања (на грчком γνῶσις – знање), те као таква налази свој израз у

оличење је главна јунакиња *Пејтријиној венца*, која својим подвигом крчи властити пут богопознања [Михаиловић, стране 286-302]. Иконографија ове гнозе одговара анђелима Зодијака [Имширагић, Леа],³⁴⁰ као весницима Премудрости окупљеним око Престола божијег (Слика 50)³⁴¹.

Традиционална симболика ниуколико није пуки одраз природних сила и феномена – одређени симбол увек открива

предању Цркве тичући се њене иконографије [Milovanović & Medić-Simić].

340 По речима Лее Имширагић [страница 2], *иоштреба свакој живојиној изазова је да ја њосмајрамо дугом њажњом која се укључује када нам лейоша извесној умейничкој дела одузме дах – мисли се заусијаве, а ми њосијајемо једно са делом, умейником и њиховим односом*. Ово надахнуће мења бића у оно најбоље што јесу чинећи да их видимо у Новој светлости која им разоткрива исконски значај. Реч је управо о гносеологији исихастичког подвига коју представља зодијачки хор анђела окупљених око Богочовека у ком природа просијава Таворском светлошћу [Данило, глава 7, стихови 9-10; Дионисије, глава 14]. Број од 72 који му астрологија приписује [Имширагић, Леа, стране 67-72] такође је апостолски будући да предање Цркве познаје Света седамдесет два апостола *њослајћа на њројовед њо два и два* [Поповић, Житија, 17. јануар].

341 Манастир Лесново посвећен Светом архангелу Михаилу и пустињаку Гаврилу Лесновском налази се код истоименог села између Кратова и Злетова у Македонији. Подигао га је 1341. године велики војвода Јован Оливер на темељима базилике из доба пустињака Гаврила чија се испосничка пећина налази недалеко. Црква је у целости очувана као и изворни живопис који су радила четворица аутора забележивши своја имена на фризу. Лесновска фреска Христа Космократора, која представља псалам *Хвалите Господа са Небеса, хвалите га на висинама* [Псалтир, глава 148], осликава традиционални космос [Ђурић, стране 67-68]. Иако се смарта да број анђела у хору није од посебног значаја – премда чине опште место оваквих представа [Ђурић, страна 69] – истичемо да њихов број 33 одговара змијаници реформисаног календара у спрези са бројем 8 који је назначен Христовом осмозраком мадорлом [Миловановић, глава 11.5]. Међу занимљиве детаље свакако спада лик Сунца који је отелотворење словенског Дабога, представљен нагим младићем што јаше немам држећи сунчеву лопту у руци [Ђурић, страна 70]. Исконски астросимболизам оличен древним божањствима присуствује на фасадама и фрескама у бројним храмовима Српске православне цркве. На тим приказима се назире донекле очувани знаци Зодијака чије постојање, случајно или намерно, прекрива вео заборавља [Вујановић, стране 119-129].

знатно више од оног аспекта за који се сматра да му по природи ствари припада. Тако соларни симболи и митови обухватају и ноћну, погребно тамну страну Сунца, која не делује посве очигледно. Та страна која се у Сунцу као природном феномену у први мах не распознаје представља саставни део исте симболике.³⁴² Ово постаје извесно када се сетимо да је исход симбола откривање целовите стварности – подударане супротности веома опсежно и олако изражено симболима није израз природе, нити је доступно природном мишљењу [Елијаде, стране 228-229].³⁴³

Предање, према томе, освештава природу чинећи њену иконографију која одговара догматској теорији као плоду божанствене благодати стечене аскезом [Сахаров, глава 9]. У том погледу, оно представља спознају истинске стварности [Елијаде, страна 230].

---

342 Овај увид односи се на Сунце правде [Миловановић, глава 6.2] расветљавајући лични моменат богочовечанског култа у појмовима Крсне жртве.

343 Пример реченог у *Пејријином венцу* представља кобно искуство главне јунакиње са Светим Врачима, које је води кроз цео низ патњи и животних изазова [Михаиловић].

Прилог

Заповедни празници и постови

Својствена динамика календарског система огледа се у његовим празновањима. Премда освештава целокупну природу представљајући празничну свакодневицу, ипак се нарочита међу њима издвајају по свом значају. Под заповедним празницима подразумевамо оне кључне који се сматрају свеобавезујућим.

У појмовима никејске календаристике, основни међу њима је Васкрс будући да се његово установљење приписује Првом васељенском сабору [Миловановић, глава 6.2]. При том, пасхалија успоставља контраст између празничних дана и оних који то нису тако што Васкрсу претпоставља вишенедељни пост када се Црква уздржава од празновања. Ова забрана се ипак не односи на заповедне празнике с обзиром да се од поста разрешавају како недељни дани тако и Благовести које се уобичајено прослављају током овог периода. Закључујемо с тим у вези да Васкршњи пост има за циљ успостављање заповедног празника придајући свештеном предању временску окосницу. Његова садржина је, према томе, неодвојива од пасхалије што значи да је Васкрс праузор црквених благодана.

Број заповедних празника се мењао током историје прилагођавајући се друштвено-политичким околностима у којима се народ налазио. Преломни догађај у том погледу представљала је празнична редукација у XVIII веку извршена по налогу бечког двора, којом су Србима допуштена празновања сведена на минимум [Кашић].³⁴⁴ За почетак модерне историје Срба узима се Прва велика сеоба 1690. године када су знатним

---

344 Редукација празника је оправдана потребом да се постигне већи број радних дана како би се отклонили пороци које рађа нерад, али је из начина на који је спроведена очевидно да је за циљ имала сламање историјске свести.

делом припали Светом Римском Царству Немачког Народа,³⁴⁵ али би било прикладно сматрати га подударним овом упливу на календарски систем.

Наредни моменат с тим у вези је образовање Краљевине, а потом и Републике Југославије која је уклонила црквена празновања са изузетком недељних дана.³⁴⁶ Распад ове творевине означио је опоравак српске државности који је текао упоредо са обновом свештеног предања. По закону обнародованом 4. (17) јула 2001. године [Службени гласник, број 43/2001, страна 1] који је ступио на снагу осмог дана по објављивању, свеобавезујућим празницима у Републици Србији се сматрају Божић, као и дани од Великог петка до Васкршњег понедељка.³⁴⁷ Премда су вршене његове измене и допуне у два наврата 2007. и 2011. године, ова законска одредба остала је на снази.

Закон је донела Народна Скупштина Републике Србије на седници Седмог ванредног заседања 27. јуна (10. јула) 2001. године, а проглашен је следећег дана председничким указом Милана Милутиновића. Жустра расправа ни овим поводом није изостала откривајући знатан степен свести међу послан-

---

345 Ова држава је настала 962. године када се Отон I крунисао за римског императора, при чему јој корени сежу до Верденског споразума који су 843. године закључили наследници Карла Великог. Назив *Светло Римско Царство* се употребљава од 1157. године за владавине Фридриха I Барбаросе, с тим што му је 1512. године указом Келнске скупштине придато име *немачкој народа* (на латинском *Imperium Romanum Sacrum Nationis Germanicae* – Свето Римско Царство Немачког Народа). 1806. године услед Наполеонових освајања царство је престало да постоји, а његову круну присвајају владари Аустрије који такође носе титулу *краља Уграске* – а самим тим и *краља Србије* будући да ју је у XIII веку понео мађарски краљ Имре подржавши Немањиног сина Вукана да се напречац домогне власти. Од Нагодбе 1867. године до окончања Првог светског рата, ова се држава назива *Аустроугарска*.

346 Приметимо с тим у вези да је Васкрс прећутно празнован и током овог периода. Остали празници међутим неретко су полицијски спречавани чему су пример учестале забране новогодишњег славља 1. (14) јануара.

347 Закон такође уводи несувислу категорију радног празновања под коју потпадају Савиндан и Видовдан.

ством, али и њено одсуство код владајуће елите која га је предложила и потом усвојила већином гласова. Приговор се односио на празновање Великог петка, који је извесни посланик исказао речима: *Нисмо ми римокатолици да слаavimo мучење њела*.³⁴⁸ Ово представља суштинску примедбу целокупној установи заповедних празника која је остала неразмотрена.

Пре свега, Велики петак се још ко зна откад у црквеним календарима бележи црвеном бојом. Тзв. *црвена слова* представљају празничне дане када се по богослужбеном правилу освећују дарови на литургији и врши света тајна причешћа. Велики петак међутим припада Васкршњем посту, па се литургија не служи будући да нема празновања током овог периода. При том се ова служба врши уколико се на исти дан десе Благовести које су црвено слово, што говори у прилог тврдњи да Велики петак то напросто није. Његово присуство међу њима пак много не чуди ако се присетимо да је у нека доба чак и рођендан престолонаследника уписиван црвеном бојом – и сходно томе празнован служењем литургије.

Уколико кренемо трагом ове забуне, наћи ћемо да богослужбено правило Српске православне цркве познаје литургију на Велики четвртак што би значило да овај дан наместо Петка представља црвено слово. Заиста, све до празничне редукције не само да је Велики четвртак сматран заповедним празником већ и свих седам четвртака до Спасовдана,³⁴⁹ који се називају *завейни* [Кашић, стране 61-62].³⁵⁰ Из Великог четвртка, према томе, изводи се празновање Вазнесења Господњег; из Великог петка пак не изводи се ниједан празник

---

348 У римокатолика, ово је случај услед језуанистичког богословља које је плод догматског става *filioque* [Миловановић, глава 6.3].

349 Поврх тога, празнује се и осми четвртак у овом низу три дана пред Сабор Свете Тројице, који се назива *Мали сјасовдан* представљајући сеоску заветину бројних места [Видосављевић, стране 278-279]. Сходно томе, Велики четвртак и Васкрс односе се као Вазнесење и Педесетница.

350 Можемо дакле претпоставити да је стављање нагласка на Велики петак плод празничне редукције која је наступила у XVIII веку, као уплив религиозне и државне структуре у модерном виду.

будући да он то није.³⁵¹ Празнични дан подразумева анамнезу Божијег присуства чега је Велики петак лишен у складу са речима: *Моју ли сваткови постојити док је женик са њима? Докле јој имају са собом женика не моју постојити. Нејо ће доћи дани када ће им се ојетити женик и њага ће постојити у оне дане* [Марко, глава 2, стихови 19-20].

С друге стране, пост не представља обавезу истог значаја као празнични дан с обзиром да није циљ по себи већ за сврху има успостављање заповедног празновања.³⁵² Другим речима, заповед се односи на празник а не на пост, па Велики петак ту ниуколико не спада. Јер када би он био празник, не би ни било дана који то није чиме би Васкршњи пост и пасхалија изгубили сваки смисао.

У реформисаном календару, пост од четрдесет дана се свршава Великим петком [Миловановић, глава 11.3], те према томе отпочиње понедељком с обзиром да је недељни дан заповедни празник. Укључујући пак и почетну недељу у Четрдесетницу, она окончава Великим четвртком у који се пост такође разрешава будући да је посреди празнични дан. Закључујемо према томе да се Велика четрдесетница не тиче превасходно поста, већ заповедног празновања чије устављење у светлости пасхалије Великом четвртку придаје нарочити значај.

---

351 Нарочитих дванаест петака чије поштовање у српском народу сеже од давнина такође се не сматрају празничним данима [Стојчевић, Поштовање]. С обзиром на месечно устројство скопчано са Великим петком [Видосављевић, стране 836-839], у реформисаном календару их везујемо за задушне суботе које такође присуствују сваког месеца [Миловановић, фуснота 309].

352 Оглашавајуће слово Светог Јована Златоустог, које се чита на Васкрс, гласи: *Сјоја сви уђише у радистј Госјода своја – и њрви и друји ѡримитје наѡраду, бојајти и убоји заједно ликујше, уздржљивци и лењивци усјошћујше дан, који сје постојили и који нистје постојили развеселитје се данас. Трѡеза је јуна – насладише се сви. Теле је ујовљено – нека нико не изађе ѡладан* [Лоски, страна 180].

Поговор

Свима који су књигу читали и прочитали захваљујем на уложном труду. Надам се да им је искуство унеколико саобразно мом у истраживању календарске проблематике. Уверен да сам успео у задатку који себи нисам поставио и да мој успех није само мој, сматрам да је *куцнуо час да усћанемо из сна, јер нам је ближе сѝасење неїоли када їоверовасмо. Ноћ їрође и дан се ближи да се оканимо мрачних радњи и оїашемо оружје свейлосїи* [Римљани, глава 13, стихови 11-12].

Литература

Овај рад литературу наводи коришћењем сведених наслова уз које у тексту стоје угласте заграде, неретко и са поменом страна или пак глава о којима је реч. Они представљају делове наведене јединице по којима је распознајљива у списку литературе, где су ови наслови означени **истакнутим словима**. Списак је подељен на ћирилични и латинични, с обзиром да једно писмо следи азбучни а друго абецедни поредак. Наслови Светог писма су издвојени у засебан одељак који је наведен по азбучном редоследу. У исти одељак су сврстани апокрифни списи, као и апостолско предање.

Ћирилични наслови по азбучном редоследу

- Августин**, Аурелије. Исповести, Дерета, Београд 2009.
- Ангелов**, Касијан. Стари календар и наука. Црква и време, Очев дом, Београд 2000, 53-94
- Андрић**, Иво. Ех ponto, немири, лирика, Свјетлост, Сарајево 1984.
- Арсенијевић**, Милош. Време и времена, Дерета, Београд 2003.
- Архива** Светог архијерејског сабора. Регистар Саборских одлука 1928 године, Синод 24/28
- Асов**, Александар. Словенска астрологија, Пешић и синови, Београд 2006.
- Берђајев**, Никола. Смисао историје: оглед о филозофији човечије судбине, Универзитетска ријеч, Никшић 1989.
- Берић**, Младен. О реформи календара. Хришћански живот 3(1), јануар 1924, 157-164; (7-8), јули и август 1924, 289-296
- Бичков**, Виктор В. Кратка историја византијске естетике. Службени гласник, Београд 2012.
- Велимировић**, епископ Николај. **Изнад** Истока и Запада. Сабрана дела 5, Глас цркве, Шабац 2013.
- Велимировић**, епископ Николај. Охридски **пролог**. Сабрана дела 7, Глас цркве – Манастир Лелић, Шабац – Ваљево 2013.
- Величковић**, Ана. Улога личности на историјске токове XX века, Земунска гимназија, Београд 2010.

- Верслуис**, Артур. Песма космоса: увод у традиционалну космологију, Езотерија, Београд 2005.
- Веселиновић**, Милојко. Народни називи месеца у Срба. Годишњица Николе Чупића 26, 1907, 229-238
- Видовић**, Жарко. Безбожнички хуманизам. Исток: ревија за политичка и културна питања 21, 1996, 41
- Видосављевић**, Александар. Археологија календара (од велике сеобе до данас), Логос, Београд 2010.
- Воронов**, Ливерий. Календарна проблема. Ее изуче-ние в свете решений Первого Вселенского Собора о пасхалии и изыскание пути к сотрудничеству между Церквами в этом во-просе, Богословские труды 7, Издание Московской патриархий, Москва 1971, 170-203
- Вујановић**, Миља. Миле Дупор и ја, Даспар партнер, Београд 2002.
- Вулић**, Тодор. Историја која се понавља, Мирослав, Београд 2011.
- Гајтон**, Артур. Медицинска физиологија, Медицинска књига, Београд – Загреб 1985.
- Генон**, Рене. Краљ света, Центар за очување традиције – Укронија, Београд 2007.
- Гигов**, Драгомир Н. Ванга: 40 лет рядом, Наука и религија 8, 1990, 22-23
- Гика**, Матила. Филозофија и мистика броја, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад 1987.
- Голубовић**, Мирко. Субота и недјеља у Библији и повјести, Знаци времена, Загреб 1985.
- Ле Гоф**, Жак. Радно време у доба кризе XIV века: о времену средњовековном и о времену модерном. За један други средњи век: време, рад и култура Запада, Светови, Нови Сад 1997.
- Грин**, Лиз. Сатурн: нови поглед на сатрог ђавола, Езотерија, Београд 2004.
- Дејић**, Мирко & Тебић, Саво. Најстарији руски (словенски) математички рукопис, дело монаха Кирика. Иновације у настави 28(2), 2015, 79-88
- Димитријевић**, Владимир. Црква и време, Очев дом, Београд 2000.
- Дионисије** Ареопagit. О небеској јерархији. Дела, Међународни центар за парвославне студије – Центар за византинско-словенске студије Универзитета у Нишу, Ниш 2015, 5-35
- Доментијан**. Житије Светог Саве, Стара српска књижевност 1, Матица српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд 1970.
- Дупор**, Миле. Пројекат међународног календара, Корчула 1955.

- Ђурић**, Срђан. Христ Космократор у Леснову. Зограф 13, 1982, 65-72
- Ђурица**, Иларион. Преподобни Јустин Нови као чудотворац, Ambrosiana serbica, Врњачка бања 2012.
- Екмечић**, Милорад. Ратни циљеви Србије 1914, Српска књижевна задруга, Београд 1973.
- Елијаде**, Мирча. Слике и симболи, Фактум издаваштво, Београд 2015.
- Ерић**, Добрица. Од азбуке до златне јабуке, Слобода, Београд 1992.
- Зелинскиј**, А. Н. Конструктивне принципе древнерусског календара, Подворье Русского на Афоне Свято-Пантелеймонова монастыря, Москва 1996.
- Имширагић**, Александар. Стубови судбине, Астролаб, Београд 2006.
- Имширагић**, Леа & Александар. Астрологија анђела, Астролаб, Београд 2010.
- Јанарас**, Христо. Метафизика тела, Беседа, Нови Сад 2005.
- Јанковић**, Драгомир. Литургијска функција црквеног календара, Православни богословски факултет, Београд 2007.
- Јањетовић**, Стево. Одјек из народа о календару. Весник Српске цркве 29, јанура-фебруар 1923, 77-78
- Јањић**, Сава. Екуменизам и време апостазије, Свети кнез Лазар, Призрен 1995.
- Јацановић**, Драган. Српско календарско знање у епској народној поезији, Центар за митолошке студије Србије, Рача 2000.
- Јовановић**, Ђокица. Прилагођавање – Србија и модерна: од стрепње до сумње, Свен, Ниш 2012.
- Јововић**, Милорад Ш. Естетика иконе у интерпретацији П. А. Флоренског, СД Публик, Београд 2003.
- Јунг**, Карл Густав. Синхронизитет као начело акаузалне повезаности. Тумачење природе и психе, Глобус, Загреб 1989, 5-111
- Ј. Ц.** О реформи календара. Извештај о православном богословском заводу у Задру за школску 1899/1900, Штампарија Шпира Артале, Задар 1900, 5-21
- Каплан**, Мишел. Византија, Клио, Београд 2007.
- Карамзин**, Н. М. История Государства Российского, Санкт-Петербург 1842.
- Караџић**, Вук Стефановић. Народне српске пјесме, Просвета – Нолит, Београд 1987.

- Карелин**, Рафаило. Календарско питање; О црквеном календару. Свети кнез Лазар 4(36), 2001, 53-78
- Кашић**, Душан. Редукција празника у XVIII веку. Православна мисао 1, 1958, 61-68
- Коперник**, Никола. Шест књига о кружењу небеских сфера, Академска књига, Нови Сад 2014.
- Коцић**, Љубиша. Скривени број: егзегеза трансцендентног. Математика и естетика, Нишки културни центар, Ниш 2003, 55-70
- Кристенсен**, јеромонах Дамаскин. Отац Серафим Роуз: житије и дело 2, Манастир Хиландар, Света гора 2007.
- Кубат**, Родољуб. Библијски теолог – Филон Александријски: Неки аспекти Филоновог схватања Логоса и поистовећење Логоса са старозаветним Анђелом Господњим. Богословље 64(1-2), 2005, 49-65
- Куран** часни. Наклада Ц, Загреб 2000.
- Лаш**, Кристофер. Нарцистичка култура: амерички живот у доба смањених очекивања, Напријед, Загреб 1986.
- Леви-Строс**, Клод. Структура митова. Дело 18(3), 1972, 241-256
- Лоски**, Владимир. Мистично богословље источне цркве, Хиландар, Света гора 2003.
- Лучић**, Зоран. Огледи из историје античке геометрије, Службени гласник, Београд 2009.
- †**Максим Трпковић**. Гласник Српске православне патријаршије 6(2), 15. (28) јануар 1925, 24-25
- Машкин**, Николај Александрович. Историја старог Рима, Научна књига, Београд 1982.
- Медаковић**, Дејан. Култ кнеза Лазара у српском бароку. О кнезу Лазару, Филозофски факултет – Народни музеј, Београд – Крушевац 1975, 321-335
- Миланковић**, Милутин. Кроз **васиону** и векове: писма једног астронома, Матица српска, Нови Сад 1928.
- Миланковић**, Милутин. **Реформа** јулијанског календара. Посебна издања 47, Науке природне и математичке 11, Српска краљевска академија наука и уметности, Београд 1923.
- Милановић**, Јован. Богослужбени језик Српске цркве: савремено стање и перспективе. Логос, 2006, 189-208

- Милаш**, Никодим. **Правила** (Κανόνες) православне цркве: с тумачењима 2, Наклада књижаре А. Пајевића, Нови Сад 1896.
- Милаш**, Никодим. Црквено казнено **право** (Εκκλησιαστικὸν ποινικὸν δίκαιον), Издање издавачке књижарнице Пахера и Кисића, Мостар 1911.
- Милекић**, Горан. Бескрајна астросимболика, Астрологос, Београд 2008.
- Милеуснић**, Слободан. Водич кроз српске манастире, Српска књижевна задруга, Београд 1995.
- Милићевић**, Вукашин. Десета недоумица Светог Максима Исповедника и богословски проблем времена. Теолошки погледи 2, 2015, 257-289
- Миловановић**, Милош. Питање календара у светлости предања Српске православне цркве, Metaphysica, Београд 2021.
- Миловановић**, Душан. Орнаментална перцепција света. Освјављање меморије: орнаменти српских средњевековних фресака, Музеј примењене уметности, Београд 6. новембар 2013 – 31. јануар 2014, 9-43
- Миловановић**, Милош & **Имширагић**, Александар. Спаљивање Светог Саве Српског (прилог методологији историјског датовања). Митолошки зборник 42, 2019, 127-169
- Миловановић**, Милош & **Милићевић**, Вукашин. Вечност у једноме сату. Саборност: часопис Епархије браничевске 2, 2008, 273-287
- Милосављевић**, Љубинко. Традиција и историјски дисконтинуитети. Култура полиса 9(17), 2012, 203-214
- Михаиловић**, Драгослав. Петријин венац, Лагуна, Београд 2016.
- Мишковић**, Војислав. Прилог уједначењу грађанског календара. Глас САНУ 263, Одељење природно-математичких наука 28, 1966, 93-147
- Младеновић**, Павле. Математика и поезија Омара Хајама, Alexandria, Ваљево 2007.
- Мошин**, Владимир. Мартовско датовање. Историјски гласник 1-2, 1951, 19-57
- Најдановић**, Димитрије. Православље и светосавље. Тајна светосавља, Catena mundi, Београд 2014, 69-76
- Ного**, Рајко Петров. С мене на уштап, Српска књижевна задруга, Београд 2014.
- Носовский**, Г. В. & Фоменко, А. Т. Новая хронология Египта: исследования 2000-2002 годов, Вече, Москва 2002.

- Павловић**, Драгољуб & Маринковић, Радмила. Из наше књижевности феудалног доба, Просвета, Београд 1975.
- Памфил**, Јевсевије Кесаријски. Константинов живот, Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију, Београд 2017.
- Пејковић**, Марко. Речник санскрита и српског, *Catena mundi*, Београд 2015.
- Перишић**, Владан. Математичка душа ксомоса. Раскршћа: студије о јелинској и хришћанској филозофији, Плато, Београд 1996, 55-70
- Петровић**, Мирјана. Зашто није примењен календар Милутина Миланковића. Флогистон 12, 2002, 257-267
- Пигољ**, Петар. Преподобни Григорије Синаит и његови духовни следбеници. Исихазам – освајање унутарњих простора, Манастир Подмаине, Будва 2010, 17-205
- Питулић**, Валентина Д. Косовска битка између историјских извора и епске легенде. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 42(2), 2012, 99-113
- Погодин**, Амвросије. Свети Марко Ефешки и Фирентинска унија, Епархија жичка, Краљево 2007.
- Познановић**, Жељко И. Српска идеја, Слободна књига, Београд 1999.
- Покровский**, А. И. Соборы Древней церкви эпохи трех первых веков. Историко-каноническое исследование, Тип И. И. Ивнова, Сергиев посад 1914.
- Поповић**, Јустин. О духу времена. Хришћански живот 2(4), 1923, 145-150
- Поповић**, Јустин Сп. **Житија** Светих, Манастир Ћелије, Ваљево 2008.
- Поповић**, отац Јустин. На Богочовечанском путу, Манастир Ћелије, Београд 1980.
- Поповић**, отац Јустин. О **реформи** календара. Црква и време, Очев дом, Београд 2000, 172-177
- Поповић**, Јустин. **Саборност** цркве у савременом свету, Молбена представка Светом Архијерејском Синоду за Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве од 7. маја 1977. године. Свети кнез Лазар 1, 1994, 37-48
- Предтеченский** Е. Церковное времячисление и критический обзор существующих правил определения Пасхи, Санкт-Петербург 1892.
- Прешић**, Славиша Б. Реални бројеви, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1985.

- Пригожин**, Иља & Стингерс, Изабел. Нови савез: метаморфоза знаности, Глобус, Загреб 1982.
- Радић**, **Радивој**. Друго лице Византије, Еволута, Београд 2015.
- Радић**, **Радмила**. Васељенска патријаршија, Српска православна црква и црквене реформе између два светска рата. Срби и Југославија: држава, друштво, политика, Институт за новију историју Србије, Београд 2007, 63-101
- Радојчић**, Милош. Елементарна **геометрија**. Основе и елементи еуклидске геометрије, Научна књига, Београд 1961.
- Радојчић**, Милош. О чаробном свету нашег средњовековног **сликарства**. Народна одбрана 10, 1940, (42-45), 677-678; 693-694; 710-711; 726-727
- Радојчић**, Милош. О **становиштима** у геометрији, Први конгрес математичара, физичара и астронома ФНРЈ, Блед 8-12. јануар 1949. II, Научна саопштења и обавештења, Београд 1951, 37-48
- Ракитић**, Слободан. Облици и значења: есеји, Српска књижевна задруга – БИГЗ – Издавачко-књижевна агенција „Драганић“ – Дечје новине, Београд – Горњи Милановац 1994.
- Руvaraц**, Димитрије. Покушај да Срби источно-православне вере усвоје нов – Григоријев – календар. Српски Сион: званичан лист Православног српског архијерејског синода Митрополије карловачке за духовне, црквене и јерархијске ствари 15(8), петак 15. април 1905, 197-200
- Сајловић**, Марко. Забрана уласка женама на Свету Гору Атонску. Богословље 1, 2015, 215-239
- Сахаров**, архимандрит Софроније. Старац Силуан, Манастир Хиалндар, Света гора 2001.
- Святский**, Д. О. Очерки истории астрономии в Древней Руси. Историко-астрономические исследования 8, 1962, 9-82
- Секулић**, Исидора, Исидорин молитвеник, Глас Цркве – Епархија шабачка, Шабач 2017.
- Симеон** Нови Богослов. Адам и Нови Адам: Адамов грех и наше искупљење, Истина – Епархија далматинска, Шибеник 2008.
- Скабаланович**, Михаил. Тумачење типика, Истина – Епархија далматинска, Шибеник 2014.
- Скробоња**, Бранислав. О рачунању времена и православном календару, Романов – Бард фин, Бања Лука – Београд 2014.

- Службени гласник** Републике Србије
 Де **Сосир**, Фердинанд. Општа лингвистика, Библиотека сазвјџа 24, Нолит,
 Београд 1969.
- Сређковић**, Панта. Детињство, Библиотека Баштина 24, Просвета, Београд
 1986.
- Стаменковић**, Бранка. Књига српских хороскопа, Ауторско издање,
 Београд 2002.
- Станојевић**, Ђорђе. Нетачно празновање васкрсења у Православној цркви
 и реформа календара, Штампарија Андре Петровића, Београд 1908.
- Степанов**, Н. В. Заметка о хронологической статье Кирика (XII в).
 Известия Отделения русского языка и словесности имп. Академии
 наук 15(3), 129-150
- Стојчевић**, патријарх Павле. Како треба **постити** пред Свето причешће.
 Пост и Свето причешће у Православној цркви, Издавачка фондација
 СПЦ, Београд 2010, 39-64
- Стојчевић**, патријарх Павле. Особито **поштовање** дванаест петака у нашем
 народу. Да нам буду јаснија нека питања наше вере 1, Издавачка
 фондација архиепископије Београдско-карловачке, Београд 2008,
 226-234
- Стојчевић**, патријарх Павле. **Став** Српске православне цркве о старом
 и новом календару. Да нам буду јаснија нека питања наше вере 1,
 Издавачка фондација архиепископије Београдско-карловачке,
 Београд 2008, 139-158
- Стојчевић**, патријарх Павле. **Усклађивање** црквених одредби о посту
 према захтевима савремене епохе, Допис Епископа рашко-
 призренског Г. Павла Светом архијерејском сабору бр. 4363 од 20.
 12. 1968. Пост и свето причешће у Православној цркви, Издавачка
 фондација СПЦ, Београд 2010, 151-169
- Стокић**, Зоран. Newton versus Einstein: Њутнов појам простора и времена,
 Алфа, Београд 1994.
- Стратимировић**, Стефанъ. Царскому Величеству. Србскій лѣтописъ
 27(88), 1853, 87-116
- Тодоровић**, Драгоје. Прави датум рођења Михаила Петровића. Михаило
 Петровић: човек, филозоф, математичар, Математичка библиотека
 38, Завод за издавање уџбеника, Београд 1968, 33-38

- Трпковић**, Максим. Празновање Васкрса у дан пуног месеца, Државна штампарија, Београд 1909.
- Трухелка**, Ђиро. **Ларизам** и крсна слава. Гласник Скопског научног друштва 7-8, Одељење друштвених наука 3-4, 1930, 1-34
- Трухелка**, Ђиро. **Сојенице** као исходиште понтификата. Годишњак Скопског филозофског факултета 1, 1930, 49-62
- Ђирковић**, Сима М. Крај века – Крај света: стрепње и ишчекивања код Срба у вези са 7000. годином. Југословенски историјски часопис 24(1-2), 1996, 11-24
- Узун-Мирковић**, Љубомир. Предлог за изравнавање јулијанског и грегоријанског календара, Београд 1898.
- Устав** Републике Србије, Intermex, Београд 2006.
- Ушћумлић**, Момчило & Миличић, Павле. Збирка задатака из више математике 1, Издавачко предузеће грађевинска књига, Београд 1973.
- Филиповић**, Слободан. Речник српско-аријски или архаично-српски са додатком корена, Ауторово издање, Београд 2011.
- Флоренски**, Павле. Икона Благовести са космичком симболиком. Стуб и тврђава истине, Логос, Београд 2008, 388-390
- Флоренский**, Павел. Мнимости в геометрии, Лазурь, Москва 1991.
- Фотије**, епископ тријадички. Одсудни корак на путу ка отпадији. Црква и време, Очев дом, Београд 2000, 139-159
- Фон **Франц**, Мари-Луиз. Време: ритам и мировање. Поља: месечник за уметност и културу 318, август 1985, 254-263
- Фундулис**, Јован М. Словесно **богослужење**, Каленић, Крагујевац 2014.
- Фундулис**, Јован М. Двадесетчетворочасовно **славословље**, Цетиње-Подгорица 2009.
- Хит**, Томас & др. Аристрах са Самоса – антички Коперник, Агенција за маркетинг и финансијски консалтинг, Београд 2007.
- Шмеман**, Александар. Увод у литургијско богословље, Истина – Епархија далматинска, Шибеник 2013.
- Шпенглер**, Освалд. Пропаст Запада. Књига прва – Облик и стварност, Утопија, Београд 2010.

Наслови Светог писма

Пророк **Амос**

Апостолске установе

Павлова посланица **Галатима**

Пророк **Данило**

Дела апостолска

2. књига **дневника**

Павлова посланица **Ефешанима**

Пророк **Исаија**

Исус **Навин**

Јаковљево протојеванђеље

Пророк **Језекиљ**

Књига о **Јову**

Јованово јеванђеље

1. **Јованова** посланица

1. Павлова посланица **Коринћанима**

Лукино јеванђеље

Марково јеванђеље

Матејево јеванђеље

1. **Мојсијева** књига – Постање

2. **Мојсијева** књига – Излазак

3. **Мојсијева** књига – Левити

4. **Мојсијева** књига – Бројеви

5. **Мојсијева** књига – Поновљени закони

Пророк **Осија**

Откровење Светог Јована Богослова

Правила светих апостола

Псалтир

Павлова посланица **Римљанима**

Приче **Соломонове**

1. Павлова посланица **Солуњанима**

1. књига о **царевима**

2. књига о **царевима**

Латинични наслови по абecedном редоследу

- Antoniu**, I. & Gustafson, K. Wavelets and stochastic processes. *Mathematics and Computers in Simulation* 49, 1999, 81-104
- Antonova**, Clemena. *Space, Time and Presence in the Icon*, Ashgate Publishing, Ltd. Fraham, Surrey, United Kingdom 2010
- Atmanspacher**, H. & Scheingraber, H. A fundamental link between system theory and statistical mechanics. *Foundations of Physics* 17(9), 1987, 939-963
- Baigent**, Michael & Champion, Nicholas & Harvey, Charles. *Mundane Astrology: Introduction to the Astrology of Nations and Groups*, Thorsons Astrology Handbook, Thorsons Publishing Group Ltd., 1995
- Saint **Basil**. *Exegetic Homilies. The Fathers of the Church* 46, The Catholic University of America Press, Washington 1963
- Bede** the Venerable. *Ecclesiastical History of the English People*, Penguin Books, London 1991
- Belaga**, Sholomo Edward G. On the rabbinical exegesis of an enhanced biblical value of . *Proceedings of the XVIIth Canadian Congress of History and Philosophy of Mathematics*, Queen's University, Kingston, 1991, 93-101
- Boorstin**, Daniel J. *The Discoverers*, Random House, New York 1983
- Bourtembourg**, René. Was Uranus observed by Hipparchus? *Journal for the History of Astronomy* 44(4), 377-387
- Calleman**, Carl Johan. *Mayan Calendar and the Transformation of the Consciousness*, Bear & Co., Rochester Vermont USA 2004
- Cartwright**, Nancy. *How the Laws of Physics Lie*, Oxford University Press Inc., New York 1983
- Chaucer**, Geoffrey. *A Treatise on the Astrolabe, Addressed to His Sons*, Classic Reprint Series, Forgotten Books, 2010
- Crombie**, A. C. *Augustine to Galileo, The History of Science A.D. 400-1650*, Mercury Books, London 1961
- Crouse**, Matthew S. & Nowak, Robert D. & Baraniuk, Richard G. Wavelet-based statistical signal processing using hidden Markov models. *IEEE Transactions on Signal Processing* 46(4), 1998, 886-902
- Cullmann**, Oscar. *Christ and Time: The Primitive Christian Conception of Time and History*, CSM Press Ltd., London 1962
- Cunningham**, Andrew. How the Principia got its name or, Taking natural philosophy seriously. *History of Science* 23, 1991

- Cyprien**, Robert. De l'enseignement des Littératures Slaves. *Revue des deux Mondes*, Janvier 1846, 365-380
- David**, Hans T. & Mendel Arthur & Wolff, Christoph. *The New Bach Reader: A Life of Johann Sebastian Bach in Letters and Documents*, W. W. Norton Co., New York 1998
- Declercq**, Georges. *Anno Domini – The Origins of the Cristian Era*, Brepols Publisher, Turnhout, Belgium 2000
- Dionysius** the Areopagite. To Polycarp – Hierarch. Works, James Parker Co., 1897, Christian Classics Ethereal Library, Grand Rapids, Michigan, Translated by Roger Pearse, Ipswich, UK, 2004, Letters of Dionysius the Areopagite, 8, 75-77
- Eddington**, A. S. *The Nature of the Physical World*, The Macmillan Company New York at the University Press, Cambridge 1929
- Ekmečić**, Milorad. What was European in the Balkan National Movement 1790-1918. *The European Heritage: Unity and Singularity (Round Table)*, Geneva 29. June – 2. July 1983, Jacques Freymond & Andrew Williams (Eds.), Center for Applied Studies in International Negotiations, Geneva 1984, 29-57
- Evans**, Denis J. & Sarles, Debra J. Causality, response theory, and the second law of thermodynamics. *Physical Review E* 53(6), 1996, 5808-5815
- Farey**, Mr. J. Sen. On a curious property of vulgar fractions. *The London, Edinburgh and Dublin Philosophical Magazine and Journal of Science* 47(217), May 1816, 385-386
- Felber**, H. The influence on Copernicus on the Gregorian calendar reform. *Colloquia Copernicana 3*, Proceedings of the Joint Symposium of the IAU and the IUHPS, Torun 1973, Polish academy of sciences, Warszawa 1973, 185-188
- Fitzpatrick**, Richard. *Euclid's Elements of Geometry*, 2007
- Von **Franz**, Marie-Louise. *Number and Time: Reflections Leading toward a Unification of Depth Psychology and Physics*, Northwestern University Press, Evanston 1974
- Georgacas**, Demetrius John. The names of Constantinople. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 78, 1947, 347-367
- Halsberghe**, Gaston, *The Cult of Sol Invictus*, E.J. Brill, Leiden 1972
- Heinämäki**, Pekka & Lehto, Harry J. & Valtonen, Mauri J. & Chernin, Arthur D. Chaos in three body dynamics: Kolmogorov-Sinai entropy. *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society* 310, 1999, 811-822

- Hilbert**, David. The foundations of **Geometry**, The Open Court Publishing Company, LaSalle Illinois USA 1950
- Hilbert**, David. Über das **Unendliche**. *Mathematische Annalen* 95(1), 1926, 161–190
- Ideler**, Ludwig. *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie* 2, bei August Rücker, Berlin 1826
- Iosifescu**, Marius & Kraaikamp, Cor. *Metrical Theory of Continued Fractions*, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht – Boston – London 2002
- Jacobus**, Helen R. *Zodiac Calendar in the Dead Sea Scrolls and Their Reception: Antient Astronomy and Astrology in Early Judaism*, Institute of Jewish Studies, University College, London, *Studies in Judaica* 14, Brill, Leiden – Boston 2014
- Jastrow**, Morris Jr. *Hebrew and Babylonian Tradition*, Charles Scribner's Sons, New York 1914
- Jenkins**, John Major. **Galactic Alignment: The Transformation of Consciousness according to Mayan, Egyptian, and Vedic Tradition**, Bear & Co., Rochester Vermont USA 2002
- Jenkins**, John Major. *Maya Cosmogensis* 2012, Bear & Co., Rochester 1998
- Justin** Martyr. *The First Apology. Ante-Nicene Fathers*, Christian Literature Publishing Co., Buffalo, New York 1885, 1, 247-293
- Jünger**, Ernst. *An der Zeitmauer*, Klett-Cotta, Stuttgart 2013
- Kalokyris**, Konstantinos. *Byzantine iconography and liturgical time*. *Eastern Church Review* 1(4), 1967, 359-363
- Kepler**, Johannes. *Mysterium cosmographicum de Stella nova*. *Gesammelte Werke* 1, München 1928
- Klein**, Felix. *A comparative review of recent research in geometry (Programme of entering the Philosophical faculty and the Senate of the University of Erlangen in 1872)*. *Bulletin of New York Mathematical Society* 2, 1892/3
- Koestler**, Arthur. *The Sleepwalkers, a History of Man's Changing Vision of the Universe*, The Macmillan Company, New York 1959
- Kuhn**, Thomas. *Copernican Revolution*, Harvard University Press – Cambridge, Massachusetts – London 1985
- Laurent**, Vitalien. *Les Mémoires du grand ecclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439)*, Éditions du Centre national de la recherche scientifique, Paris 1971

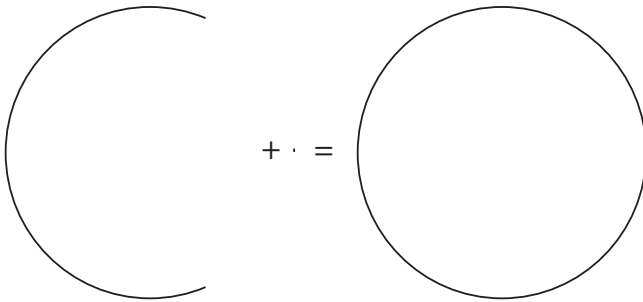
- Livius**, Titus. The History of Rome in Six Volumes, Petter A. Nesier & Co., New York 1923
- Mallat**, Stéphane. A Wavelet Tour of Signal Processing. The Sparse Way, Elsevier, Amsterdam 2009
- Mandelbrot**, Benoit B. The Fractal Geometry of Nature, W.H.Freeman Co., New York 1982
- Mastrofini**, Marco. Amplissimi frutti da raccogliersi ancora sul calendario gergoriano perpetuo indicati dall'abate Marco Mastrofini, Tip. Delle Belle arti, Roma 1834
- McClure**, M.L. & Feltoe, C.L. The Pilgrimage of Etheria, Society for Promoting Christian Knowledge – The Macmillan Company, London – New York 1919
- McLean**, B. Hudson. An Introduction to Greek Epigraphy of Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great Down to the Reign of Constantine, The University of Michigan Press, Ann Arbor Michigan USA 2002
- Meeus**, Jean. Mathematical Astronomy Morsels, Willmann-Bell Inc., 1997
- Meyerson**, Emile. Identité et réalité, F. Alcan, Paris 1908
- Milovanović**, Miloš. Geocentrism and heliocentrism as opposed paradigmatic conceptions. European Journal of Science and Theology 9 (4), 2013, 31-45
- Milovanović**, Miloš & **Medić-Simić**, Gordana. Aesthetical criterion in art and science. Neural Computing and Applications, 2020
- Milovanović**, Miloš & **Rajković**, Milan. Quantifying self-organization with optimal wavelets. Europhysics Letters 102(4), 2013, 40004 (1-6)
- Milovanović**, Miloš & **Tomić**, Bojan M. Fractality and self-organization in the Orthodox iconography. Complexity 21(S1), 2016, 55-68
- Milovanović**, Miloš & **Vujović**, Višnja. Is there an Eastern Christian aesthetics? ICA 2019 Belgrade: 21st International Congress of Aesthetics, Belgrade 22-26 July 2019 – Proceedings, Faculty of Architecture, Belgrade 2019, 2097-2104
- Milovanović**, Miloš & **Vukmirović**, Srđan. The time operator of reals, COMPLEXITY 2019 – Proceedings of the 4th International Conference on Complexity, Future Information Systems and Risk, Heraklion, 2-4 May 2019, Víctor Méndez Muñoz & Farshad Firouzi & Ernesto Estrada & Victor Chang (Eds.), SCITERPRESS – Science and Technology Publications, 2019, 75-84
- Minkowski**, Hermann. Zur Geometrie der Zahlen, Verhandlungen des III Internationalen Mathematiker-Kongresses, Heidelberg 1904, 164–173

- Moyer**, Gordon. Aloisius Lilius and the “Compendium novae rationis restituendi Kalendarium”. Gregorian Reform of the Calendar, Proceeding of the Vatican Conference to Commemorate Its 400th Anniversary 1582-1982, Pontifica Academia, Scientiarum, Specola Vaticana 1983, 171-188
- Munk**, Max. Three geometric problems in Tanakh and Talmud. Sinai: A Journal for Torah and Jewish studies 51, Mossad Harav Kook 5722, 1962, 218-227
- Nassif**, Bradley. Spicing up the trinity. Christianity Today, January/February 2014, 52-55
- Nedeljković**, Milan. *Projet de réforme du Calendrier*, Belgrade 1900
- Neumann**, Thomas. Einstein’s credo and modern physics, 4th International Conference on New Frontiers in Physics ICNFP 2015, Colymbari 24-30 August 2015
- O’Connell**, D.J.K. Copernicus and calendar reform. *Colloquia Copernicana* 3, Proceedings of the Joint Symposium of the IAU and the IUHPS, Torun 1973, Polish Academy of Sciences, Warszawa 1973, 189-202
- Parker**, Ricahrd A. *The Calendars of Ancient Egypt*, Studies in Ancient Oriental Civilizations 26, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois 1950
- Philon d’Alexandrie**. *De officio mundi*, Cerf, Paris 1961
- Philon d’Alexandrie**. *De vita contemplativa*, Cerf, Paris 1963
- Pitati**, Pietro. *Compendium Petri Pitati Veronensis in academia philarmgnica mathesim profitentis, super annua solaris, atque lunaris anni quantitate, Paschalis item solennitatis iuxta ueteres Ecclesiae canones recognitione, Romanisque calendarii instauratione, deque vero passionis, atque resurrectionis dominicae die, super additis propositioni, apud ominicum Nicolinum, Verona 1564*
- Plutarch**, Lucius Mestrius. *The Lives of Pompey, Caesar and Cicero*, Bristol Classical Press, Bristol 1992
- Poincaré**, Henri. *L’avenir des mathématiques*, Revue générale des sciences pures et appliquées 19, 1908, 930-939
- Poincaré**, Henri. *Les méthodes nouvelles de la mécanique céleste*, Imprimerie Gauthier- Villars, Paris 1899
- Pollegioni**, Paola & Woeste, Keith & Chicchini, Francesca & Lungo, Stefano del & Cioifi, Marco & Olimpieri, Irene & Tortolano, Virginia & Clark Jo, Hemery, Gabriel E. & Mapelli, Sregio & Malvolti, Maria Emilia. *Rethinking the history of common walnut (Juglans Regia L.)*. Europe: Its Origins and Human Interactions, Public Library of Science, 3. March 2017

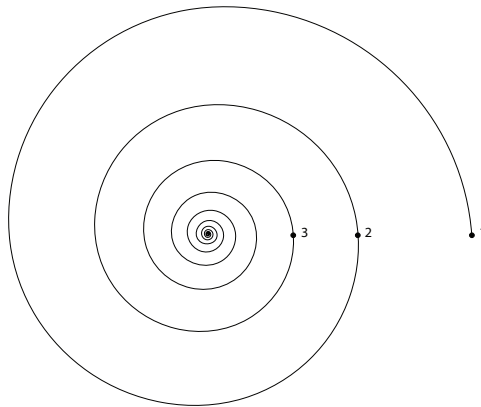
- Prigogine**, Ilya. From Being to Becoming: Time and Complexity in the Physical Science, W.H. Freeman & Co., New York 1980
- Ptolemy**, Claudius. Tetrabiblos, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts – London 1998
- Von **Ranke**, Leopold. Die serbische Revolution: Aus serbischen Papieren und Mittheilungen, Ducker und Humbolt, Berlin 1844
- Reinchenbach**, Hans. Philosophie der Raum-Zeit-Lehre, Walter de Gruyter, Berlin-Leipzig 1928
- Rudhyar**, Dane. Astrological **Signs**: The Pulse of Life, Shambhala Publications Inc., Boulder Colorado 1978
- Rudhyar**, Dane. The **Zodiac** as the Universal Matrix: A Study of the Zodiac and of Planetary Activity, Berkley, California 2010
- Sambrook**, Thomas & Whiten, Andrew. On the Nature of Complexity in Cognitive and Behavioral Science. *Theory & Psychology* 7(2), 191-213
- Swerdlow**, N. The Origin of the Gregorian Civil Calendar. *Journal for the History of Astronomy* 5, 1974, 48-49
- Teal**, Celeste Lunar Nodes: Discover Your Soul's Karmic Mission, Llewellyn Publications, Woodbury, Minnesota 2008
- Tertullian**. On Modesty, Ante-Nicene Fathers, Edited by Alexander Roberts, James Donaldson, and A. Cleveland Coxe, Christian Literature Publishing Co., Buffalo, New York 1885, 4, 126-175
- Testuz**, Michel. Les idées religieuses du livre des Jubilés, Droz-Minard, Genève-Paris 1960
- Tranquillus**, Caius Suetonius. The Lives of the Twelve First Roman Emperors, A. Bettesworth and C. Hitch, London 1732
- Trenham**, Josiah. Rock and Send: An Orthodox Appraisal of the Protestant Reformers and Their Teachings, Newrome press, Columbia Missouri USA 2015
- Valtonen**, Mauri & Karttunen, Hannu. The Three Body Problem, Cambridge University Press, New York 2006
- Weyl**, Hermann. Symmetry, Princeton University Press, New Jersey 1952

Слика 1. Кружна топологија која настаје сабирањем линеарног континуума са још једном честицом линије

Слика 2. Својствена динамика временске спирале задата односом праве и круга, којом су установљени природни бројеви

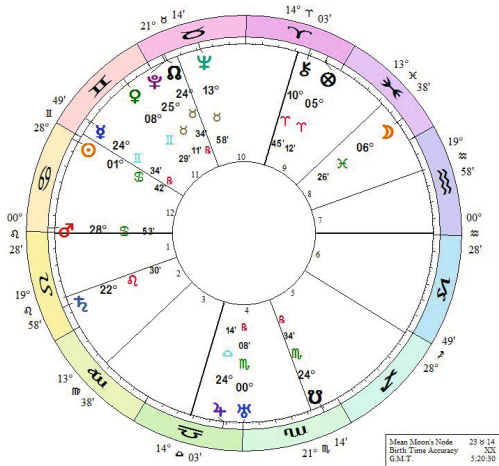

Слика 3. Икона Преображења. Ширење планинских масива у дубину означава динамику личности која се огледа у напредовању од хоризонталног преко полуусправног до најзад усправног става у односу на Христов средишњи лик

Kosovska bitka

NATAL CHART

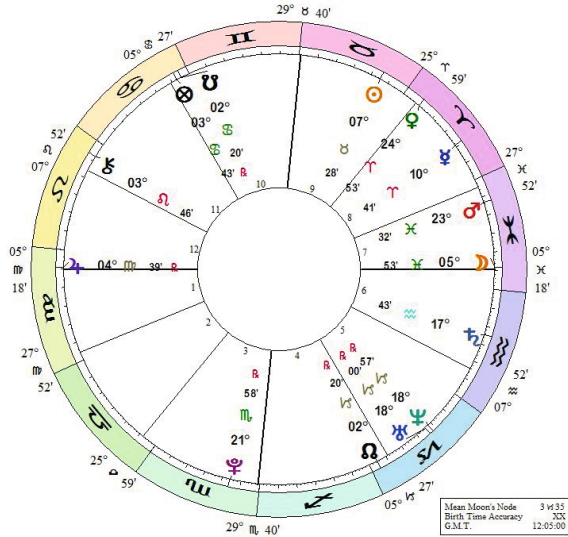
23 June 1389
 6:45
 Local Mean Time
 Gazimestan
 42N42'26" 21E07'25"
 Time Zone: 0 hours West
 Tropical Placidus
 True Node

Слика 4. Хороскоп Косовске битке која се збила на Газиместану 15. јуна 1389. године

SR Jugoslavija
NATAL CHART

27 April 1992
14:05
Daylight Saving Time
Beograd, Serbia
44 N 50 20 E 30
Time Zone: 1 hours East
Tropical Placidus
True Node

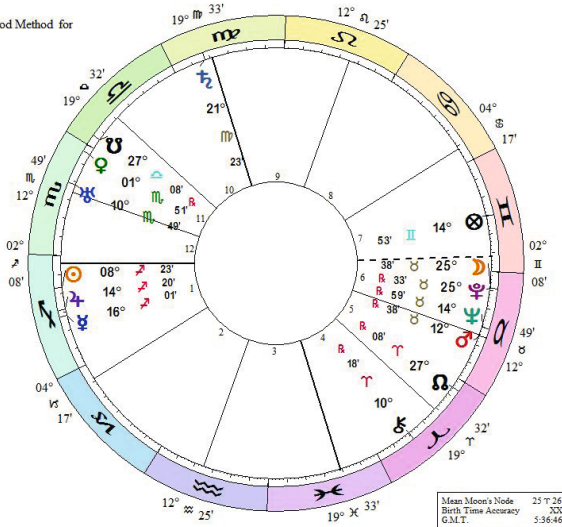

Слика 5. Хороскоп Савезне Републике Југославије проглашене у Београду 14. (27) априла 1992. године

Kosovska bitka

Secondary Progression, Naibod Method for
28 June 1914 at 12:00 GMT

Calc: 30 November 1390
5:36:46 GMT
Greenwich Mean Time
Gazimestan
42N42'26" 21E07'25"
Time Zone: 0 hours West
Tropical Placidus
True Node

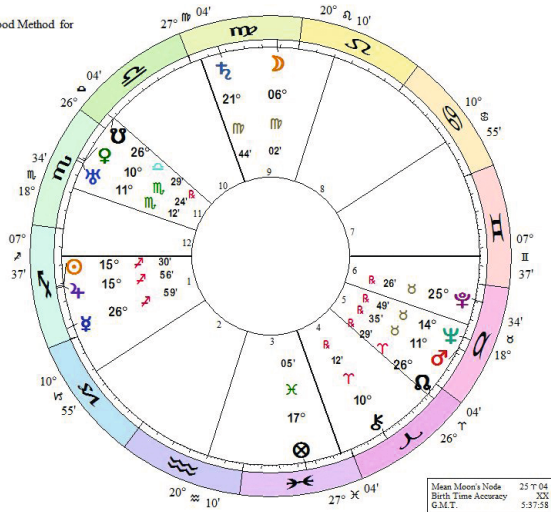
Слика 6. Секундарна прогресија Косовског хороскопа на Видовдански атентат извршен у Сарајеву 15. (28) јуна 1914. године

Kosovska bitka

Secondary Progression, Naibod Method for
28 June 1921 at 12:00 GMT

Calc: 7 December 1390
5:37:58 GMT
Greenwich Mean Time
Gazimestan
42N42'26" 21E07'25"
Time Zone: 0 hours West
Tropical Placidus
True Node

Day of ♀	Hour of ♀
Last Hr ♀ - 54 mins	
Next Hr ♂ +21 mins	

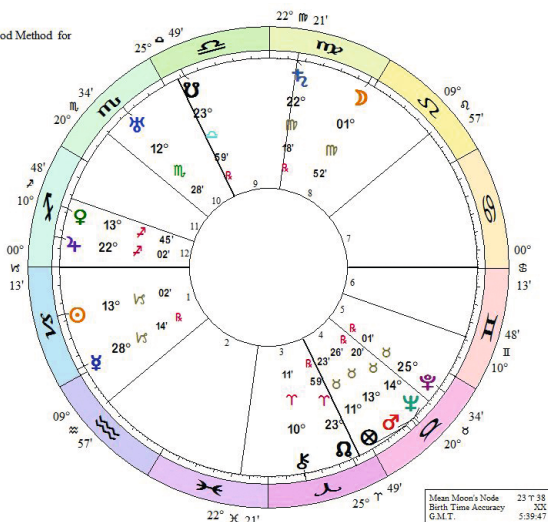
Слика 7. Секундарна прогресија Косовског хороскопа на Видовдански устав проглашен у Београду 15. (28) јуна 1921. године

Kosovska bitka

Secondary Progression, Naibod Method for
28 June 1948 at 12:00 GMT

Calc: 3 January 1391
5:39:47 GMT
Greenwich Mean Time
Gazimestan
42N42'26" 21E07'25"
Time Zone: 0 hours West
Tropical Placidus
True Node

Day of ♀	Hour of ♀
Last Hr ♀ - 42 mins	
Next Hr ♂ +33 mins	

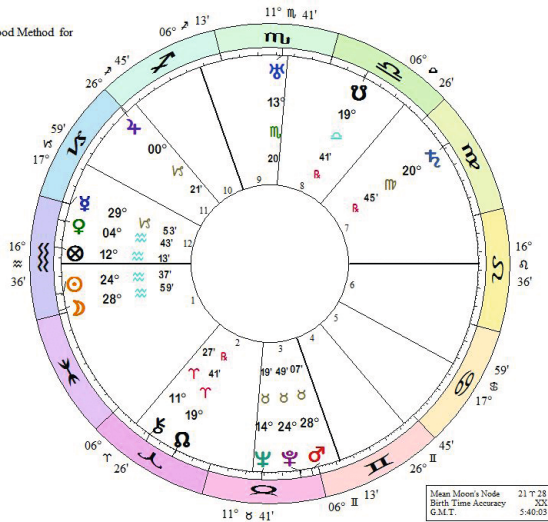

Слика 8. Секундарна прогресија Косовског хороскопа на Видовданску резолуцију донету у Букурешту 15. (28) јуна 1948. године

Kosovska bitka

Secondary Progression, Nabod Method for
28 June 1989 at 12:00 GMT

Calc: 13 February 1391
5:40:03 GMT
Greenwich Mean Time
Gazimestan
42N42'26" 21E07'25"
Time Zone: 0 hours West
Tropical Placidus
True Node

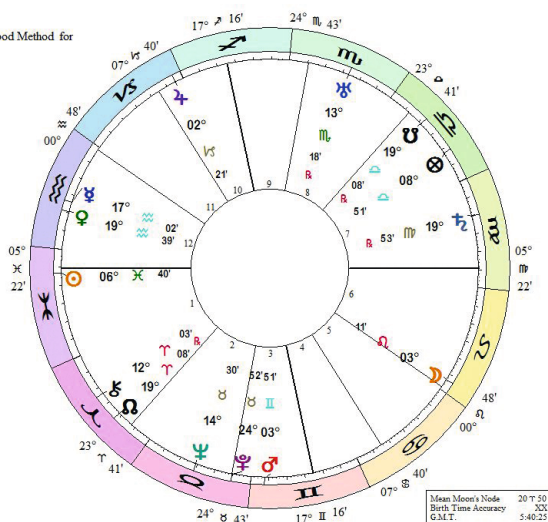

Слика 9. Секундарна прогресија Косовског хороскопа на Видовдански митинг одржан на Газиместану 15. (28) јуна 1989. године

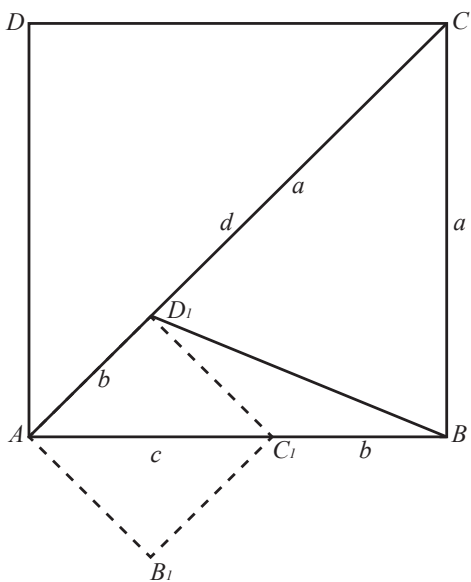
Kosovska bitka

Secondary Progression, Nabod Method for
28 June 2001 at 12:00 GMT

Calc: 25 February 1391
5:40:25 GMT
Greenwich Mean Time
Gazimestan
42N42'26" 21E07'25"
Time Zone: 0 hours West
Tropical Placidus
True Node

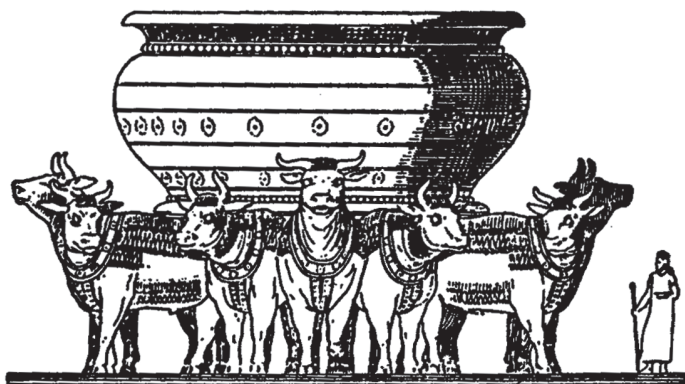
Слика 10. Секундарна прогресија Косовског хороскопа на Видовданско изручење које се збило 15. (28) јуна 2001. године

Слика 11. Геометрија квадрата која успоставља размеру његове
странице и дијагонала

א → 1	ו → 6	כ → 20	ס → 60	ק → 100
ב → 2	ז → 7	ל → 30	ע → 70	ר → 200
ג → 3	ח → 8	מ → 40	ת → 80	ש → 300
ד → 4	ט → 9	נ → 50	צ → 90	ל → 400
ה → 5	י → 10			

Слика 12. Бројевне вредности јеврејског писма у традиционалном
кључу [Коцић, страна 65]

Слика 13. Жртвена посуда Соломоновог храма звана море
[Коцић, страна 56]

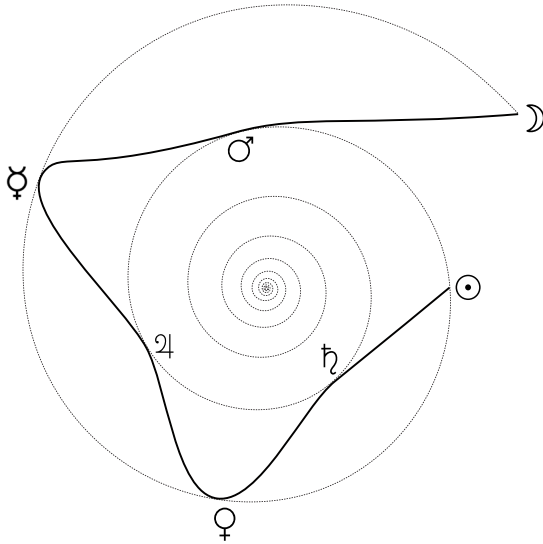
23 תַּעַשׂ אֶת־הֵימָּם מִתְּזַק עֶשֶׂר
 בְּאֵמֶה מִשְׁפָּתוֹ עַד־שִׁפְתוֹ עֵגֶל | סְבִיב וְהִמַּשׁ בְּאֵמֶה
 קוֹמָתוֹ וְקוֹדוֹ שְׁלֹשִׁים בְּאֵמֶה יָסֵב אֹתוֹ סְבִיב:

Слика 14. Двадесет трећи стих седме главе 1. књиге о царевима на
јеврејском језику. Заокружена је реч која означава уже
[Коцић, страна 66]

$$ה + ו + ק = 5 + 6 + 100 = 111$$

$$ו + ק = 6 + 100 = 106$$

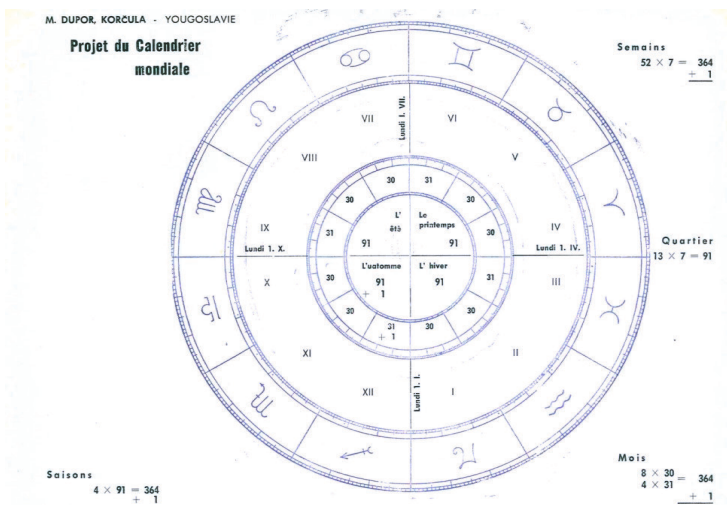
Слика 15. Гематријски код речи која значи уже – горе: у 1. књизи о
царевима, доле: у 2. књизи дневника [Коцић, страна 66]

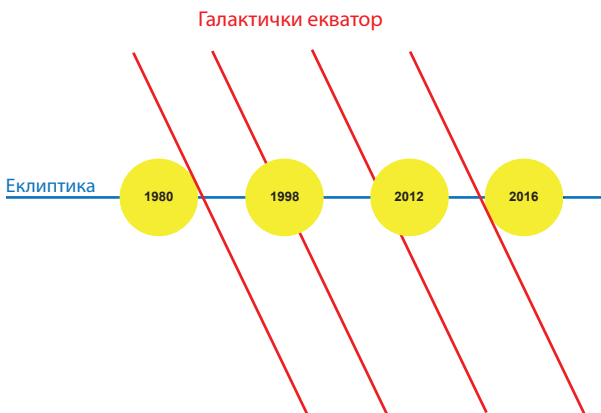
Слика 16. Спирални дијаграм планетарне седмице.
Редослед недељних дана обухвата упоредо два слоја спирале

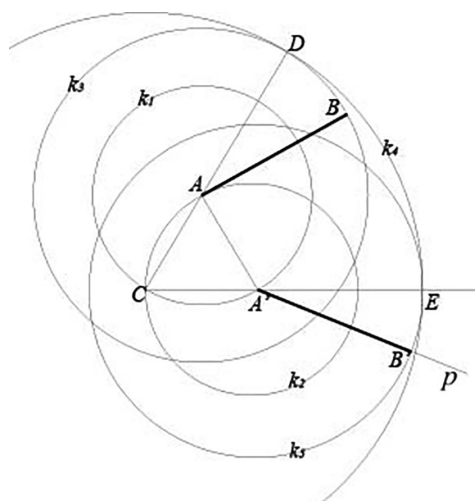
Слика 17. Медаља највишег врховног жреца додељена папи
Гргуру XIII

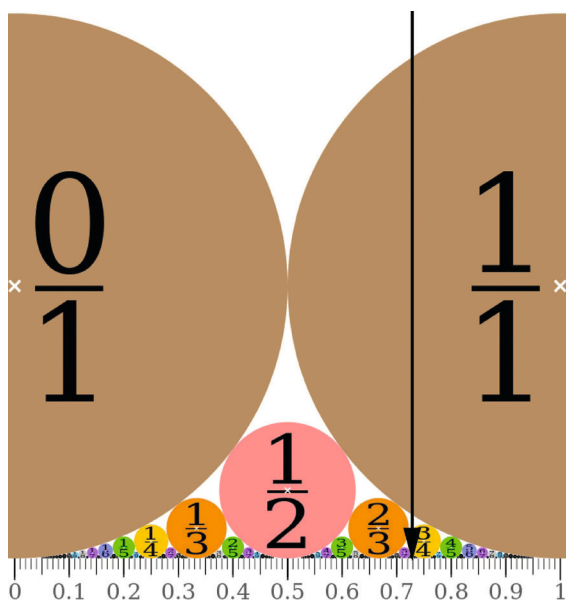
Слика 18. Дупоров календар. Година се дели на 52 седмице или четири квартала од по 91 дан, с тим што се на крају додају један или два безимена дана

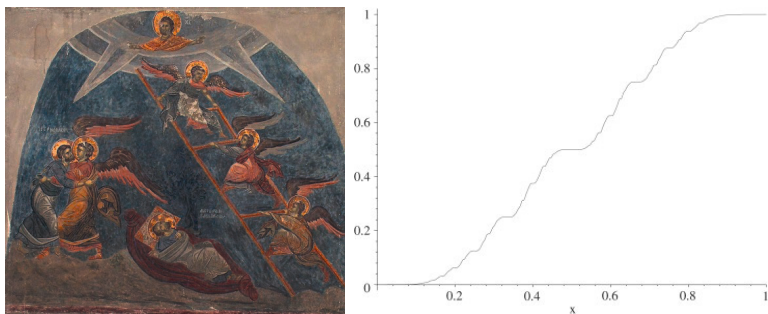
Слика 19. Сунчеве краткодневнице у периоду Великог поравњања упоређене са пројекцијом Галактичког екватора на небеску сферу

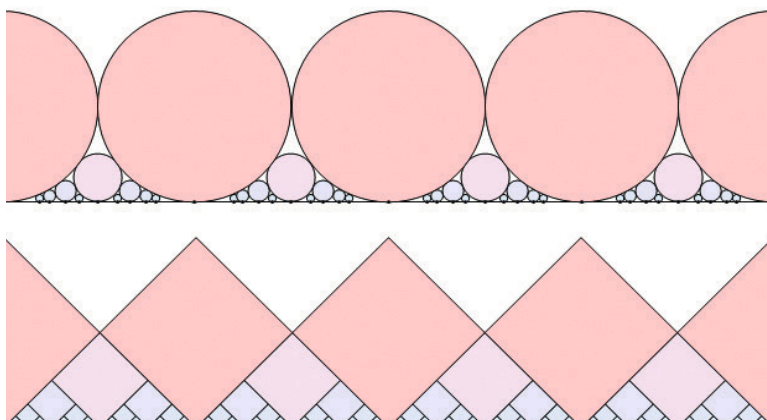
Слика 20. Конструкција дужи било ког положаја подударне датој

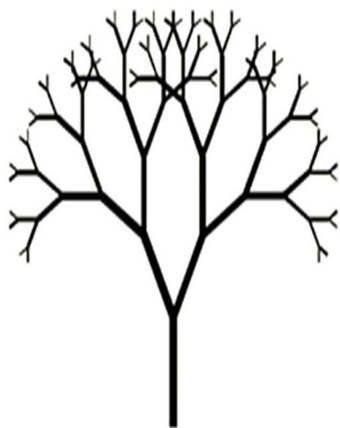
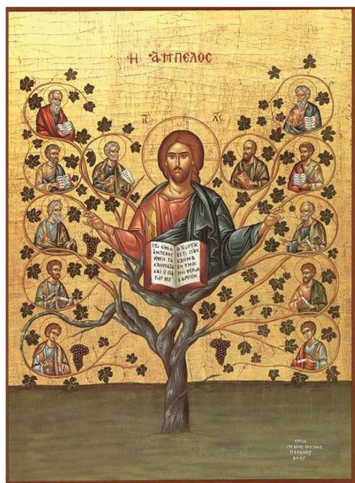
Слика 21. Фордов дијаграм. Својствена динамика реалног броја, коју означава вертикала, представљена је њеним пресецима са круговима где сваки одговара по једном члану верижног низа

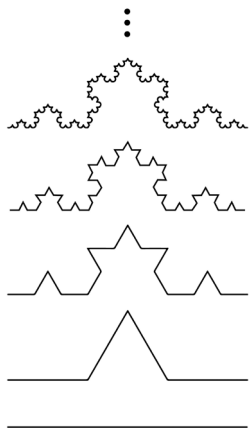
Слика 22. Јаковљеве лестве - лево: фреска из Богородице Љевишке где је представљен Јаковљев сан о лествама које повезују Небо и Земљу [1. Мојсије, глава 28, стихови 10-22]; десно: запитна функција Минковског која преводи реални континуум из верижног у бинарни запис

Слика 23. Прелазак Фордових кругова у дијаманте квадратног облика, остварен запитном функцијом Минковског

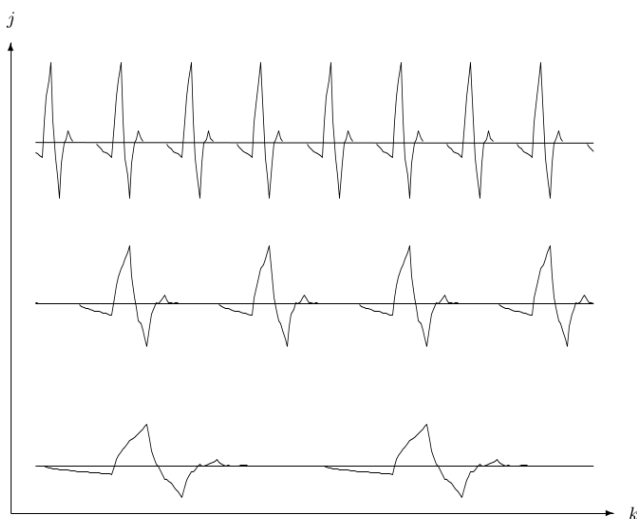
Слика 24. Гранање дрвета које успоставља време својствено хијерархијском скалирању – лево: икона која представља Дрво живота [1. Мојсије, глава 1, стих 9; Откровење, глава 22, стихови 1-2]; десно: фрактални облик који одговара хијерархији гранања

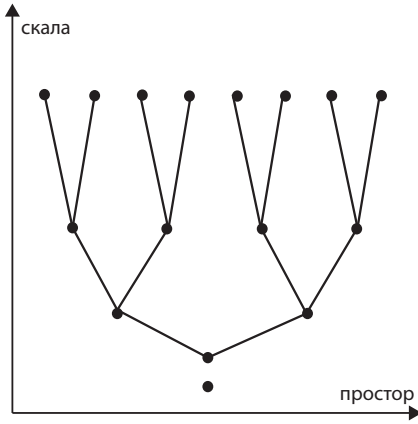
Слика 25. Хијерархијска структура Ван-Кохове линије задата рекурентним правилом које успоставља својствено време фракталног лика

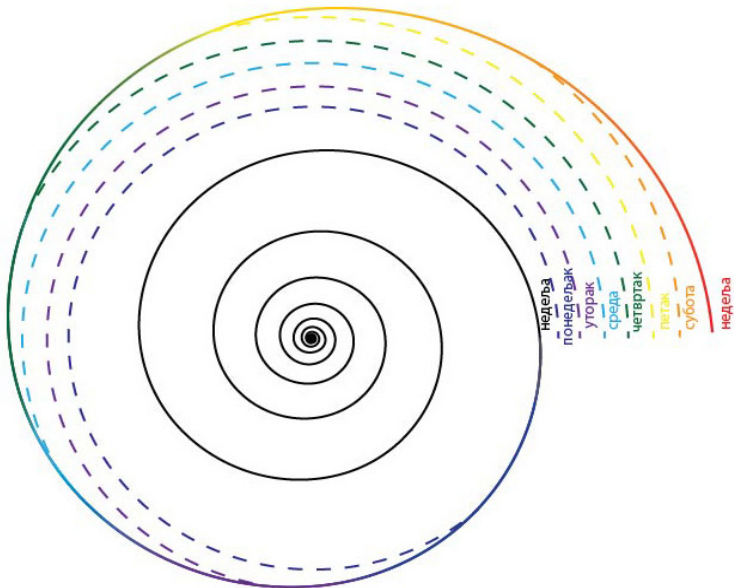
Слика 26. Икона Преображења. Својствено време је успостављено хијерархијском структуром персонализоване геометрије

Слика 27. Добшини таласићи који чине хијерархијску базу реалних сигнала

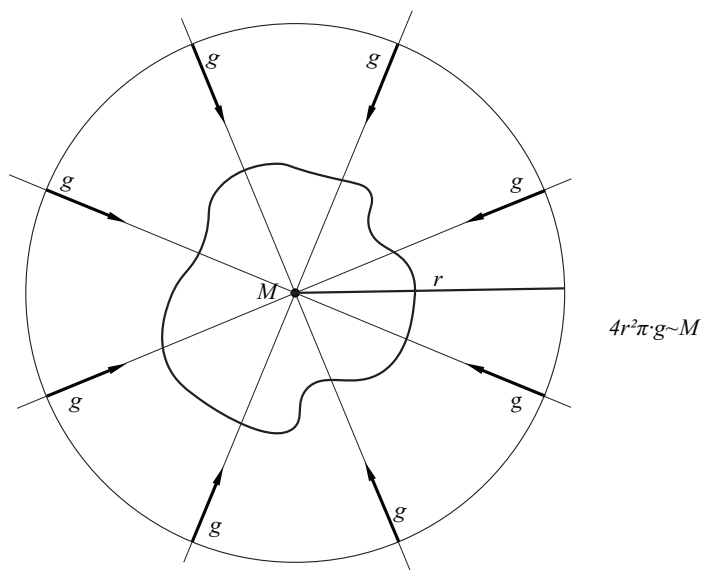
Слика 28. Дрво детаљних коефицијената чија дубина одговара својственом времену хијерархијског модела

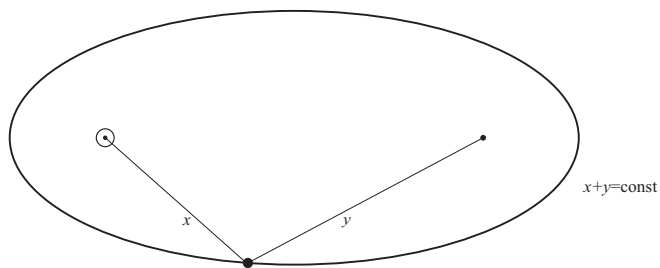
Слика 29. Временска спирала која изражава аутодуалност реалног континуума. Календарска недеља у појмовима спиралне динамике одговара лествици од осам ступњева

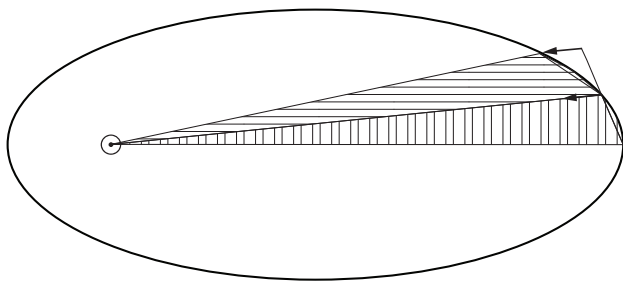
Слика 30. Криптограм значења Исус Христ Божији Син Спастиџ приказан рибама у спиралном поретку. Рељеф у крипти Светосавског храма, који представља рад Драгомира Ацовића

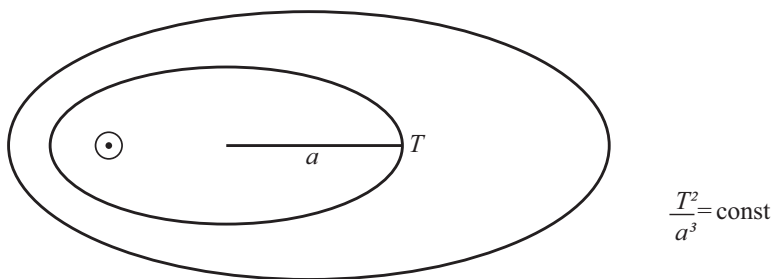
Слика 31. Гаусов закон гравитације. Проток убрзања кроз затворену површ је сразмеран њом обухваћеној маси

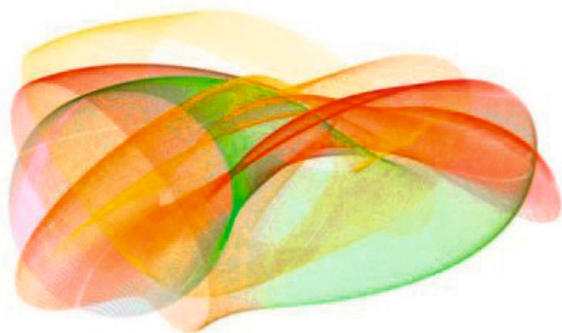
Слика 32. Први Кеплеров закон. Палнетарне орбите су елипсе са Сунцем у заједничкој жижи

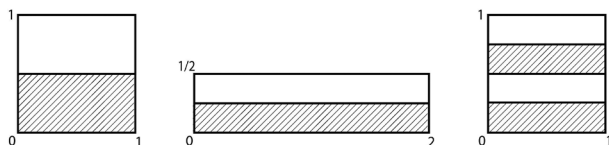
Слика 33. Други Кеплеров закон. Потег равномерно пребрисава површ орбиталне елипсе

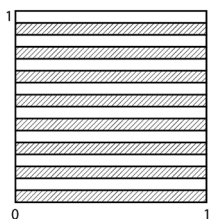
Слика 34. Трећи Кеплеров закон. Квадрат орбиталног периода сразмеран је кубу велике полуосе

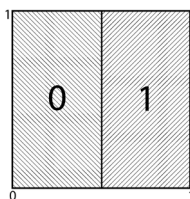
Слика 35. Геометријски лик који представља проблем три тела

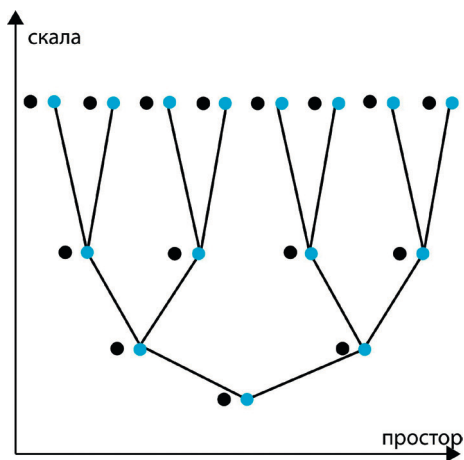
Слика 36. Пекарска трансформација примењена на доњи полуквадрат

Слика 37. Узастопне примене пекарске трансформације у дејству на доњи полуквадрат

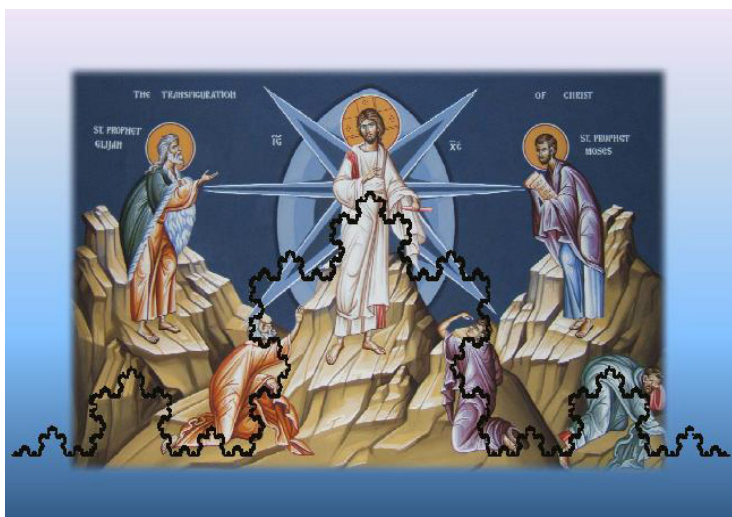
Слика 38. Цифра иза бинарног зареза прве компоненте одређена положајем тачке

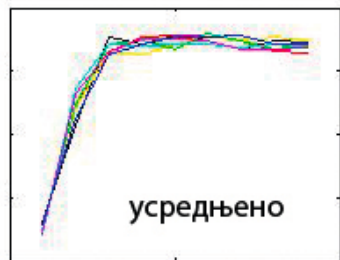
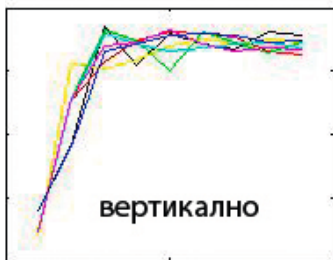
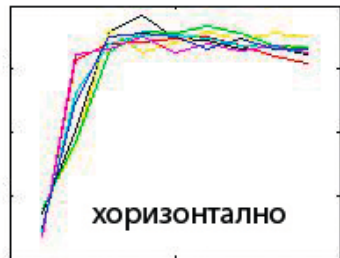
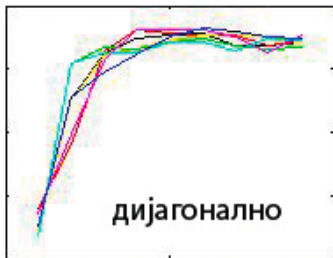
Слика 39. Скривени Марковљев модел. Црним чворовима су обележени детаљни коефицијенти, а плавим каузална стања

Слика 40. Икона Преображења која представља дводимензионални сигнал у нијансама сиве боје

Слика 41. Динамика својствена икони Преображења, чији је израз персонaлизована геометрија – горе: напредовање од хоризонталног, преко полуусправног, до најзад усправног става у односу на Христов средишњи лик; доле: својствено време иконе успостављено хијерархијском структуром персонaлизоване геометрије

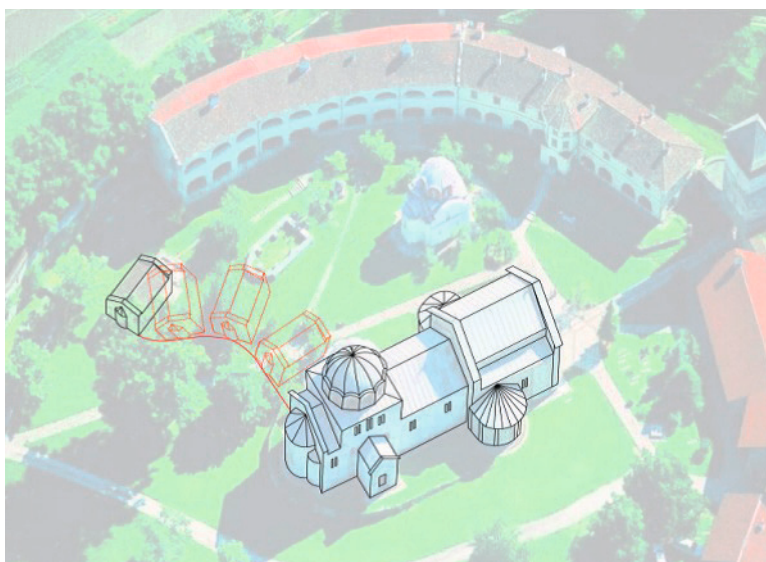

	haar	db2	sym3	coif1	bior1.3	rbio1.3	dmey
хоризонтално	0.2516	0.3053	0.3689	0.3274	0.2308	0.2252	0.3108
вертикално	0.2687	0.2986	0.3396	0.3419	0.2646	0.2498	0.2781
дијагонално	0.3279	0.3322	0.3162	0.4163	0.2592	0.3343	0.4030
усредњено	0.2827	0.3120	0.3416	0.3619	0.2515	0.2788	0.3306

Слика 42. Графици самоорганизације са припадајућом табелом глобалне комплексности. У свакој врсти табеле, подебљана је максимална вредност глобалне комплексности која одговара оптималној бази

Слика 43. Манастир Студеница. Утврђени зидови окружују четири цркве

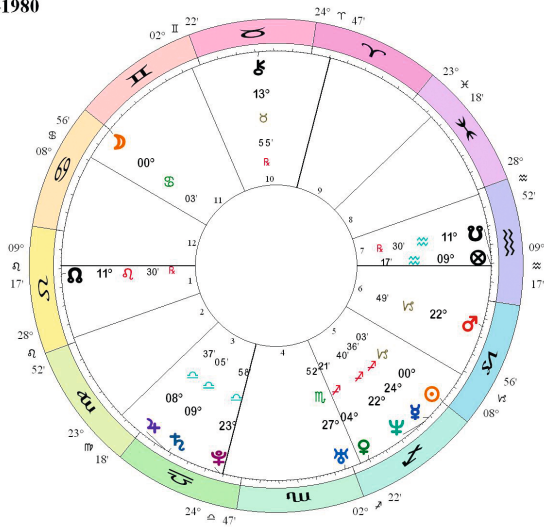

Слика 44. Богородичина црква и Никољача. Правци простирања повезани су паралелним померањем дуж геодезијске линије

Full Moon 21-12-1980

Full Moon (astrological)

21 December 1980
19:08
Standard Time
Belograd, Serbia
44 N 50 20 E 30
Time Zone: 1 hours East
Tropical Placidus
True Node

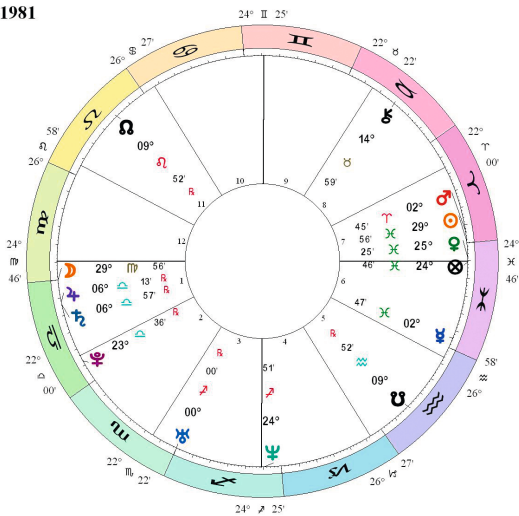

45. Хороскоп пуног месеца навече 9. (22) децембра 1980. године са Асцендентом који одговара Београду

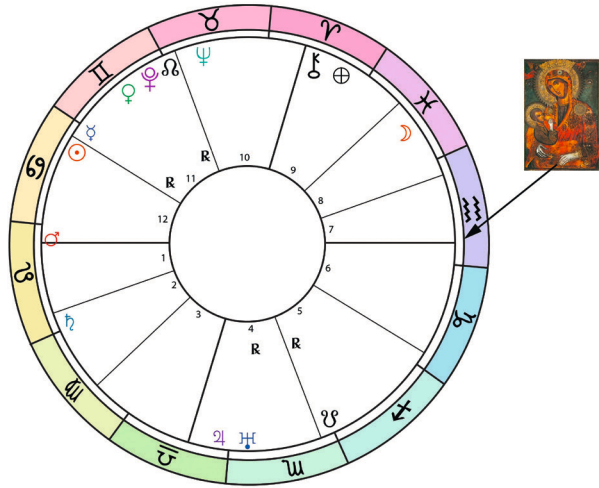
Full Moon 20-03-1981

Full Moon (astrological)

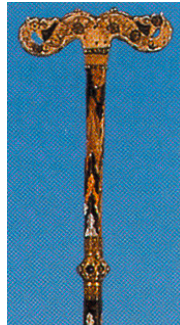
20 March 1981
17:22:27
Standard Time
Jerusalem, Israel
31 N 46 35 E 14
Time Zone: 2 hours East
Tropical Placidus
True Node

Слика 46. Хороскоп пуног месеца навече 8. (21) марта 1981. године са Асцендентом који одговара Јерусалиму

Слика 47. Косовски хороскоп исказан у језику Календарског зодијака.
 Десцендент хороскопа одговара Богородичиној икони
 Млекопитатељници

Слика 48. Пророков штап – лево: симбол медицинског умећа и астро-
 логије, као и архијерејског достојанства; десно: архијерејски жезал
 београдског митрополита Вићентија Јовановића из XVIII века

Слика 49. Детаљ фреске која представља исконски астросимболизам Зодијака

Слика 50. Фреска из Манастира Лесново. Православна гносеологија чији је израз традиционални космо, представљена анђелима Зодијака

Садржај

Тако моја земља расте	7
Предговор	9
1) Увод	11
2) Феноменологија времена	19
1. Математичка својства времена	19
2. Физичка својства времена	22
3. Теолошка својства времена	24
3) Предсказивање и пророштво	27
1. Сведочанство Јована Крститеља	27
2. Учење о икони	29
3. Астрологија у свештеном предању	31
4. Косовски завет	33
4) О броју и мери	43
1. Несамерљивост	43
2. Реални бројеви	49
3. Хајамова пропорција	52
4. Број π у <i>Књизи о царевима</i>	56
5) Астрономски основи календара	61
1. Годишњи циклус	61
2. Месечни циклус	64
3. Недељни циклус	67
4. Дневни циклус	68
6) Историја календарског питања	71
1. Јулијански календар	72
<i>Етијопски календар</i>	73
<i>Канонски указ</i>	74
<i>Календар Римској Царстви</i>	76
2. Никејски календар	81
<i>Словенски календар</i>	82
<i>Календарска недеља</i>	84
<i>Никејска њасхалија</i>	89

3. Грегоријански календар	99
<i>Хилијасџичка ајокалийса</i>	101
<i>Пайски календар модерне</i>	105
<i>Нова ера</i>	119
4. Остали календари	122
<i>Календар Омара Хајама</i>	122
<i>Календар Милуџина Миланковића</i>	124
<i>Календар Милеџа Дујора</i>	132
<i>Календар Маја</i>	137
7) Богослужбено правило календара	141
1. Календар као исконско знање	143
2. Празници рођења	147
3. Празници упокојења	149
4. Празници васкрсења	152
8) Спирално време есхатона	161
1. Права и круг код Еуклида	162
2. Својствена динамика реалног континуума	163
3. Фрактална геометрија природе	168
9) Самоорганизација	173
1. Проблем два тела – механика	174
2. Проблем три тела – пасхалија	176
3. Физика комплексних система	178
10) Тријадолошка теорија Броја	183
1. О Студеничкој икони	184
2. Број у предању Цркве	186
3. Идентитет календарских система	188
11) Реформа календара	195
1. Свети Јустин Нови	196
2. Календарско поравнање	199
3. Правило поста	201
4. Интеркалационо правило	204
5. Завршна разматрања	206
<i>Календарски месеци</i>	207
<i>Ера Поравнања</i>	207
<i>Мироџворни круџ</i>	208
<i>Празничне џријаде</i>	209

<i>Никољдан и Ђурђеждан</i>	211
<i>Покрејни йразници</i>	212
12) Закључак	215
Додатак – Календарски зодијак	223
Прилог – Заповедни празници и постови	233
Поговор	237
Литература	239
<i>Ђирилични наслови йо азбучном редоследу</i>	239
<i>Наслови Свейої йисма</i>	248
<i>Лайинични наслови йо абецедном редоследу</i>	249

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

006.95:271.222(497.11)
521.934

МИЛОВАНОВИЋ, Милош Р, 1980-

Питање календара у светлости предања Српске православне цркве / Милош Миловановић. - 1. изд. - Београд : Metaphysica, 2021 (Београд : Metaphysica). - 254 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 239-254

ISBN 978-86-7884-237-5

- а) Календари – Српска православна црква
- б) Време – Одређивање

COBISS.SR-ID 35744009

Милош Миловановић

**ПИТАЊЕ КАЛЕНДАРА
У СВЕЛОСТИ ПРЕДАЊА
СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ**

Техничко уређење
Драган Аћимовић

Лекџура и корекџура
Архипелаг Студио, Београд

За издавача
Александар Драмићанин

Штампа
МондоПрес, Београд

Пласман
Мондо група,
Јеврејска 20, Дорћол

Контакт
0113036440; 062336460
www.metaphysica.rs

Тираж
500 примерака

Прво издање,
Београд, 2021.

